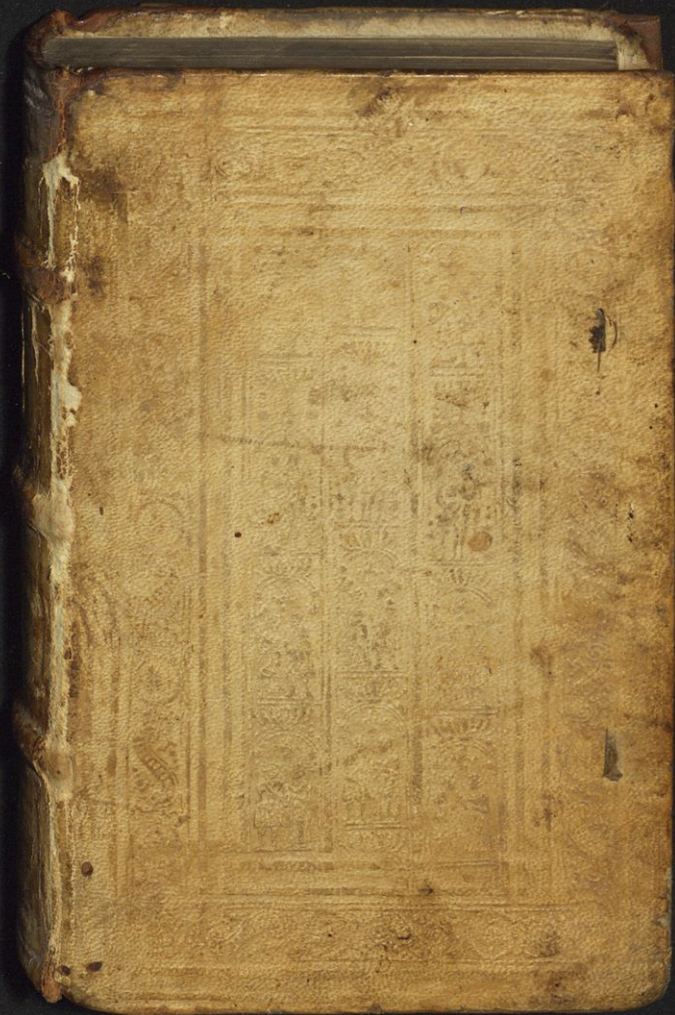

710965

IV. J. 27.

2845

10/8/82

DeichGloa

826057.P

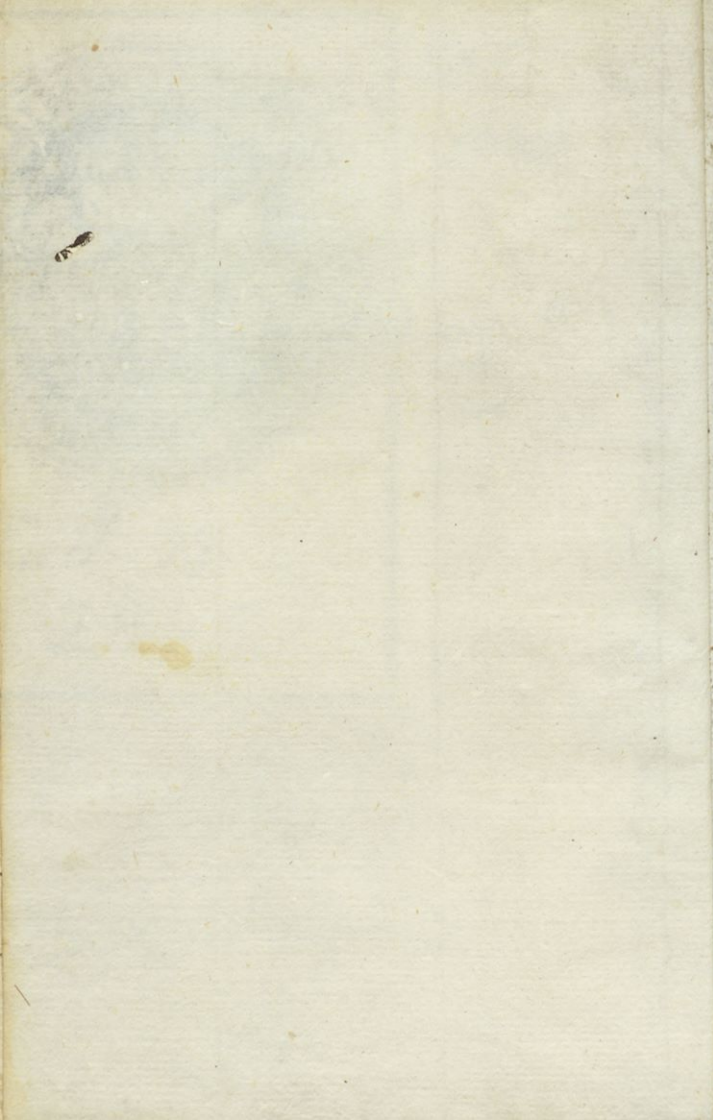
FDG

Philander / VITROVIO -
(1554) - 1544

HANDER

1547

TIGORI
(24.10.15)

ORDER OF THE
LIBRARIANS
OF THE
BIBLIOTHECA
PUBLICA
ROMANA

Wolff. Engelb. F. R. I. Com: et Aufsp.

G V L I E L M I
PHILANDRICASTILIO

NII GALLICIVIS RO. IN DE-

cem Libros M. Vitruvii Pollionis de Ar-

chitectura Annotationes.

AD FRANCISCVM VALESIVM

Regem Christianissimum.

Cum Indicibus Græco & Latino locupletissimis.

Cal. Inf.

Ad rbo

Cum Gratia ac Pontificio Regio Venetorū Privilegiis.

ARCHITECTI VIRTUTES
EX VITRUVIO.

ARCHITECTVS magno sit animo, non arrogans, sed facilis, & æquus & fidelis, sine avaritia. Ne sit cupidus, neq; in muneribus accipiendis habeat animum occupatum, sed cum gravitate suam tueatur dignitatem, bonam famam habendo. Rogatus non rogans suscipiat curam.

202310079

IOANNES ANDREAS DOSSENA
STVDIOSIS S.

EGO, NIHIL Hominis naturæ
decentius, magis ue proprium existi-
mandum puto, q̃ vniciq; pro viribus
officio ac pietate satisfacere. Hoc ve-
rò beneficentiæ munus, tunc Deo, &
hominibus gratius contingit, cum ad beneficia confere-
nda natura nostra propensi videamur, non autem vt inde
ad nos præmium vel merces vlla perueniat; bona enim ac
pia opera, homines ipsi, nobis etiam renitentibus meri-
tis laudibus & præmiis prosequuntur. Hæc igitur cum
mibi sæpe in mentē venissent, simulq; cū considerarem, q̃
elegans, q̃ iucundum, q̃ doctum, quantaq; scientiarum
varietate plenum opusculum esset, quod Guilielmus Phi-
lander Gallus, in Vitruuii de Architectura libros mul-
tis laboribus & vigiliis commentatus esset, non dubitauī,
his fœlicibus principiis (nullos.n. adhuc libros impensis
meis excusos vobis proposui) me vobis gratificaturū. Et
quanuis optime cognoscam, Vitruuium ipsum a paucis le-
gi, cum propter scientiam quam pertractauit, quam mul-
ti, nomine ipso vix audito, tanq̃ ad animi cultum scien-
tiarumq; cognitionem parum necessariam statim aufu-
giunt atq; auersantur; tum etiā propter styli obscuritatem,
quo artem illam suā prosequutus est, tamen acutius inspi-
ciens, animaduerti, hunc doctissimum virum sexcentas in
hisce Annotationibus res scitu dignissimas aspersisse.
Præterea nescius non eram, quanquam Vitruuius Archi-
tecturæ pater proprio vocabulo appellandus esset, multis
tamen vndiq; scientiis opus illud scaturire. Cum enim

ipse in primo libro affirmet perfectam Architecturæ mag-
gistrum omnes scientias callere oportere, non ab re de iis
scientiis & mentionem fecit, & præcepta nonnulla pro-
tulit. His igitur causis ominari videor, vos tantam ex iis
Annotationibus utilitatem accepturos, vt ad me quoq̃,
(quanuis ad hoc cum eas torcularibus submisi, mens non
inbasset mea) non mediocre lucrum ex laboribus meis
peruenturum existimem. Neminem.n. bonarum artium
studiosum inueniri posse arbitror, qui, ex huius doctissi-
mi viri hortulis fructus carpere auidissime nõ desideret.
Læto igitur animo Io. Andreæ vestri primitias accipite,
ac benigno fauore, me qui eas vobis excusas legēdas pro-
posui, ac ipsum Philandrum, qui lucubrationibus suis vñ
proponere possem effecit, prosequamini. Quod si (vt spe-
ro) euenerit, vobis paucos post menses Vitruuii opus vni-
uersum me impressurum polliceor, pristino candori ab
eodem Philandro restitutum, ac infinitis mendis quibus
nunc titubare videtur, castigatum, variis insuper ac nouis
figuris exornatum, quale nullæ adhuc officinæ ediderunt,
nec ea quidem, quæ opus illud hoc anno Basileæ excu-
sum proposuit, quæ impressio, non solum doctorum iudi-
cio castigatior non videtur, sed deterior certe aliquan-
to, & corruptior. Ast ego id tantum curans vt in
hac re bene vobiscum agatur, voluntatiq̃ ac utilitati ve-
stræ satisfiat, id non enitar vt quàm celerrime, sed vt
q̃ diligētiss. ac castigatiss. imprimatur. Quod mihi ad
votum euenturum spero, opera & iudicio Guiljelmi hu-
ius Philandri fretus, qui totis nunc viribus in id incum-
bit, vt vobis ostendat se non parum studii & diligentiae
in his libris primum declarandis, deinde corrigendis,
adhibuisse.

Valete foelices.

AVCTORES, QVOS IN

HOC OPERE PHILANDER,

Et ij per quos ipse profecit

sequuti sunt, Et

citant.

Apollonius Mathematicus.	Aphthonius.
Athenæus.	Aphthonii Scholiastes.
Aristoteles.	Ausonius.
Alphenus Iurifcon.	Albugerig.
Aristoteles.	Alexander ab Alexand.
Alphagranus.	Archeſtratus.
Aulus Gellius.	Alfonſus.
Aristarchus Samius.	Andreas Alciatus.
Ælianus.	Aristeas.
Aquila.	Aelius Spartianus.
Albertus Durerus.	Arcadius.
Apuleius.	Apsyrus.
Alexis.	Aetius.
Aſconius Pedianus.	Antiphanes.
Adraſtus.	Actuarius.
Africanus Iurifcon.	Aben Meſuai.
Aristides Quintilianus.	Antonius Muſa.
Ariſtoſtenes.	Albinouanus.
Andreas Ornithoparchus.	Auerrois.
Ammianus.	Acron.
Aloyſius Mandella.	Anaxandrides.

Auicenna.	Beroaldus.
Abix.	Boccatius.
Emilius Probus.	Berosus.) Beda.
Arrianus.	Bessario.
Arnobius.	Budæus.
Auctor lib. de mir. aud.	Basilus.
Ælius Promotus.	Baptista Pius.
Aristophanes.	Blondus Flavius.
Aristophan. Interpres.	Cornelius nepos.
Architas.) Atabati.	Claudianus.
Apollodorus arithmet.	Columella.
Asper.	Campanus.
Asclepiades Myrleanus.	Constant. Imperator.
Archimedes.	Cassius Hemina.
Ammonius.	Cascellius Iurifcon.
Apollonius.	Cleonides.
Angelus Politianus.	Callixenus.
Alcinous.	Cassiodorus.
Andreas Panorm.	Catellianus Cotta.
Ambrosius.) Aratus.	Cicero.
Abobanifa.	Christo. Landinus.
Augustinus.	Cornel. Celsus.
Accursius.	Censorinus.
Athanasius.	Conrbadus Celtis.
Artemido. siue Daldianus.	Cornel. Tacitus.
Biton.	Catullus.
Bacchius.	Callimachus.
Berno Cluniacen. Abbas.	Cælius Apitius.
Bernardus Clareuallen.	Caius Iur. conf.
Boethius.) Bedigoras.	Campanus.) Clearchus.

Ctesibius.
Chrysippus.
Calpurnius.
Callimachi scholiastes.
Dioscorides.
Dionysius Halicarnas.
Diomedes.
Dion.) Diphilus.
Diodorus Siculus.
Dionysius Apher.
Didymus.
Domitius Calderinus.
Diocles.
Dionysiodorus.
Diogenes Laertius.
Donatus.
Eustratius.
Egesippus.
Ennius.) Eustathius.
Eusebius.) Eudoxus.
Euripides.) Euphorion.
Etymologus.
Euclides.) Egnatius.
Eutropius.
Erasmus.
Eratoſthenes.
Eutocius.) Ezechiel.
Emmanuel Bryennius.
Franchinus Gaſſurus.
Fulgentius.

Francis. Maſſarius.
Fulvius.) Florus.
Geminus.
Galenus.) Gorgias.
Guido Aretinus.
Georg. Valla.
Germanicus Cæſar.
Georg Alexandrinus.
Gregorius Giralduſ.
Georgius Agricola.
Gregorius Tiſernas.
Heron.
Harpocratio.
Hermolaus Barbarus.
Hippocrates.
Herodianus.
Horatius.
Hieronymus.
Honorius Imperator.
Homerus.) Hipparchus.
Homeri Interpres.
Hefiodus.
Hefychius.
Higinius.
Herodotus.
Hirtius.
Horus Apollo.
Iabolenus Iur. conf.
Ioannes Froſchius.
Juſtinus.

Ioan. Cantuariensis.	Leonard. Portius.
Iustinian. Imperator.	Liuius.
Iulius Pollux.	Lynceus Samius.
Iulianus Iurifcon.	Marcellus Virgilius.
Ioan. Pontifex. xxii.	Marc. Cato.
Ioan. Tinctoris.	Mutianus.
Isidorus.	Moschus.
Isaac eben amram.	Marius Aquicola.
Iul. Capitolinus.	Martianus Capella.
Iul. Frontinus.	Mercurius Trismegistus.
Ianus Parrhasius.	Martialis.
Ioan. Ruellius.	Messala.
Iuuenalis.	Martianus Iur. cons.
Io. a Sacro bosco.	Matthæus Siluaticus.
Io. Reuchlinus.	Menechmus.
Io. Grammaticus.	Menander.
Iamblicus.	Manilius.
Iul. Firmicus.	Mesuragie.
Iul. Cæsar.	Macrobius.
Io. Iucundus.	Mela Iurifcon.
Iosephus.	Nicomachus.
Leo Baptista.	Nicol. Perotus.
Lucas a Burgo. S. sepulchr.	Neratius Iurifcon.
Lucillius.	Nicol. Leonicens.
Lampridius.	Nicephorus.
Lactantius.	Nonius Marcellus.
Lutacius.	Nicol. Liranus.
Lucianus.	Nicander.
Libanius.	Nilus scholasticus.
Lucanus.	Orpheus.

Oppianus.
Ovidius.
Oppiani Interp.
Oribasius.
Offilius Iurifcon.
Parmenides.
Plutarchus.
Palladius.
Pomponius Gauricus.
Porphyrius.
Ptolemæus.
Porphyrio.
Platina.
Philolaus.
Phrynichus.
Petrus Aaron.
Petronius Arbiter.
Plin. nepos.
Plautus.
Pomponius poeta.
Pompon. Iur. conf.
Priscianus.
Papinianus.
Propertius.
Pompon. Mela.
Philostratus.
Proclus.
Paulus Diaconus.
Procopius.
Phocion.

Paulus Iurifcon.
Pindarus.
Philippus.
Publius Victor.
Plato.
Paulus Aegineta.
Philo.
Pappus.
Porus.
Ptolem. Interp.
Prudentius.
Polybius.
Possidonius.
Pythagoras.
Phocylides.
Plin. historicus.
Quintus Curtius.
Quintus Serenus.
Quintilianus.
Raphael Volaterran.
Rasis.
Robert. Valturius.
Ruffinus.
Rhemnius Fannius.
Ruffus.
Rabanus.
Strabo.
Sext. Pomp.
Seneca.
Scribonius Largus.

Solinus.
Stefichorus.
Seruius.
Sebast. Serlius.
Suetonius.
Suidas.
Symmachus.
Statius Papinius.
Septuagint. Interpret.
Sext. Rufus.
Stephan. de urbibus.
Simonides Poeta.
Synesius.
Strabus.
Sidonius Apollinaris.
Serapion.
Theophrastus.
Thrasylus.
Trebatius Iurifcon.
Theon.
Timæus Locrensis.
Tertullianus.
Tibullus.
Tebitius.

Thylæsius.
Theodotus.
Theodoricus Ostrogot. rex.
Theopompus.
Terentius.
Theodorus Gaza.
Thomas Magistri.
Theodosius Imperator.
Varro.
Volusius Metianus.
Vegetius.
Vannocius Biringucius.
Virgilius.
Varinus Fauorinus.
Valerius max.
Valentinianus Imperator.
Valens Imperator.
Vibius Sequester.
Valerius Flac.
Vlpianus.
Verrius.
Xenophon.
Zenodotus.

FRANCISCO VALESIO

REGI POTENTISS. ET

Christianissimo.

GVLIELMVS PHILANDER

CASTILLIONIVS.

Victoriam.

IVISSE TEMPVS, Cum in montibus ac syluis dispersi dissipatiq; homines bestiarum more vagarentur, et sibi victu ferino vitam propagaret, Rex inuictiss. legimus, nōdum ii prudentium consiliis, aut disertorum oratione deliniti, a fera agrestiq; vita, ad humanum hunc ciuilemq; cultum deducti, se oppidis mœnibusq; sepserant. Et principio quidem, cum id tantum agerent, vt se suaq; ab aduersis tempestatibus tuerentur, vt contra Solis ardores tuta diffugia haberent, cœperunt aliqui e frondibus tecta facere, speluncas alii fodere, qui ingenio præstabant, furcis erectis, & intertextis virgultis luto parietes inducere, ea fuerūt ædificatoriæ rei incunabula. Proxime qui sequuti sunt, iis initiis non contenti, non modo quæ ad salutem essent necessaria curauerunt, sed eorum quæ ad expeditas quasq; pro inata tamen frugalitate commoditates assequendas conferrent, nihil vsquam prætermissum volebant. Itaq; eam frugalitatem et parsimoniam in ædificiis, posteritas publice & priuatim sequuta est,

quo ad per bonos mores licuit . Inde , rerum affluentia & ocio abundantes , opportunitate admoniti atq; allekti , eo deuenere , vt etiam quæ ad voluptates explendas facerēt , sectarentur , quicquid ad lautitiem venustatemq; vsipiam excogitari posset , adiungerent , necessitati fecisse satis , leue quidem esse existimantes , commoditati prospexisse ingratum , vbi offenderet operis inelegantia . Hinc pyramidum miracula , amphitheatrorum moles , insanæ palatiorum substructiones , templorum stupendi fornices , hinc arcus , porticus , mausolea , et in modum prouinciarum extructæ thermæ . Magna illi ædificabant , vt posteris magni esse viderētur , operis verò pulchritudinem , facile adducebantur vt crederent ab infestis hostibus impetraturū vt iras temperarent , atq; inuiolatam se esse paterentur . Ergo præstantissimi veteres , vt esset ædificandi aliqua certa & constans ratio , quæ de huiusmodi rebus ab aliis tradita , & a se excogitata erant , mandarunt literis , ex Græcis Agatarchus , Democritus , Anaxagoras , Ctesiphō , Metagenes , Ictinus , Carpion , Philo , Hermogenes , Argælius , Satyrus , & alii quidam , ex nostris Fuffitius , Varro , P. Septimius , Cor. Celsus . Horum præclarissima monumenta (prò dolor) temporum iniquitate , aut hominum negligentia interierunt . Restabat vnus ex tanto veluti naufragio M. Vitruuii Pollionis opus vix satis ex merito laudandum , sed adeo affectum , maculosum & ulcerosum , vt neq; ab auctore si reuiuiscat , satis agnoscatur . Id effecit vt Vitruuii præter nomen , iam multa retro sæcula nihil auditū sit . Accedebat difficultas , nam vt omitam vocabulorum ex artis propria necessitate conceptorum insolentiam , quæ obscuritatem adferebat , & rerum

epſarum quæ tradebantur, inſcitia, a legendo retardabat,
præſtantiſſimarum enim ſtructurarum, vnde quaſi via
ſternatur, tantum non cadauera cum admiratione & la-
crymis conſpicimus ac veneramur. Itaq; rei difficultate
detreriti qui libros Vitruuii habebant, nolebant legere,
quorum ſe cognitionem aſſequi poſſe diffidebant. Ex illo
fluere, & retro ſublapſa referri architectonice, vt, qui
ædificauit, nouis ineptiarum deliramentis appareat de-
lectatos, niſi forte hoc ineptire non eſt, poſſibitis pro-
batiſſimis laudatiſſimorum operum rationibus, inepta atq;
ocioſa ornamenta, ne dicam a rerum natura abhorrentia,
frustra & ambitioſe comminiſci, & his officiis ac præ-
ſigiis a probis abducere, et fucum facere. Neq; enim au-
diendi ſunt, qui pro cuiuſq; libidine variam et mutabilem
eſſe ædificiorum formam dicunt. Commune hoc (inquit
ille) ignorantie vitium eſt, quæ neſcias, nequicquam eſ-
ſe profiteri. Hæc cum ita eſſent, non poteram facere, quin
de emendando Vitruuio, idq; Romæ, vbi antiquitatis ve-
ſtigia adhuc nonnulla reliqua erant, & ſæpe & diu cogi-
tarem. Itaq; iam tertius actus eſt annus, cum per æſta-
tem ſucceſſiuis operis ſummopere contendere, vt ea reſti-
tuerem, quæ mihi deprauata, luxata & mutila videban-
tur. Paucis menſibus tot mendis purgaui, vt auſim omni
aſſeueratione adfirmare, præter vnum atq; alterum lo-
cum, quos neq; ipſe Apollo ſanauerit, parum abeſſe, quo-
minus hic auctor quàm emendatiſſimus in manus hominiũ
veniat. Inter emendandum, multa ſeſe offerebant diffi-
cilia & obſcura, quæ ſi ſcholio illuſtrarem, videbar ſæ-
ſturus operæ precium. Id a nobis pro viribus eſt factum.
Illud quodcumq; fuerat laboris, cum intelliſſerem Pont.

Max. probatum, & me aliquot huius sacrosancti purpu-
ratorum patrum collegii principes viri, ceu à tota penè Ita-
lia duos annos incredibili cum desiderio expectatum, ut
æderem hortarentur, si facerem, gratificaturum me in-
primis Romanis, qui literarum & virtutis ergo, nihil mi-
nus sperantem aut expectantem, ciuitate donauissent, sub
cuius nomine (si quam fortasse ea re utilitatem studiosis
adferre possem) sinerem in vulgum prodire, dubitabam.
Tu vnus omnium occurrebas Rex, regum (quod de Ale-
xandro scribit Arrianus) βασιλευς τα τε, καὶ ὅα-
τη γὰρ ἄξιον ὅα τη γότα τε, nisi vererer, ne quid
tuæ Maiestati decederet. Scripsit libros suos Vitruuius
Augusto Italus, Regi scriberem Gallus, scripsit Impe-
ratori, qui urbem latericiam cum inuenisset, marmoream
reliquit, Regi ego, cuius auspiciis & liberalitate, nobilis-
sima in toto orbe terrarum templa, palatia, & propugna-
cula extructa sunt, qui viâ præiuit, ut quæ fuerat pul-
cherrima in regno Galliæ domus, centesimum non obti-
neat locum. Dum animi penderem, vicit authoritas Me-
cœnatis mei Geor. Armeniaci Ruthenorum Episcopi, tuæ
Maiestatis apud Max. Pont. Paulum, prudentissimi, vi-
gilatissimi & integerrimi Legati. Obtendebat regiam il-
lam toties iam multis cognitam, & ab omnibus prædica-
tam humanitatem, principem sicut fortunarum, ita &
fructus suæ ditionis ingeniorum partem sibi iure vendi-
care, officiumq; eius & animum qui dat, magis spectare,
quam quod offeratur, quicquid a me ea parte peccatum
esset, id vni sibi assignari licere. Hæc sunt Rex Max.
quæ me eò inclinarent, à quo pudor reuocabat, impule-
runtq; ut Maiestati tuæ Castigationes has atq; Annota-

nones in auctorem longe difficillimum, & cuius latino-
rum primi procellosum & auium sulcauimus mare, nuncu-
patas dicatasq; vellem. Quas si intellexero non vsque-
quaq; fuisse ingratas, causa erit quamobrem quos seruis
lucubrationibus libros inchoaui de sectione & polituris
marmorum, de pictura et certa coloru compositione, de in-
sectoria et fullonica, de figulina, de sutrina, de vitraria, de
textrina quæq; radio, quæq; læis idest pondusculis perfici-
tur, tandem aliquando absoluam. Valeat tua Maiestas.
Roma Cal. Augusti. M. D. XLIIII.

VITRUVII VITA EX IPSO
opere per Philandrum collecta.

M. Vitruuii Pollionis quæ fuerit patria, video in du-
bium reuocari, quibusdam Romanum nullo argumento,
aliis Veronensem existimantibus, quod Veronæ in vete-
ris structuræ arcu ad hunc modum legatur.

L. VITRUVIVS. L. L. CERDO
ARCHITECTVS.

Ea inscriptio fecit, vt vir doctissimus Andreas Alciatus,
decem libroru de Architectura auctore. L. Vitruuiu Pel-
lionem appellare se mihi dixerit, & postea ædide i, quod
Pellio, aiebat, id quod credo significaret. In cuius sen-
tentiam ne transeam, multa me mouent. Primum, quod
in omnibus exemplaribus. M. non. L. & Pollionem non
Pellionem legerim. Deinde, quod cerdonem, pace ta-
ti viri dixerim, non esse continuo quod pellionem, facile

intelligit, cui utriusque vocabuli originis venit in mentem,
alterum enim a lucro, id est ἄρξ τοῦ κέρδους, a pelli-
bus alterum ductum est. Et si idem sit, quid Archite-
cto cum pellibus? Cerdo enim in illa inscriptione, homi-
nis non Studii est index. Ut si idem credi par fuit, fue-
rit tamen Cerdonis non Pellionis appellatio restituenda.
Quin et quod Vitruvius noster reprehendit, Archite-
ctus ille sub mutilis denticulos collocavit. Itaque vulgati
codicum descriptionem retinentes, diversos esse arbitramur.
Et nostrum quidem apparet parentum cura liberalibus di-
sciplinis ab ineunte ætate fuisse institutum, encyclopæ-
diamque absoluisse, quod ipse fatetur in libri sexti proœmio.
Statura vero se fuisse humili, indicat in præfatione lib. 2.
Iulio Cæsari fuit non ignotus, post cuius obitum, ingraue-
scente iam ætate, aut affecta potius, ut ex memorato li-
bri secundi loco conicimus, ab Octavia fratri Augusto
commendatus, apparitioni balistarum, scorpionum, cæ-
terorumque tormentorum, cum M. Aurelio, P. Minidio,
quem alii Numidicum vocant, et Cn. Cornelio præse-
ctus est, annuo ei reditu quoad viveret constituto. Qua
munificentia excitatus, ut indicat in præfatione operis,
omnem ædificandi rationem Augusto scripsit, quam de-
cem libris cōplexum se esse, sub finem operis testatur, ne
quis figuras quas in suis singulis libris extremi voluminis
nomine deformabat, in privatum librum, hoc est undeci-
mum aliquem reiectas falso existimet. Ingenui faciliusque
fuisse ingenii, libri septimus, nonus, et decimus argu-
mento esse queant. Hactenus quod asstruere possumus.

G V L I E L M I

PHILANDRI CASTILIO

NII GALLI CIVIS RO. IN PRI-

mum Lib. M. Vitruuii Pol-

lionis de Archite-

ctura, Anno-

tationes.

CAP. PRIMVM.

RAPHIDOS SCIEN-
TIAM HABERE. Graphis
est linearis deformatio, siue designa-
tio. Non desunt in qui eam quæ ad
Architectum pertinet, γραμμικὴν
quasi lineationem dicas, vocent.

Γραφικὴν vero, & ad Scriptorem, & ad Pictorem
Sculptorem ue referant, cum ad illum descriptionem, cum
ad hos designationē transferentes. & γραφεῖν quidem
ad utroq; pertinere, Egyptiorum ratio docet, quos erat
necesse pingere, aut sculpere, quod significare, vel moni-
mentis mandare volebant, quod genus plerq; Romæ
visuntur, & extra Urbem via appia, haud procul
à sepulchro Cæcilie Metellæ vxoris Crassi, in Hippo-
dromo qui ab Antonino Bassiano extructus fuisse credi-

tur, obelisci partes cum notis Ægyptiis, Nam Vergi-
lius lectionē etiam ad picturam refert, Æneid. vi. his ver-
bis, Quin protinus omnem perlegerent oculis. EV-
THYGRAMMI ET CIRCINI TRA-
DIT VSUM. Per Euthygrāmum intelligo regulā,
quasi directilineam dicas. Nam ad regulam expēduntur
lineæ rectæ, vt circulus quæq; eius partem aliquam re-
ferunt ad circinum. Quod significasse mihi visus est,
cum inferius de Ichnographia loquens, circini & regulæ
vsum continere dixit. Præclaræ eruditionis eximius
iudicii homo, Franciscus Priscianēsis, monuit fieri potuis-
se, vt pro circini scriptum fuerit cyclicis, vt legatur, eu-
thygrammis & cyclicis tradit vsum, idest rectæ circu-
larisq; lineæ. Id vero existimauit, quod in cæteris di-
sciplinis quæ à Vitruuio percensentur numerando, qui-
bus ornatum vult Architectum, animaduertit non e-
uēnisse, vt maxime necessaria, atq; adeo vulgaria com-
plecteretur. Non debui amici & docti viri coniectu-
ram negligere. Vocem vero Turbigrammi quæ in an-
tiquis aliquot exemplaribus inuenitur, ceu spuriam &
degenerem, omnino legitimarum numero eximimus &
relicimus. Lineis autem omnem Graphidos scientiam
perfici existimamus, iisq; ex Heronis sententia, rectis
aut non rectis. Rectarum vna est ratio. Nam ex æquo
intra sua concluduntur puncta. Non rectarum (vt in-
quit ille) aliæ circulares, aliæ obliquæ, aliæ inflexæ.
Mathematicus Apollonius diuisit simplicius, in rectas,
circulares, & obliquas. Vt Parmenides dixerit figu-
ram omnem esse aut rectam, aut circuncurrentem, aut
mixtam, Geminus, lineas in planas et solidas, partitus est.

ET LIBRATIONVM. Id est libramenti, quod perficitur libella instrumenti genere, quo ad regulam vniuersa quæ in plano iacent coæquantur. **PER OPTICEN RECTE DVCVNTVR A QVAVIS REGIONE LVMINA.** Optice perspectiua transfertur, de qua Gellius noctium atticarum Lib. xvi. Cap. xiii. Huc vero referri potest locus Libri sexti Cap. ix. in quo docet quo pacto cõmunium parietum altitudini, aut angustiae loci, immittendo lumine occurratur. Quod sicui credibile erit spectasse Vitruuiũ ad dispositionem, vt noxius aer vitetur, aut vt ad cœli regionem directiones fiant, vt vsui et salubritati ædificia idonea esse possint, quod tradit Lib. vi. Cap. vii. Id vero sciat Physicorum atque Astrologorum placitis scitis ue præscribi. **DIFFICILESQVE SYMMETRIARVM QVÆSTIONES GEOMETRICIS RATIONIBVSET METHODIS, INVENIVNTVR.** Sunt (inquit) quædã Symmetriæ, quæ nisi per Arithmeticen facile probari non possint. Nam plurima quæ de magnitudinibus per rationem geometricam traduntur, arithmeticis supputationibus apertius explicatur, aut certe multo facilius. Sicut, sunt quæ nullis numeris efficere possis, sed gramicis rationibus, vt in quadrati parium laterũ duplicatione fieri scribit Lib. ix. **QVÆ CARYATIDES DICVNTVR.** Caryatidum id est Statuarum muliebrium in columnis, meminit Pli. Lib. xxxvi. Cap. v. **DESIGNAVERVNT EARVM IMAGINES ONERI FERVNDQ, COLLOCATAS.** Eiusmodi

Statuam fœmineam vidimus Romæ, in Macello Coruorum. Sed hoc loco nescio rideam magis, an desyderem in eis iudicium, qui ex quibuscunq̃ antiquis fœmineis statuis quas tulisse onus cognouerint, existimant Virtruvianarum, idest Græcarum Caryatidum figuram posse conici. Quasi vero vna et simplex fuerit muliebrium in columnis statuarum ratio, ac non potius, ad Græcorum imitationem, licuerit Romanis, et cæteris gentibus, repræsentare earum rerum imagines, quas vellent posteris memoriæ tradi. Certe ei quam vidisse retulimus, capitulum erat Doricum, vt capite tantum sustineret. Athenæus autē lib. Dipnosophiston. vi. ex Lynceo Samio refert Eucratem Corydon bibentem apud quendam cuius domus esset marcida, dixisse, ibi cœnantem oportere sinistram manum sapponere instar Caryatidum. Ceu Cariatides sinistram manu sustinere ædium siue epistylum fingerentur, dextra autem aliud quippiam referre. Eius verba sunt, Εὐκράτης ὁ κόρυδος πίνων παρὰ τινὶ σαπρῶς οὔσης τῆς οἰκίας, ἡ τὰ δεξιὰ φησὶ δεξιὴν δεῖν ἔχειν ὡς τὴν στήλην τὴν ἀεὶ στεγὰν χεῖρα ὡς πῶρ αἱ κεφαλὰὶ πῶρ. Sed de Caryatidibus et illud non prætermittendum, Lucatium apud Statium scribere à nuce dictas, quod ibi Virginum chorus, metu ruinæ conscendisset nucis arborem, cum Athenæus, Pausanias, et cæteri à Carya Laconicæ dictas velint. PAVSANIA ELEOMBRONTI FILIO DVCE. Thucydides Cleombroti dicit filium, Suidas matrem addit Anchitheā, Quidam codices hic pro Cleombroti habent Agæsipolidos nescio quo auctore. PORTICVM PER-

SICAM. De ea porticu legito Pausaniam in Laconicis, ubi de iis quæ Spartæ in foro spectatu digna visabantur. **CAPTIVORVM SIMVLACHRA BARBARICO VESTIS ORNATV.** Visuntur senes duo captiui istiusmodi Romæ in ædibus Columnensium. Sunt et Tyburti iuuenes duo, alti pedes duodecim, quos aliquando antepagmentorū fuisse loco sunt qui existimēt, ornatu capitis Egyptio. Videas et Romæ Satyros duos, etiā nūc oneri ferūdo collocatos in ædibus Barptol. à Valle. Ita Romani, quod Lacones in Persarum ignominiam fecerant imitati, variarum rerum imagines in columnas transtulerunt. **CANONICAM RATIONEM ET MATHEMATICAM.** Mentio est Lib. v. cap. iii. Sunt et quædam quæ huc pertinent apud Gellium Lib. xvi. Cap. xviii. et apud Boetium musices Lib. i. Cap. ii. et Lib. v. Cap. i. et. ii. **BALISTARVM, CATAPVLTARVM, SCORPIO NVM, TEMPERATVRAS.** De his lib. x. cap. xv. xvi. xvii. et. xviii. Sed semel dictum velim, me secutum esse in citando Vitruvio, distributionem capitum ex codice Florentiæ impresso, non tam quod probarem (nam multis in locis ineptissima est, et Vitruuius perpetua oratione scripsit) quam ut quærentium et legentium consulerem labori. **PER QUÆ TENDVNTVR SVCVLIS ET VECTIBVS.** In aliquibus codicibus ante vocabulum *suculis*, adduntur duæ hæ dictiones, *ergatis* aut, neq. *abs re*. Nam libro decimo, cap. xvi. *Balistarum* aliquas *suculis*, nonnullas *polyspastis*, alias *ergatis*, quasdam etiam *tympanis*.

nis torqueri scribit. Sed de ergatis & fuculis nos alio loco dicemus. **QVÆ SI NON HOMOTONA FVERINT.** Id est non æqualiter tensa, ut manibus tacti funes, æqualem in utroque sonitus habeant responsum, quod ex cap. xviii. libri decimi didicimus. Nam capite eius libri decimoquinto, anatona dicit, si capitula altiora facta fuerint quam latitudo, sicut catatona si minus alta. **IN THEATRIS VASA ÆREA.** Cap. v. lib. v. vasorum rationem ad augendam in Theatris vocem ex Musicorum concentuum partitionibus sumptam tradit diligentissime. Quidam codices hic habent echetica, id est, ἤχηται, id est sonora, sed quod lib. v. cap. v. fieri ærea vasa scribat, nihil muto. **HYDRAVLICAS QVOQVE MACHINAS.** Hydraulicæ machinæ partim sunt ad aquarum expressiones, partim ad excitandas in organis musicis harmonias, imitandos avium cantus, movenda sigilla, ad horologiorum versationem, & si quid huiusmodi. De quibus lib. ix. cap. ix. & multis lib. x. capitibus maxime. xiii. **INCLINATIONES COELI QVÆ GRÆCI CLIMATA.** Clima appellant plagam duobus interiectam parallelis, a verbo κλίνω hoc est inclino, quod certo spatio inclinetur ad polum, siue declinet ab æquatore. **STILLICIDIORVM ET CLOACARVM ET LVMINVM.** Quis non videt fore controuersias locatori, si Architectus nesciat quantum liceat in vicini re, ius ne sit cloacæ immittendæ, an aperto pariete cōmuni liceat immittere fenestras, liceat ne vicinorum luminibus officere, parietem communem liceat alterutrā demoliri

demoliri et reficere. Atqui ista omnia sunt ex iuris scientia petenda, ut nihil sit mirum si Vitruvius disciplinis omnibus tinctum velit Architectum. Porro de servitutum omni genere, consulendus liber Pandectarum octavus. **LOCATORI ET CONDUCTORI.** Qui dat domum ædificandam, is dicitur locator, qui recipit conductor vocatur. Idem et redemptor ab Alpheno et Iaboleno Iuriconsultis dicitur Pandectarum, lib. xix. locati et conducti. Nam Architecti est ædificiū instituere et arbitrari. **AD SUMMUM TEMPLVM ARCHITECTVRÆ.** Templum pro culmine dixit et fastigio, quoniam templum in tectis supra canterios ponuntur, ut lib. iiii. cap. 2. **RATIONIS PLASTICÆ NON IGNARVS.** Cœnationum enim lacunaria, et camerarum imum cœlum aliquando paulo ornatiùs erit distinguendum cœlandum ue. Sigilla etiam imagunculæque relictis in parietibus ædiculis (Italia nichios appellat credo quod imbricatis conchis soleat earum superior pars ornari, conchas enim ethrures nichios nominant) collocandæ aut fastigiorum acroteriis. Id fiet non nisi plasticæ beneficio, cuius fuit fingere ex argilla similitudines, et gypso reddere hominum imaginem, rubrica item et creta, ut ex cap. xii. lib. xxxv. Plinii didicimus. Nostræ ætatis artifices quod hmoi in antiquorū ruinis reperiunt, Stucchum appellant, illosque imitati, marmoreas nonnulli assulas pilis ferreis contusas cribris excernunt, subtilissimamque srobe, admixta purissima calce, in lacu macerata utuntur, effinguntque quodlibet. Longè politius fuerit illustriusque, si pro marmore, silice fluuiatili candido et

pellucido, vt vna pars ad duas calcis respondeat, vtaris
 (eo saxo Venetæ Muranæ officinæ, è Ticino fluuio cō-
 portato quanquam & ex aliis peti potest, vitrum cristallinum perficiunt.) Quod si subtilissime pistum marmoreæ illi scobi admiscueris, non parum splendoris & nitoris accessisse experieris. **NON ANIATROLOGICVS.** Aliàs aniatrologetus, idest non vsquequaq; medicinæ expers. **DE VENARVM RYTHMO.** Qui spectatur pulsum sublationis & depressionis celeritate, remissione, æqualitate, in æqualitate. Rythmus auctore Ægineta, lib. xxiiii. cap. xii. aut est eurythmus, idest boni rythmi, aut arrythmus idest inconcinni rythmi, aut pararythmus non admodum à bono abhorrens, aut heterorythmus longius à bono abscedens. Errythmus autem omnem concinitatem corrumpit. **IN QVADRATIS ET TRIGONIS DIATESSARON ET DIAPENTE.** Cum figuris vtantur tribus Astrologi, Trigono, Tetragono & Exagono, sintq; apud musicos diastemata, idest interualla simplicia symphoniarum maxima, diateffaron proportionis sesquitertiæ, diapente sesquialteræ, diapason duplæ, has proportiones in figurarū illarum angulis, signis, & gradibus reperiri, auctor est antiquus Græcus Ptolemæi interpres lib. i. ἀρτελεσμονίων quod Quadripartitum appellant, Trigonus itaq; constat angulo vno recto & triente. Tetragonus vno recto solum, Exagonus vnus recti διμοίρω idest bessali angulo. Angulus Trigoni ad angulum Tetragoni sesquitertiæ est proportionis cum eum superet triente, & fit diateffaron. Angulus Tetragoni ad bessalem exagoni.

ni, sesquialteræ: continet enim ipsum & semissem, & fit diapente. Trigonum angulus ad exagonum angulum duplæ est proportionis, habet enim unum & trientem, idest trientes quatuor, siue besjes duos, hic bessalis est, idest duorum trientum. fit igitur diapason. In signis, eadem ratio. Trigonus quatuor habet signa. Tetragonus tria. Exagonus duo. 4. ad. 3. proportio est sesquitertia. 3. ad 2. sesquialtera. 4. ad. 2. dupla. Superest ut de gradibus dicamus. Trigonus, gradus habet. 120. Tetragonus, nonaginta. Exagonus sexaginta. 120. ad. 90. proportio sesquitertia. 90. ad. 60. sesquialtera. 120. ad. 60. dupla. En Sympathia concentuum et figuratum ex multis verbis et difficillimis illius Interpretis, cuius mihi copiam fecit Illusterrimus Ruthenorum Episcopus, Georgius Armeniacus tuus FRANCISCÆ Rex maxime & Christianissime Legatus ad summum Pontificem Paulum. tertium, Mecænas meus. Sed & planetarum aspectus proportionibus harmonicis perficiuntur, quod & refert Ioannes Froschius cap. 7. Musica. Respectus enim sextilis fit secundo signo, quæ distantia ad reliquam Zodiaci partem est quintupla, ad ipsum vero totum sextupla. Sed reliqua illa pars in sesquiquinta est proportione. Aspectus quartus tertio fit signo, quæ distantia ad reliquam Zodiaci partem est tripla, ad ipsum totum Zodiacum quadrupla, sed illa reliqua pars sesquitertia. Trinus aspectus quarto fit signo. Distantia ad totum signiferum circulum est tripla, ad reliquam partem sesquialtera.

CAP. SECVNDVM.

ICHOGRAPHIA. Vestigium operis, quam planam formam mei Galli, Itali Græcæ alludentes voci, plantam nominant.

ORTHOGRAPHIA AVTEM EST ERECTA FRONTIS IMAGO. Siue

ea sit operis frons exterior, siue interior. Nam non ante quale futurum sit opus intellexeris, quàm singularum partium speciem deformaueris, vt videatur interna etiam operis descriptio. **SCIOGRAPHIA.** Quod

de Orthographia dictum est, id etiam velim de Sciographia dictum, siue Scenographiam appellemus, vt Hermodolus scribendum putat, quod (vt inquit) sit vniuersi recti quod Græci Scenam vocant, deformatio, non frontis vt Orthographia, non area vt Ichnographia. Sæpe

vero dubitatum est num & architectus ligno formam futuri operis (modulum appellant) strueret, & nos, fecisse existimamus. Ita enim futura deprehenduntur errata, & minimo impendio, nulloq; incommodo priusquam fiant, castigantur. Sic sculptor cera protypum, sic plastes creta proplastice fingit. Inde Archesilai proplastice pluris venire solitam ab artificibus ipsis, quàm aliorum opera tradit Plinius lib. xxxv. cap. xii. Quin & Vitruuius lib. x. ad finem, exēplar helepoleos machine, pro modello (vt vocant) nominauit.

AVTEMBATE IN BALISTA FORAMINE QVOD GRÆCI ΠΡΟΪΤΡΗΤΟΝ VOCANT. Scribunt quidam Embatere, quasi ingressorem dicas, quod Embatem lib. iiii. vertat modulū. Sed neq;

prior illa nostra lectio displicet, si inducta vocula aut, ita distinguamus, & primum in ædibus sacris ut è columnarum crassitudinibus, aut è triglypho embate, ut interpretetur Triglyphum embatem idest modulū ex quo scilicet in genere Dorico partes omnes metiendæ, ut in aliis generibus ex columnarum crassitudine, deinde sequatur, in balistā, foramine quod Græci πειρῆστον vocitāt. De eo foramine scribit lib. x. cap. xvii. **HYPÆTHRAQUE CONSTITVNTVR.** Idest subdialia siue subdualia, nam αἶθρη aerem significat. Fieri vero & hypæthria ante templorum vestibula consueuisse, vel vnus Zenodotus in paroemiis auctor esse poterit, sed de hoc alibi. **ÆDES DORICÆ.** Ædes sacræ hoc loco triplici tantum differentia considerantur, Dorico genere, Ionico, & Corinthio. Nam de Tuscanicis lib. iiii. cap. vii. Doricarum est neglectior & incultior structura, vnde & seuerior. Corinthiæ quod plura habent ornamenta, delicatesiores sunt. Mediæ sunt Ionicæ inter harum teneritatem, & illarum seueritatem. **SI INTERIORA PERFECTVS HABVERINT ELEGANTES.** Aliqui codices habent perspectus, verbis si diuersis, eodem certe spectantibus. Nam quæ absoluta perfectaq; sunt opera, non possunt non oculis, arridere, et adblandiri. **ITEM SI DORICIS EPLSTYLIIS IN CORONIS DENTICVLI SCALPENTVR.** Qui Theatrum architectatus est, quod Augustus sub nomine Marcelli nepotis ex sorore Octavia extruxit, denticulos in Dorica corona scalpsit, quod Ionicarū erat proprium, ad Dor-

*ricas transferens. AVT IN PVLVINA-
TIS COLUMNIS, ET IONICIS
EPISTYLIIS EXPERIMENTVR
TRIGLYPHI, Ionicarum columnarum capitula
sunt puluinata, vnde & puluinatæ columnæ vocari po-
tuerunt. At non in earum Zophoris (quæ freggia vulgo
vocantur voce vt existimo a phrygionibus qui acu fru-
ciunt ducta, vt enim illorum opera acu picta figuris qui-
buslibet insigniuntur, ita Zophororum fere ratio, scal-
pturam desiderat) triglyphi scalpuntur, quorum guttæ de-
pendent in Epistylia vt lib. iiii. cap. iii. docet, sed sunt
Doricarum. Illarum autem Zophori sunt puluinati, id est
subtumentes in circulum, id est delumbata circinatione
rotundi. In quibusdam exemplaribus pro puluinatis co-
lumnis, scriptum est puluinatis capitulis, vt lib. iii. cap.
ultimo. SIC VBI CVLIS ET BIBLIO-
THECIS AB ORIENTE LUMINA
CAPIENTVR. &c. De balneis lib. v. cap. x.
De reliquis quas cæli regiones spectare debeant, idem
scribit lib. vi. cap. vii. ET AD PECVNIAE
COPIAM, ET AD ELEGANTIAE
DIGNITATEM AEDIFICIA ALTE
DISPONENTVR. Fœneratoribus & publica-
nis aedificia commodiora & spaciosiora & ab insidiis tu-
ta esse facienda scribit lib. vi. cap. viii. vt hoc loco scri-
bendum sit, aliter, non alte.*

CAP. TERTIVM.

DIFICATIO. Hæc libris octo primis
absoluitur. GNOMONICE. Decla-
ratur libro nono, ea autem est quæ ex gnomo-
nie

nis, idest styli umbra, horologiorum descriptiones & rationes docet. **MACHINATIO.** Eam liber decimus explicat. **MOENIVM ET COMMVNIVM OPERVM IN PVBLICIS LOCIS COLLOCATIO.** Quæ ad publica ædificia pertinent, totis quinque primis libris traduntur. **PRIVATORVM ÆDIFICIORVM EXPLICATIO.** De his liber sextus tractat. **DEFENSIONISEST MORVM TVRRIVMQVE.** Defensio ex lib. primo & secundo petenda. **RELIGIONIS IMMORTALIVM DEORVM.** Liber tertius & quartus ad religionem spectant. **OPPORTVNITATIS.** Lib. quinto hæc docetur, Quamquam ad opportunitatem referri possunt quæ libro octavo de aqua & aquæductibus dicuntur. **FIRMITATIS ERIT HABITA RATIO.** De firmitate scribitur cap. xi. lib. v. **VTILITATIS AVTEM.** Hanc docet libri sexti caput septimum, præter alia loca. **VENUSTATIS VERO.** Huc referri possunt quæ de politionibus & pictura tractantur libro septimo. Quamquam ad Symmetrias spectavit Vitruvius, quæ antecessoribus libris præscribuntur.

CAP. QVARTVM.

LECTIO LOCI SALVBER.

RIMI. Magna profecto loci aerisq; est habenda ratio, quod is à nobis separari non possit, perpetuoq; veluti connatus adhæreat, ambiatusq;

lædat vel quòd calidos immodice, vel quòd frigidos, aut
 siccos, aut humidos nos efficiat, quòd tradit Galenus
 lib. i. de sanitate tuenda. IN CELLIS ENIM
 VINARIIS TECTIS LUMINA NE-
 MO CAPIT A MERIDIE. Et Plin. lib.
 xiiii. cap. xxi. scribit latus cellæ vinariæ, aut certe fe-
 nestras obuerti in Aquilonem oportere, vel vsq; in exora-
 tum æquinoctialem. Neq; abs re videatur cellas vinarias
 tectas dixisse. Scribit enim Plinius dicto loco ali-
 quas gentes vinis cælum præbere. Alibi vero imposi-
 tis tectis arcere. Et Campaniæ nobilissima vina expo-
 sita sub diuo in cadis verberari Sole, Luna, imbre ac
 ventis aptissimæ videri. Sed et Constantinus lib. de agri-
 cultura. vii. cap. ii. fortius vinum sub dio, leuius vero
 sub tecto ad seruari præcipit. GRANARIA
 QUÆ AD SOLIS CVRSVM SPE-
 CTANT, BONITATEM CITO
 MVTANT. Granaria spectare oportere Septen-
 trionem docet lib. vi. cap. ix. & nos aliquid ibi dicemus.
 OBSONIAQVE ET POMA. De po-
 mis seruandis Plinius lib. xv. cap. xvi. hunc in modum
 præcipit. Pomaria in loco frigido ac sicco contabulari.
 Septentrionalibus fenestris sereno die patere, austros spe-
 cularibus arcere, Aquilonis quoq; afflatu poma detur-
 pante rugis. NAM SEMPER CALOR
 CVM EXCOQVIT, AERIBVS FIR-
 MITATEM ERIPIT. Forte à rebus, aut
 corporibus, vt paulo post, omnia corpora calore fiant im-
 becilla. NAM QVIA EX PRINCI-
 PIIS QUÆ GRÆCI ΣΤΟΙΧΕΙΑ
 APPELLANT

APPELLANT OMNIA CORPORA
SVNT COMPOSITA. Elementa esse qua-
tuor, omniâq; horum mixtione constare, præter alios Ga-
lenus scribit Method. lib. i. aut potius totis libris de ele-
mentis. Item Hippoc. eius argumêti lib. IN QVI-
BUS CORPORIBVS CVM EXVPE-
RATE PRINCIPIIS CALOR. Si
calidi, frigidi, humidi & sicci temperies sanitas est, cer-
te huius contrarium necesse est morbum esse, vel aucto-
re Galeno lib. i. de morborum differentiis. PLVRI-
MVMQVE EX AERIS ET TERRE-
NI SVNT COMPOSITÆ. Aliqui codi-
ces scribunt, ex aere & terrenis, ego, ex aere et terreno,
ex Vitruvio paulo ante. Quod autem hic tradit piscium
naturas temperatas esse a calido, id videtur ex Empe-
doclis sententia dictum, quem reprehendit Aristoteles
libro de respiratione, quod dicat animalia calidissima, &
summam ignis vim habentia, aquatilis esse generis, quò
caloris exuperantiam quam in se sentiunt, vitent. CA-
STRA STATIVA CONSTITVE-
BANTVR. Castra sunt aut temporaria, id est mo-
mentis mutabilia. Aut stataria quibus hostem dum se in
munito loco continuerit occupare instituas. Aut sustento-
ria quibus vrgentem & laceffentem hostem sustineas.
De quibus Leo Baptista libro quinto, cap. x. & xi.
multa. INSPICIEBANT IOCINO-
RA. Ex animalium iocinoribus illæsis, maiores,
loci salubritatem ratiocinabantur. Sin autem vitio in-
fecta apparuerant, vitandam loci insalubritatem argue-
bant, vetere instituto, & vsque à Demetrio ducto.

SVNT SPLENETICA. In aliis codicibus legitur, splenem habent. Neque enim dicit esse lienosa, idest quorum Lienes intumescant, sed habere apparentes, verum non affectos. Lienosos autem fieri scribit Aristot. lib. iii. de partibus animalium, quoties plus excrementi, in lienem diuertit, quam excoquere possit. Coerceri Lienem in aqua in qua candens ferrum subinde tinctum sit, Auctor est Celsus lib. iiii. cap. ix. argumento esse, quod animaduersum sit animalia apud fabros ferrarios educata exiguos lienos habere. Sed hæc alterius sunt instituti.

ITA EAM HERBAM COLLIGENDO, CVRANT LIENOSOS HOC MEDICAMENTO, QVOD ETIAM CRETENSES Ἀσπληνον vocitant. Herbam Asplenium, vulgus Cetrac vocat, estque Scolopendræ Vermi, idest Centipedi tam similis, vt qui alterum viderit, vtrunque nosse iudicari possit. Namque quæ Scolopendria credita est eâ Dioscorides Phylitim appellat. Errorque ille multis rationibus exploratus est. Ridicula est Marcelli Virgilii notatio, qui Asplenon dictum ait quod longitudine latitudinēque sua fasciolarum et emplastrum formam haberet. Quamquam inter splenium et emplastrum hoc tantum esse discriminis ex medicorum libris animaduerto, quod id demum emplastrum asplenium vocatur, quod in longitudinem magis quam latitudinē extensum est, quæ figura est splenis.

EXEMPLAR HVIVS REI, GALLICÆ PALVDES POSSVNT ESSE, QVÆ CIRCVM ALTINVM, RAVENNAM. Altinum et Ravennam scribit Strabo Lib. v. in paludibus

in paludibus esse, sed hanc quavis odore tetro afficeretur, aere tamen fuisse non pestilenti, quod plurimo mari inūdaretur. AQVILEGIAM. Alii Aquileiam vocant. SALEPIA VETVS. Salapiam Plinius lib. 3. cap. ii. oppidum in Apulia ponit, Annibalis meretricio amore inclytum. Et Plutarchus in vita Marcelli Salapianorū meminit. QVATVOR MILLIBVS PASSIBVS PROGRESSED. Pro passuum dixit passibus.

CAP. QVINTVM.

ALVBRITATIS IN MOENIVM COLLOCANDORVM. Scribendum, & moenium, mutata præpositione in coniunctionem, aut potius vacare existimandum est utraque, quod & aliqui codices agnoscunt. ITINERA NON SINT DIRECTA, SED ΣΚΑΙΑ. Aliqui codices pro Græca dictione, eiusdem significationis habent latinam scæua, hoc est obliqua, sinistra, læua, unde cognomen Scæuolæ Mutio inditum, & porta Troiana vocata scæa, quod in sinistra urbis parte esset, quanquam nonnulli ad artificem referunt, alii quod Troianis parum fuerit fortunata. COLLOCANDA AVTEM OPPIDA SVNT NON QVADRATA. Muros non directos, sed sinuosos anfractibus fecisse antiquos, scribit Vegetius libro quarto. TVM IN CRASSITVDINE PERPETVÆ TALEÆ OLEAGINEÆ VSTVLÆ

TE, QVAM CREBERRIME INSTRVANTVR. Per muri crassitudinem graciliores trabes, quātum satis erit exugendo humori vstæ (ita enim siccescendo permanent ad diuturnitatem) inter se si reuinciantur pectinatim serratim ue, aut cancellatim, eam colligationem connexionemq̃, fibulatam quidā putarunt esse. Nos verò interpretamur quas instructura vocant clauēs. & fibulas, traiecta veluti transtila per trabium capita, nostri ferreis subscudibus armilata trabiū capita traiciūt, itaq; retinent. ET ITINERA SINT INTERIORIBVS PARTIBVS. Melius alii codices, vt itinera. IN ROTVNDATIONIBVS AVTEM. Cum rotundæ turres veluti multorum cuneorum cōpactione constent, alteriq̃ alterorū collaterarium ope confirmentur, non poterat vllus se de occupata protrudi. Itaq; omniū videbātur esse firmissimæ. PECTINATIM DISPOSITA QVEMADMODVM SERRÆDENTES SOLENT ESSE. Non absimile est quod lib. 6. cap. vltimo ait, de fundamentis loquens. Præterea introrsus contra terrenum, vti dentes coniuncti muro serratim struantur. Sed hoc addit amplius, quod in extremis angulis cum recessum fuerit ab interiore angulo spatium altitudinis substructionis, in vtranq; partem signetur, & ab his signis diagonios structura collocetur, & ab ea media, altera coniuncta cum angulo muri. Libet & hoc loco admonere quod Ouidius lib. 9. Metamorph. dicit digitos inter se pectine iunctos, id Plinium de eadem re loquentem lib. 28. cap. 6. dicere digitos pectinatim inter

ter sese amplexos. Sed & Apuleius lib. 3. de Asino, dicit palmulas in alternas digitorum vicissitudines connexas, eundem gestum exprimens. NEQUE VNI-
 VERSA PONDERE PREMENS,
 POTERIT VLLA RATIONE EX-
 TRUDERE MVRI SVBSTRV-
 CTIONES. Scribendum priuatiue, non poterit.
 VBI SAXA SVNT QVADRATA.
 Hoc nomine non tam significantur saxa paribus lateribus
 cæsa, quam, planis superficiebus, æqualibus angulis.
 SIVE CÆMENTVM. Lapis rudis, non cæ-
 sus, vulgaris, vnde cæmentitia structura, & cæmenti-
 ti parietes lib. secundo. cap. septimo & decimo.
 PRO CALCE ET ARENA, ET CO-
 CTO LATERE. Scribo, pro calce & arena,
 eo & cocto latere. Tradit enim lib. 8. cap. 3. bitumine
 & latere testaceo, structo muro, Semiramin cinxisse
 Babylonem.

CAP. SEXTVM.

D AVTEM VERVM ESSE
 i EX ÆOLIPILIS ÆREIS LI-
 CET ASPICERE. Æolipylæ (ita
 enim scribendum) dictæ quasi αἰόλου πύλαι. id est
 æoli portæ, qua figura qua ue materia fiant, non in ma-
 gno discrimine posuero, dum cauæ sint, exiguumque ha-
 beant foramen per quod infusa aqua dum ad ignem collo-
 catæ feruere cœperint, tantisper flatum efficiant, quoad
 quicquid intus habent humoris, sit feruore exhaustum, &

in fumum resolutū, sit efflatum. SANGVINIS
 EIECTIO. Αἱμὸς ἤσπας, idest sanguinis expui-
 tio. Palladius lib. 3. cap. 31. reiectionem sanguinis vo-
 cat. MAXIME Q VIDE M ANDRO-
 NICVS CYRRHESTES. Varro lib. 3.
 de re rustica cap. 5. nomine Cyprestis hoc refert.
 VTI VENTO CIRCVMAGERE-
 TVR, ET SEMPER CONTRA FLA-
 TVM CONSISTERET. In summis tem-
 plorum pyramidibus (licet & metas appellare) in nobi-
 lium item & priuatarū aedium speculis, collocamus bra-
 cteas, siue petala, à vertendo gyroillos vocantes, pro ar-
 bitrio etiam variis ventorum indicibus vtimur, sed quæ
 vento auersa, ipsum tamen quis sit, indicent. COL-
 LOCETVR AD LIBELLAM MAR-
 MOREVM AMVSIVM. Deformata ta-
 bula, cuius ad regulam, & libellā, summum libramentum
 sit leuigatū, & depolitū, exactis si libet ad normā angu-
 lis. COLLOCETVR ÆNEVS GNO-
 MON. Gnomon significat æneum stylum, siue veri-
 culum, quod stans in medio amussio collocatur, ad umbras
 indagandas. Vnde & à Græcis dicitur Σημάτης, quod
 ὀψίτης indaginem significet. Est & ipsa tota ma-
 chinula, qua vtimur in designandis, & metandis urbium
 viis, ad auertendam ab eis vim ventorum molestam, vt
 in fine huius cap. Apud Sext. Pomp. reperio gnomam
 dici à nostris. Huiusmodi (ni fallor) describitur machina à
 Plinio lib. 18. cap. 34. Alii aliter componunt. Apud
 Plutarchum in vita Marcelli, οὐκ ὀψίτης sunt quædam
 mathematica instrumenta. HVIVS ANTE-
 MERIDIANAM

MERIDIANAM CIRCITER HORAM QUINTAM. Non admodum refert, id si fiat alia antemeridiana hora, dum fiat propius meridiē (qui semper est idē inquit Plinius lib. 18. cap. 34.) Vtrunq; verò non nisi cōmoditatis gratia dictum velim, quod ante horam quintam, prolixior sit umbra, quam ut circulo contineri satis cōmode possit. DECUSSATIM DESCRIBENDVM. Decussare est in decussem formare, idest in speciem. X. græcæ literæ, siue eius notæ, qua nos denarium numerum signamus, ut cū diagoniæ lineæ duæ, se in centro secant. QVÆ TANGIT CIRCINATIONEM. Scribendum quā, aduerbium. ET PLATEARVM ET ANGIPORTORVM VIDENTVR DEBERE DIRIGI DESCRIPTIONES. Plateæ, sunt viæ latiores. Angiporti, arctiores & angustiores. Vias autē quæ exitum non habent, & peruiæ nō sunt, fundulas dici reperio apud Varronem de lingua Latina libro quarto. Dicuntur & angiportus Terentio, & Horatio, si credimus Acroni. AD ANGVLOS INSVLARVM. Insulæ dicuntur domus ab aliis seiunctæ, idest, Auct. Sext. Pōp. quæ non iunguntur communibus parietibus cum vicinis, sed circuitu publico, aut priuato cinguntur. In urbibus metandis, insulas accipimus, quicquid quatuor plateis, aut Angiportis, aut alteris cum alteris mixtis, cinctum est. QVI MVLT A VENTORVM NOMINA NOVERVNT. In ventorum partitione, non satis inter Auctores conuenit. hebetius aliis, aliis ratione nimis subtili & concisa, vtentibus. Veteres,

quatuor omnino seruauere per totidem mundi partes. Solanum, Austrum, Fauonium, & Septentrionem. Alii octo esse dicunt. Solanum, Eurum, Austrum, Africum, Fauonium, Corum, Septentrionem, Aquilonem. Sunt & auct. Plin. lib. 2. cap. 47. quibus visum est esse duodecim. Subsolanum, Vulturum, Austrum, Africum, Fauonium, Corum, Septentrionem, Aquilonem, Thrasciam, Cæciam, Phæniciam, & Libanotum, Alii addiderunt Mesen & Euronotum, ut essent quatuordecim. Necdum finis. Vitruuius viginti quatuor refert. Solanum, Ornithias, Cæciam, Eurum, Vulturum, Leuconotum, Austrum, Altanum, Libanotum, Africum, Subuesperon, Argesten, Fauonium, Ethesias, Circium, Caurum, Corum, Thrasciam, Septentrionem, Gallicum, Supernalem, Aquilonem. Boream & Carbā, vide si libet Aristot. lib. 2. Meteororū. & lib. de mundo. Gellium, Vegetium, Senecam lib. 5. Quæst. naturalium, quoniam inter auctores non satis inventorum appellationibus, aut flatibus conuenit. INVENTAM DVCENTORVM QVINQVAGINTA DVVM MILLIVM STADIORVM. Hoc sic Plinius lib. 2. cap. 108. de mensura terræ loquens, Vniuersum autem hūc circuitum, Eratosthenes in omnium quidem literarū subtilitate, & in hac utiq; præter cæteros solers, quem cunctis probari video, ducentorum quinquaginta duorū millium stadium prodidit. Quæ mensura, Romana computatione efficit trecenties quindicies centena millia pass. Magna vero est inter auctores in terræ ambitu cōtrouersia, quibusdam singulis Cæli gradibus, terræ spatium quoddam statuentibus, aliis maius minus ut respondere existimantibus.

existimantibus. Nos quid cuiq; visum est, exponemus, sed ita ut quod illi stadiis dixerint, milliaribus interpretemur. Eratosthenes milliaria statuit supra triginta & unum millia, ducenta & quinquaginta, siquidem recte quis eum intelliget (nam Vitruvius, Plinius, Martianus, & Macrobius supputat triginta millia et quingenta) Hipparchus vult esse milliarum triginta quinq; millium, sexcentorum & viginti quinq;. Possidonius autem triginta tantum millium, Ptolemæus viginti duorum millium & quingentorum. Alphraganus & Tebitius viginti millium & quadringentorum. Cætera quæ ad terræ magnitudinem attinent, peti possunt ab Aristarcho Samio lib. de magnitudine Solis & terræ. SVNT AVTEM NONNULLI, QUI NEGANT ERATOSTHENEM VERAM MENSURAM ORBIS TERRÆ, POTUISSE COLLIGERE. Ad Eratosthenis mensuram, Hipparchus adiicit stadiorum paulo minus. 25. millia, auctore Plinio, dicto cap. 108. VISVM EST MIHI IN EXTREMO VOLV MINE FORMAM. Scribendum formias, nā et duæ sunt, et postea sequitur, siue uti Græci Σχιματα dicunt. Annotavi aliquot aliis locis, ad finem librorum suas cuiq; (id enim significare extremum volumen indicat libri quinti caput nonū) promitti figuras, quæ omnes perierūt, magna iactura lectorum, Loca hæc sunt, lib. 3. cap. 2. de adiectione in mediis columnis. De scamillis in Stylobata, & voluta capituli Ionici cap. tertio eius libri. De harmonia vasorū in Theatro lib. quinto, cap. quinto. De chorobate lib. 8. cap. 6. De duplicatione quadrati

cap. 1. & scalarum collocatione cap. 2. lib. 9. De cochlea
 haustorio organo lib. 10. cap. 11. Poterat vero Plini
 Cæciliū auctoritas, scrupulum iniicere, qui de auunculi
 libris scribēs, inquit, Qui tres libri, sunt in sex volumi=
 na propter amplitudinem diuisi. Ceu sit liber, pars ope=
 ris, volumen autem, libro minus, pro commoditate descri=
 ptum, poterat, inquit, difficultatem adferre, nisi ipse Vi=
 truius lib. 3. perpetuo, librum extremum vocaret, quod
 hic extremum volumen. Non iuerim tamen inficias, vo=
 lumina dicta esse ab inuolutione, quæ etiam a pugno pu=
 gillares, Græci, quod manu gestarētur, ἐγχειρίδια vo=
 cauerūt. IN ROTVNDATIONIS, ET
 SEPTENTRIONALIS LINEA. Mc=
 lius in aliis codicibus vacat particula et. RELI=
 QVÆ PARTES DEXTRA TRES
 DIVIDENDÆ. Desunt hæ tres dictiones, ac si=
 nistra tres, Nam subiungit, quæ sunt ad Orientē, in qui=
 bus. l. & m. & ab Occidēte in quibus sunt literæ. n. et. o.
 ET ITA DIRIGANTVR PLA=
 TEÆ, ET ANGIPORTORVM DI=
 VISIONES DVODECIM. Si inter ar=
 gulos octogoni, platearum, & angiportorum distributio=
 nes sunt dirigendæ, necesse est non plures esse octo. In=
 genui (inquit ille) est pudoris fateri per quos profeceris.
 Hunc mehercule locum cum ante annos aliquot emendas=
 sem, erroris occasionem non satis videram, eam feliciter
 attigit. C. Ptolomæus noster (libenter enim eius mentio=
 nē facio, quod a viro multis nominibus claro profecta, nō
 possit non summopere ab omnibus commendari) qui do=
 cuerit scriptum fuisse. IIX. pro octo, quasi demptis duo=
 bus

bus ex decem, sicut. IX. idest nouem scribimus, ablato
scilicet vno ex decem. Indicem marmoreum ostendebat
in regione Translyberina, haud procul a Ponte S. Ma-
riae parieti adpactum, hac inscriptione.

D M MELLVTIÆ
ROMANÆ VIXI
ANN. XXVI MES IIX
NVMITIA BENEDICTA
FEC SORORI BENEMERE.

Eius sententiam eò libentius sequor, quod in antiquo alio
marmore, quod in Capitolina Cōseruatorū porticu, colūnæ
pro stylobata subest, eam scripturam repperi. Quam
visum est addere, quò plus, amicissimi hominis animad-
uersio, haberet ponderis. Ea vero est huiusmodi.

IMP. CÆSARI
VESPASIANO AVG.
PONT. MAX. TR. POT. III.
IMP. IIX. PP. COS. III. DES. IIII.

S C.

QVOD VIAS VRBIS
NEGLIGENTIA
SVPERIOR. TEMPOR.
CORRVPTAS IN
PENSA SVA RESTITVIT.

Quin et in peruetusto Varronis codice lib. de re rust. I.
cap. 28. scribitur, XLIIIX, pro quadraginta
octo, sicut paulo ante, XXCIX, pro octoginta nouem,
demptis bis decem, ex. C. centenarii nota.

1. *EXTRA MVRVM, VENERIS,*
 2. *VVLCANI, MARTIS, FA-*

NA. Venerem, Vulcanum & Martem, ve-
teres, Hetruscouum disciplina moniti, intra mœnium se-
pta, collocandos non putauerunt, quòd libidini, volupta-
tibus, incendiis, iurgiis, litibus præessent. Eos in vrbe
coluerunt, qui frugi essent, idest, qui eis rebus præessent,
vnde ad adolescentiam & matronas, mali nihil
deriuari posset. ET DE AREA.

RVM SYMMETRIIS.

Nihil muto, sed tantum mo-

neo, melius esse si scri-

batur earum,

vt in fine

Libri Secundi.

G V L I E L M I

PHILANDRI CASTILIO

NII GALLI CIVIS RO. IN SE-

cū dum Lib. M. Vitru. Pol-

lionis de Archite-

ctura, Anno-

tationes.

EX PROOEMIO.

T ILLE DINOCRA-
TES. Stasiratem Plutarchus in
vita Alexandri, & lib. de virtute
& fortuna eiusdem, vocat Archi-
tectum eum, qui ex monte Atho,
Alexādri facturum se effigiem pol-
licebatur, in cuius manu ciuitas assideret, capax decem
millium hominum. VT SI QVIS EDVXE-
RIT EO LOCO COLONIAM. Omni-
no scribendum, deduxerit eò loci Coloniam, vt huius lib.
cap. 8. Coloniam cōmunem eò loci deduxerunt. IVS-
SIT EVM SVO NOMINE CIVI-
TATEM ALEXANDRIAM CON-
STITVERE. Strabo, & Ælianus, Alexandriae
Architectum, Chinocratem, siue vt aliqui scribunt apud

Strabonem Chiromocratem, alii Chersicratem, Plinius et Solinus Dinocratem cum Vitruvius scribunt. Iustinus aliter lib. 13. Epitomæ Trogii Pomp. tradit Cleomenem, Alexandriam ædificasse.

CAP. PRIMVM.

ENSÆ CREBRITATIBVS

1 ARBORES. Bononiensis manu scriptus codex habet densæ, crebritatis. POSTEA RE QUIETA. Alias, post ea requiescit, ut huius libri cap. 9. HABENTES AB NATVRA PRIMVM. Aliqui codices habent, præmiū, MATERIA EOS IUGVM ENTANTES. Iugumentare, est cum substratis singulis hinc atque hinc trabibus directis, supra, transversariæ aliæ hinc inde singulæ in angulis, rudius, id est ut interuallum sit, & non alta incisura, siue crena, committuntur, ut quasi binæ per diuersum contignationes, quatuor angulis fiant. Iugumenta aliter accepit. M. Cato de re rustica cap. 14. Villæ (inquit) fundamēta ex cæmentis & calce supra terram, pede, cæteros parietes ex latere, iugumenta & antepagmenta quæ opus erunt, ex lapide indito. Iugumenta, videtur intelligere super liminare, & super percilium portarum, & fenestrarum. Dicta autem hæc existimaui, a iugis, quæ arrectariis transversa superponuntur, inde militare iugum, quod fiebat, duabus defixis hastis tertia superligata, & iuga in vitibus, quæ pedamentis, quibus recta stat vinea, transversa iugantur, unde & iugatæ vineæ dicuntur.

SCANDVLIS ROBVS TEIS.

ROBVSTEIS. Id est, robore assulatim secto. Sunt autem scandulæ, tabellæ vicem tegularum præstantes, quibus cōtectam fuisse Romam annis. 470. Auctor est Cornelius Nepos apud Plinium. lib. 16. cap. 10.

Isidorus putat nomē esse sortitas, à scindendo. **SCHIDIIS ET LVTO OBSTRVNT.**

Schidiæ hic & lib. 7. cap. 10 sunt ligni fragmenta, quæ in marmore dicuntur assulæ. lib. 7. cap. 6. **METAS EFFICIUNT.** Meta, græce pyramis, est ima parte lata, superiore angusta. Ita struem M. Cato appellat. cap. 55. de ligno condendo loquens. Et Columella libro. 2. cap. 19. de fœno. In metas (inquit) extrui conueniet, easq; ipsas in angustissimos vertices exacui. Meta inuersa eidē lib. 9. cap. 15. est cuiusmodi Qualus quo vinum liquatur. **MAXIMOS GRVMOS E**

TERRA. Cōgestitios globos, tumulos. Alioquin grumus collectio est terræ. Columella lib. 2. cap. 10. Grumosq; quos ad versurā plerūq; tractæ faciūt crates, dissipabimus. Vnde exgruminare dicitur Varroni lib. 3. cap. 14. **NONNVLLE EX VLVA PALVSTRI.** Quod alga est mari, id paludi esse vluā, visum est Seruio, Æneid. 6. **ROMVLICA SA IN ARCESACRORVM STRAMENTIS TECTA.** De hac Virg. Æneid. 8. Romuleaq; recens horrebat regia culmo. Et Ouidius Fast. 3. Quæ fuerit nostri, si quæris, regia nati, Aspice de canna, straminibusq; domum. Requiret aliquis semel vniuersam fere tegendorum tectorum rationē, quæ aut fuerit, aut nunc in vsu est, explicari. Quare non ab re hic visum est, subiungere tecta tegi animad-

uertimus ex Vitruuio harundinibus & fronde, fronde et luto, harundinibus & stramentis, subacta cū paleis terra, stramentis. Scandulis vero, idest ligneis assulis vsq; Romanos, auctor est Plinius lib. 16. cap. 10. Idem libri eius cap. 37. tradit, mauros mapalia sua scirpis tegere. Paulus Diaconus refert pantheona æreis tegulis tectum, quarum nos in summo fornice prægrandes aliquot vidimus. Iabolenus iurisconsultus pandectarum lib. 50. de verb. signific. plumbo tegi indicat, quod receptum et nunc est. Mei vtuntur latastris lapideis, aut tegulis, iisq; vel planis, vel hamatis cum imbricibus, sed ita collocatis, vt in duabus hamatis singuli imbrices inuehantur. Vtuntur et cerulei lapidis scetilibus laminis, crustis ue. Is lapis serra dentata, vt lignum secatur, assulatimq; frangitur, non vt cæteri in cæmenta, ardosiam vocamus, Eo etiam Musici & Algoristæ pro abacis vtuntur, idest tabulis in quibus illi notas vocum sonituumq; idest $\alpha\beta\gamma\delta\epsilon\zeta\eta\theta\iota\kappa\lambda\mu\nu\xi\omicron\pi\rho\sigma\tau\upsilon\phi\chi\psi\omega$, isti numeros subinde deletiles ducūt. TVNC VERO ET FABRICATIONIBVS. Muto & cōiunctionē, in e præpositionē. MATERIA QVE ET TEGULA TECTA. Aliqui codices scribunt tectas, vt referatur ad domos. NEQVE RES SINE PRINCIPIORVM COE TV NASCI. Cap. statim proximo sic ait.

Ex his ergo congruentibus cum res omnes
coire nasciq; videantur, vt fortasse
non abs re hoc loco coitu pro
cœtu, legatur.

CAP.

CAP. SECVNDVM.

HALES QVIDEM PRIMVM

t AQVAMPVTAVIT OMNI-

VM RERVVM ESSE PRINCI-

PIVM. &c. Hæc repetit in Proæmio lib. 8. & nos

ibi non nihil scribemus. QVOD EA CVM

SINT DISIVNCTA NEC LEGVN-

TVR. Hoc dicit. Quod inferabilia illa & individua

corpuscula (quos atomos Democritus et eū secutus, Epi-

curus vocabant) antequam concurrant & coeant, inter-

necionem non recipiunt, nec læduntur, simulatq; in cor-

pus coierunt æuo obnoxia sunt. CVM RES O-

MNES COIRE NASCIQVE VI-

DEANTVR. Non coeunt res, sed ex atomorum

coitu sunt.

CAP. TERTIVM.

ACIENDI AVTEM SVNT

f EX TERRA ALBIDA CRE-

TOSA. Plinius lib. 35. cap. 14. albi-

câte. AVT ETIAM MASCVLO SA-

BVLONE. Sabulum est album, rubrum, itemq; ni-

grum, auct. Plinio lib. 17. cap. 4. PROPTER

LEVITATEM HABENT FIRMI-

TATEM. Prima syllaba producta intelligendum est,

siue ut aliqui scribunt levitatem, idest quod pinguis &

tenacis materiæ, sit naturæ. Qua in significatione Plin.

vsurpavit leuorem lib. 35. cap. 6. de paretonio loquens,

E candidis (inquit) coloribus pinguisimum & tectorius

tenacissimum, propter leuorem. Alioquin, leuitas contraria est asperitati & scabritiei, Plinio lib. 9. cap. 29. Martiano lib. de Astrologia, Apuleio lib. de demonio Socratis. Plinius etiam leuorem vocat memorati libri cap. 35. Sed & Γαζα, quam Theophrastus λεϊότης dicit leuitatem transfert. DVCENDI AVTEM SVNT PER VERNVM TEMPVS ET AVTVMNALE. Palladius lib. 6. cap. 12. lateres vult fieri mense Maio. fieri autem terra creta diligenter & omni asperitate purgata, mixta cum paleis, diu macerata, & intra formam lateri similem, depressa longitudine pedum duorum, latitudine vnus, altitudine quatuor vnciarum. Semel admonendum, lateres ad Solem siccari, testas igni percoqui, vt infra cap. 8 Hæ madefactæ & exsiccatae rursus, ad miraculum durescunt. Nostri etiam testas vitro illinunt, vocantq; vitreatas. FIVNT AVTEM LATERVM GENERA TRIA. Animaduerti Romæ in veterû monumentis, tribus his laterum generibus non fuisse contentos, sed pro commoditate, aut gratia, maioribus, minoribus ue esse vsos. LONGVM PEDE, LATVM SEMIPEDE. Plin. lib. 35. cap. 14. Dyodoron, λόγum sesquipede latum pede, dicit, quasi à longitudine nomen acceperit, hoc est duorum maiorum palmorum, qui sesquipedem efficiunt. Quam scripturam inueni in quodam Vitruuii codice, sed pro dyodoron, erat scriptû, lichum, mendose. Lichas quidē, vt ex Polluce dicimus, est, quantum spatii est inter pollicem & indicem extensos, Georgius Valla dichada legit, sed quod duos palmos ait habere, hoc verum esse non existimo. Sed quid
ad rem

ad rem? Nostrum vero codicem, qui emendatum hac parte credet. Vitruvium fortasse ad longitudinem & latitudinem putabit respexisse. Vero tamen similis est, de palmo minore intellexisse, & latitudinem spectasse, nam duo palmi efficiunt semipedem. Sed de palmo lib. 3. cap. 1. EX HIS VNVM PENTADORON, ALTERVM TETRADORON DICTVR. DORON AVTEM GRÆCI APPELLANT PALMVVM, QVOD MVNERVM DATIO GRÆCE ΔΩΡΟΝ APPELLATVR. ID AVTEM SEMPER GERITVR PER MANVS PALMVVM, ID QVOD EST QVOQVOVERSVS, &c. Hunc locum ita legendum existimo. Ex his vnū Pentadoron, alterum Tetradoron dicitur. (Doron aut Græci appellant palmū, eo que munerum datio græce δῶρον appellatur, quod semper geritur per manus palmum.) Id quod est quoquo-versus, &c. Nam Plin. lib. 35. cap. 14. ita scribit de lateribus loquens. Genera eorū tria. Dyodoron quo utimur longum sesquipede, latum pede. Alterum Tetradoron. Tertium Pētadoron. Græci enim antiqui doron palmum vocabant. Et ideo dora munera, quia manu darentur. Ergo à quatuor & quinque palmis, prout sunt nominantur. Eadem est latitudo, minore in priuatis operibus, maiore in publicis utuntur in Græcia. ALTERNIS CORIIS PARIETES ALLIGANTVR. Id est cursibus & ordinibus. EST AVTEM IN HISPANIA VLTERIORE CALENTVM, ET IN GAL-

LIIS MASSILIA, ET IN ASIA
 PITANÆ, VBI LATERES CVM
 SVNT DVCTI ET AREFACTI,
 PROIECTI NATANT. Plin. lib. 35.
cap. 14. addit Massiam Hispaniæ, siue vt in aliquibus
 codicibus scriptū est, Massiliam. Vt fortasse apud Vi-
 truuum, Massilia, aut Massia, aut certe Maxilua, re-
 lictis duabus dictionibus (in Galliis) & pro verbo est,
 sunt appposito, scribendum sit ad hunc modum. Sunt autē
 in Hispania vltiore Calentum & massia, aut massilia,
 siue maxilua. Sic enim inquit Plinius. Pitane in Asia,
 & in vltioris Hispaniæ ciuitatibus, Massia & Calen-
 to fiunt lateres, &c. Maxilua ideo nominaui, quod eam
 Ptolomæus in Hispania Bætica nominat, Massiam vero
 Theopompus apud Stephanum in eadem ponit. Laterum
 autem Pitane meminit Strabo lib. 13.

CAP. QVARTVM.

E ARENA QVÆRENDVM.

Arenæ genera tria sunt. Fossitiæ e quarta
 pars calcis addi debet, fluuiatili, aut marinæ,
 tertia, auctore Plinio lib. 36. cap. 23. & Vitruuio cap.
 sequenti. Sed si vti necesse sit maris arena, erit commo-
 dum, vt scribit Palladius lib. 1. cap. 10. prius eam lacu-
 na humoris dulcis immergi, vt vitium salis, aquis suauis-
 bus lota deponat, vt mirum videri non debeat, quod Vi-
 truuus lib. 1. cap. 2. marinam lotā dixerit. GENE-
 RA ARENÆ FOSSITIÆ SVNT
 HÆC. NIGRA, CANA, RVBRA,
 CARBVN.

CARBUNCVLVS. Omnium, rufa siue rubra optima, meriti sequentis est cana. Tertium locum nigra possidet, vt scribit Palladius lib. i. cap. 10. **VTI SIGNINVM.** Signinum opus fit ex testis tufis addita calce, auct. Plinio lib. 35. cap. 12. Aliter etiam fieri ipse Vitruuius docet ad finē libri octauī. Nos Gallia cimentum vocamus, nam cæmentum quid esset diximus.

CAP. QVINTVM.

E CALCE DILIGENTIA EST ADHIBENDA, VTI DE ALBO SAXO, AVT SILICE COQVATVR. Cato Censorius cap. 38. Lapidem quā duriſſimum, & quā minime variū in fornacem indendum scribit. Lege reliqua apud Plinium lib. 36. cap. 23. & Palladium lib. 1. cap. 10. Quāq; oīa penē hauserunt ē Vitruuius, sed illud ex Palladio addere visum est. Calcem quoq; (inquit) ex albo saxo duro, vel Tyburtino, aut columbino fluuiatili coquemus, aut rubro, aut spongia, aut marmore, postremo quæ erit ex spisso & duro saxo structuris conuenit, ex fistuloso vero, aut molliori lapide, tectoriis adhibetur vtilius. Quod autem ad Silicem attinet, tria vidimus genera. album, nigrum, & rubrum, Et ex eo quidem fieri calcem, sed eatenus, si statim quam ex lapidicina exemptus est coquatur. **SI QVIS TESTAMTVSAM, ET SVCCRETAM.** Id est cribratam, Nam succernere & incernere & excernere Vitruuius dicuntur pro cribrare, hic & lib. 7. cap. 1. &

36 GVL. PHIL. ANNOT.
cap. 6. vnde incerniculum, pro cribro vsurpatur.

CAP. SEXTVM.

ST ETIAM GENVS PVLE
VERIS. Pulvis hic, puteolanus dicitur
quod in puteolanis collibus nascitur, merususque
protinus fit lapis vnus inexpugnabilis vndis, & fortior
quotidie, utique si Cumano misceatur cemento, auget. Plin-
io lib. 35. cap. 13. Puteolani mentio est apud Seneca-
m lib. 3. quaestionum naturalium. QVOD SVB
HIS MONTIBVS, ET TERRÆ
FERVENTES SVNT, ET FONTES
CREBRI. Melius aliqui codices, quod sub his mō-
tibus & terra, feruentes sunt fontes crebri. TO-
PHVS EXVGENS EST. Tophus est lapis
notus, friabilis, minimum ponderis in structuris habens.
Est autem coloris differentia triplex. ruber, niger, & al-
bus. ut cap. proximo. ERGO CVM TRES
RES CONSIMILIRATIONE. Pul-
uerem puteolanum, calcem, & tophum intelligit.
SPONGIA SIVE PVMEX POMPE-
IANVS. Plinio lib. 3. cap. 5. Pompeii oppidum
est Campaniæ, vnde Pumicem Pompeianum vocatū ex-
stimamus. COLLIBVS MYSIÆ, QVIA
GRÆCIS KATAKEKATME' NOI NOMI-
NATVR. Scribendum, qui a Græcis κα-
τακεκαυμένοι nominantur, aut potius, quæ a Græcis κα-
τακεκαυμένη nominatur. Ita enim appellari Mysiam
docemus lib. 8. cap. 3. cum de vino catacecaumenite lo-
quimur.

loquimur. TRANS APENNINVM VERO QVÆ PARS EST AD ADRIATICVM NULLA INVENIVNTVR. Et Plin. lib. 36. cap. 23. ab Apennino ad Padum non inueniri arenam fossitiam auctor est. Quod falsam esse, vsu comprobatum est. PROCREATVR ID GENVS ARENÆ, QVOD DICITVR CARBVNCVLVS. Carbunculus etiam est terra, Plinio lib. 17. cap. 4. De gēma Carbunculo, ignorat nemo. Hoc autem arenæ genus fieri in Hetruria ex materia, quæ ignibus natura intra montes inclusis perusta, ita reddita sit, ut Topho sit mollior, & solidior quam terra non cocta, ex Vitruuo tradit Leo Baptista. At ille non id dicit, sed ex materia quadam molliori topho, & terra solidiori, quæ ignibus natura peruritur, fieri Carbunculum.

CAP. SEPTIMVM.

EQVITVR ORDO DELAPI

S CIDINIS EXPLICARE. Quādo

hoc capite de lapidibus sermo est, quibus in structura vtendum, facere non possum, quin de eo referam, qui est à me Romæ multis locis visus, quod præstat commoditatem, & antiquorum (quod sciam) nemo meminit. Is grumosus est, ut credas multos coaluisse, colore fuluo. Utq; leuitate cadit Topho, ita duritie facile superat. Veluti spongia aquam bibit, & reddit guttatim. Itaq; vtuntur huiusmodi pendentibus ad pactis Tyburtini pumicis glebis ad imaginem specus & roscidi antri ar-

te reddendam. Occultis enim plumbeis tubulis erogata
 superne aqua, extructi eo lapidis genere fontium fornices,
 perinde atq; si Tophis laqueati essent, et Pumice uiuo,
 stillas exudant, magno spectantium stupore & oblectamento.
 Spronium vulgus nominat, fortasse quod inde stillæ aquæ
 tanquam exprimantur, vel ab asperitate potius, quasi aspronium,
 siue asperonium. Est enim propter grumos, is lapis scaber.
 Mirum autem videri non debet, quod hoc loco & alibi
 lapicidinas dicat, nam & lapicidinas Iulianus pandect. lib. 50.
 de verbor. signific. dicit, Vterq; melius quam qui lapidicinas
 nulla ratione, aut non foelici necessaria ue metathesi vocant,
 cū a lapidibus cædendis appellatæ sint, quas iam
 vsurpato Latinis vocabulo, Græci, latomias, & latomos,
 qui lapides ad ædificia eximūt, nominant. IN VMBRIA, ET PICENO,
 ET VENETIA ALBUS QUI ETIAM SERRA DENTATA,
 VTI LIGNVM SECATUR. Plin. lib. 36. cap. 22. In Liguria quoq;
 Umbria, & Venetia albus lapis dentata serra secatur.
 Dentatam vero dixerunt qua molliores lapides
 exsecantur. Nam alia non dentata secantur marmora.
 Id quod expressit Plin. memorato. 22. cap. Serra (ait) in prætenui
 linea premente arenas versando tractuq; ipso secante.
 Ad hoc, admodum refert qua arena vtaris, crassior enim
 laxioribus segmentis terit, & plus erodit marmoris,
 maiusq; opus, ipsa scabricia, polituræ relinquit,
 mollior autem leuius atterit, & veluti lingit,
 eoque polituræ accommodatior proximiorq;. Illud quoq;
 animaduerti, interfecandum aspergi solere aqua arenam.
 De qua re fusius in libro de sectione

ne marmorum & polituris explicabimus, quem librum non inchoatum, sed absolutum fere, habemus, in quo de lapidum origine quantum ingenio, & varia multiplici auctorum vtriusq; linguae lectione consequi potui, altius repetens explicui, ex aquae ne ac terrae mixtione in limum principia illa prius, ac deinde in lapidem duruerint, quod quibusdam visum est, frigoris ne an caloris vi, Solisq; densata radiis concreuerint, quae sententia non proletarios obscuros ne habet auctores, an potius, ut rerum aliarum, sic & lapidum sint a rerum natura indita semina, quod alii existimauerunt. Præterea de eorum coloribus, ex rata corpusculorum terrenorum cum liquenti aqua confusione insint, quae sententia suos vindices inuenit, an ex innata seminis ipsius vi, ut aliis placet, an potius ex concepta radii impressione adsint, non oscitanter & perfunctorie (nisi me & cæteros fallo) disputavi.

SIMVLQVE VT SVNT AB EOTACTA DISSILIUNT ET DISSIPANTVR. Hoc etiam Plinius dicto cap. Tyburini (inquit) ad reliqua fortes, vapore dissiliunt. CIRCA LACVM VVLSINIENSEM, ITEM PRÆFECTVRA STATONIENSI. Plinii lectio paulum ab hac diuersa. Legge dictum caput. 22. NEQVE AB IGNIS VEHEMENTIA NOCENTVR. Pro non eis nocetur, ut infra cap. 9. Larix ab carie, aut tineae non nocetur. CVM ÆDIFICANDVM FVERIT, ANTE BIENNIVM EASAXA, NON HYEME SED ÆSTATE EXIIMANTVR. Plinius lib. 36.

cap. 22. Remedium est in lapide dubio, æstate eum eximere, nec ante biennium eū inferere tecto domitum tempestatibus. Quæ ex eo læsa fuerint, in subterranea structura aptantur utilius. Quæ resisterint, tutum est, vel cælo committere.

CAP. OCTAVVM.

ETICVLATVM, QVO NVNC
 OMNES VTVNTVR. Reticu-
 latum opus dicitur cum cæmenta non iacentia,
 sed in latus stantia ponuntur, ea enim structura rete
 videtur referre. Quamquam multò melius, si cæsis fiat
 lapidibus, ac non potius rudibus & vulgaribus. Aut co-
 stilibus laterculis, quadratis, sed in angulum stantibus,
 cuiusmodi Romæ videtur in multis ruinis ex Topho, par-
 te tantum quæ extaret speciosa & quadrata, quæ autem
 in interiorem structuram inderetur, temere & vulgari-
 ter ducta. Reticulatum opus Græci dictyotheton vocant,
 ut tradit Plin. lib. 36. cap. 22. Sed & illi dictuω τοι
 dicunt retis in modum structa & quasi cancellata, ut in
 Augusti Mausoleo, & vestigiis Palatii Pincii, quod est
 non ita procul à porta Pinciana, cui olim fuit nomen Col-
 latie, videre licet, & aliis locis. INTER SE
 QVE IMBRICATA. Id est ut vnum, duor-
 um cæmentorum angulis, atq; adeo cæmentis ipsis inue-
 hatur, sedeatq; imbricum tegularum modo. Sunt autem
 Imbrices tegulæ aduolutæ, & canalis in modum ductæ,
 & veluti semitubuli, id est, quæ crurum tuendorum arma
 imitantur. MEDIO CAVO SERVATO
 SECVNDVM

SECUNDVM ORTHOSTATAS.

Orthostatæ arrectaria quacunq; sint materia. Ligneorum quamvis procumbentium mentio est lib. 10. cap. 19. Lapideorum autem, ratio intelligi potest, ex Tyburtini lapidis spondis pontium Adriani, Fabritii & Cestii. Quauis plus semidirutis. Inciduntur in his canales in quos veluti fœminas, aliud quidpiã ceu masculum ineat committaturq; cuiusmodi sunt quas regnâtes nostri, idest, perpetuas mortefias, quasi mordesias à mordendo vocât, commissuræ scilicet genus. Hoc autem loco interpreta-
mur pro erectis coriis, secundum quæ excitandi bipedales parietes. Reuinciuntur vero inter se eiusdem plani corii lapides, ansis ferreis, aut æreis potius. Quauquam & ligneis securiclis (nostri hyrundinis caudas vocant) cæra & amurca perfusis veteres in alligationibus vsos, ipsa opera docent. Inferiores autem lapides cum superioribus configuntur clavis & connectuntur. QVOD CVBILIA FT COAGMENTA EORVM Cubilia sunt sedes lapidum, aut laterum. SEV DE LAPIDE DVRO ORDINARIAM. Ordinaria structura media est inter eam, quæ sit è quadrato lapide, & quæ ex informi cœmento, temere congesto, vbi lapides & si ad normam non respondent, à se inuicem non abhorrent, & ordine coagmentatur. EX HIS VNVM ISODOMVM, ALTE-
RVM PSEVDISODOMVM. Plinius lib. 36. cap. 22. ita expressit Græcorum structuram. Græci (inquit) è lapide duro, ac silice æquo, construunt veluti lateritios parietes. Cum ita fecerint, Isodomon vocât genus structuræ. At cum inæquali crassitudine structa

Et sunt, Pseudisodomon. Tertium est Emplecton, tantum
 modo frontibus politis, Reliqua fortuito collocat. Quod
 autem et ad rem attinet eodem loco scribit alternas coagmen-
 tationes fieri debere, ut commissuras antecedentium, me-
 dii lapides obtineant, in medio quoque pariete, si res patia-
 tur, sin minus utique à lateribus mediis parietibus fractis
 fractis cœmetis. CVM OMNIA CORIA
 ÆQVA CRASSITVDINE FVE-
 RINT STRVCTA. Coria, id est ordines, et
 cursus. SED CONSERVANT EA IN
 SVO HVMORE. Scribo eam, quia refertur ad
 materiam. SED E SVIS FRONTATIS
 PERPETVVM. Frontatum lapidem, qui per-
 tendit ad utraque frontem parietis, Græci Diatonon vo-
 cant, quasi extantum dicas. aliàs Diatoron, id est, pene-
 trantem. Sunt enim et aliqui vna tantum parte frontati
 de quibus hic agitur, sicut de utraque parte frontatis pau-
 lopost, quos in muris referunt taleæ uti ex cap. quinto.
 lib. 1. liquet. Maior enim est crassitudo publicorum urbis
 murorum, quam privatorum parietum. IN VETV-
 STATE NON RVINOSÆ. Scribendum
 in vetustatem, ut supra hoc ipso cap. Sed in vetustatem
 parietes efficiunt ruinosos. Hoc etiam animaduertendum
 est, tres negationes vim duarum habere. DE LATE-
 RICIS VERO DVMMODO AD
 PERPENDICVLVM SINT STAN-
 TES. Totos viginti sequentes versiculos mutuatus est
 Plin. cap. 14. lib. 35. IN ITALIA ARE-
 TIO VETVSTVM EGREGIE FA-
 CTVM MVRVM. Plinius Meuaniam addit.

ITEM

ITEM HALICARNASSI POTENTISSIMI REGIS MAVSOLI DOMVS CVM PROCONNESIO MAR-MORE OMNIA HABERET OR-NATA. Præter locum superius citatum, Plinius hoc scribit lib. 36. cap. 6. CVM ESSET ENIM NATVS MYLASIS. Mylasa oppidum Cariae, Plinio lib. 5. cap. 29. IN QVA MEDIA MAVSOLEVM ITA EGREGIIS OPERIBVS EST FACTVM. De Mausolo Sepulchro ab Arthemisia vxore, Mausolo Cariae Regulo facto, et Artificibus, scribit Plin. lib. 36. cap. 5. Meminit et Strabo lib. 14. MARTIS FANVM HABENS STATVAM COLOSSI. Colossos vocant moles statuarum turribus pares, auctore Plinio lib. 34. cap. 7. Annotatum est a Pöponio Gaurico libro de sculptura, statuas eas, quæ intra humani habitus staturam fierent, vocari signa, et sigilla, cubitales, palmares ue, et si quæ essent harum quotæ partes. Dicitur autem pariles, cum eius qui exprimitur staturam vndiq; præsentabimus, dariq; benemeritis, ac sapientibus viris. Magnas vero esse, cum infra sesquialteram staturæ continebuntur, dicariq; Regibus, et Imperatoribus, sicut maiores, idest, quæ ad alteram excreuerint, solis Heroibus. Maximæ autem hoc est quando ter humani corporis statura continebitur, iteq; rursus ac rursus quousque eas sibi Romani et Barbari reges vëdicauerint, propriæ tamen sunt Deorum, suntq; Colossi nominatæ, vel ab auctore ipso, vel ab noxia radiorum effusione, quæ fieri solet eiusmodi moles intuendo, vel (vt ille opinatur)

a specubus vastaq; intus inanitate, id enim esse $\kappa\theta\lambda\sigma$
 $\nu\omicron\alpha\varsigma\omicron\nu$. Sed quid prohibet, ne non omnia communi demus
 vtilitati, & illud adiungere, statuas quæ diu fiunt, vocari
 $\epsilon\dot{\iota}\delta\omega\lambda\alpha$, quæ Heroibus $\xi\omicron\alpha\nu\alpha$, quæ Regibus $\alpha\dot{\nu}\sigma\pi\iota$
 $\alpha\dot{\iota}\tau\alpha\varsigma$, quæ sapientibus, $\epsilon\dot{\iota}\kappa\epsilon\lambda\alpha$, quæ benemeritis vi-
 ris $\beta\epsilon\tau\epsilon\alpha$. NOBILI MANV TELO-
 CHARIS FACTA. Alias Leocharis, vt in
 proœmio lib. 7. & apud Plinium lib. 36. cap. 5. IS
 AVTEM FALSA OPINIONE PV-
 TATUR VENEREO MORBO IM-
 PPLICARE EOS, QVI EX EO BI-
 BERINT. Salmacidis fontis Cariæ, præter vul-
 gi sententiam fabulosam, naturam explicat Vitruuius.
 Strabo autem lib. 14. dum eos refutat qui hominum mol-
 litiem eam ab aere, aut aqua fieri existimant, non in ea
 quidem, sed in diuitias & victus incontinentiam, causam
 reicit. EPIBATIS COMPARATIS.
 Epibatæ Hircio libris de bello Aphricano & Alexadrino,
 dicuntur classiarii milites. Ne dicam Demosthenem,
 Herodotum, Xenophontem, Harpocratonem, Pollucem,
 Porphyrium in quæstionibus homericis, Appianum, Sui-
 dam, & alios. LEGES PVBLICÆ NON
 PATIVNTVR MAIORES CRAS-
 SITVDINES QVAM SESQVIPE-
 DALES CONSTITVI LOCO COM-
 MVNI. Plinius lib. 35. cap. 14. de lateritio muro
 loquens. Romæ non sunt talia ædificia. Quia sesquipe-
 dalis paries non plus quàm vnam contignationem tollerat.
 Cautumq; est ne communis crassior fiat, nec in tergerino-
 rum

sum ratio patitur. **LATERITII VERO**
(NISI DIPLINTHII, AVT TRI-
PLINTHII EVERINT. Idest duorum,
aut trium ordinum laterum, qui plinthe græce dicuntur.
ERGO CVM RECIPERE NON
POSSET AREA PLANA TAN-
TAM MVLTITVDINEM. Aduerte
Romana ædificia principio fuisse vnus contignationis,
post multarum. **ET COENACVLORVM**
AD SVMMAS VTILITATES PER-
FICIVNT, ET DESPECTIONES.
Alterutra tollenda est vocola, præpositio ad, aut poste-
rior coniunctio. **ERGO MENIANISET**
CONTIGNATIONIBVS VARIIS
Meniana erant podia, pergulae ue, cuiusmodi sunt ea, quæ
hodie ita proiicere assueuimus, vt mutulis (Coruos di-
cimus, Itali Modigliones) firmissimis, quiescant & ni-
tantur. Romani vocabulo eo etiam hodie vtuntur. Græci
Orthas appellant, vt scribunt Theodosius & Honorius
Impp. Cod. lib. 8. de ædificiis priuatis. **SVMMIS**
PARIETIBVS STRVCTVRA TE-
STACEA SVB TEGVLA SVBII-
CIATVR ALTITVDINE CIRCI-
TER SESQVIPEDALI. Hoc etiam mo-
net Palladius lib. 1. cap. ii. **HABEATQVE**
PROIECTVRAS CORONARVM.
Coronæ hic dicuntur protecta, siue proiecta, meis Gallis
Larmerii vocantur, Bononiensibus Grundæ, idest, promi-
nentie & veluti supercilia parietum arcendis stillicidiis
inuenta. Quod etiam admonuit Budæus. Eam proiectu-

ram paulopost loricam testaceam vocat. NON PA-
 TIETVR LORICA TESTACEA
 LÆDI LATREM. Id est, testacea structu-
 ra, aliàs lorica est tectorium, vt lib. 7. cap. 1. CRA-
 TICI VERO VELIM NE IN-
 VENTI QVIDEM ESSENT. Craticii
 parietes appellati sunt ab arrectariarum, trasuersarumq;
 cannarum structura in cratis modum. Sed locus hic ad-
 monet, vt semel complectamur percenseamusq; parietum
 genera. Sunt autem marmorei, alii quadrato saxo constāt,
 fiunt & cerniticii ex informibus, sed imbricum modo hæ-
 rentibus lapidibus, sunt testacei ex latere igne percocto.
 Latericii vero crudis lateribus, id est, Sole tantum coctis,
 fiunt. Craticii ligneis cratibus, aut cannis in modum cras-
 tis insertis, cōstant. Formacei vero parietes fiunt ex ter-
 ra, dicti, auctore Plinio lib. 35. cap. 14. quoniam for-
 marum modo circumdati vtrinque duabus tabulis, infarciū-
 tur verius quàm instruuntur. Locum hunc Plinii emen-
 dauimus ex Isidoro lib. 13. etymol. cap. 9. qui forma-
 tum, siue formatium vocat, id genus parietis. Vtuntur &
 sepiendis fundis, vel hortis, maceritiis, id est, ex puris cæ-
 mentis, sine arenato parietibus, vt taceā quod scribit Pli-
 nius lib. 5. cap. 5. Hammanientes domos sale e montibus
 suis exciso, ceu lapide cōstruere. & quod idem refert lib.
 7. cap. 2. Pygmæos casas suas luto pennisq; & ouorum
 putaminibus cōstruere, & si quid huiusmodi a scriptori-
 bus memoratur. RIMAS IN HIS FA-
 CIVNT ARRECTARIORVM ET
 TRANSVERSARIORVM DISPO-
 SITIONE. De his lib. 7. cap. 3. Vitruuius.

CAP. NONVM.

ATERIES CÆDENDA EST
 A PRIMO AVTVMNO AD
 ID TEMPVS QVOD ERIT
 ANTEQVAM FLARE INCIPIAT
 FAVONIVS. Quo tempore materiem cædi
 oporteat, præter ea quæ a Catone scribuntur cap. 17.
 Plinius lib. 16. cap. 39. hunc in modum ait, Cædi tē-
 pestiuum quæ decorticentur, vt teretes, ad templa cæte-
 rap vsus rotundi, cum germinant aliàs cortice inextrica-
 bili, & carie subnascente ei, materiâq nigrescente. Ti-
 gna & quibus aufert securis corticem, à bruma ad fauo-
 nium, aut si præuenire cogamur, Arcturi occasu & ante
 eum Fidiculæ. Nouissima ratione Solstitio. Certe Con-
 stantinus Imperator, qui ex vtriusq linguæ auctoribus
 ὡς τὸν ἱερὸν, idest, de re rustica græce libros vigin-
 ti scripsit. & Heron qui ante illum totidem, vterq lib. 3.
 tradit, cædendam materiam maxime mensibus Decem-
 bri & Ianuario, idq Luna iam senescente, & sub terra
 abdita. Vegetius autem lib. de re militari. 4. cap. 35. à
 Solstitio æstuali ad calendas Ianuarias. & à xv. Luna
 ad xxiii. cædi præcipit. Columella vero lib. ii. cap. 2. à
 xx. Luna ad xxx. cædi. Liber Theophrasti quintus de
 plâtarum historia, quicquid hoc cap. de materie traditur,
 absoluit exactissime. ANTEQVAM FLA-
 RE INCIPIAT FAVONIVS. Fauo-
 nius incipit flare. 6. Idus Februarii, Plin. lib. 15. cap. 2
 lib. 16. cap. 25. lib. 18. cap. 26. Columellæ aut lib. ii
 cap. 2. dicit. 7. idus. NEQVE IN VENA

LIBVS EA CVM SVNT PRÆ-
 GNANTIA PRÆSTANTVR SA-
 NA. Aliter Vlpianus Iurifcon. Pandect. lib. 2. *de*
Edil tio edicto, Si mulier (inquit) prægnas venierit, in-
 ter omnes conuenit sanam esse eam. Maximum enim ac
 præcipuum munus foeminarum, concipere, ac tueri con-
 ceptum. Subscribit Iustinianus codicis lib. 6. *de indicta*
viduitate. Mulieres (ait) ad hoc natura progeniuit, vt
 partus ederent, & maxima eis cupiditas, in hoc consti-
 tuta est. Sed hoc volebat Vitruuius, imbecillem esse præ-
 gnantem, & ad munera obeunda minus aptam, quod em-
 bryo detrahat in se alimentum. Vlpianus autem, intelle-
 xit non morbosam, idest non redhibendam. Nam cum es-
 set edictum ædilium curulium, vt venditores certiores fa-
 cerent emptores, si quid morbi, aut vitii inesset, contra
 qui fecisset, re improbata cogi posset habere id quod ante
 habuerat. Certe qui prægnantem vendidisset, nec emptor-
 ri dixisset tamen, ædicto cogi non poterat mancipium re-
 cipere. Id redhibere dicebant, vnde redhibitio vocata.
 Sed quid bonæ valetudini cum conceptione? Vt enim in
 id natæ sint foeminae vt gignant, grauis non esse non po-
 test in operis, non valida, ne dicam alendum esse quod
 nasci potest, multos annos antequam vsui esse possit, &
 nos si tantum partu capimur, quis metuere non possit aba-
 ortum, aut in nixu mortem? Mea profecto sententia, ne-
 mo prægnantem pro sana acceperit, aut me auctore, com-
 parauerit. CÆDI AVTEM ITA OPOR-
 TET, VT INCIDATVR ARBO-
 RIS CRASSITVDO AD MEDIAM
 MEDVLLAM. Plinius lib. 16. cap. 39. ea de

re in hunc modum tradit. Circuncisas quoque ad medullam alii non inutiliter relinquunt, ut omnis humor stantibus defluat. Idem Palladius vult lib. ii. cap. 15. PRO-
 FVNDVNT E MEDVLLIS QVEM
 HABENT IN SE SVPERANTEM
 ET VITIOSVM PER FORAMI-
 NA LIQVOREM. Circunfosso stipite, &
 ab ima parte, usque ad medullam foratis arboribus, detra-
 hitur inutilis succus, & succo emisso, fit veluti detractio
 sanguinis, & defluens quasi pituita abstrahitur. PRO-
 PTER NODATIONIS DVRTIEM
 DICITVR ESSE FVSTERNA. Pli-
 nius lib. 16. cap. 39. Abietis quæ pars à terra fuit, eno-
 dis est, hæcque quam diximus ratione, fluuiata decortica-
 tur, atque ita Sapius vocatur, superior pars nodosa du-
 riorque, fusterna. Ibi tamen fusterna scriptum est, mendose istud
 quidē. IMA AVTEM CVM CIRCVCN-
 CISA QVADRIFLVVIIS DISPA-
 RATVR. Id est quadripartito venarum cursu, (ut
 loquitur Plinius.) Qui & fluuiatam ob id Abietem vo-
 cat. Theophrastus lib. de plantarum historia. 5. tradit ar-
 borum τετράκις διδω, hoc est quadripartitas dici, qui-
 bus in utranque partem medullæ, bini venarum cursus na-
 turæ contrariæ, pertendunt, διδω, id est, bipartitas,
 cursum venarum vnum tantum in utranque partem medul-
 læ gerere, eosdemque inuicem contrarios habere, πο-
 λως, siue simplices appellari, quæ vnum duntaxat ve-
 narum habent cursum. Theodorus Gaza (si credimus
 Hermolao) vertit quadriuiuas, biniuiuas, & uniuiuas,

quod τε τριζώνω, διζώνω, & μονώνω, legisset. Manifesto errore. Plinius significantius transfert, quæ habeant quadripartitos venarum cursus, bifidos, aut omnino simplices. **ELECTO TORVLO.**

Intelligo partes medullæ proximiores, quas Architecti (auctore Theophrasto lib. 5. de platarum historia,) afferendas præcipiunt, ut quod spississimum molliissimumque materiei sit, tantum relinquatur. **AD INTESTINA OPERA COMPARATVR.** Opus intestinum, dicitur quicquid materia, idest ligno constat.

TORQVETVR ET EFFICIT IN QVIBVS EST OPERIBVS, EARVINOSA. Et lib. 7. cap. 1. scribit asses quæ nos simul humorem perceperint, se torquentes rimas facere in pavimentis. **VITEX.** Alias Latinis vocatur Amerina salix, Græcis ἄγνος, quasi castum dicas, ab insita scilicet vi. Vulgo, nomenclatura græca adiecta latina interpretatione, appellant Agnum castum.

IGNIS ET AERIS SATIATÆ, ATQVE HUMORIS TEMPERATÆ, PARVM TERRENI HABENTES.

Enuncianda sunt adverbialiter, satiatæ & temperatæ. **IN PALVSTRIBVS LOCIS INFRA FVNDAMENTA EDIFICIORVM CREBRE FIXA.** Alnū palationibus utilem indicat lib. 3. cap. 3. & lib. 5. cap. ultimo.

SED CELERITER PANDANT.

Pandare, contrariū est fornicari. Plin. lib. 16. cap. 42.

Populus contra omnia inferiora pandatur, Palma e contrario fornicatur. **AVT IN AGRO PER**

FECTÆ.

FECTÆ. facilis lapsus Typographi, pro perfectæ.
 ITEM CARPINVS. Carpinum Græci Zy-
 giam vocant, quòd ex eo Iuga fiant, sunt qui putant Ace-
 ris esse genus, rubens, fissili ligno, cortice linido & sca-
 bro. Alii proprii esse generis malunt. auctor. Plin. lib.
 16. cap. 15. SIC EX CEDRO OLEVUM
 QVOD CEDREVUM DICITVR, NA-
 SCITVR. Plin. dicitur Cedræleum. lib. 15. cap.
 17. Cedria etiā aliis, De eo liquore caput est. Dioscor.
 90. lib. i. QVO RELIQVÆ RES VN-
 CTÆ (VTI ETIAM LIBRI) A TI-
 NEIS ET A CARIE NON LÆ-
 DVNTVR. Cedri oleo peruncta materies, nec ti-
 neam, nec cariem sentit, inquit Plinius lib. 16. cap. 39.
 Idem lib. 13. cap. 13. ex sententia Cassii Heminae,
 scribit, libros Numæ tineas non tetigisse, quòd cedrati
 fuissent. ARBORES AVTEM EIVS
 SVNT SIMILES CVPRES SEÆ FO-
 LIATVRÆ. Scribendum arboris. Folia (inquit)
 Cedri sunt cupressinis similia. EPHESI IN
 ÆDE SIMVLACHRV M DIANÆ.
 Templi Ephesiæ Dianæ tectum fuisse ex cedrinis trabi-
 bus, convenire inter omnes auctores scribit Plin. lib. 16.
 cap. 40. De simulachro ipsius Deæ ambigi, cæteris ex
 ebeno tradentibus, vno Mutiano vitilagineum fuisse tra-
 dente, Vitruvius Cedrinū existimavit. NASCVN-
 TVR AVTEM HÆ ARBORES MA-
 XIMÆ CRETÆ, ET APHRICÆ,
 ET NON NVLLIS SYRIÆ REGIO-
 NIBVS. Hoc etiam Plinius lib. 16. cap. 39. Ce-

arus in Creta, Africa, Syria, laudatissima. NEC
 TAMEN TVNC FLAMMAM RE-
 CIPIT, NEC CARBONEM RE-
 MITTIT. Laricem nec ardere, nec carbonem fa-
 cere, nec alio modo ignis vi consumi, auctores sunt Pli-
 nius lib. 16. cap. 10. & Palladius lib. ii. cap. 15. Eius
 rei cum periculum facere vellem Venetiis, monitus Vi-
 truvii lectione, spectante Illustrissimo Mecenate meo,
 Legato tum ad Venetos Regio, nunc ad Paulum Tera-
 tium Pont. Max. incensa arsit, ita tamen, ut videretur
 flammam dedignari, & velle à se discutere. CVM
 AVTEM EA PER SE EXTINGUA-
 ESSET ET REQUIETA. Sic huius lib.
 cap. i. usus est. post ea requieta. IN SVBGRVN-
 DIIS. Subgrundia sunt tecti partes prominentiores,
 Ita appellat Tabolenus pandect. lib. 50. de verb. signific.
 Varro subgrundas, Græci γῆραι & ὑπογῆραι.
 HABETQUE RESINAN LIQVI-
 DAM MELLIS ATTICI COLORE.
 Plinius lib. 16. cap. 10. Plusculum huic erumpit liquo-
 ris, melleo colore, atque lentiore, nunquam durefcentis.
 Resina autem (ut obiter dicam) e viventibus plantis de-
 fluit, tæda, picea, abiete, terebyntho, larice, pinu. Mate-
 ria vero ubi comburitur, fluit pix, principio liquida, po-
 stea, decocta fit sicca. ET SI NON IN O-
 MNIBVS, CERTÆ TABVLÆ. Scri-
 bo certè citra diphthongum, pro saltem, quod etiam di-
 citur at certe, idest, ἄλλ' ὅτι. QVÆ IN
 VRBE SVPERNAS DICITVR A-
 BIES, DETERIOR EST, QVAM
 QVÆ

QVÆ INFERNAS. Abies dicitur supernas
 & infernas, à superiori & infero mari, vt cap. sequen-
 ti traditur.

CAP. DECIMVM.

**ONTIS APENNINI PRIMÆ
 RADICES, AB TYRRHE-
 NO MARI.** Tyrrhenum mare, inferum
 vocatur. Adriaticum vero superum. Quæ Abietes ex
 Apennini ea parte quæ ad Tyrrhenum mare protèditur,
 aduehuntur, dicuntur infernates. Quæ autem ab ea quæ
 vergit ad mare Adriaticum, eæ supernates nominantur.
**AVGENTVR AMPLISSIMIS MA-
 GNITVDINIBVS.** Palladius lib. ii. cap. 15.
 scribit quæcunq; ex parte meridiana cæduntur, utilio-
 res esse, quæ vero ex Septentrionali, proceriores, sed fa-
 cile vitari. **IDEO INFERNATES
 QVÆ EX APRICIS LOCIS AP-
 PORTANTVR MELIORESSVNT,
 QVAM QVÆ AB OPACIS DESV-
 PERNATIBVS ADVEHVNTVR.**

Auctor est Plinius lib. 16. cap. 39. In arboribus robu-
 stiores Aquilonias partes, in totum deteriores
 ex humidis opacisq; spissiores ex apricis,

& diuturnas, ideo Romæ inferna-

tem Abietem supernati
 præferri.

G V L I E L M I PHILANDRI CASTILIO

NII GALLI CIVIS RO. INTER

tium Lib. M. Vitru. Pol-

lionis de Archite-

ctura, Anno-

tationes.

EX PROOEMIO.

PORTVISSE HOMI-
NUM PECTORA FE-
NESTRATA ET APER-
TA ESSE. Eam sententiā Lu-
cianus in Hermotimo, Momo repres-
hendenti in hoc Vulcanum tribuit.

Nam cum suborta esset inter Neptunum, Mineruam, &
Vulcanum, controuersia, quis artificii præstantia antes-
celleret, Neptunus taurum, Minerua domum, Vulca-
nus hominem componit. Qui statuatur vnus deligitur Mo-
mus. Is cum in reliquis operibus multa damnaasset, hoc in
Vulcani homine non probauit, quòd fenestellæ in pectore
additæ non essent, vt videri posset quid cogitaret, verum
an falsum diceret. SI NON PECVNIA
SINT COPIOSI. Diuitiæ, & officinæ vetu-
tustas,

flas, adferunt artificibus auctoritatem. NAMQVE
 VTI CIVITATIBVS MAGNIS,
 AVT REGIBVS, AVT CIVIBVS
 NOBILIBVS OPERA FECERVNT.
 Vel hinc disce non parum referre ad cōmendationem, cui
 opus tuum dices, aut quo auctore faciendum recipias.
 NOBILIBVS ET HUMILI FOR-
 TVNA CIVIBVS. Fortasse melius alii codi-
 ces, ignobilibus. VT HELLAS ATHE-
 NIENSIS, CHION CORINTIVS,
 MYAGRVS PHOCEVS, PHARAX
 EPHEIVS, BEDAS BIZANTIVS.
 Myagri & Bedæ statuariorum mentio est apud Plinium
 lib. 34. cap. 8. reliquorum quòd sciam non meminit.
 DEFORMATIONIBVS GRAMMI-
 CIS. Id est, descriptionibus, & designationibus quæ
 per lineas fiunt. *ῥέχμα* enim linea dicitur.

CAP. PRIMVM.

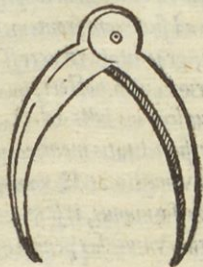
DIVM COMPOSITIO CON-
 STAT EX SYMMETRIA.

Symmetria, non habet nomen latinum, aucto-
 re Plin. lib. 34. cap. 8. Vitruvius hoc cap. videtur cō-
 mensum transulisse. Eam primus vsurpavit Euphranor,
 ut scribit Plinius lib. 35. cap. ii. Est autem partium ad
 partes, & partium ad vniuersum corpus responsus, con-
 statq; numero certo partium, ut in corpore, quas si minue-
 ris, aut auxeris, peribit concinnitas, Quantitate, id est
 proportionē lōgitudinis, latitudinis & altitudinis, & col-

locatione, nam suo loco positæ partes, venustatem adferunt, alieno & non decenti, mirū quā offendunt. Adeo oportet omnia respondere, summa imis, dextra sinistris, ne quid sit informe. Ardua profectō res, tam varias, tam dispares partes, ita collocare tamen, vt in organo non sit gravior concentus discordia illa fidium concordi, quam oblectat in structura, grata partium, & vniuersæ molis commodulatio. VTI OS CAPITIS A MENTO AD FRONTEM SUMMAM, ET RADICES IMAS CAPILLI ESSET DECIMÆ PARTIS. Pomponius Gauricus lib. de sculptura, Hominis iustā altitudinem, nouem esse capitum, idest, nouies quantum sit à mento imo ad vnum capillum, Idq; in adultis duntaxat, putorum autem infantium longitudinem, nisi quatuor constare faciebus. Non defuerunt qui in nouem partes & vnius tertiam, hominis corpus partiētes (cuius rei laudant auctorem Varronem) constituent partem vnā à mento ad radices imas capillorum, duas à summo pectore ad vmbilicum, ab hoc ad genitalia vnā, ab istis per femora ad genu duas, infra genu per tibias ad malleolos duas. Rursus vnius tertiam, à radicibus capillorum ad verticem statuunt, tantundem à mento ad summū pectus, Epigonatidi siue mylæ, quæ iuncturam femoris & tibiæ operit, tantundem tribuunt, à malleolis ad plantam pedis tantundem, vt sit à mento ad verticem septima totius corporis, à summo pectore ad imas radices capillorū, tantundem, ad summum verticem paululum supra sextā. Quod autē apud eum scriptum legimus, quartæ esse partem à summo pectore ad verticem, id quidem si agnosce-

mus (quod fecerunt Lucas a Burgo Sacerdos lib. de di-
uina proportionibus, & Marius Aquicola de amoris natura
lib. 2.) immemor Vitruuius tantum statuet ad verticem
à radicibus, quantum à mento ad has ipsas, Cum tamen
ostenderimus non esse eius interualli, vel tertiam partem.
Est itaq; non quarta, sed pusillum infra quintam, Sed &
cubitum cum dicit esse quartæ partis, accipit non ut cæ-
teri ferè auctores, à iunctura brachii ad carpū siue bra-
chiale, sed ad summum longissimum digitum. Pectus au-
tem quomodo quartæ esse possit, non video. Nam si ad
ilia vsq; metimur, breuius erit quarta, si ad pudenda, lon-
gius erit quàm superior pars, quā diximus esse infra quin-
tam. Quòd vero ad latitudinem corporis attinet, ita fi-
rè statui video, ut sit pectus sextæ, Brachiorum vnum
quodq; tantundem, cubiti duo duarum septimarum, & eo
amplius pusillum, ambæ manus duarum decimarum, si-
quidem corporis sit decima pars à mēto ad summā fron-
tem. Animaduerti enim in nobilissimis statuis, Laocoön-
tis, Apollinis, Veneris, & Cleopatæ, quæ in Vaticano
Pontificum horto adseruantur, atq; adeo in omnibus quas
pulcherrimas in vrbe vidimus, longiores esse manus à me-
ta carpio ad extremum longissimum digitum, quàm sit à
mento ad summam frontem. Videbant præstantissimi ar-
tifices, gracilitate & accessione ea, adferri venustatem.
Et mirum quàm, posteri, imo antiqui Sculptores, graci-
lioribus sint modulis delectati. Adeo, virginalis tenerita-
tis, & subtilitatis membrorum imitatio, effectus recipit
ornatu venustiores. Quomodocunq; id fiet, curandum est,
ut expassæ manus, ipsam corporis longitudinem æquent.
Cæterum vnuerfas penè partium omnium hominis sym-

metrias collationesq; ad inuicem copiosius docuit Albertus Durerus pictor insignis, scripto de symmetria corporis humani volumine. Et nos fortasse reliqua aliquando trademus. **CIRCINI QVE COLLOCATVM CENTRVM.** Centrum, pro altero circini crure dictum est, pedem in circino mobilem & immobilem appellamus. Quod expressit Ouidius Metamorpho. lib. 8. his verbis, de Talo Dædali sororis filio loquēs. Et ex vno duo ferrea brachia nodo iūxit, vt æquali spatio distātibus ipsis Altera pars staret, pars altera duceret orbem. Hoc vero loco non omittendum duco, ex veteri marmore, quod Romæ in horto Angeli Colotii visitur, didicisse nos, duo etiā antiquis fuisse circinorum genera, vnum, eorum qui rectis & rigentibus cruribus constarent. Alterum, eorū qui Valgi Vatii ue (vt ita dicam) essent, hoc est, qui cruribus essent extrorsum incuruis, siue introrsum flexis. Illorum vsus quis sit, nemo non nouit, horum autem, soli artifices. Vtuntur itaq; in dimetiendā stantiū colūnarum crassitudine, in circinādis spirarū partibus quæ subfugiunt, vti sunt scotiæ et earū quadræ, atq; adeo quicquid huiusmodi est. Vtrorumq; figuras subiūxi.

NAM SI A PEDIBVS IMIS AD
SVMMVM CAPVT MENSVM
ERIT. Et Plin. lib. 7. cap. 17. & Solinus cap. 5.

Auctores sunt, quod sit hominū spatium à vestigio ad ver-
ticem, id esse sparsis manibus inter longissimos digitos.
Et nos aliquando experti sumus, quanquam non continuo
id verum credi oportet, quandoquidem non omnium
corporum syncerus & probus est membrorum ad vniuer-
sam compositionem commensus & commodulatio.

QVÆ AD NORMAM SVNT QVÆ
DRA TÆ. Id est quatuor æqualium laterum & an-
gulorum, nā exiguntur ad normam anguli. PERFE-
CTVM AVTEM ANTIQVI CON-
STITVERVNT NVMERVM QVI
DECEM DICITVR. Perfectionis numero-
rum varia est consideratio apud Martianum Capellā lib.
7. is est de Arithmetica, sunt etiam quædam apud Bapt.
Alberum lib. 9. cap. 5. & Macrobiū in somnium Sci-
pionis. Quod autem ad denarium numerum attinet, lege
Aristotelem problematum sectione decima quinta.

DVABVS PARTIBVS ADDITIS,
ET DECVSSI FACTO, BES AL-
TERVM. Bessē Varroni placet dictum à dempto
triente, quod, ut assem efficiat triens desit. Sext. Pom-
peius mauult, quod, bis triens sit. Itaq; denarium nume-
rum appellabant besalterum, quod ex senario, quem per-
fectum & veluti assem existimabant, & quaternario, qui
bessis habebatur, componeretur. Nam & Pompeius alio
loco lignum besalterum dici ait, pedem & bessē latitu-
dinis habens. Credo, quod quemadmodum in sestertio se-

mis erat tertius, ita in eiusmodi numero, bes esset alter,
 hoc est secundus. EX EO QVOD PERFECITVR PEDVM NVMERO. Scribendum quo. ET IN DENARIO, DENOS ÆREOS ASSES CONSTITVNT. Ante Pyrrhum Regem deuictum, ut memini legere apud Plinium lib. 33. cap. 3. libralis dipondius appendebatur assis. Postea placuit denarius pro decem libris æreis, quinarius pro quinque, sestertium pro dipondio & semisse (nam Varro et Sext. Pomp. sestertium dictum produunt, quod d semis tertius sit, hoc est quod valeat duos asses & semissem) Deinde asses unciales facti, & denarius sedecim assibus permutatus, sestertium autem quaternis. QVADRANTESQVE OBOLORVM, QVÆ ALII DICHALCA, NONNVLII TRICHALCA DICVNT. Scribit Iulius Pollux lib. 9. drachmam obolos sex habere, dichalcon autem oboli esse quadrantem, idest partem quartam. Idem obolum octo habere chalcos vult, Plinius autem lib. 21. cap. ultimo, dicit decem. PALMVS AVTEM HABET QVATVOR DIGITOS. Palmus duplex esse traditur, minor digitorum quatuor, qui græce τετραδακτύλιος dicitur, & maior duodecim digitorum, à Græcis δωδεκαδάκτυλος vocatus. Plinius lib. 7. cap. 2. dodrantem transfert, idest quantum est spatii inter expansos summum pollicem & minimum digitum. Sed & lib. 21. cap. 7. de Tripolio loquens, palmum alto caule ait, quod Dioscoridit ὁ τριπολίτης δωδεκάντακτος, idest dodrantalem. Et de Anthyllide lib. 21. cap. 29. D. Hieronymus cap.

Ezechielis. 40. scribit $\omega\iota\iota\delta\alpha\mu\eta\nu$ dici palmam, $\pi\alpha\lambda\mu\sigma\eta\nu$ vero palmum. ET TOTIDEM ASSES ÆREVS DENARIVS. Quod denarius fuerit aureus, aut argenteus, vt ex Plinii libri tricesimi tertii cap. 3. didicimus, pro æreus scribo æreos, vt referatur ad asses. ÆDVM AVTEM PRINCIPIA SVNT E QVIBVS CONSTAT FIGVRARVM ASPECTVS. Septuplex templorum ratio hic scribitur, in parastadibus, idest in antis, prostylos, amphiprostylos, peripteros, pseudodipteros, dipteros & hypæthros. Quæ nomina propter appendices acceperunt. Nam istæ, aut in antico solo, idest fronte, siue pronao cellæ, adiciuntur, aut in fronte pariter & postico, aut ipsa tota cella obseptur. Idantis, aut columnis perficitur, has $\sigma\upsilon\lambda\epsilon\iota\omega$ Græci, antas $\pi\alpha\rho\alpha\sigma\alpha\delta\epsilon\varsigma$, murum, modo $\pi\eta\rho\alpha$, modo $\pi\eta\rho\omega\mu\alpha\tau\alpha$ vocât. Apud Strabonem lib. 17. cum loquitur de peruetusto templo quod erat Heliopoli, reperio, pteromata dici muros æque altos, ex vtraq; pronai parte ad templorum altitudinem surgentes. Sed illam quoq; quæ fit columnis ædium circunvallationem, et potissimâ in cellæ lateribus, pteromatos nomine intellexit Vitruuius, quod alarum specie, quasi protegant. Vnde peripteron ædem vocat, cuius cella vno tantum columnarum ordine cingitur, Dipteron, quæ duplicibus, Pseudodipteron, in qua sublato dipteri generis interiore columnarum ordine, relinquitur ambulationis circa cellam laxamentum. Nam monopteron lib. 4. cap. 7. dicit rotundam, cella carentem, & columnis pro muro obseptam. Prostylon

autem, nominat in fronte solum columnatam. Amphipro-
 stylos vero, vtrinque, idest in fronte & postico columnas
 habentem. Genus ædium in antis fieri existimauit Hera-
 molaus, antis per ambitum templi extra parietes adhibita-
 tis, Vitruuius certe, non nisi ex fronte ita appellauit.
 Hypæthri vocabulum, satis indicat cuiusmodi ædes esset,
 nempe sub diuo sine vlllo tecto. CVM HABE-
 BIT IN FRONTE ANTAS PA-
 RIETVM. Antas hoc loco interpretor lapideas pi-
 las in parietu extremis partibus. HVIVS EXEM-
 PLAR ERIT AD TRES FORTV-
 NAS, EX TRIBVS QVOD EST
 PROXIME PORTAM COLLI-
 NAM. Istorum templorum, ne ruinæ quidem su-
 persunt, & apud alium auctorem quod meminerim, non
 legi. Porta autem Collina, in hodiernum diem Salaria voca-
 tatur, ab antiqua proxima via. IN VERSV-
 RIS. Versura hic significat flexum angulorum in pa-
 rietibus exteriorem, nam aliud scribimus lib. 5. cap. 6.
 HVIVS EXEMPLAR EST IN IN-
 SVLA TYBERINA IN ÆDE IO-
 VIS ET FAVNI. Iouis quidem templum Ro-
 mæ fuit iuxta ædem Æsculapii, Fauni autem, in initio
 insulæ Tyberinæ. Ovidius Fastorum lib. 1.
 Quod tamen ex illis licuit mihi dicere fastis,
 Sacrauere patres hæc duo templa die.
 Accepit Phœbo Nymphaq; Coronide natum,
 Insula diuidua quam premit amnis aqua
 Iuppiter in parte est, cœpit locus vnus vtrunq;
 Iunctaq; sunt magno templa nepotis auo.

De templo Fauni, idem lib. 2.

Idibus, agrestis fumant altaria Fauni,

Hic ubi discretas insula rumpit aquas.

Neutrius eorum quorum meminit hoc loco Vitruvius, apparent vlla vestigia. Æsculapii autem esse quæ videntur in hortis. D. Barptolomei, omnium cōsensu receptum est.

ET AD MARIANA HONORIS, ET VIRTUTIS, SINE POSTICO AMVTIO FACTA. C. Mutium, ædem Honoris & Virtutis Marianæ cellæ, fecisse, Vitr. repetit in præmio lib. 7. & nos ibi de Mariana cella scribemus. QVATERNAS COLUMNS MEDIANAS. Architectonico vocabulo vsus, medianas colūnas dixit, ad differentiam angularium, quarū meminit cap. proximo. Eadem ratione vocat mediana acroteria, epistylia, capita leonina, & reliqua. ET MÆGNESIÆ, DIANÆ HERMOGENIS ALABANDI. Et huius meminit in dicto præmio. EPHESIÆ DIANÆ IONICA AC TESIPHONTE CONSTITUTA. De hac etiam testatur memorato loco. HYPÆTHROS VERO ENDECASTYLOS EST IN PRONAO ET POSTICO. Idest subdiale templum vndecim habet columnas in fronte, & totidem in porticu quæ à tergo est. Sed omnino scribendum decastylus, neque enim medianum intercolumnium patitur in his locis imparem columnarum numerum collocari, quod oporteat utrinque ad eundem modum columnas habere. AD CIRCUMVITATIONEM (VT PORTICVS) PERISTY-

LIORVM. Peristylia loca sunt columnis clausa & vndiq; septa. HVIVS AVTEM EXEMPLAR ROMÆ NON EST, SED ATHENIS OCTASTYLOS, ET IN TEMPLO IOVIS OLYMPII. Ioui templum constitui debere sub diuo, idest hypæthrum, monuit lib. i. cap. 2. Pantheon autem, & Fauni templum, quod est in Cœlio monte hodie diuo Stephano dicatum, quanuis solo foramine superne lumen admittant, Vitruuius hypæthra non dixerit. Non sunt illa quidē sub diuo, sed hemisphæricis, idest circulatis cameris tecta, quanquam summa tantum parte singulis foraminibus circulari figuræ, lucem recipiunt. SED ATHENIS OCTASTYLOS, ET IN TEMPLO IOVIS OLYMPII. Expungo partitulam et.

CAP. SECVNDVM.

PECIES AVTEM ÆDIVM SVNT QVINQVE, QVARVM EA SVNT VOCABVLA. A spatio intercolumnii, nactæ sunt ædes appellationes. Nam, cuius intercolumnium non amplius quam vnius & dimidiatæ columnæ erit, à frequentia, pycnostylos vocatur, cum duæ crassitudines dabūtur, systylos, si integræ tres, diastylos, si superabit interuallū tres crassitudines, aræostylos vocatur ædes. Quæ maxime in ædibus probatur species, nominatur eustylos, quasi dicas decenter & probe columnatam, habetq; spatia duarū columnarum & quartæ partis vnius crassitudinis. Leo Albertus

bertus lib. 7. cap. 5. quo à me ordine explicata sunt, vocavit latine, Confertam, Subconfertam, Subdispersam, Dispersam, & elegantem. QVEMADMODUM EST DIVI IVLII, ET IN CÆSARIS FORO VENERIS. Diuus Cæsar propè forum suum templum habuit, in eodem foro fuisse templum Veneris Genitricis placet Appiano historico. ET SPIRARVM PLINTHIDES. Idest Plinthe basis. Est autè Plinthus ima pars basis, ita dicta, quòd forma sua referat laterem. Quamquam in columna Tuscanica, Plinthus non sit quadrata, sed ad circinum, ut scribit lib. 4. cap. 7. Negat autem se Baptista Albertus id genus basis usquam in operibus veterum inuenisse. Et nos, cum sit Romæ antiquorum operum nihil quod non viderimus, ut si quid possemus perdisceremus, nihil eiusmodi repperimus. Sed mirum videri non debet, cum quæ rerum exempla restabant, ex quibus, tanquam ex optimis magistris, multa discerentur, non sine lacrymis etià hodie videmus in calcem excoqui, aut in alia ædificia, mutata & diminuta trāfferri. Quin, & qui multis retro seculis extruxerūt, apparet nouis ineptiarum deliramentis, potius quàm probatissimis laudatissimorum operum rationibus, delectatos. Sed quid (obsecro) hoc est, si non est insanire? si non est posteris invidere? Illud quoq; admonebo, in peruetusto templo Tyburti, & in fornice Arimini, bases corinthias Plinthes non habere. Istud vero quam recte, viderint, quibus inuentis frugibus placet glande vesci, atq; adeo qui, si quid est in antiquorum monumentis absurdum, eo maxime capiuntur. QVEMADMODUM EST FOR

TVNÆ EQVÆSTRIS AD THEATRVM LAPIDEVM. Theatrum (nisi fallor) intelligit Pompeii, quod mansurum primus omnium extruxit, auctore Cornelio Tacito lib. 14. Cum antea temporaria struerent. Capiebat autem loca, ut scribit P. Victor siue potius Sext. Ruffus, octoginta millia. Eius vestigia feruntur esse quæ in cæpo Floræ in Stabulo Vrsinorum visuntur. Porphyrio certè Ode Horatii. 20. lib. 1. carminum tradit, non longe fuisse à monte Vaticano, in quo scimus .D. Petri basilicam esse sitam.

MATRES ENIM FAMILIARVM CVM AD SVPPPLICATIONEM GRADIBVS ASCENDVNT. Non parum ad maiestatem & dignitatem templi facit, si à cætero vrbis solo extet, ut gradibus ascendas. IPSARVM ÆDIVM SPECIES SVNT BARYCÆ, BARYCEPHALÆ, HVMILES, LATÆ. Cum in porticibus raræ, & plusculum distantes statuuntur columnæ, ob interuallo- rum laxitudinem, crassiores depressioresq; collocandæ sunt, ob idq; & ipsas ædes minus attolli necesse. Eam speciem vocat Barycam, Barycephalamq;. Verbis his quid significari vellet, videtur mihi expressisse, cum inquit (humiles latæq;.) Nam quod pleriq; omnes ad columnarum formam retulerunt, quas Balustrias, quasi Balaustias vocant (credo à similitudine floris mali punici) non satis vidisse existimo, vel ipso auctore Vitru- qui ait, In Aræostylis, ædium species esse Barycas, Barycephalasq;. Vfos autem esse antiquos his quas hodie vocant Balustrias in candelabrorum scapis, didicimus ex

his

his quæ marmorea longe pulcherrima vidimus in æde.
D. Agnetis, secundo fere ab Vrbe lapide, in suburbano
viæ Nomentanæ sinistra, cæterum, portenta illa verbo-
rum quæ in aliquot exemplaribus sunt, Baricæ, Paricæ,
Phalæ, humiles, vrniles, latæ, his septis arcemus.

POMPEIANI ITEM CAPITOLII.

De Pompeiano Capitolio non succurrit quicquam apud
alium auctorem legisse. Erit fortasse qui ita distinguat,
Herculis Pompeiani, item Capitolii. Sed cum nec memi-
nerim legere extructam Herculi ædem à Pompeio, nihil
statuo, atq; in eis pono de quibus non liquet. Iouis certè
Pôpeiani meminit Sextus Ruffus in nona regione vrbis.

PRÆTER CREPIDINES ET PRO-
IECTURAS SPIRARVM. Sunt margi-
nes basium, idest Pliniorum, atq; adeo partium omnium
quæ scapum columnæ superant, proiecturæ. Sed hoc loco
angulares tantum proiecturæ intelligendæ, cæteræ enim,
in intercolumniis annumerantur. SED IN ASIA

THEOCTASTYLON LIBERI PA-
TRIS. Theoctastylon hic quid sibi velit, non video.

Legendum autem, Teo octastylon, separatis dictionibus.

Nam Teos Insula est cum Oppido. auct. Plinio lib. 5.

cap. 31. vt infra cap. i lib. 4. Eodem errore in Proæmio

lib. 7. scriptum est, Teomonopteron, pro Teo monopte-

ron. Octastylos autem nominatur à columnarum nume-
ro, cuius quidem medianum intercolumnium, sicut Te-

trastyli et Hexastyli, vult Vitruuius tribus quartis cras-
situdinis columnarum aliis esse maius. In qua re errasse

videtur octastyli pronai Panthei, idest porticus. M.
Agrippæ præstantissimus alioqui architectus, aut potius

instaurator, qui intercolumnium medianum, nihilo pen-
cæteris fecerit patentius. Dissimulando tamen errore, fuit
enim fuit opere in tanto somnū obrepere. Eodem vitio la-
borant sculptæ in marmore ædium frontes tres, Tetra-
stylos, Hexastylos, & Octastylos, in horto Andreæ Car-
a Valle. Quamquam fortasse erit, qui eam symmetriam,
ad eustyla tantum pertinere existimabit. Sed videndum
erat ne vacuum, id est hostii apertura, latius esset media-
no intercolumnio. EX DIPTERI ENIM
ÆDIS SYMMETRIA, SVSTVLIT
INTERIORES ORDINES CO-
LVMNARVM. XXXVIII. Scribendum
xxxiiii. Sunt enim exteriores quadraginta duæ. VT
ASPECTVS PROPTER ASPERI-
TATEM INTERCOLVMNIORVM
HABERET AVCTORITATEM.

Simili dicendi genere vititur lib. 7. cap. 5. Itaq; cum
aspectus eius scenæ propter asperitatē eblandiretur oīum
visus. PRÆTEREA SI EX IMBRIUM
AQVÆ VIS OCCVPAVERIT. Scri-
bendum, si et imbrium. Eandem autem ob causam dicit
post scenam porticus esse constituendas lib. 5. cap. 9.

ETIAMQVE ANGVLARES CO-
LVMNÆ CRASSIORES FACIEN-
DÆ EX SVA DIAMETRO QVIN-
QVAGESIMA PARTE. Cuiusmodi ferè
Symmetriæ animaduersum est Pantbei & Templi An-
tonini angulares colūnas esse. CONTRACTV-
RÆ AVTEM IN SVMMIS CO-
LVMNARVM HYPOTRACHE-

LIIS ITA FACIENDÆ VIDEN-
TVR. Hypotrachelii nomine, eam intelligo scapi par-
tem, quæ sub astragalo est, Apothesis siue Apophygis
conflexum (nam utroq; nomine appellantur cum limbis
conflexus qui fiunt in summis, & imis scapis) ubi con-
tractura spectanda, & in dimensione columnarum, dia-
metros intelligenda. Vitruuius lib. 4. cap. 1. Basim sca-
pi appellat. Est autem diameter imi conflexus, breuior
diametro plantæ, septima parte. Quod vero ad superio-
ris contracturæ rationem attinet, hic designabo figuram, è
qua pro sententia Vitruuii peti possit.

Columnæ altitudo pedum vsq; .	Scapus imus partium.	Contractura sca- pi summi partium.
.15.	.6.	5.
vsq; 20.	6. semis.	5. semis.
vsq; 30.	7.	6.
vsq; 40.	7. semis.	6. semis.
vsq; 50.	8.	7.

Eatenus Vitruuius contracturas præscripsit superioris
scapi. Fuerunt & columnæ centum viginti septem, in tē-
plo Dianæ Ephesiæ, à singulis Regibus factæ. 60. pe-
dum altitudine, auctore Plinio lib. 36. cap. 14. (Nam

progressas vltra, non legi.) quarum scapus inferior debet fuisse partium octo et semis, contractura summa, partium septem et semis. VTI SI COLUMNA SIT A MINIMO AD PEDES QVI NOS DENOS. Quod de pede hic statuitur, de palmo, pollice, digito, aliisque maioribus minoribus ue mensuris censendum. Nam pro scaporum magnitudine, variis utemur modulis, dum referantur omnia ad istam ratione. ET EARVM SEPTEM IN SUMMO SCAPI HYPOTRACHELIO CONTRAHANTVR. Aduerte in columnarum contractura, quo altiores sunt, minus contrahi. Nam quæ plus ab oculo absunt, graciliora apparent. Et quemadmodum crescunt altitudines, proportionem ad augendam scaporum crassitudines. Quoque in æde densiores sunt positione columnarum, eò crassiores videtur, auctore Plin. lib. 36. cap. 23. ut plus minuendæ veniant præscripta ratione. Idem de striatis, dicendum, quod visus fallatur, circuitu ne crebra peruagando, ut infra lib. 4. cap. 4. Illud vero scitu dignum, pilas adpactas et adfixas, contrahi etiã oportere. Earum autem nomine etiam atticurges, siue atticæ columnas accipi volo, quod genus sunt in summo amphitheatro Romæ. DE ADIECTIONE QVÆ ADIICITVR IN MEDIIS COLUMNIS. Scapi columnarum deformata altitudine et descriptis in ipsa quatuor diametris, duabus in summa, Astragali, aut si libet ipsius tantum limbi apophygis, et inflexæ ad contracturæ caput lineæ, (ita enim apophygin accipimus præter suum limbum, quæ appellatur et hoc loco à Vitruuio Hypotrachelium) duobus in

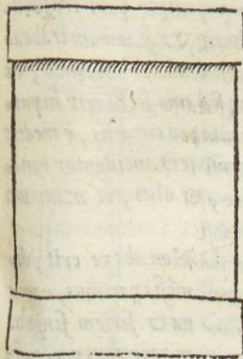
ima, calcis columnæ (qui est limbus altus ipsius diametri parte. 24.) & apophygis, id est conflexus qui proxime limbum succedit, cuius diameter est breuior diametro plantæ, septima parte, sicut Astragali diameter maior est contracturæ limbi diametro, parte ipsius nona & amplius dimidia. Ipsam autem contracturam quomodo fieri oporteret paulo ante ex Vitruuii sententia indicauimus. His itaq; descriptis, signa in media colūna, diametrum parem calci siue plantæ imi scapi, ducq; lineas rectas à capitibus diametri apophygiū, ad capita ipsius mediæ columnæ diametri, videbis factam adiectionem, qui et venter dicitur, quod ibi videatur columna suburgere. Rectas autem lineas illas, molliter in dorsum inflectes, vt sint columnæ teretes, ceu tornatiles. Romæ obseruauimus, diuiso scapo in parteis tres, imam ad perpendicularum tornatam, duabus reliquis sensim retractis & diminutis, Quod contracturæ genus multò gratissimum. Superioris autē generis exemplar est in Basilica. D. Petri. In fine huius libri Vitru. docet crassitudines striarum esse faciendas, quantum adiectio in media columna inuenitur. Atqui compertum est columnarum striges esse viginti quatuor, singularum autem strias, esse nihil plus quam ex tertia ipsarum parte, nihil minus quam ex quarta, vt iam facile sit conicere & ratiocinari, quantum ex Vitruuii sententia in media columna sit adiiciendum, nihil contracto imo scapo. Eiusmodi columna nulla mihi visa est, & haud scio an sit oculo responsura, cuius rationem habendā maximam semper duximus. Sed & lib. 5. cap. 1. indicare videtur colūnas, arborum naturam imitari, abietis, cupressi, pinus, quæ sensim ab imo ad sum-

num sustigiantur, vt adiectio ea quam in medio fieri præcipit, contra naturam videri possit, nisi potius humanum corpus imitari velimus, quod in ventrem crescit.

CAP. TERTIVM.

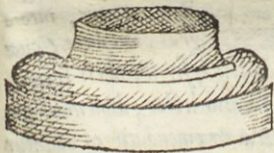
VONIAM In rei ædificatoriæ ornamento
 1 tis, primas partes columnis, & quæ super
 astruuntur, tribuerit vel mediocriter in ea versatus, & de earum ratione hoc capite agitur, facturum me præciû operæ putavi, si quæ post Vitruuium hac parte animaduersa sunt ab aliis, aut quantum ex veterum monumentis ipse iudicio consequi potui, breuiter exponerem. Substructionibus igitur firmissime, & quam solidissime iactis, & finitis columnarum interuallis, excitandi sunt muruli qui columnas sustineant. Id non ante recte possis facere, quàm quo genere extruere velis, constitueris. Nos reliquos imitati, vniuersam columnationum, & trabecationis, rationem, in genera quinq; distribuemus. Vt sit primum maximèq; simplex genus Tuscanum. Secundum Doricum. Ionicum tertium. Quartum locum dabitur Corinthio. Nouissimum Italicum siue mixtum & compositum appellabimus. De quo quanquã apud Vitruuium præscribitur nihil, conabimur quæ legerimus aut viderimus, paucis explicare. De Tuscano primum, de aliis deinde dicemus. AB IP SO Statim solo, murulus ille, idest Stylobata, extruendus. Fiet autem hoc modo. Quam lata futura est spiræ plinthus, tam magnum quoquo versum, constituatur quadratum, additis postea summa & ima tenis, altis quarta ipsius parte, & aliis

et aliquantum proiectis, ut hæc sit vice basis, illa coronicis. Figuras singulis membris quia adiicere visum est, hinc incipiemus.

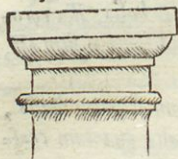
ta sunt, in aliis non item.

Stylobatam sequitur basis, quæ erit alta quantum crassus est medius imus columnæ scapus, ea altitudo in partibus diuidetur duas, inferior, erit plintho ad circumfæctæ dicata. Alterius in partibus tres diuisæ, duæ tribuentur toro, tertia erit cum apophygi limbus, quæ licet verius pars erant scapi, hoc in genere pro basis parte habi-

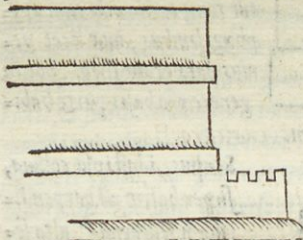
Scapus, idest ipsa colūna, super basim ad perpendicularum statuenda, alta sexies quatum est ima parte crassa, habetq; in summo astragalum et apophygm, sed ut sit astragalus

duplo maior quam apophygis, utraq; non amplius quam media pars Hypotrachelii capituli. Columnæ imponendum capitulum, altum, quantum dimensa crassitudinis imi scapi pars media. Id diuidetur in partibus tres. Infima donabitur Hypotrachelio, mediæ diuisæ in partibus quatuor, tres partes erunt Echini, quarta Annuli, quod superest Capituli, erit Plinthus.

Trabs sequitur, Epistylum vocata. Erit ea alta quantum capitulum, sed pro tenia addetur sexta ipsius pars. Epistylion imponitur pari crassitudine Zophorus, & summam trabeationem sibi vendicat Coronix, ea

omnino crassitudine qua trabs, sed cum secta erit in partibus quatuor, ima & summa erunt pro cimatiis, & mediis duabus fiet corona, in cuius mento tres incidantur canaliculi. Corona & in hoc genere, & aliis, ut minimum proicietur quantum alta est.

Non abs re erit, dimensis partibus, nomina & seriem singulis in generibus percensere, & figuras, quantum voluminis angustia patietur, integras describere (quæ

vero deerunt partes, ex adiectis ipsis membris formis, peti debebunt) ut ea usura fruatur lector, dum mea operam in Vitruvium graphicoteræ & emendatiores edantur deformationes. Sunt igitur partium ordinis Tuscanici nomina et series (ita in cæteris facturi sumus) TRABEATIONIS, Cimatum, Corona, Cymatum, Zophorus, Tenia, Epistylum, CAPITULI, Plinthus, Echinus, Annulus, Hypotrachelium, COLVMNÆ siue Scapi, Astragalus, Apophygis superior, nam inferiore Apophygin in Basi nominavimus. SPIRÆ siue Basis. Limbus siue Apophygis, Torus,

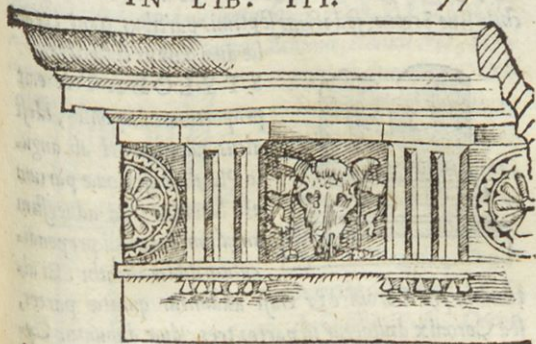
rus, Plinthus. STYLOBATÆ, Tenia pro Coronice. Quadratum perfectum. Tenia pro Basi.

HACTENVS in scribendo sum eum ordinem sequutus, qui in extruendo seruari solet, vt indicare quo pacto à solo surgeret opus & per partes cresceret. Nunc mutata serie, quod sursum versus in Tuscanico dixi, in reliquis quatuor ostendam deorsum versus, exorsus à summa trabeatione, idest Coronice (ita enim vocabimus distinguendi gratia, quandoquidem Corona, quo nomine vititur Vitruuius, Coronicis pars est) Coronix itaq; Dorica constat Corona & Sima, alta media crassitudine Scapi (de imo semper intelligi volo) adiecta & octaua parte, quæ sit Simæ regula. Ipsa Sima mediam altitudinem habet, reliquum cū diuisum erit in parteis quinq;, dabuntur tres Coronæ, duarum quæ restant, vna Cymatio superiori, altera inferiori cedit. Triglyphi qui Zophori locum obtinent, alti erunt quantum media crassitudo Scapi & totius quarta, lati mediam crassitudinem.

Latitudo ea in parteis duodecim diuidetur, quarum extremæ duæ erunt semicanalliculi, reliquarum decem, sex da-

buntur striis, idest planis (cogimur hic, vt apertius dicamus, Striæ abuti nomine) Vitruuius femora vocat. Quatuor quæ super sunt duabus mediis strigibus, idest canaliculis ad normæ angulum cauatis, tribuentur. Ab his canaliculis, Triglyphi dicti sunt. Constant enim veluti tribus sulcis & sculpturis, duobus mediis integris, & semicanaliculis hinc atq; hinc cæsis. Fiunt autem hoc modo. In medio deformatur femur latum partes duas, dextra atq; sinistra excauatur ad normæ angulum canaliculi pari cum femore crassitudine, deinde, hinc atq; hinc alia femora nihilo angustiora primo, post, semicanaliculi duæ extremas duas partes occupant. Inter Triglyphos relinquendum interuallum tam latum, quàm sunt alti ipsi, ita enim fiet quadratû perfectum, id vocant Metopam, quod sit inter opas duas, ita enim dicunt tignorum, siue asserum cubilia, idest vbi quiescunt & sedent. Metopæ aut sunt puræ, aut scalpuntur lancibus, & Taurorum capitibus, reuinctis vittis cornibus, pendulis etiam floribus frondibus & fructibus, aut baccis. Aliqui aliter ornauerunt. Supra Triglyphos est Tenia, quæ quanuis eis ad perpendicularum respondeat, aliquantum exeritur, & ipsis capitulorum vicem præstat. Inter Triglyphos & Epistylium, est Tenia alta septima parte mediæ crassitudinis Scapi. Ipsum autem Epistylium totam mediam crassitudinem altum est. Eius partem sextam occupant respondentes singulis Triglyphis guttæ sex turbintis inuersi figura, quarum regula vnde pendent, ipsarum pars est quarta. De Coronici proiectura dictum sit semel quod in Tuscanico diximus, ne toties eadem res repetenda sit.

PA R erit altitudo Dorici capituli quæ & Tuscani, Pars distributio, in Plinthum, Echinum, & Hypotrachelium, Sed subtilior, suprema enim in tres secunda, quarum duæ Plintho relinquentur, Tertiæ in tres diuisæ duæ partes efficiunt Cymatium, quæ restat, regula erit Cymatii, media pars Echino ascribitur. Eum ubi in tres parteis diuiseris, ipse duas retinet, relictam tres partes annuli capiunt. Hypotrachelium diximus totius esse partem tertiam.

COLVMNA Habet Astragalum & Apophygin superiorem vt in Tuscana & inferiorem, alta septies quantum crassus est imus Scapus. Basis alta quantum media crassitudo, diuidetur in parteis tres æquas, Imam Plinthus

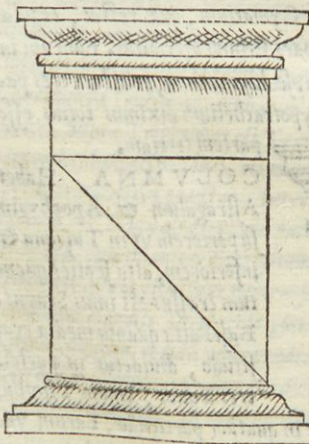
habebit, duæ reliquæ in quatuor partiendæ, Earum vna fiet superior Torus, quæ restant, in æquas duas partes vt diuisæ erunt, vna dabitur Toro inferiori, altera Tro-

chilo siue Scotiæ, sed istius septimis partibus fiant regulæ duæ quibus clauditur.

STYLOBATA erit proportionis diagoniæ, id est altus quantum est ab angulo Plinthe basis, quæ parium est laterum, ad aduersum angulum, latus ad perpendicularum dictæ Plinthe. Ei al-

titudini pro Coronice & Basi adduntur quintæ partes, sed Coronix diuidetur in partes tres, duæ dabuntur Cymatio cū regula quæ ipsius est pars tertia, altera Astragalo & regulæ, quæ etiam ipsius tertia parte constat. Basi in duas diuisa parteis, vna Plinthe tribuetur, altera in duas diuidetur, Torus vnā accipiet, partito quod

superest in tria, Astragalus duas habebit parteis, Regula tertiam.

PARTIVM

Dorici generis nomina et series huiusmodi sunt, TRABEATIONIS, Regula. Sima, Cymatium superius, Corona, Cymatium inferius, Temia vbi capitula tri-

glyphorum, Triglyphi cum Metopis, Temia, Regula in

Epistylion vnde pendent guttæ sex, CAPITVLII;
Regula, Cimatium, Plinthus, Echinus, Annuli tres, Hy-

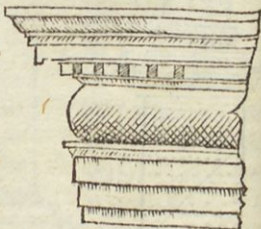

potrachelium. CO=
LVMNÆ. Astrag=
galus, Apophygis supe=
rior, & Apophygis infe=
rior. BASIS. To=
rus superior, Regula,
Scotia. Regula, Torus
inferior, Plinthus. STY=
LOBATÆ. Coro=
nicis. Regula, Cyma=
tium. Astragalus, Re=
gula. Quadratū diago=
nium. Basis. Regula,
Astragalus, Torus, Plin=
thus.

SEQVITVR ge=
nus tertium. Ionicum, in
quo explicando, non licet
quod in superioribus, in=
cipere à summa trabea=
tione, idest Coronice, sed
quod ima trabs, idest Epi=
stylion, est veluti modu=
lus quo i dimetiendis aliis
partibus vsuri sumus,
inde initium capere ne=
cesse est. Epistylion Io=
nici non est simplex ra=
-

tio, sed ex magnitudine Columnæ, petenda illius altitudo. Id quo modo fiat, scribit hoc cap. Vitruuius, vt minus mihi sit laborandum. Constituta quam oportet ex altitudinis præscripto Epistylui altitudine, diuidenda erit ea in parteis septem, quarum vna fiet Cymatium, quæ superabunt sex partes, in tres fascias ita distribuuntur, vt ima (cuius crassitudinem respondere oportet summo columnæ scapo) tres habeat partes, media quatuor, summa, tam crassa quam crassus est imus Scapus, quinq;. Ita fiat Epistylui præter Cymatium, partes duodecim. Media trabs Zophorus dicta, si pura statuetur, minor Epistylui quarta parte erit facienda, Sin scalpetur, illo erit parte quarta maior, addetur Cymatium altum ipsius parte septima. Supra Cymatium collocandus denticulus, ita enim appellatur fascia secta ad dentiũ imaginem. Dentium aut (ita vocemus) altitudo duplo maior latitudine. Quod spatium inter duos relinquitur cauum, altius erit quam latũ tertia parte, adiungetur Cymatium altũ ipsius sexta parte. Coronæ (quæ summa est trabs) corona, quanta media Epistylui fascia, habebit Cymatium, altitudinis ipsius quarta parte, Sima altior erit corona parte octaua, cui addita regula, eius erit sexta pars.

IONICVM Capitu-
lum altum erit, quam
crassa est pars tertia dia-
metri imæ colunæ. Abaci
frons præter Cyma-
tium latitudine respon-
debit toti diametro, sed

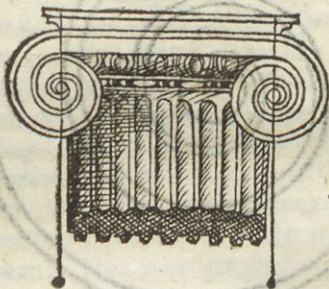
ei latitudini in decem & octo partes diuisæ, vtrinq; ad-
detur

detur vnus pars media pro Cymatii proiectura, vt sint
 in vniuersum partes decem & nouem. Ibi cum recesseris
 in interiorem partem, partis vnus & dimidiæ latitudi-
 ne, demittenda ad perpendicularum linea (Vitruuius Ca-
 theton vocat) alta partes nouem & dimidiam, harum su-
 prema erit Abaci, dimidia vero illa fiet ei Cymatiū. Su-
 pereſt voluta in qua circinanda & rotundanda, postquam
 Vitruuii perit deformatio, multi laborauerunt. Bapti-
 ſta Albertus (quod ſciam) primus cum beſtia conſlictatus
 eſt lib. rei ædificatoriæ. 7. Quauquam locus men-
 dis non caret. Albertus Durerus ſecūduſ certamen inuit,
 egregius vterq; puginator. Nouiſſimus omnium commiſ-
 ſus Sebaſtianus Serlius (quo ego ſum primis initiis huius
 artis vſus præceptore) videbatur ſeram conſecturus, ve-
 rum poſt multa vulnera, respirantem adhuc, & mem-
 bra, licet ægre tollentem reliquit, vt ſi ita dimittatur, ſpes
 ſalutis ſuperſeſſe videri queat. Nos dum languet, peri-
 clitabimur ecquid poſſimus, vt ſi conficiamus, vel hinc
 aliquid gratiæ à ſpectatoribus expectemus, ſi non ſucce-
 det, hoc certe me nomine ſolabor, quòd fortes illi & egre-
 gii citra controuerſiam pugnatores, etiam re inſecta è cō-
 ſlictu redierunt. Et in magnis abunde eſt, voluiſſe. Vo-
 luta itaq; recte (niſi fallor) ad circinum inuoluetur hoc
 modo. Diuiſo quod reſtabat lineæ perpendicularis poſt
 deformatum abacum, in parteis octo, in quinta quā ma-
 gna eſt, deſcribetur Ciclus qui oculus dicitur, vt ſint ſu-
 pra oculum partes quatuor, infra tres. Ille ipſe diuide-
 tur in partes æquas octo, ductis totidem lineis. Deſcri-
 betur idē in alia charta ſectus lineæ perpendiculari quin-
 que partium, & plana lineæ partium trium, ducta ter.

tia linea à summa perpendiculari ad extremam planam. Collocato Circini pede stabili in puncto extremo planæ, ducito ad aliud ipsius punctum quod in centro oculi est, pedem mobilem, & circūagito dum lineam attingas quæ ducta est à summa perpendiculari ad extremam planam. Id circinationis diuidito in parteis sex æquas, & à puncto planæ, ad perpendicularem ducito lineas rectas per sex illas partes. Quod interuallum erit inter singulas, partieris in quatuor, ducens item lineas à plana ad perpendicularem, vt in sex aliis feceras. Ductis his lineis, nota puncta vbi attigerint perpendicularem, & iisdem distingue angustam chartam. Hanc vbi ad veram illā perpendicularem transtuleris, & in oculi centro acicula affixeris, vt circūagi possit, vbicunq; ea puncta in circūactione responderint ad extremum vsq; ii erunt termini Volutæ, & crassitudo corrigiæ, seu Baltheum dicere mauis, sensim in finem imminutæ quantū oportet. Reliquum erit in octantibus Cicli, idest lineis quibus primum admonuimus octo secundum oculum, reperire, vnde ductus Circini mobilis pes ab octante in octantem, rectas circinationes efficiet. Nam locum præscribere, non ita licet, cum in multis eiusdem lineæ locis, plerunq; id fieri possit. Hoc possum monere, initium capi ab intrinseco octante plano, deinde sursum versus per reliquos octantes fieri circinationem. Inter pendentes vtrinq; Volutas, scalpatur Erbinus ouiculis vsq; ad libramentum summi oculi, cum scalpto Baccis Astragalo ipsius tertia parte.

Q V A N T V M Potui, rem obscuram oratione illa
explicare contendi, vt qui legerint, me esse facilem di-
cendo maluisse intelligant, quam videri disertum. Quod
si id demum assecuti simus, vt ab his intelligamur, qui in
hoc disciplinæ genere sunt versati, At certe effecimus,
vt qui periculū non fecerint, cum rem ipsam cognoscent,
digno recēsu iſſe mor-
do statuunt.

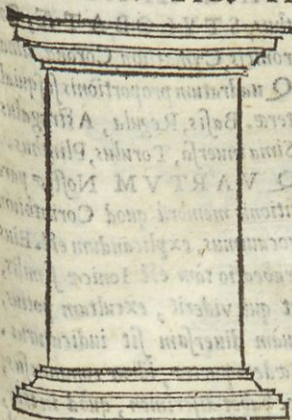
C O L U M N A
Astragalū habet
Apophyges, vt
Tuscanā diximus,
sed ipsa alta est quo-
tum crassum habet
imum Scapū, octi-
Basis altitudine
superat mediam Co-

lumnæ crassitudinem, quā partita in tres partes, im-
relinquemus Plintho, duas reliquas in tres secabimus.
Quarum infimam cum in sex diuiserimus, vnā dabo-

mus Astragalo inferiori. Dico
medietates quæ erūt Reguli,
claudant Scotiam complet-
tem id quod restabat sex par-
tium. Media pars diuidetur
etiā in sex, vnā habebit Astrag-
galus superior. Scotia super-
rior, clauditur duabus regulis,
quarum quæ superior est, vnā

est partis, inferior dimidiæ, sūma tertia parte fit Torus
Stylobatus

STYLOBÆA

TA Proportionis
erit sesquialtera,
idest quadrati pa-
rium laterū & eius
dimidiatæ partis,
sed vtrinq; adiun-
gentur sextæ par-
tes pro Coronæ et
Basi (ipsum qua-
dratum in hoc ge-
nere et aliis petitur
ex perpendicularo plin-
thi Basis.) Coro-

nix diuidetur in partes decem, duæ dabuntur Cymatio,
vna eius Regulæ, tres Coronæ, duæ Simæ, & vna vtrinq;
pro Regulis. Basis diuidetur in partes quinq;. Vna da-
bitur Astragalo, & Regulæ quæ eius medietatem habe-
bit, secunda dabitur Simæ inuersæ, addetur & quantum
eius tertia pars, pro ipsius regula. Tertiam accipiet To-
rulus. Quartam & quintam Plintus amplectetur.

NOMINA Et seriem partium generis Ionici ita
enumerauimus. TRABEATIONIS, Regu-
la, Sima, Cymatium, Corona, Denticulus, Cymatium,
Zophorus, Cymatium, Fascia prima, Fascia secunda, Fa-
scia tertia. CAPITVLII, Cymatium, Abacus,
Voluta, Echinus, Astragalus, COLUMNÆ,
Astragalus, Apophyges, summa & ima, BASIS,
Torus, Regula, Scotia superior. Regula, Astragalus pri-
mus, Astragalus secundus. Regula, Scotia inferior. Plin-

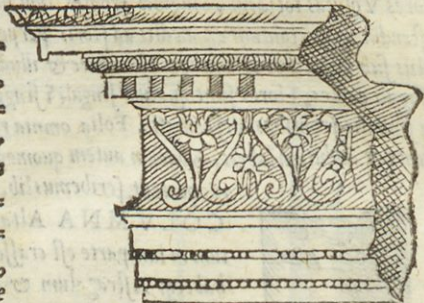
thus, STYLOBATÆ, Cor
ronicis, Cymatium, Corona, Sima,
Quadratum proportionis sesquial
teræ. Basis, Regula, Astragalus,
Sima inuersa, Torulus, Plinthus.

Q V A R T V M Nostræ par
titionis membrū quod Corinthium
vocauius, explicandum est. Eius
trabeatio tam est Ionicæ similis,
vt qui viderit, exultam potius,
quàm diuersam sit iudicaturus.
Eadem partes, idem commensus,
hoc habet discrimen, quòd in ista,
inter Coronam & denticulum, colo
locatur tam altus quàm est prima
Epistylī fascia Echinus, scalptus
ouiculis aliquando integris, aliquan
do superne decacuminatis, cum in
tersertis vtrinque hamatis spiculis.
Præterea sub Epistylī fascia sum
ma & media, adduntur Astragali
singuli, crassi suæ fasciæ parte octa
ua, sed qui sub summa est, refert
Baccas filo cū Verticillis insutas,
qui autem est sub media, est velut
ti resticula.

C A P I T V L V M Corinthium
est veluti vas ab angustia in latitu
dinem paulatim sese laxans, effigie
Calathi, cui Abacus sit pro opercu
lo.

10. Ipsius vasis labrū æquat amplitudine crassitudinem
colūnæ infimā, fundi autem latitudo est quanta in summo
columna est præter proiecturas, idest quantum est sum-

mum sca-
pi Hypo-
trachelin,
sive con-
tractura.
Vestitum
ipsum A=
cantu fo-
lis Vas,
altitudine

cum Abaco æquabit imæ Columnæ amplitudinem (hæc
parte sequimur Vitruuium, quid ipsi censeamus, indica-
bimus lib. 4.) Abaci crassitudo erit septima totius altitu-
dinis parte, sed eius diuisi in partes tres duæ dabuntur

Abaco, tertia relinquetur Cy-
matio cum Regula. Quod al-
titudinis factō Abaco restat, id
dimensum in partes tres, tripli-
ci etiam foliorum differētia ve-
stitur. Nam sunt ima octo, sunt
quæ ad duas vsq; partes surgant
octo. Nascuntur & tertia ex
caulibus qui octo sunt, mino-

ra sedecim, quæ ad Abacum pertinent. Ex his natæ cla-
uiculæ bipartito disparantur, vt earum partes crassiores
in Abaci angulos singulos protēdatur, efficiātq; Volutas,
idest maiores Helices in vniuersum octo, sed enim binæ in

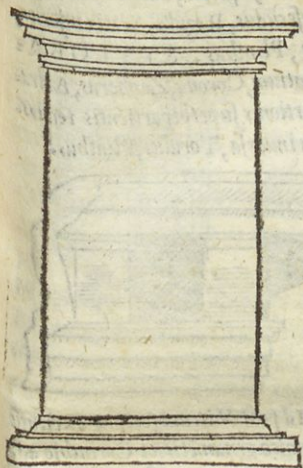
angulis conueniant. Alteræ partes sub flores procurrant (qui in frontium Abaci medio scalpti, totam eius crassitudinem occupant) reddantq; minores Helices, idest minores Volutas totidem. Singulæ frontes ima duo folia ostendūt, vnum tantum ex mediis ad floris perpendiculū, aliis sub angulis existentibus. Inter hæc & illud surgunt singuli caules. Flores sunt quatuor singuli i singulis Abaci sinuatis frontibus deformati. Folia omnia resupinis sunt per ambitum labris. Abacum autem quomodo sinuati oporteat, scribemus lib. 4.

COLVMNA Alta est quantum in ima parte est crassa nouies, habetq; Astragalum & apophyses, vt in aliis diximus. Basis fiet alta media parte crassitudinis collinæ, quæ diuidetur in partes quatuor, inde vnius Plinibus erit. Reliquæ tres diuidendæ sunt in quinque, & vna pars fiat Torus superior. Inferior erit vna quarta maior. Quod restat, diuidatur æqualiter, vna pars fiet cum Astragalo et Regulis duabus, Trochilus inferior, sed ita destribuetur, vt sit Astragalus sexta pars Trochili. Quæ autem regula illum tangit, sit eius medietas, Nam quæ est super Torum Astragali habebit tantum duas tertias. Altera pars diuidetur pari dimensione in Trochilum, regulas duas, & Astragalum.

STYLOBATA Erit proportionis superbipartientis tertias, idest quadrati perfecti & duarum tertiarum, sed eius proportionis addetur septima pars, pro Coronice, & tantundem pro Basi. Huius Coronix differt ab Ionica

ea quod pro Sima habet Zopbo-
rū et Astragalum medietatis Zo-
phori. Basis sunt eadem partes
et omnium eadem mensura.

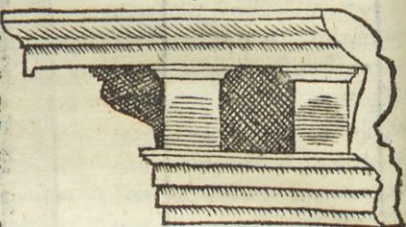

CORINTHII Generis
Partiū nomina et series. TRA=
BEATIONIS, Regula,
Sima, Cymatium, Corona, Echi=
nus, Denticulus, Cymatium, Zo=
phorus. Cymatium, Fascia prima,
Astragalus, Fascia secunda. A=
stragalus, Fascia tertia. CA=
PITVLI, Cymatium, Aba=
cus, Flos in Abaco sculptus, Cin=

gulum, Volutæ maiores, Volutæ minores, Folia minora,
 Caulis, Folia media, Folia ima. COLUMNÆ
 Astragalus, Apophyges quæ in Tuscana. BASIS, To-
 rus superior, Regula, Scotia superior, Regula, Astraga-
 lus primus, Astragalus secundus, Regula, Scotia inferior,
 Regula, Torus inferior, Plinthus. STYLOBA-
 TÆ, Coronicis, Cymatium, Corona, Zophorus, Astraga-
 lus, quadratum proportionis superbipartientis tertialis
 Basis, Astragalus, Sima inuersa, Torulus, Plinthus.

QVIN

TVM ge
 nus sine fa-
 ciet meæ p
 titiōis quod
 Italicū qui
 dā, mixtū
 siue compo

situm alii vocauerunt. Id post Vitruui scripta excitatū
 est, aditis ex genere Ionico ornamenti, et Corinthio ad-
 iunctis. Trabeationis summa pars non superabit crassie-
 tudinem supremæ columnæ. Ea altitudo cum diuisa fue-
 rit in partes sex, duæ dabuntur Coronæ, vna Cymatio
 inferiori, quod super Zophorum distenditur facturū mu-
 tulus capitulum, cum illis ad perpendicularum responderit
 aliquantum proiectius. Supra Coronam non Sima collo-
 catur vt in aliis generibus, sed Cymatium altum partes
 illas tres reliquas. Zophorus in quo mutuli scalpuntur, ni-
 hil erit altior Coronice, tantundem ipsi mutuli, sed altio-
 riores quarta parte quàm latiores, inter mutulos relinque-
 tur interuallum quantum duobus satis sit. Mutulos nostri

Coruos,

Coruos, Itali Modiliones appellant, representant autem sinuatam Canteriorum proiecturam. Epistylum eadem altitudine est, qua altera trabeationum, sectum in fascias tres haud aliter q̃ Ionicum.

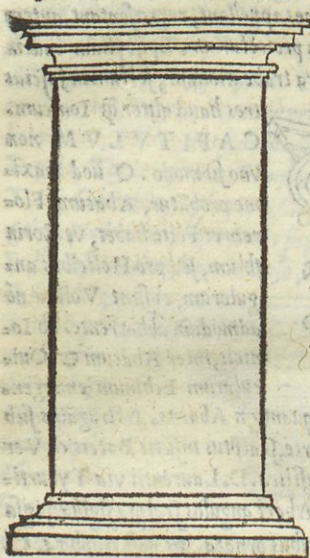
CAPITVLVM non vno fit modo. Quod maxime probatur, Abacum, Florem et Folia habet, vt Corinthium, sed pro Helicibus angulorum, ei sunt Volutæ nō admodum abhorrentes ab Ionicis, inter Abacum & Oviculatum Echinum emergentes.

Echinus altus est quantum Abacus. Astragalus sub Echino ipsius tertia parte, sculptus insutis Baccis cū Verticillis. Vidimus in Basilica. D. Laurentii via Tyburtina, ab imo capitulo ad Abaci angulos sculpta sigilla, ipsa fronte trophæis militaribus ornata, & post trophæa. C. Marii iuxta ædem. D. Eusebii, adactum parieti capitulum à fronte ad angulos protensa habens copiae cornua. Alia habent sculptam pro Voluta partē equi anteriorem alatam. Sed quid moror? Non totus liber suffecerit ad-

notanda capitulorū varietate quā Romæ conspeximus.

IPSA Colūna alta est quātum est crassus imus scapus decies cū Astragalo & Apophygibus, vt in alius. Basis petitur à Corinthia iisdem partibus & commensu.

STYLOBA
TA Proportionis sit
 duplæ, additur utrin-
 que pars octaua pro
 Coronice & Basi, sed
 illa sumitur ab Ionica
 aut Corinthia, hæc à
 Corinthia. Composita
 siue Italici generis
 partium nomina &
 series.

TRABEA
TIONIS, Re-
 gula, Cymatium, Co-
 rona, Mutuli in Zo-
 phoro, Fascia Epistyle
 lli prima, Fascia se-
 cunda. Fascia tertia

CAPITVLI, Cymatium, Abacus, Flos in Aba-
 co sculptus. Volutæ inter Abacum & Echinum emergē-
 tes, Echinus, Caulis, Folia summa idest minora, Folia
 media, Folia ima. **COLVMNÆ**, Astragalus,
 Apophyges superior & inferior. **BASIS**, Torus
 superior, Regula, Scotia superior, Regula, Astragalus
 primus, Astragalus secundus, Regula, Scotia inferior.
 Regula, Torus inferior, Plinthus, **STYLOBA**
TÆ, Coronice, Cymatium, Corona, Sima, aut Cy-
 matium, Corona, Zophorus, Astragalus, Quadra-
 tum proportionis duplæ, Basis, Astragalus, Sima in-
 uersa, Torus, Plinthus. **PERFECI** quanta pos-

tui diligentia, ut que ab aliis
de his quinque generibus tradi-
ta essent, ipse excolerem, aut
prætermissa, ex Romanis rui-
nis petita adicerem. Nec ve-
lim quæ à me scripta sunt, san-
cta esse, ut non liceat vel latius
vnguem discedere. Nolim e-
contrario mihi obiiciat quis-
quam, ab antiquis Architectis
non semper habitam esse hæ-
rum omnium partem, aut di-
mensionis rationem. Hæc ita
tradita sunt a me, cæterisque
ut qui imitetur, perbelle genus
à genere secernat. Eum autem
Architectum oportet usu esse
peritum et solertem, qui de-
mere aut adicere præscriptis
velit, Idque demum, si non im-
probe fiet, ut admonet Vitru-
vius lib. 5. cap. 7. et lib. 6.
cap. 6. (SI QVEANT
INVENIRI) AB
SOLIDO ET IN
SOLIDVM. Scriben-
dum (si queat inueniri) ad so-
lidum, et in solido, sic lib. 1.
cap. 5. (Quauquam eo loco
vitiose queant scriptum est) Tunc Turrium murorumque

fundamenta sic sunt faciēda, vt fodiatur si queat inueniri ad solidum & in solido. &c. SUPRA QVE TERRAM PARIETES EXTRAVANTVR SVB COLUMNIS, DIMIDIO CRASSIORES QVAM COLUMNÆ SVNT FUTVRÆ. Hi parietes, modo stereobatae, postea stylobatae vocantur, (Vulgus Pedestala dicunt) supra quos, Bases collocantur. Quod autem ait dimidio crassiores faciendas quàm sint ipsæ columnæ futuræ, ita accipiendum est. Spira maxima latitudine nō superat columnam nisi dimidia crassitudine, idest hinc atq; hinc quarta parte, idq; in Dorica, nam proiectura Basis Ionicae fit octava & decima sexta parte crassitudinis columnæ, idest in vniuersum vna quarta & octava, sicut Corinthiæ si supra alias collocatur, ab Ionica mutuanda, si in plano à Dorica. Ad Spiræ Plinthis perpendicularum (vbi summa latitudo spectatur,) fit Stylobatae truncus siue quadratum, (adiiciuntur enim & quotæ partes vt scripsimus pro Coronice & Basi) Atq; id, est quod Vitruuius ait spirarum proiecturas non procedere oportere extra solidum, idest non oportere Plinthis Basis procedere & latiore esse quàm sit Stylobatae quadratum. Solidum enim non erit, vt id semel moneamus, si perpendicularum à pede superimpositi lapidis cadens, sub se atq; vacuum inuenerit. Alias non negauerim stereobatam posse vocari ædificii veluti Basim, quod Bassamentum vulgo dicunt, sicut Stylobatam proprie Columnarum fulcimentum. Basis ædificii figuram subiunxi.

AVT SOLIDANDA FISTVCA
 TIONIBVS. Idest palationibus, palis e robore

alno, olea,
vstulatis,
et fistucæ
machina
adactis, ve
hoc loco,
et lib. 5.
cap. vlti-
mo. Sed et
li. 2. cap.
9. tradit

alnum in palustribus locis infra fundamenta ædificiorum
palationibus crebre fixam, permanere immortalē ad æter-
nitatem. SVBLICÆQVE MACHI-

NIS ADIGANTVR. Idest pali. Sublica,
lingua Volsca trabes longas significat, vnde et pons
Sublicius vocatus. Fistucæ eius qua ferè vtuntur in pala-

tionibus, ap-
posui figu-
ram.

STRV-
CTVRIS
SOLIDIS-
SIMIS
FVND-
AMENTA
IMPLE-
ANTVR.

Fundamenta vocat Vitruuius ipsas fossas vbi substruuntur (ait) lib. 5. cap. vltimo. Inter septiones fundamēta sediantur, ipsam autem structuram & fabricam, appellat substruccionē vt lib. 5. cap. 3. **ITEM IN SUMMO TEMPLO PRIMVS ERIT PONDUS.** In codice nomine Sulpitii impresso, deest dictio summo, & merito, nam non in summitate templi, sed in pavimento id fieri certum est. **VT NEQUE CRASSIORES DEXTANTE, NEQUE TENUIORES DEXTANTE SINT COLLOCATÆ.** Aliqui codices pro dextante, habent sextante, sensu plane absurdo, idest vt crassitudines graduum ita sint finitæ, vt neque superent uncias duas, idest duos pollices, neque sint tenuiores uncias nouē, idest nouē pollicibus. Quis non videt si ita legatur, crassiorem tenuitatē præscribere, quam ipsam altam crassitudinem finiat? Nos pro sextante dextantem scribimus, idest vt neque sint crassiores decem pollicibus, neque tenuiores nouem. Miror eundem errorem esse in Baptista Alberto lib. 1. cap. 13. Quod autem ad graduum crassitudinem attinet, ex veterum ædificiis antea notavi, satis commodam eos putasse, quæ ita esset ducta, que admodum à Vitruuio definitur. Nostri verò, quod eius fieri potuit, castigatioribus & pressioribus, idest intra semipedem, vti consuevit, interiectis etiam areis & refractionibus, quibus matronæ & grandæui sese lento ferant gradu, atque inter conscendendū quiescant. Id quod Paulus III. Pont. Max. solet dicere, Princeps, cui præter dignitatis ornamentum accedit antiquitatis & linguarum, atque adeo rerum penè omnium cognitio non vulgaris, memoria

memoria maxima, & in bonos atq; doctos propensissima voluntas. & ut ad felicitatis cumulum nihil deesset, viuo videntiq; est Nepos Alexander Farnesius Cardinalis, quantum ætas patitur, doctissimus, idē liberalissimus, ne dicam modestissimum & in iis, quæ ad Remp. pertinent, vigilantissimum. Felix auus felice nepote. Sed locus hic admonet (quando iamprimum utimur eo ratiocinio) ut semel dicamus, quare in interpretatione dodrantis, dextantis, sextantis, besis, & huiusmodi mensurarum, vti sumus vnciæ voc abulo, & pollicis, superstitiosis hominibus ablaturi calumniandi occasionem. Sciendum itaq; pedem principio in palmos quatuor, idest digitos sedecim, diuisum fuisse (quod fatentur præter Vitruuiū Columella, Frontinus, Isidorus, & alii.) Quæ ratio quum paulò difficilior aut minus expedita videretur, qui secuti sunt, pedem pro asse habentes, eum quemadmodum & omne aliud integrum (quod assem nominauerunt) in duodecim æquas partes diuisere. Vnam portionem vnciam dixerūt, Duas sextantem, Tres quadrantem, Quatuor trientē, Quinq; quineuncem, Sex semissem, Septem septuncem, Octo bessem, Nouem dodrantem, Decem dextantem, Vndecim deuncem, Duodecim assem siue pedem. Eas vncias nostri cum viderent pollicibus quadrare, non amplius vncias, sed pollices nominarunt. Et certe si componas, tres pollices quatuor digitos efficiant. (Hic non ago de obseruatione illa, qua apud Frontinum lib. de aquæ ductibus digitus alius vocatur rotundus, alius quadratus, & rotundus tribus vndecimis suis, quadrato minor traditur, Quadratus autem tribus quartisdecimis suis rotundo maior) Veruntamen quoniam non statim ex cuiuscunq; pollicibus

aut digitis, quis fuerit apud antiquos Romanos pes, sciri potest, facturum me studiosis rem gratam putavi, si ad marginem libri (quod integrum non caperet) semipedem apponerem, petiti ex antiquo marmore quod est in Horatius Angeli Colotii Romæ, cuius etiam, nisi me fallit memoria, meminit Leonardus Porcius libro de seſtertio. Eum autem nos cæteris, qui circumferuntur prætulimus, quod conueniret cum eo, quæ sculptum inuenimus in marmo-

moreo Epitaphio. T. Statilii. Vol. Aprimenſori ædificiorum, quod opera Iacobi Meleghini, Summi Pont. Architecti ex Ianiculo non ita pridem refossum, in Vaticanum hortum translatum est. Quauquam iacentem in Basilica Apostolorum columnam ex Porphyrite cum his græcis in calce literis Π Ο Δ'. Θ. Idest pedum nouem, nos cum dimenſi eſſemus, deprehendimus nõ reſpondere nostro, cum quo uſus fuerat eius columnæ artifex, ſed nostro eſſe maiorem duobus ſcrupulis & beſſe, idest vnciæ parte nona. Semipedis autem palmum vnum digitis diſtinxiſimus, alterum vnciis. RETRACTIONES AVTE MGRADVVM NEC MINVS QVAM SESQVIPEDALES, NEC PLVS QVAM BIPEDALES FACIENDÆ VI DENTVR. Retractiones vocat ubi gradus calcantur, quos impares in Templis

probauerunt, fieri aiunt oportere, vt dextro pede aſcende-

ſus

sus in Templum inchoetur, & eodem oportere ut desi-
 nat. Collocari animaduerti non plures continuos quam
 septem aut nouem, quod si pluribus conscendendum erat,
 post eum numerum, fiebat retractio amplior & veluti areo-
 la, ubi fessi respirare & quiescere possent. VTI
 QVADRÆ, SPIRÆ, TRVNCI,
 CORONÆ, LYSIS, &c. Quadras pro Plin-
 this interpretor, spiras pro reliquo Basis, ut paulo mox,
 truncos pro exæquatis mediis, Corona quid sit intelli-
 gitur, idest Coronix, habet lysim idest gulam inuersam, ut
 vulgo dicunt. Ait itaque oportere podium basim, medium, &
 coronicem, respondere iisdem Stylobatæ resiliens par-
 tibus. De Lysi quid censeam, scribam lib. 5. cap. 7.

VTI HABEAT PER MEDIVM
 ADIECTIONEM PER SCAMIL-
 LOS IMPARES. Scamilli hic & lib. 5. cap. 9.
 videntur, dicti quasi gradilli, Quid autem significant in
 Stylobatarum adiectione, non liquet, & descriptione pol-
 licebatur Vitruuius designaturum se extremo hoc tertio
 libro, sed periit, ut illa de adiectione in mediis columnis,
 proximo cap. promissa, & aliarum multarum quas recensuimus
 lib. 1. cap. 6. Si quid postea iudicium aut anni afferent,
 non inuidebimus studiosis eam utilitatem, Me profecto
 ne quicquam poenitebit mei, si huic Auctori instructissi-
 mo, sed lacero & obscuro, aliquid opis attulero, nam locis
 omnibus lucem adferre, prorsus est facultatis & erudi-
 tionis maioris, quam in me profitear, exorietur spero ali-
 quis qui meo exemplo excitatus, id præstabit, aut fiet ut
 ætas ventura demat eis tenebras. VTI CRAS-
 SITVDO CVM PLINTHO SIT

COLVMNÆ EX DIMIDIA CRASSITVDINE. Crassitudo intelligitur in spira, quæ & altitudo dicitur, contra, crassitudo in columna, pro latitudine scapi accipienda est. **ALTITVDO EIVS SI ATTICVRGES ERIT.**

Existimo esse columnarum earum quas Plinius lib. 3 cap. 23. Atticas appellat, quaternis angulis, pari laterum interuallo. Atticurges esse censentur, quæ sunt summo in Titi Vespasiani Amphitheatro, quod vulgo Colosseum appellant, quanuis non sint pariu laterum, sed ad pactæ, & quota tantum parte extantes. Alioquin atticurges eas habet partes quas quæ hodie dorica vocatur. Neq. Basis vlla Dorica describitur a Vitruvio, sicut nec Corinthia, sed Architecti, Vitruvianæ Ionicæ addiderunt inferiorem Torum, vt hanc efficerent, Quin & isti pro Ionica vsi sunt, immo vero Ionicis & Corinthiis Columnis Basim, quam diximus Doricam, supposuerunt. **FIAT QVE SUPERIOR TORVS QVARTÆ.** Cum sint Basis partes, Tori duo, superior & inferior, obtulit se nobis Romæ videndam, si contra præscriptum, at certe non ineleganti neq. in venusta forma Basis, quæ præter sculpturas quas habebat singulis partibus varias, pro superiore Toro habebat aduersas duas Simas, idest vt nunc loquuntur gulas rectas duas oppositas, sed discretas vna regula, huiusmodi licentiam malo semel admonere fugias, quam permittere imiteris. Bases antiquorum marmorum si vniuersas complecti cuperem (Idem de Capitulis & Coronibus intellectum volo) graphide vtendum esset potius, q̃ scriptis. Quamquam mihi persuasum est posse certare cum Pictore aut

Sculptore.

Sculptore, quis possit repræsentare magis rem, illi ne, an
 quispiam verbis, Id nos aliquando tentauimus, neq; non
 cessit. **DIVIDATUR IN PARTES**
SEPTEM, INDE TRIVM PAR-
TIVM TORVS QVI EST IN SVM-
MO. Ommino Torus hic descriptus maior est quàm
 decet, cum sint Astragali (si conseras) ad modum exiguæ
 crassitudinis. Aliam Basis Ionicæ partitionem, & ve-
 nustioremi, paulò ante indicauimus, vt liberum sit sequi
 Vitruuii auctoritatem, aut quam diximus. Nusquam ta-
 men in ruinis Romanis mihi contigit videre Ionicam Spi-
 ram, idest sine Toro sub inferiori Scotia. **VNA**
PARS FIAT CVM SVIS ASTRA-
GALIS ET SUPERCILIO SVPE-
RIOR TROCHILVS. Supercilium pro su-
 periore Scotiæ siue Trochili **Quadra** siue Regula hic
 dictum est. Nam lib. 4. cap. 6. Supercilium appellatur
 quod statim super hostiorum antepagmenta ponitur, non
 ipsum quidem Hyperthyrum, idest superliminare, sed
 quod sub ipso est, utrūq; verò, μετωφεικῶς dictū.
SPIRIS PERFECTIS ET COLLO-
CATIS. Subit hoc loco mirari, Iulium Pollucē lib.
 7. cap. 27. scribere, Stylobatā esse Doricarum colūna-
 rum Basim, Spiram autem Ionicarum, cum sint res di-
 uersæ, & Stylobata Basim excipiat. **EXTERIO-**
RES AVTEM PARTES, VTI DI-
CANT SE EARVM CONTRA-
CTVRA. Scribo, vt dictum de earum contractura,
 ita (inquit) sunt tornandæ columnæ angulares, & quæ
 sunt è regione, vt partibus quæ ad cellam spectant, nihil

imminuantur, sed perpetua sint crassitudine, exteriores
autem partes contrahantur vti præscriptum est proximo
cap. Id, & si in speciem absurdum videri possit, experie-
ti proculdubio nihil minus, nam & nos vsu ita esse com-
probauimus, & nostræ castigationis vindices vtriusq; Satis
gallum nobiles nostræ ætatis Architectos, inuenimus.

**CAPITVLORVM RATIO SI PV-
VINATA ERVNT.** Puluinata, Ionica inte-

telligit, à Puluino, quem partem interpretamur quæ inter
Abacum & Echium est, vnde Volutæ propendent.

**HIS SYMMETRIIS CONFIRM-
BUNTVR.** Scribendum conformabuntur, vocabulis

lo Vitruuio familiari, vnde conformatio Theatri lib. 5.
LINEÆ DEMITTENDÆ QVÆ

CATHETI DICVNTVR. Lineæ sunt
ad perpendicularum demissæ. Nam quæ alia linea in inter-
riorem partem recedens demittitur, eam non aliam ob cau-
sam addi iudicaui, quam vt esset æquidistans, & prius
vere Cathetos haberetur.

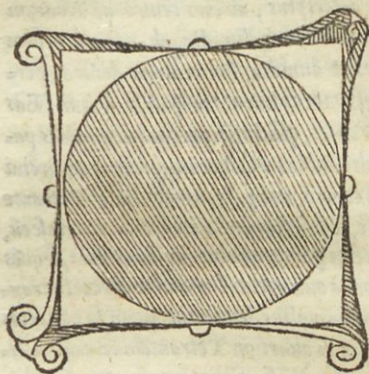
**IN SINGVLIS
TETRANTORVM ACTIONE**

BVS. Tetrantorum pro Tetrantum flexum est. Satis
autem Tetrantes rei diuisæ in partes quatuor singulæ lineæ,
sive potius iterualla ipsa, sed de his li. 10. cap. 11.

Visa est hæcenus res ardua, Veruntamen si quis ex-
actius animaduernerit, non ita difficilem comperiet. Eam
nos hoc modo acceptam volumus. Constituta Abaci latitu-
dine, diuisa q; in partes decem & nouem, cum in interie-
rem partem recesseris partis vnius & dimidiæ latitudi-
ne, demittenda perpendicularis linea ex Abaci mediæ lati-
tudine. Ea crassitudo in partes nouem & dimidiam di-
uidetur,

uidetur, quarum una pars & semis, Abaco relinquatur,
ex reliquis octo, volutæ constituantur, sed ita ut in quin-
ta, quam magna est, ducatur circulus, qui oculus dicitur,
eo modo cum erit descriptus, ab eius centro ad Abacum
imum, erūt partes quatuor & dimidia, ab eodem deorsum
versus, partes tres & dimidia, Per centrum deinde, per-
pendenti lineæ respondens lineæ transversa agatur. Eas
lineas vocat Tetrantes, quod efficiant quatuor lineas pa-
ribus intervallis distinctas. Collocato igitur pede circini
immobili in oculi centro, duc pedem mobilem à Tetrante
qui sub Abaco est, in proximum Tetrantem extrinsecū,
prior lineæ longa erit partes quatuor & dimidiam, sequēs
erit longa quatuor, à qua agetur lineæ in tertium Tetran-
tem cuius lineæ non amplius demittitur, quam sunt partes
tres & semis, à qua in quartum Tetrantem circumacta li-
neæ non longior erit quam sunt partes tres. Rursus agi-
tur lineæ in primum Tetrantem, ubi ab Abaco imo distat
partes duas. Deinde in secundum Tetrantem, ubi à cen-
tro oculi distat, partes duas, post in tertium Tetrantem,
ubi intervallum est partium unius & semis, inde in quar-
tum Tetrantem, ubi distat à cetro partem unam, postre-
mo in primum Tetrantem, ubi convenit cū oculi circun-
currente lineæ. Vides de Tetrante in Tetrantem minui
quantum est medii oculi spacium, idest quanta est me-
dia pars unius earū in quas diuisa est perpendens lineæ.
Illud autem scitu dignum esse duximus, in peristylis, aut
locis eis qui per ambitum parietibus adaptas habent co-
lūnas, non esse eandem angularium, quæ cæterorum me-
dianorum capitulorum rationem, Alioquin, nonnullæ in-
cauum ædium latus haberent obuersum, cum omnes, fron-

tibus ad interiorem partem & exteriorem spectare oportet. Huius rei exemplar etiam nunc est Romæ in æde Fortunæ Virilis, idest. D. Mariæ Ægyptiacæ, et Tybur-

ti in æde. D. Petri. Notius Ichnographiâ subiectus, (quia in illo templo columnæ non sunt expeditæ, sed adherent & parte tantum quota prominent,) ut intelligatur quomodo

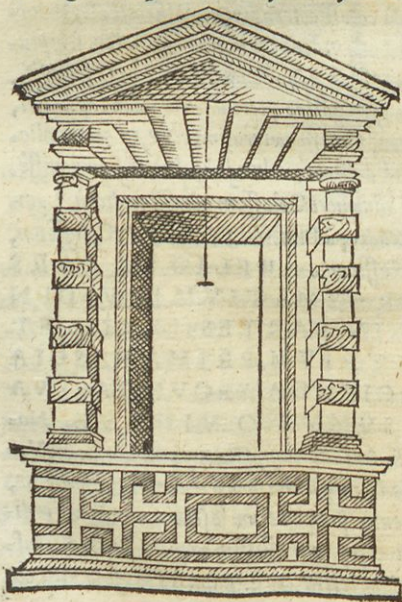
modo in expeditis operibus utendum sit.

DONICVM IN EVNDEM TETRANTEM. Aduerbiū antiquum pro donec, ut lib. 5. cap. ultimo. & lib. 9. cap. 4. Cato de re rust. cap. 149. Viri boni arbitrato resoluetur, donicum pecuniā satisfecerit. **CYMATIO ADEMPITO, ABACO ET CANALI RELIQUA SIT PARS.** Immo Cymatii est dimidia illa pars supra nouem, ut sit tollenda dictio adempto, aut fortasse eius loco, surroganda, addito. **VTI CIRCINI CENTRVM VNVM CVM SIT POSITVM IN TETRANTE.** Centri Circini crus alterum siue pedem vocat, ut huius lib. cap. 1. diximus. **QVÆ SVPRÆ ERVNT RELIQUA**

LI
MO
reliq
pera
me
TI
HA
RA
bebu
iust
deri
mol
arbi
ram
tū
pro
quin
Pot
pud
a V
PR
DA
EA
ES
T
lim
ron
In
ne
fit

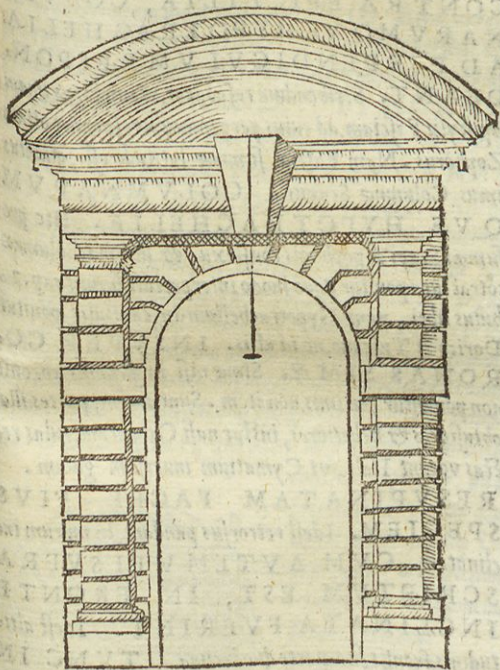
LIQVA HABEBVNT AD EVNDEM
 MODVM SYMMETRIAS. Velim pro
 reliqua scriptum reliquæ, vt sit sensus. Columnæ quæ su=
 perabunt pedes quindecim, habebunt capitulorum Sym=
 metrias dempto Abaco, ea proportionē. AVT E=
 TIAM IPSA COLOSSI CÆTERA
 HABEBVNT MAGNITVDINVM
 RATIONEM. Scribendum ipsa colossicoterā ha=
 bebunt, &c. Sunt autem onera siue opera, quæ excedunt
 iustā magnitudinem, amplitudinem ue, id est magni pon=
 deris, excelsa, de quibus lib. 10. cap. 4. Cæterum Her=
 molaus, pro ipsa colossicoterā, hypocolossicoterā legendum
 arbitratur, sed non video ecquid induci priorem scriptu=
 ram oporteat. Hoc tñ admonendū est, eū qui exscripsit,
 eū colossicoterā, & postea, certam, vocabulū reperisset,
 pro colossicoterā, Colossi cætera, imperitē, & certā, alio=
 quin necessariā dictiōnē, veluti subsultantē summonisse.
 Potest & hoc admoneri Colossū adiectiue dici à Lam=
 pridio in Alexandro, à Plin. lib. 34. & 35. Colosseum,
 à Vitruuio colossicum. RELIQVA PARS
 PRÆTER CYMATIVM DIVIDEN=
 DA EST IN PARTES. XXII. ET
 EARVM TRIVM, PRIMA FASCIA
 EST FACIENDA, SECVNDQVA
 TVOR, SVMMQVINOVE. No=
 lim imiteris eū Architectum, qui extruxit Fornicem Ve=
 ronæ qui est ad eam portam quæ à Leonibus appellatur,
 In Epistyllo enim, præposterum fasciarum vidimus ordi=
 nem, ima scilicet fascia crassissima, media, secundæ cras=
 situdinis, summa, tertiæ crassitudinis. Id ipsum vitii ob-

seruauit in Fornice qui Spoletii Drusi & Germanici nomine extructus est. Hoc dixi, ne esses nescius etiam in veteribus monumentis esse, quæ nisi cum vitio imitari non possis. VT FRONS CORONÆ AB EXTREMIS CYMATIIS, TOTA DIMETIATUR IN PARTES NOVEM, ET EX EIS VNA PARS IN MEDIO CACVMINIS TYMPANI CONSTITVATUR. Si cui præssior videbitur hæc Tympani altitudo (vt certè est) ita emendare poterit, Scito in partes æquas duas Cymatio, in medio demittatur vni par

Cathetus, idest perpendicularis linea, in qua ima collocatur pars cymatini immobilis, In Cymatio verò extremo per mobilis constituitur, ducaturque aliud extremum circumnatio, ad cuius medium à Cymatio

utroq; latere rectæ ducantur lineæ. Ea erit venusta tym-
pani triangula species. Sunt etiam qui ea circina-
tione ad fastigia vtantur, vt efficiant non trium angu-
lorum, sed circulata, vocantq; vulgo remenata, rationem
potes videre in subiecta figura.

IMPONVNTVR Fastigio veluti arulæ tres,
quas Acroteria appellat, mediam oportet angulares sui

parte octaua excedere, tantumq; altam esse, quantum est
medium tympanum. Scribit Plinius lib. 35. cap. 12.
Dibutadem primum personas, tegularum imbricibus ex-
tremis imposuisse. Id Buccidem fecisse prodit Baptista
Albertus. lib. de re ædificatoria. 7. cap. ii. DVM
CONTRA EPISTYLIA, COLVM-
NARVMQVE HYPOTRACHELIA
AD PERPENDICVLVM RESPON-
DEANT. Scribendum respōdeat, vt intelligas imam
Epistylia Fasciam, ad cuius perpendiculū respondet etiam
Zophorus. Nam Fasciæ summæ latitudo est, quantus
imus Columnæ Scapus. COLVMNARVM
QVE HYPOTRACHELIA. Hic pro
summi Scapi Apophygis conflexu, & summa Columnæ
cōtractura ponitur (quo modo interpretati sumus cap. 2.
huius libri, nam Hypotrachelium in capitulis ponitur
Dorico et Tuscano, nō in aliis. IN SVPER CO-
RONAS SIMÆ. Simæ nisi in summis coronis
non ponuntur, in imis non item. Sunt autem, partes illæ
obtusiores & hebetiores, instar nasi Caprarum, gulas ræ-
tæ vocant Itali, vt Cymatium inuersam gulam.
RESVPINATAM FACIT EIVS
SPECIEM. Idest retrorsus pandam, in murum in-
clinatam. CVM AVTEM VTISVPRA
SCRIPTVM EST, IN FRONTE
INCLINATA FVERINT. Idest alti-
tudinis frontis suæ parte duodecima TVNC IN
ASPECTV VIDEBVNTVR ESSE
AD PERPENDICVLVM. Cum in fronte
inclinantur, oculo fiunt propiora, lineæq; visus bre-
uiiores,

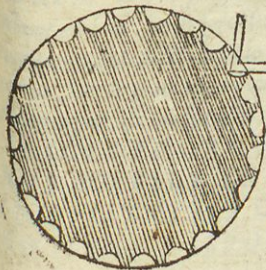
iores, ita enim aliquid perit, ut in speciem summa & ima æqua videantur. **COLVMNARVM STRIGES FACIENDÆ SVNT.**

Striatarum Columnarum ipsum cavum Strix dicitur, pars autem eminula siue protuberans vocatur Stria, unde Striatam frontem dixit Apuleius lib. 10. Asim aurei, pro rugosa. Fieri autem Strias, in veterum operibus cōperias, nihil plus quàm ex tertia parte, nihil minus quàm ex quarta apertionis canaliculi. **VTI NORMA IN CAVO STRIGIS CVM FVERIT CONIECTA, CIRCUNACTA, ITA ANCONIBVS, &c.** Ancones appellantur conflexus illi qui rectos angulos faciunt uti videmus in norma, hic autem pro singulis normæ regulis, sed ea potissimum parte ubi iunctæ rectum angulum efficiunt. Quod autem excavandas ita Striges præscribit, uti coniecta norma angulo tangat canaliculi imum, lateribus verò, striarum angulos, vult hemycicli excavarum lineamento. Nam qui non est geometriæ plane imperitus & rudis, novit ex quo velis in semicirculi ambitu

constituto puncto, duobus lineis ad capita diametri, idest mediæ lineæ, effici orthogonium triangulum, idest emendatam normam.

NEQVE TRANSERVNTES PERFVNDANT.

Aut legendum perfun-

dat, vt referatur ad illud vis aquæ, aut scribendum per-
fundantur. Extant ad hanc diem sculpta in sima, capita
leonina in reliquiis templi. (Nam quidam quod archite-
cturam nescirent, pontis eius esse quem Caligula per for-
um Romanum à colle Palatino ad Capitolinũ duxerat,
existimantes, fœdelapsi sunt) extant inquam in reliquiis
templi, cuius in foro Romano cum tribus ex lateralibus
columnis, est Epistylî, Zophori, & Coronæ portio, vni
ex capitibus Leoninis respondentibus subiectis mutilis et
columnis, alteris autem, ipsis intercolumniis. Sunt

& in Templo Fortunæ Virilis, (quod Pu-
dicitæ esse Raphael Volaterranus
& Fuluius existimauerunt,)

hodie. S. Mariæ Ægy-

ptiacæ dicato,

haud pro

cul à

ponte olim

Palatino qui nũc à di-

cto Templo, Sanctæ Mariæ vocatur.

GV LI EL MI

PHILANDRI CASTILIO

NIIGALLI CIVIS RO. IN QVAR

tum Lib. M. Vitruuii Pol-

lionis de Archite-

ctura, Anno-

tationes.

CAP. PRIMVM.

VOD IONICI CAPI-
TVLI ALTITVDO TER-
TIA PARS EST CRAS-
SITVDINIS COLVM-
NÆ, CORINTHII TO-
TA CRASSITVDO

SCAPI. Hoc expressit Plinius lib. 36. cap. 23.
in hunc modum. Et differentia, quoniam capitulis Co-
rinthiarum eadem est altitudo, quæ colligitur crassitudi-
ne ima, ideoq; graciliores videntur, Ionici enim altitu-
do tertia pars est crassitudinis. SED AVT E-
TRIGLYPHORVM RATIONI-
BVS MVTLI IN CORONIS, ET
IN EPISTYLIIS GVTTÆ DORI-
CO MORE DISPONVNTVR. Q^{ue}

admodum (inquit) in Dorico genere solent Triglyphi in
 Zophoris Scalpi, ita ad eorum imitationem deformati
 sunt in Corinthio genere in Coronis mutili, et quod Tri-
 glyphis supponerentur guttæ, quia non ita viderentur
 illis abhorrere mutili, subiecerunt & his guttas. Nos ve-
 rò in antiquorum quæ extant monumentis, nusquam vi-
 dimus suppositas mutilis guttas, quod certe, si rem spe-
 ctamus, magis rationi consentaneum videbatur, cum refer-
 rant anteriorum capita unde Stillicidium fieri certum
 est, Triglyphi autem tignorum. Id ex recentioribus Ba-
 thasarem Senensem fecisse animaduerto, sed eatenus si
 Triglyphorum essent loco. Prætereundum & illud non
 est, Bramantem in ambulatione Vaticana, idest producta
 illa Pontificum Maximorum porticu, super Triglyphos
 collocasse mutilos. **DORVS HELLENIS
 ET OPTICOS NYMPHÆ FILIVS.**
 Dorum ex Isidoro & Rabano scribit Boccatus lib. Ge-
 nealogiæ Deorum. 10. cap. 2. fuisse Neptuni & Elopis
 filium, à quo Dorez nomen & originem duxerint. 10.
NI XVTHI ET CREVSÆ FILIO.
 Et Strabo lib. 8. Xuthum Ionis tradit fuisse patrē, Ste-
 phanus autem lib. de Urbibus, Apollinis & Creusæ Eri-
 cthei, filium scribit. **ET QVA CRASSIA
 TVDINE FECERVNT BASIM SCA-
 PI.** Basim hic & paulopost non tam pro planta & infra-
 ma Scapi parte, quam pro conplexu siue Apophygi, unde
 crassitudo columnæ iudicanda est, accipit. Alioquin si-
 gnificat ipsam Spiram quæ Scapo supponitur. **ITA
 DORICA COLUMNA VIRILIS
 CORPORIS PROPORTIONEM.**

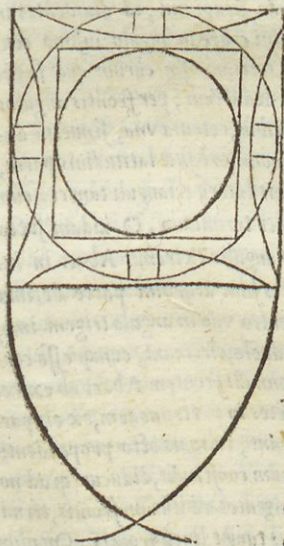
Columnarum

Columnarum hic referuntur genera tria. Doricarum quæ sex crassitudines sunt altæ, accepta dimensione à pede viri qui sexta est pars altitudinis corporis. Secundæ à muliebri specie ductæ sunt, quibus nomen est Ionicis, quæ sunt altæ crassitudines, imæ partis nouem. Tertium genus est Corinthiarum, quibus eadem altitudo quæ Ionicis, Auctore Plinio dicto cap. 23. ET ENCARPIS PRO CRINIBVS DISPOSITIS FRONTEs ORNAVERUNT. Encarpus Græcis fructuosum significat, hoc loco ornamentum est, hoc est florum frondiumq; & pomorum implexus atq; contextus, coronario luxu foliis flores & fructus intercurrentibus, cuiusmodi sunt quæserta & corollas triumphales nostri vocant, Itali ghirlandas, & festones à festiuitate, appellant. FORTVITO SVpra ACANTHI RADICEM FVERAT COLLOCATVS. Quæ Acantho Scriptores tribuunt, tam quadrant herbæ vulgo, quod referat pedes vrsi anteriores, brancha vrsina appellatæ, vt nihil amplius dubitandum sit eam ipsam esse. Dioscorides etiā Herpacantham ait vocari lib. 3. cap. 17. Folia habet multò quàm Lactucæ latiora, longioraq; erucæ modo incisuris diuisa. Eatenus Architecti & reliqui artifices in Corinthiis capitulis sunt naturam imitati. Nam cum caule sit duorum cubitorum altitudine, crassitudine digiti, per interualla sub ipsum vsq; verticem foliolis quibusdam oblongis veluti nucamentis vestito, ex quibus candidus prodit Flos, semine oblongo & luteo, capitulo thyrsi figura, illi quod magis ad rem suam faceret, bipartiuuntur, vt inde procurrant in Abaci

angulum maiores helices, in eiusdem medium minores, ut
 scripsi lib. 3. in digressionem. TVNC CALLI-
 MACHVS QVI PROPTER ELE-
 GANTIAM ET SVBTILITATEM
 ARTIS MARMOREÆ AB ATHE-
 NIENSIBVS CATATECHNOS
 FVERAT NOMINATVS. Scribit Plin.
 lib. 34. cap. 8. Callimachum appellatū Cacizotechnon
 quod semper esset calumniator sui, nec finem haberet di-
 ligentiæ. Reperio & dictum esse τηξιτεχνον, quod
 artem subtilius expolisset, siue ut Pausanias lib. 1. ait.
 ὅς περὶ τοῦ ἐργαζομένου τοῦς λυδῶν, Quamquam
 in impresso formis codice scriptū est, κακὸ τεχνον.
 ANIMADVERTIT EVM CALA-
 THVM, ET CIRCA FOLIORVM
 NASCENTEM TENERITATEM.
 Vidi non semel Romæ capitula quamquam negligenter fa-
 cta, non ita abhorrentia ab hac inuentione. In mōte Quirinali est Calathus vario veluti viminum implexu conte-
 xtus, Abacum pro tegula habens, & ii Satyri quos Ro-
 mæ in ædibus Barptol. a Valle esse oneri ferundo etiam
 nunc collocatos retulimus pro capitulis habent Calathos
 pendentibus racemis fructibusq; plenos, sed nullo Abaco
 opertos. VTI QVANTA FVERIT
 CRASSITVDO IMÆ COLUMNÆ,
 TANTA SIT ALTITVDO CAPI-
 TVLI CVM ABACO. Venustior & gratio-
 rior futura est capituli altitudo, si tanta sit dempto Abaco,
 cuiusmodi fere sunt, quæ Romæ & aliis vrbibus antia-

qua visuntur. ABACILATITVDOITA
 HABEAT RATIONEM. Si imā colūne
 crassitudinem quadrato clausam, circulo cinxeris, eumq;
 ipsum alio quadrato includas, quæ ad angulos ducentur
 lineæ, duplo maiores erunt, imi Scapi diametro, eaq; erit
 iusta Abaci latitudo, qui sinuatur nonnullis hoc modo.
 Collocant eum ad Regulam expolitum latum quātum di-
 ximus & quā magna est frontis eius linea, desc ribunt
 parium laterum triangulum. Quo autem spacio super a-
 tur ea latitudine crassitudo Scapi imi, id diuidentes in
 parteis quatuor, tum circini crure in angulo infimo con-
 stituto, alterum mobile ad tertiam vsq; earum quæ supe-
 rant crassitudinem Scapi deductam, per frontis angulos
 ita circūagunt, vt ablatis tribus, retenta vna, sinuetur de-
 lumbeturq; & fornicetur nona ferè suæ latitudinis parte,
 atq; vbi linea circinationis latera trianguli tanget, eum
 putant esse cornuum Abaci terminum. Quidam factō
 triangulo quē diximus, ab angulis extremis Abaci in in-
 teriorem partem recedentes hinc atq; hinc parte decima
 octaua, collocato circini centro vno in angulo trigoni imo,
 altero per eas recessiones ducto, circinant, eumq; esse cor-
 nuum terminū aiunt. Nonnulli frontem Abaci ab extre-
 mis angulis totam dimetiētes in partes nouem, ex eis par-
 tem vnā in medio collocant, reliquis octo propendenti-
 bus, in quarum ima circinum constituūt, diducuntq; ad no-
 nam illam, hinc atq; hinc agentes ad lineam frontis, termi-
 nantq; cornua vbi circinus tangit lineā frontis. Omnium
 sinuandi ratio non displicet, sed videntur mihi in cornuū
 finitione errare, & qui extra quadratum petunt, & qui in
 quadrato secant, neutro enim modo Abaci latitudo habi-

tura est eam rationem quam præscribit Vitruuius, id est
 vt quanta fuerit altitudo, bis tanta sit diagonios linea, il-
 lo enim additur aliquid, isto demitur. Ego vero nihil præ-
 ter sinuationem fieri oportere existimo, cornuaq; in angu-
 lum desinere, quanuis in veterum monimentis nullū posse
 ostendi eiusmodi pulē, adeo quæ supersunt, diuersa sunt
 a præceptis, quæ tamen ad hanc diem extant capitula,
 cornua habent ex priorū sentētia terminata. Nos quomō
 Vitruuiū fecisse intelligamus, subiecta figura ostēdemus.

PRÆTER APO-
 THESIM. Aliā
 dicitur Apophygis, rea-
 fertq; Trochili siue Sco-
 tiæ partē dimidiatæ suæ
 anteriorem in summo Scap-
 po, in imo inferiorem.
 Hoc autem loco pro lima-
 bo Apophygis intelligē-
 dum, cuius origo & pris-
 mordiū fuit huiusmodi.
 Veteres Architecti cum
 scirent columnas initio
 ligneas & rotundas, vt
 natura tulerat, hoc est
 ex arboribus perpetuis
 & non dolatis, sustinē-
 di fastigii tectorum gra-

tia inuentas (quod et Vitruuius innuit huius lib. cap. 2.)
 viderentq; capitibus ferreos additos annulos, ne ad pon-
 dus funderentur. Postea marmorearum in calce, latius ana-

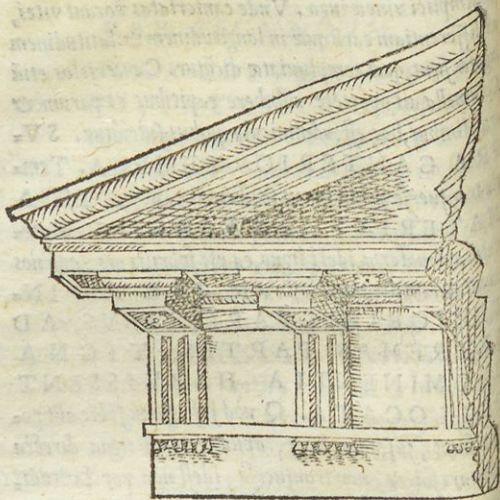
nulum

nulum fixerunt, quem hoc loco Apophygin nominat, in capite vero, Astragalum, id est, Torulum veluti torquem annulo addiderunt, quibus adiumentis ligneam columnam viderant communitam, adeo in hoc ut in cæteris naturam imitati prudentes artifices, quæ ædificabant, æterna esse elaborarunt. E Q V I B V S F O L I A N A S C V N T V R P R O I E C T A, V T I A B A C V M E X C I P I A N T, Q V Æ E X C A V L I C V L O R V M F O L I I S N A T Æ P R O C V R R V N T A D E X T R E M O S A N G V L O S V O L V T Æ, M I N O R E S Q V E H E L I C E S I N T R A S V V M M E D I V M, Q V I S V N T I N A B A C O F L O R I B V S, S V B I E C T I S C A L P A N T V R. Luxatum & deprauatum locum curo hoc pacto. E quibus folia nascuntur proiecta uti Abacum excipiant. Ex cauliculorum foliis natæ procurrant ad extremos angulos Volutæ, minoresq; helices floribus (qui intra medium frontium Abaci sunt) subiecti scalpantur. Cur ita scribam facile intelliget qui nostram capituli descriptionem legerit. Volo enim, veterum monumentorum auctoritate, esse Volutas, id est maiores helices, sub angulis, volo minores helices scalpi subiectos floribus, qui in frontium Abaci medio sunt collocati. M I N O R E S Q V E H E L I C E S. Volutæ, dictæ à similitudine cauliculorum annulorum vitis, id est capreolorum qui helices nominantur & ὀφύλλοι, id est à circumagendo & inuoluendo. Claviculæ Plinio dicuntur lib. 23. in Proœmio.

CAP. SECVNDVM.

VPRA COLUMNAS ET PARASTATAS. De Parastatis dicam lib. 5. cap. 1. TIGNA ET AXES. Axes siue Asses, unde coaxatio & coassatio, sunt sectiles tabulae lignae, asses autem sunt trientales fere, idest lati fere quatuor pollices, sed crassiores, dicti ab assidendo parietibus atque tignis, Auctore Sexto Pompeio. Hermolaus Barbarus ait esse crassiorem, & angustam in modum paruae trabis, materiem. TRANSTRA ET CAPREOLI. Trabes sustinentes Capreolos dicuntur Transtra, usurpat & transtilla pro tigillis, lib. 5. cap. 12. Capreoli autem qui sint paulo mox dicam. VNDE ET COLUMNAE DICVNTVR. Nam proprie columnae sunt arctariae, quae columen, idest summum fastigium percurrentis tignum sustinent, innituntur vero transtris, idest transuersis trabibus, habent & capreolos, hoc est proclinata hinc atque hinc ligna quae canterios sustinent. Culmen autem dicit Seruius Aegloga prima esse tectum, quod veteres aedificia culmis tegerent, idest paleis è messibus. CANTERII PROMINENTES AD EXTREMAM SVBGRVNDATIONEM. Canterii dicuntur ligna tecti oblonga à columine ad extremum tectum ducta, quae ubi longius prominent, efficiunt suggrundam, idest tecti partem porrectionem ubi fit stillicidium. Aliae sunt Canterii vocabuli significationes, nam ita appellat equum Portius Cato, cum cui exsecti sunt testes, & apud Plin. & Columellam

pro simplici vineæ iugo. Vnde canteriatas vocant vites,
ad differentiam earū quæ in longitudinem & latitudinem
iugatæ sunt, quæ compluviatæ dicuntur. Canteriolos etiā
Columella ait oportere adhibere capitibus caparum &
arundinibus, hoc est, adminicula quibus fulciantur. **SV-**
PRA CANTERIOS TEMPLA. Tem-
pla transuersa ponuntur vt scribemus cap. 7. **ET A**
MATERIA TVRA FABRILI. Mate-
riatura à materia, idest ligno, ea est fabrilis ars, quā nos
minutiariam dicimus. **CVM ITA AB IN-**
TERIORIBVS PARIETIBVS, AD
EXTREMAS PARTES, TIGNA
PROMINENTIA HABVISSENT
COLLOCATA. Quod fastigia in frōte aut po-
stico fiant, suspicari licet, apud veteres tigna directā
collocari solere, non transuersa, idest non per latitudi-
nē traiecta. **VTI NVNC FIVNT TRI-**
GLLYPHI. Triglyphorum mentio est apud Ari-
stot. lib. Ethicorū. 10. Eius Interpres Græcus Eustra-
tius dicit à nonnullis vocari $\mu\omicron\upsilon\tau\lambda\alpha$, volētibus vt exi-
stimo significare mutilos, res figura & loco diuersas, cum
mutilorum locus sit in coronis, Triglyphorum sedes in
Zophoris, vt in subiecta figura videri licet. Neque
enim tantum velim tribui Architecto Amphitheatri Do-
mitiani, vt quod in summo Zophoro mutilos collocat, idē
omnibus licere arbitremur, poterat enim is citra repre-
hensionem, inopiæ, quam loci altitudo adferebat occurre-
re, idest, quod in extrema ædificii parte positus Zopho-
rus, humilior videretur, si cōsuetam & vsitatam Zopho-
rorum seruasset altitudinem, quoniam a visu nostro lon-

ge esset positus, poterat inquam ei inopiæ, & ut ita dicam humilitati, occurrere, crassitudinis interuallo scantis oculi fallens speciem. Qui latine verterunt Aristotelem, præter unum antiquum Interpretem qui tres sculptos vertis, laquearia transfulerunt. Hunc ut verbis verbo reddidisse inficias ire non possumus, ita rem ipsam intellexisse, non audemus asserere, certè illos contendimus lóge aliter quæ res haberet, expressisse. ET EAS CERA CÆRVLEA DEPINXERVNT. Ceras coloribus pingi ad eas picturas quæ inurantur, Auctor est Plinius lib. 35. cap. 7. ut mirum videri non debeat, si Iulius Pollux lib. 7. cap. 28. & Martianus Iuriscon. Pandect. lib. 23. de fundo instru.

earum in pictoris instrumento ponant. Ceris pingere, ac
picturam inurere, quis primus excogitauerit, non con-
stare prodit Plinius lib. 35. cap. ii. Eius præterea duo
fuisse antiquitus genera, cera, & in ebore cestro, idest vi-
riculo, donec classes pingi cœpere, tum accessisse tertium,
resolutis igni ceris, penicillo vtendi. Id genus picturæ
Callixenus Rhodius apud Athenæum lib. quinto, vocat
ἑνκαυστική, alii encausticen dicunt. Sunt enim &
sua pictoribus cauteria, quorum præter ceteros memi-
nit Martianus Iurisperitus Pandect. lib. 33. de fun-
do instructo, quo etiam in loco, conchas appellat vascula
sive testas vbi pictores suos colores reponunt, quod ma-
rinis conchis ad eam rem pictores vti fere soleant.

ITA DIVISIONES TIGNORVM.
idest præcisiones. MVTI LORVM SVB
CORONIS RATIO. Nō in Zophoro quod
tamen in Amphitheatro. T. Vespasiani factum videtur
MVTLI INCLINATI SCALPTV
RIS DEFORMANTVR. Nusquam tamē
vidi in fronte inclinatos, sed rectos & æquilibres.

CONTRAQVE TETRANTES
COLVMNARVM. Cap. proximo explicabo.
DISSOLVUNTVR ENIM ANGV-
LORVM IN ÆDIFICIIS IVN-
CTVR Æ. Fenestras in ædificiorum angulis nō pu-
tat tollerādas, quo vitio Venetiis pulcherrimæ ædes labo-
rant. VTI NOSTRI EA CAVA CO-
LVMBARIA. Alioquin Columbaria lib. 10.
cap. 9. sunt foramina sive canales secundū singulos axis
Occidentes, per quæ aqua in Tympano haustorio organæ

concepta, effluit. Priscianus lib. 5. ex Plauti rudente, Columbar interpretatur vinculi genus. Isidorus lib. 19. cap. 2. putat esse colubaria in summis nauium lateribus loca concaua, per quæ eminent remi, dicta quæ sint similia latibulis columbarum in quibus nidificant. Varro enim & Columellæ sunt loculamenta in quibus singula paria foetificant, cum Palladius ipsum *ἰστέγοισι* *φείον*, idest locum alendis Columbis destinatum, ita appellat. ITAQVE IN GRÆCIS OPERIBVS NEMO SVB MVTILO DENTICVLOS CONSTITVIT. Id vitii antiquorum, vti cætera omnia vsq; adeo perieriq; oēs Architecti aut per manus traditum acceperunt, & imitabuntur, aut non docti visum amplexi sunt, vt qui Vitruuium sunt secuti, nullius in operibus vitii fuga tam deletæ etatos appareat, quam hoc quæsiuisse. Nimum cōtra naturam videas sub mutulis denticulos Romæ in Titi Verispaſiani & Constantini, atq; Neruæ fornicibus, inq; eiusdem Neruæ porticu, & Thermis Diocletiani. Veronæ in Theatro & duobus veteris structuræ Fornicibus, Ariminivno, tota deniq; Italia, & vbi non? Verecundius qui extruxit Pantheon Templum Romæ, & Fornicem Beuuenti, vbi si Tenia sub mutilis est, at certe non secta indenticulos, vt colligere hinc possis, non continuo cū plausu excipienda esse quæcunq;, quam vultis magno antetempore constructa. Iudicium sanè adhibendum, & ea demum in operibus imitanda, quæ à natura rerum non vsquequaq; sint abhorrentia, id quod & optat, & queritur non fieri. Vitruuius lib. 7. cap. 5. NEQVE INSTITVERVNT IN FASTIGIIS DEN-

TICVLOS FIERI. Luxatus est locus hic, mihi autem videtur posse in artus redire hoc modo. Neque instituerunt in fastigiis mutilos aut denticulos fieri, subiungit enim. Ideo quod nec canterii nec afferes, &c. Mutilos vero in fastigiorum frontibus videre est Romæ, in Pronao Panthei & Turri semesa montis Quirinalis, quam Blondus falso Mecænatis credidit, cæteri ferè Templi Solis partem fuisse existimant, Veronæ etiam in Fornicibus duobus, Arimini item in vetustio vno.

CAP. TERTIVM.

X EADEM COPIA EAM IO-

e NICAM LIBERO PATRI

FECIT. Eius ædis meminit lib. 3. cap. 2.

et in Proæmio lib. 7. Cæterum cur Ionicam Libero patri fecerit Hermogenes, dubiū videri poterat, nisi lib. 1. cap. 2. tradidisset Iunoni, Dianæ, Libero patri ita consirui opertere. Nam cū Deorum triplex ratio habitasset, fortium, delicatiorū, & mediorum. Fortibus vt Marti, Herculi, Mineruæ, ædes Doricæ seuerioris structuræ constitutæ sunt. Delicatiores, vt Veneri, Proserpinæ, Floræ, Corinthio genere propter teneritatē opis factæ sunt. Medius, vt Iunoni, Dianæ, Baccho constructæ sunt Ionice, quod id genus ædes temperatæ sint, idest nec vsquequaq; gracili floridaq; sint structura, nec rursus seuera. ET LACVNARIORVM DISTRIBUTIONE. Lacunaria quæ & laquearia & lacus dicuntur auctore Seruio, sunt contignationum cælum, unde laqueatæ cœnationes appellantur. Lucillius apud

Ifido. lib. 19. Resultant ædesq; lacusq;. Quod autem
 ad lacunarium distributionem attinet, sciendum lacu-
 naria dici & tigna ipsa & intertignia. Itaq; cum Trigly-
 phi referant exteriorem tignorum partem, & quæ inter
 duo sunt interualla, ipsæ metopæ, si illorum erat impedi-
 ta distributio, & interiorum lacunariorū necesse est fuisse
 se impeditam. Illud addam auctari loco, antiquorū lacu-
 xuriam versatilia cœnationum laquearia fecisse, & ita
 coagmentasse vt subinde alia facies atq; alia succederet,
 & toties testæ, quoties fercula mutarentur. Auctori eius
 rei Seneca Epistol. lib. 14. SED OBLON-
 GIORES TRIGLYPHIS DIMIDIA
 ALTITVDINE. Scribendū, oblongiores Trigly-
 phi dimidia latitudine, vt sit sensus, sunt longiores quā
 deceret semimodulo siue vno Tetrante. Nam oportebat eis
 se paribus lateribus quadratas, & occupare solum primum
 colūnarum Tetrantem, medios duos seruari extremo hinc
 atq; hinc Triglypho. Si verò Triglyphi super duos ex-
 tremos Tetrantes collocentur, necesse est metopas produ-
 ci in duos priores. Quod autem dimidia latitudine hic et
 paulopost restituendum sit, facile iudicabit, qui sciuerit
 Triglyphorum mediam altitudinem esse semimoduli &
 quartæ partis vnius moduli, cum ipsæ metopæ, quadratæ
 solo semimodulo superet. FRONS ÆDIS DO-
 RICÆ IN LOCO QVO COLV-
 MNÆ CONSTITVVTVR, DI-
 VIDATVR SI TETRASTYLOS
 ERIT IN PARTEIS. XXVIII. SI
 HEXASTYLOS. XLIII. EX HIS
 VNA PAR SERIT MODVLVS.

Scribendum,

Scribendum si Tetraſtylos erit in partes. xxvii. ſi He-
 xastylos. xlii. Nam ſi ſupra ſingularum colūnarum Te-
 trantes collocantur ſinguli Triglyphi, et in ſingulis inter-
 columniis angularibus triglyphi duo, & metopæ tres, in
 mediano metopæ quatuor & triglyphi tres, metopæ autē
 craſſæ ſint modulum vnum & ſemiſſem, ipſi vero trigly-
 phi craſſi modulū vnum, adiectis ſingulis in extremis an-
 gulis ſemimetopius (vt vocat) ſi recte ſupputabis, repe-
 ries modulos omnino non eſſe plures viginti ſeptem ſi Te-
 traſtylos erit. Quòd ſi fuerit Hexaſtylos, ſient moduli
 quadraginta duo, adduntur enim vtrinſq; triglyphi tres, &
 metopæ tres, ideſt moduli quindecim. **EX HIS**
VNA PARS ERIT MODVLVS. Mo-
 dulum accipit pro menſura qua partes omnes dimetien-
 dæ ſunt, ea, in aliis à craſſitudine imi ſcapī colūnæ, in do-
 rico genere à triglypho, petitur. **ALTERA E-**
CHINVS CVM ANNVLIS. Subaudi-
 tribus, nam tot animaduerti addi veluti regulas ſub Echi-
 no in antiquorum operibus Doricis, in Tufcanicis autem,
 vnicum annulum. **TERTIA HYPOTRA-**
CHELION CONTRAHATUR CO-
LVMNÆ. Qui ita emendauit, deceptus eſt, quòd
 Paulopoſt hypotrachelion ſummæ colūnæ nominet, &
 cap. 2. lib. 3. de contractura hypotracheliorū, ideſt ſum-
 marum columnarum tradiderit. Sanè aduertendum eſt,
 Doricorum & Tufcanicorū capitulorum partem imam,
 etiam hypotrachelio dici, vt liquet ex cap. 7. huius libri.
 Leo Albertus collum vocat. Vt hoc loco ſcribendum fue-
 rit, tertia hypotrachelion, deinde. Cōtrahatur colūna, etc.
 Illud tamen tacendum non eſt, animaduerſum minus con-

trahi doricas columnas quam Ionicas. Ad hæc, hypotrachelia Dorica, alios pura reliquisse, alios rosas, aut achæti folia scalpisse. ALTI VNIVS ET DIMIDIATI MODVLI, LATI IN FRONTE VNIVS. Syncerior scribendi ratio nō patitur ita dici, sed, alti dimidiatum modulum, & lati vnum modulum, ipse vero Vitruuius securus istiusmodi rerum. Simili dicēdi genere vtitur lib. 10. cap. 14. 15. & 19. Quin et Columel, lib. de arbor. cap. 5. si modo vitio nō caret locus eo dicendi genere vsus est hunc vero in modum scribit. Sulcum autem terrenum pedum duorum altum & longum septuaginta, vna opera effodit. Sed & Varronem annotauit apud Pliniū lib. 36. cap. 13. non abhorruisse, cum Porfennæ sepulchrum describeret. CONTRA TETRANTES MEDIOS SINT COLLOCATI. Idest diuisa scapi crassitudine in partes quatuor, ita triglyphi supra colūnas collocentur, vt partes medias duas occupent, relictis vtrinque singulis, in extremis tantum deest, quantū superatur summus scapus ab imo, hic autem crassus est duos modulos, triglyphi vnum solūmodo, contrahitur verò summus scapus vt scriptū est lib. 3. cap. 2. Locatus itaque triglyphus super duos medios tetrantes, necesse est occupet paucillum plus quam dextra atque sinistra relinquatur. Bramantes vt id obiter dicam in ambulatione Vaticana non triglyphos, sed metopas ad perpendiculū colūnarum collocat, non imitanda licentia, quanquā & suos inuenit imitatores. IN INTERCOLUMNIIS RELIQVIS BILINI. Intercolumniū hoc loco accipiendum, quantū Epistylī est à triglypho qui super columnam est, ad alium qui

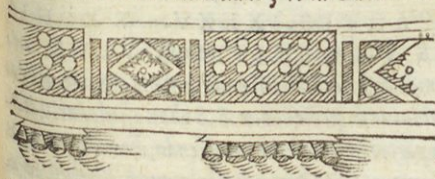
super

super proximam est collocatus. IN EXTRE-
 MIS ANGVLS SEMIMETOPIA
 SINT IMPRESSA. Semimetopia dicuntur,
 quod dimidiarum metoparum sint loco, quanquam non eae-
 rum dimidiatarum sed semimoduli ferè habent crassitudi-
 nem, idq; propter scapi summi contracturam ad cuius re-
 spondent perpendiculum. CORONA EST
 COLLOCANDA IN PROIECTV-
 RA DIMIDIA. Idest coronæ proiectura faciè-
 da est ex dimidia parte moduli, quantum scilicet alta est,
 ut subiungit. In quo non possum non valde mirari, quid
 venerit in mentem Architecto Theatri. M. Marcelli, qui
 coronam proiecerit duplo ferè magis quàm par erat. Id ta-
 men video non displicuisse Sangallo, qui in extruèda Far-
 nestorum domo, eadem sit vsus corona. ITA VTI
 GUTTÆ SEX IN LONGITVDI-
 NEM, TRES IN LATITVDINEM
 PATEANT. Sūt omnino guttæ quæ in corona ima
 scalpuntur ad perpendiculum singulorum triglyphorum,
 decem & octo, figura diuersæ ab eis quæ sub triglyphis
 propendent. Nam hæ conij sue metæ figura deforman-
 tur, illæ verò ad circinum fiunt, ut in Theatro Marcelli

animad-
 uerti-
 mus.

HÆC
 R A-
 TIO

IN OPERIBVS DIASTYLIS ERIT
 CONSTITVTA. Idest, in his operibus quorum

intercolumnia trium columnarum crassitudinem habebit
 interpositam. Ita lib. 3. Vitruuius exposuit, sed in tri-
 glyphorum & metoparum distributione, alia ratio habenda
 est, nam præter trium columnarum interuallum, addi-
 tur intercolumniorum Epistylis (vt diximus) semina-
 dulus. SI VERO SYSTYLON ET
 MONOTRIGLYPHON OPVS
 ERIT FACIENDVM. Id est, cuius inter-
 columnium tantum patet quantum crassæ sunt columnæ
 duæ, nec habet plures triglyphos quam vnum, quem circumscri-
 bunt duæ metopæ. Systylon verò, hoc loco non proprie
 dicitur, quia à columnâ ad columnam solum est trium inter-
 columniorum interuallum, cum Systylon sit quatuor, si quidem
 habet spatium duarum columnarum. Sed quemadmodum
 non ita multum ante, intercolumniū interpretati sumus quoniam
 tum à triglypho ad triglyphum est spatium, non quantum à
 columna ad columnam, ita si hoc loco accipimus, non dubium
 est, quin sint futuri moduli quatuor, id est, duæ metopæ et
 triglyphus vnus. FRONS ÆDIS SI TETR-
 ASTYLOS ERIT, DIVIDATVR
 IN PARTES. XXIII. SI HEX-
 ASTYLOS ERIT, DIVIDATVR
 IN PARTES. XXXV. EX HIS
 PARS VNA ERIT MODVLVS. Loc-
 us hic mendosus est. Scribendū autem. Si tetrastylus
 erit, diuidatur in partes. xix. S. Si hexastylus erit, diui-
 datur in partes. xxix. S. id ita ostendo, hoc differt opus
 Systylon monotriglyphon à diastylo, quod in huius angu-
 laribus intercolumniis sunt metopæ tres et triglyphi duæ,
 quæ efficiunt modulos sex cum dimidio, in mediano verò

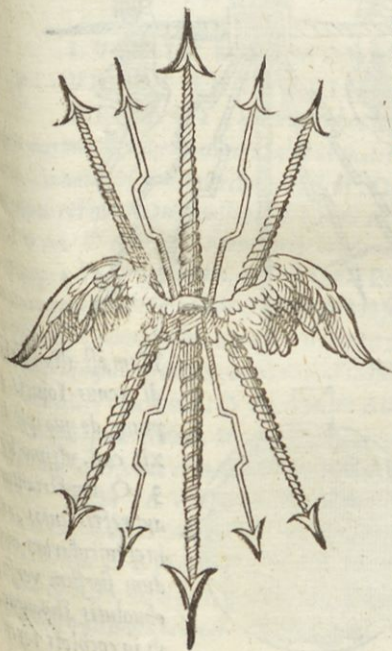
metopæ

metopæ quatuor, triglyphi tres, idest moduli nouem, in il-
 lius autem intercolumniis angularibus sunt metopæ duæ
 cum triglypho vno, idest moduli quatuor, in mediano verò
 metopæ tres, triglyphi duo, idest moduli sex et semis. (Nō
 enim est necesse admonere supra tetrantes colūnarum me-
 dios, singulos esse triglyphos, idest totidem modulos) su-
 peratur, igitur Systylō opus vtrinque singulis modulis duo-
 bus & semisse, & in medio totidem (de tetrastylō enim
 nūc mihi est res) idest in vniuersū septē modulis & semis-
 se. Atqui ostēdimus tetrastyli dyastyli, modulos esse. 27.
 a quibus si auferes septē eos modulos & semissem quibus
 superat Systylon, videbis superesse. 19. S. Quod si
 erit hexastylon, superabitur duodecim modulis & se-
 misse, quibus ablatis, restabunt. 29. S. ITA SV-
 PRA SINGVLA EPISTYLIA. Supra
 singulas Epistylī partes, non solū quæ intercolumniis re-
 spondent, sed quæ sunt à triglypho ad triglyphum. ET
 METOPÆ DVÆ ET TRIGLYPHI
 BINI ERVNT COLLOCANDI. Im-
 mo singuli triglyphi, non bini, vnde & monotriglyphi no-
 men nactum est id operis genus, quare pro bini, singuli
 scribendum. Nec enim possunt esse in intercolumnio tri-
 glyphi duo, vbi sunt metopæ solū duæ. IN ANGV-
 LARIBVS HOC AMPLIVS DIMI-
 DIATVM QVANTVM EST SPA-
 CIVM HEMITRIGLYPHI. Expungē-
 da dictio dimidiatum, nam quantum hemitriglyphus am-
 plius est, tantū in angulis (quantum scapi contractura pa-
 titur, ea enim prudenti Architecto moderabitur) relin-
 quendum, idest semimodulus vtrinque, quæ diximus semi-

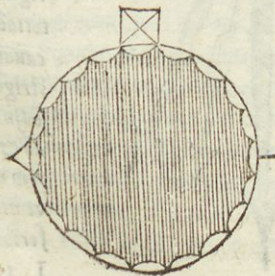
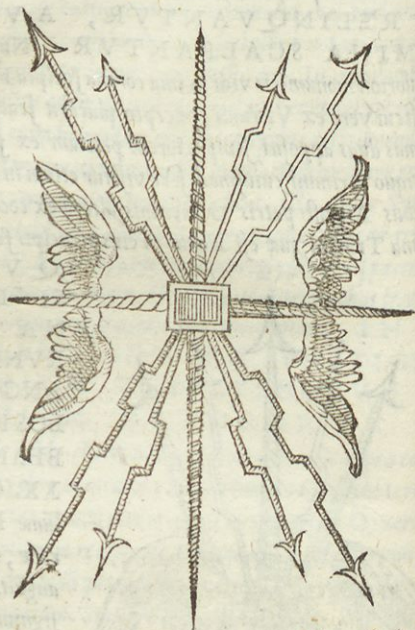
metopiorum nomine accipi. Quod si animadvertere se-
uerius, & castigare mihi permittatur, vel reclamantibus
omnibus exemplaribus, isti scripturæ notam inuram, &
in deportatæ locum hanc sufficiam. In angularibus non
amplius quam quantū est spacium hemitriglyphi. Tripli-
cem enim habendam esse in triglyphis distribuendis Epi-
stylorum rationem censet, angularium mediani, & eorum
quæ vtrinq; inter hoc & illa sunt, ista ait in Systylo &
monotriglypho genere, habere metopas duas & triglyphū
vnum, Angularia autem semitriglyphi fere spacium, neq;
amplius quicquam. Medianū verò, triglyphos tres & me-
topas quatuor, ita enim nos emendamus. IN ME-
DIANO CONTRA FASTIGIVM
TRIVM TRIGLYPHORVM ET
TRIVM METOPARVM SPA-
CIVM. Fieri non potest vt collocatis supra columnas
triglyphis, in mediano intercolumnio triglyphi tres consti-
tuantur, & non plures quam tres metopæ. Quare si eam
scriptionem recipimus, exigenda loco, dictio trium, & pro
ea scribendū quatuor, vt sit, trium triglyphorū & quatuor
metoparum. Statim enim post collocatos supra columnas
triglyphos, sequitur metopa, deinde triglyphus, post, meto-
pa, inde triglyphus, post metopa tertia, deinde tertius tri-
glyphus, sequitur quarta metopa, inde, supra columnam tri-
glyphus. Vides in intercolumnio esse metopas quatuor, cum
sint triglyphi tres, sed quod vel nostra emendatione cens-
uerimus diastyli & systyli diuersa esse mediana interco-
lunnia, scribendū existimamus, duorum triglyphorum &
trium metoparum. VIARVM DIREPTIO-

NES. Alias hic & paulo ante legitur directiones,
Cuiusmodi

Cuiusmodi autem sculptura fuerit non conuenit. PV-
RA RELINQVANTVR, AVT
FVLMINA SCALPANTVR. Nusq̃
in antiquorum monumētis vidi in ima corona scalpta Ful-
mina, sicui vero ex Vitruuii præcepto placebit scalpe-
re, formas duas apposui, simpliciore petita ex for-
nice antiquo Arimini, cuiusmodi fere visitur etiam in nu-
mismatibus Augusti patris & Neronis, alterā ex cochli-
lide colūna Traiani, quæ est Romæ in eius principis foro.

Q V Æ
SI PLA
NÆ E-
RVNT,
ANGV-
LOSHA
BEANT
XX. Co-
lūnæ Do-
ricæ, aut
angulis in-
signiuntur
viginti aut
totidē ex-
cauantur
Strigibus,
sed suo quo-
dā & pro-
prio modo,
vt hic præ-
scribitur.
I ii

Nam est aliud Striā
 di genus Ionicis as
 ptum, de quo ipse die
 xit cap. ultimo lib.
 3. Quæ Striantur
 aut rectis lineis, aut
 in clauicularum mo-
 dum sursum versus
 obuolutis Striantur,
 vt in cochleis torcula

larium videre licet. Corinthiæ ab Ionicis Strias mutuantur, sed aut totæ à summo ad imum excavantur, aut partium triū infima, veluti baculo inserto oppletur. Sunt Romæ in Basilica. D. Petri striis alterno ordine, claviculatis spiratimq; obvolutis striatæ, & frondibus, sigillis, auctulis, palmitibus, racemis, asperæ. VTI INTER TIO VOLVME DE IONICIS EST PERSCRIPTA. Cap. 2. perscripsit.

CAP. QVARTVM.

LVTEIS MARMOREIS SI-
 P VE EX INTESTINO OPE-
 RE FACTIS. Plutei, hoc loco dicuntur
 septa marmorea, aut ex lateribus alia ue materia, quibus
 intercolumnia obsepiri, intercludine solent. Opus autem
 intestini est quod ligno constat. CIRCA STRI-
 GIVM CAVA. Nam Strix est canaliculus lib.
 10. cap. 15. Strigæ autem, auctore Sexto Pompeio sunt
 ordines rerum inter se continuatarum, qua in significatio-
 ne vsus est Columella lib. 2. cap. 19. de fœno loquens.
 Vtrunq; (inquit) siccatum coartabimus in strigam, atque
 ita manipulos vinciemus. Quamquam in Aldino exem-
 plari est scriptum striam. Striges etiam, Pompeio sunt in-
 auspicate aues, vnde et maleficiis mulieribus inditum no-
 men. SIN AVTEM QVADRATO
 SAXO. Lapide cæso paribus angulis, licet non pari-
 bus lateribus. EMINENTES EXPRES-
 SIONES. In asperitatem excisæ, prominentes, &
 quod vulgo dicimus, releuatæ. Quod genus visuntur in

superbissimi pontis reliquiis qui ad Narniam extructus erat. O tempus edax, inuidiosamq; vetustatem, aut potius o immanem feramq; Barbariem. Quenquam fuisse precordis adeo adamantinis, adeoq; hostem Romani nominis, vt pulcherrimæ in toto orbe structuræ manus adferret violentas? Sed quid hoc tantum queror? ac non potius vrbis calamitatem deploro? cuius refodi ossa, idest vastissimas Columnas, Capitula, Coronices (locupletissimos in exhaustæ voluntatis testes) sed in calcem, aut nana, si cum antiquis conferas, opera, nos quotidie cernimus. Parum erat externum hostem sæuisse, nisi et intestino veluti odio Ciues, atq; adeo Principes viri in reliquias maiorum flagrarent. O ter crudelissimos egregiorum excelsorumq; animorum nepotes. GRAPHICOTERAM EFFICIENT IN ASPECTU DELECTATIONEM. Vehementius oblectabunt, metaphoricis dictum, magis expressam, maioris energiæ efficient.

CAP. QVINTVM.

TI ÆDIS SIGNVM QVOD
 V ERIT IN CELLA COLLOCATVM SPECTET AD VESPERTINAM COELI REGIONEM.
 Tempia ita sunt constituenda, vt eorum frontes in occidentem vergant, ita enim futurum est, vt altaria, & simulachra, ea sint parte qua primum terra illuminatur, vt inde veluti surgentia cum Sole hæc, conspiciamus. Vetus enim fuit apud gentes omnes in adorandis Diis religio,
 vt ad

ut ad Orientem conuerterentur, & nos recepimus. Mer-
curius autem Trismegistus in fine Asclepii, tradit, Sole
Occidente cum quis Deum orare voluerit in Austrum in-
tendere debere, Sole autem oriente, in eum qui subsola-
nus dicitur. Sed illud præterire non debui, quod Sextus
Pompeius refert antiquos Diis superis in ædificiis à terra
exaltatis sacra fecisse, Diis terrestribus in terra, Diis in-
fernalibus in effossa terra. Et conferre quidem arbitra-
mur, si Statuæ in Templis ponantur, ut imperitorum ani-
mi retineantur, dum se diuos ipsos adire credunt, simul, ut
diu videmus eos qui bene de hominum genere meriti sunt,
aut vitæ integritate cæteris præstiterint, in diuos referri,
ad virtutis imitationem incédamur. Id verò tum maxime
fieri poterit, si & habitu & gestu, quoad per artificem pos-
sit, vita & mores exprimantur, si gratiam & maiestatem
Diuis dignam præ se ferant, si supplicantibus gratifica-
ri, ultro velle videantur. Ita autem extructa esse templa
oportet, ut externos ad se visenda alliciant, præsentem re-
tineant, locum ubi sint futura, maximæ venerationis, pro-
cul ab omni re, quæ accedentes supplicatū offendere possit.

CAP. SEXTVM.

TEORVM ANTEPAGMEN-

TORVM. Antepagmenta sunt lapides
vtrunq; hostii latus munientes, qui et Antæ di-
cuntur, παρὰ τοὺς ἀντὶς à Græcis siue ἀντὶς τοῖς nominan-
tur, nam parastatas aliud esse dicemus lib. 5. cap. 1. sed
& parastas ex nonnullorū sententia pars est Græcorum
ædificiorum ut scribit Vitruuius lib. 6. cap. decimo.

GENERA ENIM THYROMATON
 HÆC. Id est hostiorū, portarum. ATTICVR-
 GES. Pro Corinthio hoc loco intelligendum, ex fine hu-
 ius capitis. Quauquam Atticurgens Basim lib. 3. dixi-
 se videtur pro ea quæ est hodie Dorica. AEQVE
 LIBRATA SIT CAPITVLIS SVM-
 MIS COLUMNARVM QVÆ IN
 PRONAO FVERIT. Istiusmodi corona sua
 altitudine erit deformis. LVMEN AVTEM
 HYPOTHYRI CONSTITVATVR.
 Hypothyrum αὐτὸ τὸ χάσμα τῆς θυρᾶς, id est
 biantem inanitatem & vacuum ipsius hostii dixit. Iulius
 Pollux lib. 10. cap. 4. τῆς θυρᾶς, nisi mendosus est
 codex, vocat, Hermolaus enim τὴν θυρᾶν legit, &
 τῆς θυρᾶς pro ipsis foribus & valuis, alias hypo-
 thyri nomine limen inferius significatur. Illud fortasse
 non fuerit negligendū, valuas dici quæ intus aperirentur,
 fores autem foris, atq; istud à Grammaticis, quos tamen
 negligere in his quæ Architecturæ sunt, fuerit aliquando
 necesse. VTI QVÆ ALTITVDO Æ-
 DIS A PAVIMENTO AD LACV-
 NARIA FVERIT. Lacunaria (nisi valde
 fallor) respondent libramento coronæ pronai, aliis magis
 placebit Epistylion, quod mihi nō probatur. AD PER-
 PENDICVLVM VIDENTVR O-
 PORTERE COLLOCARI. Id est sine
 contractione. COLLOCANDVM EST
 HYPERTHYRV. Superliminare dicitur à
 Plinio lib. 29. cap. 4. Græci θυρᾶν ianuam vocant,
 quod

quod vocabulum Germani retinuerunt, thur appellantes,
 sicut ὀπὲρ θυροῦ vberthur. ASTRAGALVM
 LESBIVM SIMA SCALPTVRA.

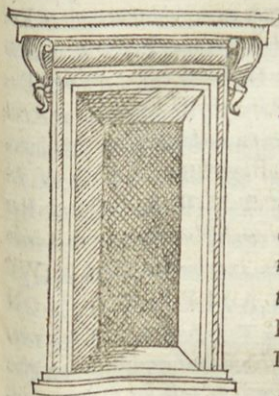
Monui aliquando Sebastianum Serlium, locum hunc cor-
 ruptum non esse, pro sine sculptura, dicebam enim simæ
 sculpturæ esse Astragalum qui fieret parum eminentibus
 expressionibus (id vulgus vocat humiliter releuatum) si-
 ue qui resimas Caprarū nares sua sculptura, idest linea-
 mento imitaretur, & non torulum vt cæteri, sed Echinu-
 lum, nā Cymatium Lesbium cuius hoc loco meminit Vi-
 truuus ab alio non abhorreere obseruauit (si modo Lesbium
 est quod hodie videmus) nisi & quis sculpturæ orna-
 mentum descriminis loco additum velit existimarit.

Noluit mutati iudicii defraudare studiosos, & hoc, ne po-
 steri errarent, & alia quædam à se male tradita dū Bal-
 thasarem Senensem audit, post veteres facile principem
 (semper vnum Bramantem excipio) correxit annotata
 a nobis cum eius quartum commentarium simul legimus,
 Restabat tertius qui est de antiquorum monumentis, cui
 tum nostram operam præstare non potuimus, non dum vi-
 sa vrbe peragrataq; Italia, Venit in manus hominū non
 satis emendatus, ne dicam mendacem, Atq; vtinam non
 fuisset coactus auctor ædicionem præcipitare, aut ea tan-
 tum scripsisset, quæ viderat, ac non potius quæ ab aliis di-

mensa acceperat, non arripuissent occasionem acerbius
 in eum inuehendi, graphydos atq; adeo architecturæ ois
 ignari prorsus homines. Laudandi erant eius conatus,
 quod prodesse voluerit, & si dissimulandi errores nō fue-
 runt, at certe a peritis indicari oportuit, & moderatius
 cum viro bono agendum. VTI CREPIDI-
 NES EXCVRRANT. Idest margines.
 LVMEN ALTVM AD EVNDEM
 MODVM QVEMADMODVM IN
 DORICIS FIERI VIDEMVS. Cum
 graciliores sint & altiores Colūnæ Ionicæ Doricis, de-
 buerat certè Ionicorum hostiorum lumen, non idem, sed
 altius esse, id quod si non fiet, crescet in immensum coro-
 na, fietq; ex deformi, amplius non toleranda. LATI-
 TVDO CONSTITVATVR, VT
 ALTITVDO DIVIDATVR IN
 PARTES DVAS ET DIMIDIAM,
 EIVSQVE PARTIS VNIVS SE-
 MIS IMA LVMINIS FIAT. Hoc si
 verum sit, rationemq; habeas symmetriæ intercolumnio-
 rum quam antea præscripsit, fiet vt lumen in ima parte
 latius sit ipso medio intercolumnio, quod certè & vitio-
 sum & deforme est. HARVM TRIVM
 PRIMA CORSA FIAT CVM A-
 STRAGALO. Idest prima fascia antepagmento-
 rum. QVEMADMODVM IN DORI-
 CIS HYPOTHYRIDIBVS. Scribendum
 hyperthyridibus. ANCONESSIVE PRO-
 THYRIDES VOCENTVR. Sunt men-
 sulæ quæ capitibus suis in volutarum anfractus implicā-

tur ad S maiusculi formam et propendent ab ma corona
secundum antepagmenta ad libramentum imi supercilii,
vt in subiecta figura vides, quanq̃s tantum valuit error,
vt præstantes ferè nostri sæculi architecti, vnum exem=
plum, quod prænesti in Fortunæ templo visitur, in quo in=
fra supercilium pendent, imitari maluerint, Supercilium

quid significaret dixi =
mus supra, probè scal=
ptas vidimus, sed seme=
sas in vetusto tēplo quod
nunc. D. Concordio di=
catū est, ad Spoletinū Vm=
briae urbem, vbi præter
alia antiquitatis monu=
menta, hostia tria visun=
tur. VTI SCA=
PI CARDINA=
LES SINTEX
ALTITVDINE

LVMINIS TOTIVS DVODECI=
MA PARTE. Cardinales pro cardinatis dixit.
Oportet inquit scapos eos quorum cardinibus, idest cuspi=
dibus inuertuntur fores, esse aduersis ex duodecima par=
te luminis longiores. Ea verò lōgitudo additur, quod car=
dines in cæsa caua inferioris & superioris liminis veluti
in fœminas immittantur. IMPAGIBVS DI=
STRIBVTIONES ITA FIANTE.
Impages sunt regulæ quæ circundant tympanū valuarū.
Tympanum autem nostri fabri materiarii pannellum vo=
cant. ITEM REPLVM DE IMPAGE

DIMIDIA ET SEXTA PARTE.

Replum dici coronicem impagis arbitramur, quæ orna-
menti causa impagi adpingeretur, præter Cymatiū, quod
partem esse impagis animaduertimus. Vsurpatur & ea
vox lib. 10. cap. 17. sed alia significatione, Cheloni (in-
quit) Replum, quod est operimentum securiculæ, includi-
tur. Valvas quidem antiquas æreas vidimus multas Ro-
mæ, Panthei, ad limina, id est in pronao Basilicæ. D. Pe-
tri, in ædibus Sanctorum Hadriani, atq; Cosmæ & Da-
miani (quarum illa olim Saturni, ista Romuli ac Remi
fuisse creditur) sed suo quasq; modo perfectas, & diuer-
sas ab his quas Vitruuius constituit. SI Q V A-
DRIFORIS FVTVRA EST. Hoc
est, secta in partes quatuor conduplicabiles, vt vtar verbo
ab Isidoro usurpato, & rem exprimēte. IPSA QVE
FORIVM ORNAMENTA NON
FIVNT CEROSTRATA. Lego cera-
strata, vt intelligatur cerostrotū opus, cuius meminit Plin.
lib. ii. cap. 37. id est ramentis & tessellis pictorum cora-
num compositum, vt litostrotum, lapidibus, eadem signi-
ra fortasse appellare possimus hyalostrotum opus, quod
Venetiis conspicitur vitreis tessellis versicoloribus insti-
gnitū & pictum, & xylostrotū ligneo vermiculatum em-
blemate segmento ue, quod Bononiæ in æde. D. Dominici
pulcherrimum vidimus, opus Damiani monachi. Ea ope-
ra inter picturæ genera nominantur.

CAP. SEPTIMUM.

ÆQVE SINT IMA CRAS-
SITVDINE ALTITVDINIS
PARTE SEPTIMA. Miratus sum

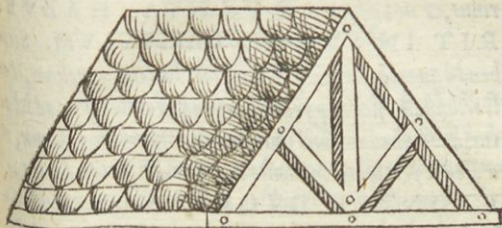
non

non semel, cum Tuscanæ columna sit omnium simpliciss=
ma, minusq; partibus ornata, ecquid septimam partem al=
titudinis in ima crassitudine haberet, Dorica autem, sextâ
tantum, cum pro gracilitate & teneritate, partes tempera=
ri soleant, idest augeri aut minui. ALTITVDO
TERTIA PARTE LATITVDI=
NIS TEMPLI. Plinius lib. 36. cap. 23. An=
tiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars lati=
tudinum delubri. TORVM INSVPER
CVM APOPHYGI. Apophygis refert Sco=
tiæ partem mediâ inferiorem, si quidem in imo scapo no=
minatur aut Basi vt hoc loco, cum verò in superiori sca=
po dicitur, Scotiæ refert superiorem partem, vt paulopost,
vocaturq; & apothesis. Huius libri cap. I. pro ipso tan=
tum conflexu accepimus, nam ex conflexibus, columna=
rum crassitudinem intelligendum arbitramur, non ex cal=
ce aut summo Astragalo. Et in aliarum columnarum di=
mensione cum sit cū limbo pars scâpi, in Tuscanâ sit pars
Basis. PLINTHO QVÆ EST IN A=
BACO. Scribendum esse, pro Abaco, aut, quæ est
Abacus, qui rem intelliget, facile iudicabit. ALTE=
RA ECHINO. Subaudi cum annulo vno.
TERTIA HYPOTRACHELIO
CVM APOPHYGI. Scribendum cum Astra=
galo & apophygi, quanquam ista erant potius partes sca=
pi quam capituli. SVPERA COLUMNAS,
TRABES COMPACTILES IMPO=
NANTVR. Tignis cōiunctis cōpositæ quas euer=
ganeas (vt interpretor) vocat lib. 5. cap. I. ITA
SVNT COMPACTÆ SVBSCVDI=

BVS. Subscudes sunt tabellæ ligneæ quibus inter se
 trabes compinguntur, dicitur & ferrea subscus lib. 10.
 cap. 10. sed pro ea quæ molam sustinet. **ET SE-**
CVRICLIS. Nostri id genus subscudis tenones
 & clauæ vocant, scribemus & aliud lib. 10. cap. 15.
CONCALEFACIUNTUR ET PV-
TREFIUNT. Pro concalefiunt dictum. In hu-
 iusmodi vitiis Vitruuius indulgendum conuiuendumq; est.
 Petiit enim à Cæsare, & his qui ipsius volumina lecturi
 erant, ut si quid parum ad artis Grammaticæ regulam es-
 set explicatum, ignosceretur. Id autem fecit lib. 1. cap. 10.
TRAIECTURÆ MVTILO RV M.
 Hoc loco sunt proiecturæ tignorū. **IN EORVM**
FRONTIBVS ANTEPAGMENTA
FIGANTVR. Improprie vsus est vocabulo an-
 tepagmentorum, pro ornamentis quibus tignorum frontes
 sunt operiendæ. **SV PRA QVE EA TY M-**
PANVM FASTIGII STRVCTV-
RA SEV DE MATERIA COLLO-
CETVR. Id est opere cæmentario aut laterculis, id
 enim structuræ nomine significatur, vel ligno, quod mate-
 riæ siue materie vocabulo fere intelligitur. **SV PRA**
QVE ID FASTIGIVM COLVMEN.
 Columen est tignum quod summum totius culminis susti-
 gium occupat, ut supra cap. 2. **TEMPLA.** Tem-
 pla hoc loco sunt assamenta quæ transuersa supra cantes-
 rios ponuntur, supra quos collocantur asseres, qui viden-
 tur esse oportere crassiores quàm latiores, quod eorū pro-
 iecturas, denticulorū referre imaginem dixerit. Scribatq;
 lib. 3. denticulū cportere altitudinis suæ dimidiam pars

tem habere in fronte. Insuper asseres ponuntur tegulae ut
ex cap. 2. huius libri docemur. VT STILLI-
CIDIVM TECTI ABSOLVTI,
TERTIARIO RESPONDEAT.

Tertiarii vocabulo, intelligimus cum transtris ligna quae
à tecti culmine ducta in vtrumque latus, à capreolis et co-
luminari columna sustentantur.

FIVNT AVTEM AEDES ROTVN-
DAE. Templorum quancquam alia sunt quadrata, alia
exagona, alia multorum angulorum. Caeli naturam imita-
ti veteres, imprimis rotundis sunt delectati. Eorum, quae
sine cella sunt sed columnis tantum circumvallata, mono-
ptera dicuntur, quae cellam habent, periptera vocantur.
INSUPER STYLOBATA COLV-
MNÆ CONSTITVANTVR. Scriben-
dum insuper Stylobatas. DVO GRADVS
ET STYLOBATÆ AB IMO CON-
STITVANTVR. Atqui, libro tertio dixit o-
portere fieri gradus impari numero, sed fortasse, ibi quod
fieri oportuit, hoc loco quod eius generis ædis erat pro-
prium, docuit. DIMIDIA ALTITVDO
FIAT THOLI. Tholus est alias testudinis

umbilicus, idest veluti scutum in medio tecto, quo trabes omnes conueniunt, vbi dona suspendebantur, auctore Seneca Aeneid. 9. Varro lib. de re rustica. 3. cap. 5. de Ornithone loquens, Tholum dixit ædificium rotundum columnatum, duplici columnarum ordine, inter quas retibus pro parietibus obiectis, aues omne genus, maximeque cantatrices nutriebantur. De Tholo multa Varinus Pharrurinus, & nos alibi.

QVANTA HABVERIT IN SUMMO CAPITVLVM.

Scribendū quantā. Supra Tholum (mei laternā appellant, Italicam tribunam) fiebat pyramis supra pyramidē flos addebat, quod quadantenus imitatus est Bramantes Romæ, in ædícula periptera in monte Aurelio. D. Petro dicata.

ET INTER DVOS LUCOS VEIOVIS.

Hoc Ovidius Fast. lib. 3. Sacrata quod illis, Tempia putant lucos Veionis ante duos.

Erat id templum propè asyliū inter Capitolium & arcem Tarpeiam.

ARGVTIVS, NEMORIDIANÆ.

Locum hunc tripliciter intelligimus. Aut enim Templum fuit in luco qui in suburbano agri Tusculani colle, qui Corne appellatur, Dianæ sacratus fuit,

vt scribit Plinius lib. 16. cap. ultimo. Aut quod multis

ornamentis insigne in Auentino monte (quæ syluis omnis generis plenum fuisse constat) Ancus Martius collatis

ab vrbibus pecuniis extruxit commune Romanis & Latinis auct. Dionys. Halicarn. lib. 3. Fuit & Templum

Dianæ in luco propè Ariciam, de quo Virg. Aeneid. 7. Triviae templo, lucisq; sacratis.

ATHENIS IN ARCE MINERVÆ.

Meminit in Proœmio lib. 7. Fuit autem id Templum ad Acropolim, curante Pericle

Pericle constructum ab Ictino Architecto, auct. Strabo-
ne libro nono. ET IN ATTICA SVNIO
PALLADIS. Sunium promontorium Atticæ.
Auct. Q. Curtio lib. 10. & Scholiaste Callimachi in
hymno Deli, præter alios nam Homerus, & Aristopha-
nes in nubibus $\epsilon\upsilon\pi\omicron\upsilon\upsilon$ & $\delta\upsilon\nu\alpha\lambda\omicron\nu$ dicunt. Suniadis au-
tem Mineræ, ineminit Pausanias in Atticorū principio.

CAP. OCTAVVM.

LTITVDINES AVTEM EA-

RVM SIC SVNT EXPLI-

CANDÆ. Altaria pro Deorum natura,

auctoritateq; sunt excelsa aut humilia constituenda, spe-
ctare vero omnia ad orientem oportere & scribit hoc cap.

& supra cap. quinto.

K

G V L I E L M I

PHILANDRICASTILIO

NIIGALLI CIVIS RO. IN QVIN.

tum Lib. M. Vitruuii Pol-

lionis de Archite-

ctura, Anno-

tationes.

EX PROOEMIO.

ONSTITVERUNT
QVE CVBVM. CCXVI.

VERSVVM. Cubus hic, ex
senario fit, qui se multiplicans, efficit
superficiem quadratam Cubi, idest
triginta sex. Eam autem Senarius

si multiplicauerit faciet cubum. 216. Cubus dicitur
Tessera a Martiano lib. Arithmeticae. Eum scribit Ti-
maeus Locrensis lib. de anima mundi (vt refert Reuchli-
nus de Cabalistica lib. 2.) ex Tetragono nasci, solidis-
simum et stabile omnino corpus, sex quidem latera, octo
verò angulos habens. Eius verba sunt. Εἰς δὲ τῆς τε-
τραγώνου γεννᾶσθαι τὸν κύβον ἐσφαλιότατον
καὶ σαφέστατον πάντῃ σώματι, ὃς μὲν πλεονεχὲς,
ὁκτώ δὲ γωνίας ἔχει. I V D I C A V

S C R I

SCRIBERE. Eo dicendi genere vsus est lib. 2.
cap. 1. putavi exponere.

CAP. PRIMVM.

RÆCI IN QVADRATO,
8 AMPLISSIMIS ET DVPLI-
CIBVS PORTICIBVS FO-
RA CONSTITVNT. Græci quadrato
foro vsi sunt. Itali oblongo, vti fori latitudo duas longi-
tudinis tertias haberet. Ego verò non improbauero si du-
plæ erit longitudinis ad latitudinem. GLADIA-
TORIA MVNERA IN FORO DA-
RI. Veteri instituto, munera gladiatoria in foro ædi-
solita esse, ex cap. 1. lib. 19. Plin. Asconio Pediano, &
Suetonio in C. Cæsare, didicimus. MENIANA
QVE SVPERIORIBVS COAXA-
TIONIBVS COLLOCENTVR. Me-
niana sunt protectæ proiectæ ue pergulæ, dictæ à Menio,
qui cum domum quam habuerat ad forum spectantem,
excepta vna columna vëdidisset, tigna proiecit, atq; tabu-
latū cōstruxit, vnde ipse & posteri, gladiatores spectarēt.
Auct. Ascon. Pedianus, Sext. Pomp. & Porphyrio. Coa-
xationes aut dixit pro tabulatis, ab axibus, id est tabulis.
COLUMNÆ SVPERIORES QVAR-
TA PARTE MINORES QVAM
INFERIORES SVNT CONSTI-
TVENDÆ. Hic de crassitudine loquitur, quan-
tæ eandem rationem in altitudine sequi oportet. VT
IN ARBORIBVS TERETIBVS,

ABIETE, CVPRESSO, PINV. *Con-*
tractura columnarum ducta est à nascentibus arboribus,
quæ ad radices crassæ, sensim sese contrahentes fastigian-
tur. BASILICARVM LOCA AD-
 IVNCTA FORIS. Regiæ domus Basilicæ
 interpretantur, vt videatur fuisse initio loca, quò conue-
 nirent Principes ad ius dicendum, postea cū additum es-
 set Tribunal, etiā Basilicas negotiatoribus celsisse, Tri-
 bunali magistratibus relicto, vt mox ipse Vitruvius re-
 fert. Si libet legito de hac re Baptistam Albertum de re
 ædificatoria lib. 7. cap. 14. SIN AVTEM
 LOCVS ERIT AMPLIOR IN LON-
 GITVDINE, CHALCIDICA IN
 EXTREMIS CONSTITVANTVR.
Existimo chalcidica fuisse ambulationes secundū Tribu-
nal transuersas, vbi Rhetores & Causidici etiam vers-
sarentur, diuersas scilicet a porticibus. Eam ambulation-
nem vocat Leo Albertus Causidicam, vt fortasse nō ma-
le hoc loco legi possit, causidicæ in extremis constituant-
tur, vt subaudiatur ambulationes. De chalcidicis nihil
apud alium scriptorem legere memini. HABEN-
 TES POST SE PARASTATAS. Hoc
 loco postponuntur. Sunt aliæ parastatæ pilæ quadratæ
 aut lapides pilarum modo ad columnarum latera apposi-
 ti, vulgo pilæstratæ dictæ, prominentibus ipsis columnis
 partibus duabus, aut secundum alios parte solummodo sui
 media. HEMICYCLI SCHEMATIS
 MINORE CVRVATVRA FOR-
 MATVM. Periphrasis est arcus circuli, cum non
 est integer semicirculus, sed flexa eo minor linea.

TRABES EVERGANEÆ. Compacti-
les superius vocavit, idest tignis iunctis compactas, nisi
cui magis placebit affabre factas, quod ὁδοὺς Græcis
sit accurate fabricatum. ET PLUTEORVM
COLUMNARVMQVE SUPERIO-
RVM DISTRIBVTIO. Plutei sunt supe-
riorum ab inferioribus columnis intersepta, vt paulo ante.

CAP. SECVNDVM.

RARIVM, CARCER, CV-
RIA, FORO SVNT CON-
IVNGENDA. Carcerum quod ad no-
strum tempus pertinet, duo sunt genera. Vnum quo ære
alieno obnoxii tantisper detinentur, dum persoluerint,
aut parum excultis moribus & petulantes, vt ab inita vi-
tæ lasciuiæ, & petulantia absterreantur, detinentur, Al-
terum quo flagitiosi & scelerati coercentur. Is quomodo
extrui debeat, docet Leo Albertas lib. 5. cap. 13.
CORONIS EX INTESTINO OPE-
RE AVT ALBARIO. Coronas pro coroni-
cibus integris dixit, idest præcinctiõibus & veluti trās-
uersis cingulis quibus præcinguntur parietes, ne vox prius-
quam intellecta sit dissipetur. Eadem ratione pulpita &
suggesta concionantum obtegimus, & hemicyclas sedes
chori in Templis. Itaq; præcinctiõibus illis fiebat vt
vox non elaberetur, sed veluti repulsa cogeretur, & ple-
nior confirmatiorq; fieret. Alias corona ornamentum est
cameræ, vt lib. 7. cap. 3. vnde coronarium opus eiusdem
libri cap. quarto & sexto.

CAP. TERTIVM.

VDORVM SPECTATIONIBVS
I ELIGENDVS EST LOCVS THEA-

TRO. Spectaculorum loca triplici fuerunt
apud veteres differentia. Erat enim Theatrum veluti
pars circuli dimidia, & eo amplius diametri quarta pars,
si modo hemicycli cornua rectis & coequabilibus lineis
producerentur, nam cum flexis post semicirculum lineis
vterentur, ex integro circuli ambitu quartam partem adie-
mentes, quod reliquum erat, Theatro dubant. Theatrum
autem non constituisse solo hemicyclo, & forma ipsa mi-
nus arridens, & Amphitheatrorum, quæ extant orata
Romæ, Otricoli, Veronæ, Nemausi, Arelatis, & aliis lo-
cis, figuræ probant, In eo fiebant fere ludi Scenici. Duo-
bus Theatris iunctis cœptum est ædificari Amphithea-
trum, ad ludos magis gladiatorios & conclusarum ferarum
venationes. Quomodo contra belluas decertaretur, scri-
bit Cassiodorus Variarum lib. 5. qui auctor quia non
omnium teritur manibus, & ab alio quem viderim, ratio
concertandi non traditur, non erit ab instituto alienum,
eius verba adscribere. Primus (inquit) fragili ligno con-
fusus currit ad ora belluarum, & illud quod cupit evadere,
magno impetu videtur oppetere, parique se cursu festinat
prædator, & præda, nec aliter tutus esse potest, nisi huic
quam vitare cupit occurrerit. Tunc in aere, saltu corpo-
ris eleuato, quasi vestes leuissimæ, supinata membra ia-
ciuntur, & quidam arcus corporeus supra belluam libra-
tus, dum moras discedendi facit, sub ipso velocitas feri-
na discedit. Sic accidit, ut ille magis possit mutior videri,
qui

qui probatur illudi. Alter angulis in quadrifaria mundi
 distributione compositis, rotabili velocitate præsumens,
 non discedendo fugit, non se longius faciendo discedit, se-
 quitur insequentem, poplitibus se reddens proximum, ve-
 ra vitet Vrsorum. Ille in tenuem regulam venire suspẽ-
 sus, inuitat exitiabilem feram, & nisi periclitatus fuerit,
 nihil vnde viuere possit acquirit. Alter se gestibili mu-
 ro cannarum, contra sæuissimum animal, ericii exemplo
 receptatus, includit, qui subito in tergus suum refugiens,
 intra se collectus absconditur, et cum nusquam discesserit,
 eius corpusculum non videtur. Nam sicut ille, veniente
 contrario reuolutus in sphæram, naturalibus defensatur
 aculeis, sic iste consutili crate præcinctus, munitior reddi-
 tur fragilitate cannarum. Alii tribus, vt ita dixerim, di-
 spositis hostiolis, paratam in se rabiem prouocare præsu-
 munt, in pateti area cancellosis se postibus occultentes, mo-
 do facies, modo terga monstrantes, vt mirum sit euadere,
 quos ita respicis per Leonum ungues dentesq; volitare.
 Alter labenti rota feris offertur, eadem alter erigitur vt
 periculis auferatur. Sic hæc machina ad infidi mudi for-
 mata qualitatem, istos sæpe refouet, illos timore discru-
 tiat, omnibus tamen vicissim, vt decipere possit arridet.
 Hactenus Cassiodorus amphitheatrales ludos explicuit.
 Amphitheatrum postquam in oblongam formam tractum
 est, Circus cœpit vocari a circuitu dictus ad ludos curru-
 les, cursus, & naumachias. De circi verò ratione qui vo-
 let intelligere, velim consulat Cassiod. librum tertium va-
 riarum. IN QVAS INSIDVNT AV-
 RARVM FLATVS. Quiescentium & attẽ-
 torum corporum facilius perflantur vitiosis, & insalubri-

bus ventis patētes venæ. DEFUNDATIONIBVS
 EDIVM SACRARVM IN
 TERTIO LIB. EST SCRIPTVM.
 CAP. III. PRÆCINCTIONES AD
 ALTITVDINES THEATRORVM
 PRO RATA PARTE FACIENDÆ
 VIDENTVR. *Præcinctiōnes hoc loco graduum
 superiorum ab inferioribus diuisiones. Tota enim grada-
 tione in partes tres diuisa, singulis diuisionibus fiebat gra-
 dus duplo cæteris latior. Altitudinem obscurius signifi-
 cauit Vitruuius cum ait, Præcinctiōnes non esse altiores
 quam quanta sit itineris præcinctiōnis latitudo, id est in-
 teriectas veluti graduum refractiones & areolas, altio-
 res esse non debere quam sint latæ. Latitudinis non finit
 rationem, sed fuisse eam quā dixi animaduersam est ve-
 terū monumentis.* VTI LINEA, CVM AD
 IMVM GRADVM ET AD SV-
 MVM EXTENTA FVERIT. *Hic li-
 nea pro funiculo accipitur vt lib. 6. cap. 9. et lib. 9. cap.
 9. Vtitur Plinius lib. 32. cap. 2. & Columella alicubi.*
 DIRECTOS ET SINE INVERSV-
 RIS FACIENDOS. *Sine flexu, ne in angu-
 lis dum diuertendum & flectendum est, quando è specta-
 culis descendit populus, confluentes se cōprimant.* EA
 MOVETVR CIRCVLORVM RO-
 TVNDATIONIBVS INFINITIS.
*Confert vocem cum orbibus & circulis, quos vnda iacto
 lapide reddit, Philosophice istud quidem.* DIESE
 AD CHORDARVM SONITVVM
 CLARITATEM PERFICIUN-
 TVR.

TVR. Diesis, intelligitur statim quam sonus sensu
 percipi potest, hoc loco pro sonituum quodam discrimine,
 capite proximo in harmonico pro quarta toni parte. Et
 Diesim quidem Philolaus apud Boethiū lib. Musices. 5.
 cap. 4. esse ait spaciū quo duobus tonis maior est sesquial
 ter a proportio, id est hemitonium minus, cuius dimidiū vo
 catur Diachysma (Quāq̃ in æquas duas partes diui
 di non potest re ipsa, cū contineat Diesis supra tria cō
 mata ferè dimidium.) Hemitonium aut maius, quæ Apo
 tome dicitur, est hemitonium cū commate, in superpartie
 te proportionē observatum.

CAP. QVARTVM.

TEIVS DIAGRAMMA SVB

SCRIBAM. Diagramma designatio
 nem, deformationē, descriptionemq̃ significat.

Istius autem Diagrammatis vt aliarum omnium quas Vi
 truvius pollicetur, iacturam fecimus, nam quod à Iocundo
 Veronēsi additū est (si modo eius est quod excusum cer
 nitur) vitio non caret, vt reliqua ferè omnia. Quin &
 Vitruvius ipse sibi aduersabitur si quidem vulgatam &
 receptam retinemus scripturam, vt sine controuersia, sic
 hoc & sequenti capite aliqua mutare necessariū. VOX
 ENIM MVLTATIONIBVS CVM
 FLECTITVR, ALIAS FIT ACV
 TA, ALIAS GRAVIS. Soni quidem gra
 uitatem fieri cum ex intimo quidam spiritus trahitur,
 Acumen verò, ex superficie oris emitti, auctor est Mar
 tianus Capella lib. 9. E QVIBVS VNVS
 HABET EFFECTVS CONTINVA
 TOS, ALTER DISTANTES. Mar

tianus idem lib. eodem, idest de Musica, triplicē vocis rationem esse scribit. Continuum, velut colloquū, Diuisam siue Diastematicam, quā in modulatione seruamus, & mixtā, qua carmina recitatur. Vide tñ Boethiū lib. Musicae 1. cap. 12. nā lib. 5. cap. 4. et. 5. tradit de vocibus vnisonis & nō vnisonis. ITAQVE INTERVALLIS EA CVM VERSATVR. Intervalla, dicuntur diastemata, idest vocis spacia quibus acuta & grauis includitur. Quemadmodū autē ex eis sunt systemata, ita haec ex phthongis, qui elementorū vice in musica fungitur auct. Adrasto Peripatetico. Quod verò triū tantū modulationū generum meminit Vitru. harmoniae Chromatis et Diatoni, id fecit plurimorū sententiā secutus, Nā Pappus & Cleonides mixtū addiderunt vel cōmune, hoc quidē ex insistentibus phthongis, illud verò in quo duo aut tria genera inessent. DISSIMILES SVNT TETRACHORDORVM DISPOSITIONES. Exponit Capella Tetrachordū quatuor sonorū in ordine positorum congruentē & fidam concordiam. DIATONI, DVO SVNT CONTINVATI TONI, TERTIVM HEMITONIVM. Hoc demū verū est, si ab Hemitonio incipiēs, duos tonos substituas. SONITVS QVI GRACE ΠΟΟΓΓΟΙ DICVNTVR IN VNO QVOQVE GENERE SVNT DECEM ET OCTO. Phthongus quid esset, varii tradiderunt. Ptolemaeus volumine de musica sonū esse ait vnū & eundem tenentem tenorem. Eius Interpres Porphyrius tradit esse sonum per vnūeductū tencrem. Bacchius intervallorū minimum. Aristides Quintilianus minimū vocis per se electum. Aristoxenus casum vocis modulatilis ad tonū vnū,

cui suffragantur Pappus & Emmanuel Bryennius, nam
 Thrasyllo & Theoni est sensibilis instrumenti vocis enhar=
 monius. Antiqui phthongos septem statuerunt, Heptachor=
 dum Lyram componentes, ut referret Lunam hypate, Mer=
 curium parhypate, Venerem hyperparhypate quæ & Li=
 thanos, Solem mese, Martem paramese, Iouem parane=
 te, Saturnum nete. Nicomachus in harmonices Enchiri=
 dio contrario ordine enumerat, & planetis distribuit ut
 sit summa hypate Saturno, & ima nete Lunæ dicata.
 Alii quindecim voluerunt, alii phthongorū, idest sonorum
 qui apte & cū ratione modulationem componerent esse de=
 cem & octo tropos tradiderunt, quorū hic Græcas appel=
 lationes Vitruuius ponit. Nos quomodo latine dici queāt,
 & ad scalā musices nostri tēporis referri valeāt, ex Mar=
 tiani, Gaphurii, Petri Aronis & aliorū Musicorum quos
 vidimus libris indicabimus, si prius monuerimus ex sen=
 tentia Franchini Gaphurii clauēs esse viginti duas, cū Io=
 annes Pontifex .xxii. & Guido Aretinus (qui ut refert
 Andreas Ornithoparchus primus ex hymno. D. Ioannis
 Baptiste sex illas syllabas. ut. re. mi. fa. sol. la. Musicis
 consonantiis cōuenire perpendit) viginti tantū velint. Certē
 Ioan. Froschius fides his literis. Γ. b. bb. □ □ .cc. dd. et
 ee. insignitas antiquis ignotas scribit. Neq; libet recēdere
 alia quæ de his tradūt Berno Cluniacē Abb. D. Bernar=
 dus Abb. Clareuallēsis, cuius meus, quāuis alii Fontenaium
 putēt, Ioan. Tinctor. libris oēs de Musica scriptis. Ante
 oīa dicimus nō esse cui cōferre possimus nostrarū summā
 & imā, idest. E. L. A. & . G. V. T. deinde nō esse eundem
 ordinem. Quid cum quo conueniat, descriptis nostrorum
 numeris intelliges. Itaque incipiemus à Proslambano=
 meno qui Troporum primus & infimus est.

2.	Hyperbypaton.	Principalis princip.	B. mi.	3.	Tonus.	Tonus.	Tonus.
3.	Parhypatehypaton.	Subprincipalis princ.	C. fa. vt.	4.	Diesis.	Hemiton.	Hemiton.
4.	Lichanos sine diato-	Extrema principaliū	D. sol. re.	5.	Ditonus.	Trisbemiton	Tonus.
	nos Hypaton.	sive index.					
5.	Hypate meson.	Ultima mediarum.	E. la. mi.	6.	Diesis.	Hemiton.	Hemiton.
6.	Parhypate meson.	Subprincip. mediarū.	F. fa. vt.	7.	Diesis.	Hemiton.	Tonus.
7.	Lichanos siue Diato	Extrema mediarum.	G. sol. re. vt.	8.	Ditonus.	Trisbemiton	Tonus.
	nos meson.						
8.	Mese.	Media.	A. la. mi. re.	9.	Diesis.	Hemiton.	Hemitonium
9.	Trile syntemmeno si	Tertia coniunctarū.	B. fa. B. mi.	10.	Diesis.	Hemitonium	Tonus.
	ue syntemmenon.						
10.	Paramete syntemno.	Penultima coniunct.	C. sol. fa.	11.	Ditonus.	Trisbemiton	Tonus.
11.	Nete syntemmenon.	Ultima coniunctarū.	D. sol.	12.	Tonus.	Tonus.	Tonus.
12.	Paramese.	Prope mediam.	B. fa. B. mi.	13.	Diesis.	Hemiton.	Hemiton.
13.	Trite Diezeugmenō	Tertia diuisarum.	C. sol. fa. vt.	14.	Diesis.	Hemiton.	Tonus.
14.	Paramete diezeugne.	Penultima diuisarū.	D. la. sol. re.	15.	Ditonus.	Trisbemiton	Tonus.
15.	Nete diezeugmeno.	Ultima diuisarum.	E. la. mi.	16.	Diesis.	Hemitonium	Hemiton.
16.	Trite hyperboleon.	Tertia excellentium.	F. fa. vt.	17.	Diesis.	Hemiton.	Tonus.
17.	Paramete hyperboleō	Penultima excellentiū.	G. sol. re. vt.	18.	Ditonus.	Trisbemiton	Tonus.
18.	Nete hyperboleon.	Ultima excellentium.	A. la. mi. re.	19.	Diesis.	Hemiton.	Tonus.

EX Decem & septem phthongis (Prosolanbanomenos enim in Tetrachordis non recipitur) cōstituuntur Tetra-
 chorda quinque, hypaton, meson, synemmenon, Diezeugme-
 non, & hyperboleon. Quæ cum in tribus modulationum
 generibus, harmonico, chromatico, & diatonico, duobus
 tonis & hemitonio perficiantur, dissimiles tamen habent
 intervallorum dispositiones. Primum quidem ab hypate
 hypaton, ad hypaten meson designatur. Secundum ab hy-
 pate meson ad mesen. Tertium à mese ad neten synemme-
 non. Quartum à paramese ad neten diezeugmenon. Quin-
 tum à nete diezeugmenon ad netē hyperboleon. Ea autem
 omnia in harmonia sunt duabus diesibus & ditono, In
 chromate duobus hemitonis & trisemitonio, in diato-
 no, hemitonio & duobus tonis. Ita magnitudine quidem
 peræquantur, sed intervallorum distantia, sunt dissimilia.
 IN DIATONO VERO TONVM. In
 manuscripto exemplari quod Bononiæ in. D. Saluatoris
 Bibliotheca vidimus, desunt hæc quatuor dictiones, & re-
 ste quidem. Eam scripturam sequuntur quidam codices, ip-
 si impressi.

CAP. QVINTVM.

IN ORDINE AD DISDIA-
 PASON. Id est ita fabricata sint vasa, ut
 collocata cum tacta fuerint, reddant sympho-
 niarum differentias omnes, id est, Diatessaron, Diapente,
 Diapason, Diapason & Diatessaron, Diapason & Dia-
 pente, & Disdiapason, id est ratione intervalli sesquiter-
 tia, sesquialtera, dupla, dupla sesquitertia, dupla sesquial-

tera, quadrupla. His septis clausurunt Pythagorici vocum concentum, Quicquid supra esset, putauerunt stridorem esse verius quam concinnam vocem. Vide Boethium lib. de Musica. I. et Plutarchum, nam recentiores haud inscite disdiapason cū diapente addiderunt, idest nonam decimam, (Diateffaron enim quartam vocant, Diapente quintam, Diapason octauam, Diapason cum Diapente duodecimam, Disdiapason quintamdecimam. Quin cum natura comparatum sit, vt vox hominū haud ferè ad disdiapason intendatur (siquidem inter se quantū aut intendi aut deprimi possunt, expendatur) fidibus adiectis ad vigesimum vocis gradum progressos, atq; adeo ad trisdiapason & vigesimum secundum gradum, sensu nec quicquam eatenus reclamante, tradit Froschius. Addamus & hoc auctarii vice, Diateffaron, recipere sonos quatuor, spacia tria, tonos duos & semissem. Diapente sonos quinque, spacia quatuor, tonos tres & semissem. Diapason, sonos octo, spacia septem, tonos sex. Diapason & diateffaron, sonos vndecim, spacia decem, tonos octo & semissem. Diapason & diapente, sonos duodecim, spacia vndecim, tonos nouem & semissem. Disdiapason, sonos quindecim, spacia quatuordecim, tonos decem. SUPPOSITOS CUNEOS. Hoc loco cuneis ferreis altis semipede sustententur aerea vasa, proximo cap. cunei sunt Theatri graduum vbi sedent spectatores ordines qui diriguntur in interuallis duarū linearum à centro ad circumferentiam cunei modo ductarum (centrum hic pro Orchestrae puncto medio accipimus.) Spectantur autem à summa gradatione ad imā. Inter cuneos fiebant itinera, id nos ex Theatri. M. Marcelli ichnographia animaduertimus, nam Vis

Vitruvius tradit à præcinctionibus itineribus alternis cuneos
 describi oportere, ut quemadmodum sunt præcinctiones
 tres, sint & cuneorum genera tria per eas, alterna & non
 directa. VTI EA ECHEA. Id est Sonituum
 & Troporū discrimina illa decem & octo. Q V A R
 T A D I A T E S S A R O N, A D N E T E N
 S Y N E M M E N O N. Hoc falsum est, quare ex-
 pungenda dictio diateffaron. V T A B C E N
 T R O P R O F V S A S E C I R C V M A
 G E N S. Huc pertinet quod scribit. 3. cap. de motione
 vocis ad circinū. T A C T V Q V E F E R I E N S
 S I N G V L O R V M V A S O R V M C A
 V A. Existimavit Aristot. Problematon Sectione. ii.
 non parum ad vocis conferre consonantiam vasa vacua et
 puteos. Vitruvius in graduum præcinctionibus quas di-
 ximus esse tres. (Siquidem magna sunt Theatra) toti-
 dem cellarum regiones constituit ubi collocentur vasa in-
 uersa quorū percussione ad spectatorum aures vox vege-
 tior, clarior atq; sū auior perueniret. Eas regiones in tre-
 decim cellas diuidit æqualibus interuallis, sex hinc atque
 hinc, & vnā mediam. In ima præcinctione ponuntur va-
 sa quæ rationem habent harmoniæ, hoc modo. In cornuum
 cellis collocantur quæ sonitum habent Netes hyperboleon.
 Subsequuntur vtrinque quæ sunt ad Neten diezeugmenon
 interuallo consonantiæ Diateffaron. In tertiis cellis sunt
 quæ ad Neten paramesen, interuallo item Diateffaron.
 Quæ sunt in quartis, tono solūmodo distant & sunt Ne-
 tes synemmenon. In quintis cellis sunt ad mesen inter-
 uallo Diateffaron. In sextis cellis ad hypaten meson, item
 Diateffaron spacio. In media cella sunt ad hypaten by-

paton interuallo Diateffaron. In media præcinctiōne sunt
 vasa chromatos. Collocantur autem in cornibus vasa quæ
 sunt ad paraneten hyperboleon. In secundis cellis ad pa-
 raneten diezeugmenon spacio diateffaron. In tertiis ad
 paraneten synemmenon spacio diapente. In quartis ad
 Lichanon meson, interuallo Diateffaron. In quintis ad
 Lichanon hypaton, item diateffaron. In sextis ad para-
 meson, quod ad paraneten hyperboleon distat diapente, &
 paraneten synemmenon, diateffaron. In chromatis media
 cella nulla sunt vasa, quod à Lichano hypaton ad proslā-
 banomenon, aut ad aliam omnino decem & octo vocū nu-
 la sit consonantia, Sunt enim hemitonio tantum duo &
 tonus. In tertia præcinctiōne collocantur vasa diatoni. In
 cornibus quidem ea quæ sunt ad paraneten hyperboleon.
 In secundis cellis ad paraneten diezeugmenon, spacio
 Diateffaron. In tertiis ad paraneten synemmenon, diapente.
 In quartis ad Lichanon meson, diateffaron. In quintis ad
 Lichanon hypaton, diateffaron. In sextis quæ ad proslā-
 banomenon, diateffaron. In media, quæ sunt ad meson.
 Quod ea ad proslāmbanomenon habet consonantiā dia-
 pason, & ad Lichanon hypaton diapente. Hæc ego scripsi
 ut locus apud Vitruvium mendosus emendari possit, cuius
 ius me rei submonuit, ne quem laude sua defraudem, Lu-
 douicus Lucenius, vir liberalibus disciplinis præter medi-
 cinæ peritiā eruditus, cuiq; tantum semper tribui, quan-
 tum homini nemini, eo erat morum cādore, ea ingenii fec-
 licitate eo iudicio ut acerrimi cuiq; æquari posset, am-
 citia quidem nescio an habuerim parem neminem, quod
 tamen nolo testimoniū hac in re eleuet meum. Semel autē
 statuendum est, eos troporum qui Lichani et paranetæ dia-
 cuntur,

cuntur, in chromate dici etiam chromaticas, & in Diatonos, diatonos. Quod tradit Boethius lib. Musica. 1. cap. 22. IN TERTIIS DIATESSARON AD CHROMATICEN SYNEMMENON. Non diateffaron, sed diapente est consonantia. ET AD CHROMATICEN MESON, DIATESSARON. Pro meson, scribendum, synemmenon. Alioquin Vitru. non satis viderit. TERTIIS DIATESSARON, AD DIATONON SYNEMMENON. Immo diapente, non diateffaron. MVLTAE THEATRA ROMÆ QVOT ANNIS FACTA. Theatra ex vetere more, lignea ac temporaria primum fiebant, post etiam versatilia, cuiusmodi. C. Curionem in funebri patris munere fecisse scribit Plin. lib. 36. cap. 15. Postea lapide cæso & marmore extructa sunt, non temporaria mora verum æternitatis destinatione, vt dicam cum Plinio.

CAP. SEXTVM.

VÆ DISIVNGAT PROSCENII PVLPIVVM. Proscenium, auctore Diomed. est locus ante Scenā. QVOD OMNES ARTIFICES IN SCENAM DANT OPERAM. Secus apud Græcos, apud quos, cum reliqui artifices per Orchestram peragant suas, soli Tragici & Comici suas in Scena præstant actiones. Est autem Scena vt Cassiodoro placet variarum lib. 4. frons Theatri, id est ea Theatri pars quæ ab vno eius cor-

nu ad alterum cum coopertura ducebatur, quod fieret
 Theatru in hemicycli fere formam. Ea aut versilis fuit,
 quum subito tota machinis quibusdam verteretur & alia
 picturæ faciem ostenderet, aut ductilis, quum tractis ta-
 bulatis hac atq; illac species picturæ nudaretur interior.
 Auctor Seruius lib. 3. Georg. sed libet Cassiodori verba
 de origine Theatri adferre, sunt autem ex Epistola ad
 Symmachum. Cum agricultores (inquit) feriatis diebus
 sacra diuersis numinibus per lucos vicofq; celebrarent,
 Athenienses primum agreste principium, in vrbani spe-
 ctaculum collegerunt, Theatrum græco vocabulo, visorū
 nominantes, quod eminus astantibus turba conueniens sint
 aliquo impedimento videatur. Frons autem Theatri, sce-
 na dicitur, ab umbra luci densissima, vbi a pastoribus in-
 choante verno, diuersis sonis carmina cantabantur, hacten-
 us Cassiodorus. **EXTREMI DVO SPEC-**
CTABVNT ITINERA VERSV-
RARVM. Versuræ sunt vbi vno latere absoluto in
 aliud deflecti necesse est. Sic Columella lib. 2. cap. 2. de
 Iuuenis arantibus loquens. Sed nec in media parte ver-
 suræ consistat, & paulopost. Cum ventum erit ad versu-
 ram in priorem partem iugum propellat, idest cum ventum
 erit ad extremum sulcum & reflectendum erit, vt alium
 proscindas. Hoc verò loco sunt porticus à Scena ad Thea-
 tri cornua ductæ non quidem pertinentes, vti in Theatro
 Marcelli obseruatum vidimus, quāquam in eo quod Pola,
 quæ vrbs est Dalmatiæ, cernitur, ad ipsa cornua ita pro-
 currunt, vt liceat ipsum Theatrum plano pede ex eis in-
 gredi. **NE MINVS ALTI SINT PAL-**
MO PEDE. Idest viginti digitis, siue palmis quina-

que, dictione composita.

CAP. SEPTIMUM.

ORCHESTRA NOMEN A SAL-
 TANDO NACTA. *Orchestra*, ab
 ὀρχήστρι, Id est salto siue gesticular di-
 ctam, locum esse in medio Theatro, ubi sunt designata
 Senatorum loca, proximo cap. voluit. Id quidē apud Ro-
 manos. Nam Iulius Poll. lib. 4. cap. 9. chori dicit esse
 propriam, ut Scenā actorum. ET QVÆ PRÆ-
 CISIO FVERIT. Scribendum, quā. PO-
 DII ALTITVDO. Podium, menianorum ha-
 bet speciem, cuius pars quæ magis prouebitur, pulpitū est,
 veluti pergula quædam. CVM CORONA ET
 LYSI. Lysim & paulopost vndam, pro eodem dicta
 existimauerim, nempe pro sima recta aut inuersa, id est,
 gula recta aut inuersa, (vt Itali vocant) quæ coronæ im-
 poni solent, & vndam imitantur, hoc est, vndæ instar, si-
 nuosæ sunt. Sed in coronis quæ supra Zophorum consti-
 tuuntur, nunquā nisi rectæ fiunt, In stylobatarum autem
 coronis, inuersæ aut etiam rectæ. In Stereobatis, quæ bas-
 samenta vocant, animaduerti nisi inuersas collocari. Fi-
 guras subiunxi. recta, inuersa.

PLUTEVM INSVPER CVM VN-
DA. Plateum monui esse quo inferiores columnæ à su-
perioribus seunguntur. Hoc autem loco vñ lib. 4. cap. 4.
pro podio dictum est, vt vel hinc Vitruuius noster quatuor-
tis doctissimo lectori negotium facere possit, quod eodem
vocabulo diuersis in rebus vtatur. DIAZOMATA.
Præcinctiões & veluti transuersa cingula, id est
interiectas gradibus areolas. ITA VTI MEDIE
VALVÆ ORNATVS HABEANT
AVLÆ REGIÆ. Trium valuarum, mediæ
Βασίλειον, aut οἰκὸς ἁδοξος à Polluce dicitur.
SEV DEORVM ADVENTVS CVM
TONITRIBVS REPENTINIS.
Quæ ad hoc pertinent sunt tria vocabula apud pollucem
lib. 4. cap. 19. θεολογέιον, vnde Dii è sublimi super
Scenam apparebant, κερωνοσκοπέιον, alta versa-
tilis machina instar speculæ, ex qua fulmina Iupiter emi-
culabatur, Βρονταίον, locus post Scenam, in quo vtriusque
calculis confertis & per æra versatis, tonitrus similitu-
dinem imitabantur. SECVNDVM EA LO-
CA VERSVRÆ SVNT PROCV-
RENTES. περὶ αὐτοὶ à Polluce vocantur.

CAP. OCTAVVM.

ENERA AVTEM SVNT SCE-
8 NARVM TRIA. Quæ sequuntur de
tribus Scenarum generibus, velim superiori ca-
piti addi, vt sit initium octavi cap. ibi. In Græcis Thea-
tris. Nam quæ vsque illuc dicuntur, ad Romanos perti-
nent.

nent. At ibi de conformatione Theatri Græcorum incipit tractare, argumento si non diuerso, certè gentium variarum. Neq̃ tamen velim quenquam existimare à Vitruuio sectos in capita libros, quin potius, quod alibi testati sumus, perpetua & continua vsus dictione. Eius rei si non sit aliud argumentum, certè tria libri noni prima capita fidem facere possunt quæ constat partem esse Proœmii. IN TOPIARIII OPERIS SPECIEM DEFORMATIS. De Topiariis libro. 7. cap. 5. dicam. PARALLELLOS LINEA DESIGNATVR. Æquidistans, coequalis, mutuo cum alia correspondens. ET QVÆ SECAT CIRCINATIONIS LINEAS. Scribendum quæ. ITAQVE EX EO SCENICI ET THYMELICI GRÆCE SEPARATIM NOMINANTVR. Scenici complectuntur Comicos & Tragicos. Thymelicorum nomine intelligimus Cytharædos, Cytharistas, Lyristas, & Tibicines, atq; id genus Symphoniacorum. EIVS LOCI ALTITVDO. Non desunt exemplaria vbi pro loci scriptum est logei, neq̃ fortasse abs re, nam logeum, id est λογεῖον, pulpitum significare pauloante dixit, & apud Iulium Pollucem legimus lib. 4. cap. 19. SVNT ENIM NON NULLI LOCI NATVRALITER IMPEDIENTES VOCIS MOTVS. Cum sint loci aut dissonantes, aut circunsonantes, aut resonantes, aut consonantes, horum maxima est habenda ad vocis in Theatris effectum ratio, reliquæ differentiæ, vitiosæ sunt.

CAP. NONVM.

HORAGIAQVE LAXAMEN-

c TVM HABEANT AD CHO-

RVM PARANDVM. Choragia

significant & eos qui ludorum instrumentum suppeditat,

& locum vnde totum instrumentum promitur. De vestis

bus quidem Tragicis & Comicis scribit plerq; Iulius

Pollux lib. 4. cap. 18. De Choragis verò Libanius in

argumento orationis Demosth. καὶ τοῖς μετέστοις. Solebat

indumenta a Choragiis assumi, quæ ædiles præbenda loc-

cabant, vt est apud Plautum in Persâ, verba eius sunt, Sta-

turio paras, τοῦθ' αὖτ' ὀρναμεντα? Toxillus, abs chorago su-

mito, dare debet, præbenda ædiles locauere. ET EX-

EVNTIBVS E THEATRO SINI-

STRA PARTE ODEVN. Odeum etiam

Romani habuerunt vt meminit præter alios Ammianus

lib. 16. Ἀπὸ τῆς ὠδῆς inquit Suidas, idest à cantu

dictum. Erat autem gradatim, veluti θεατρὶς ὁδός, idest

minuscultū Theatrum, structus locus, vnde musica certas-

mina spectabantur. Scribit enim Tranquillus, Neronem,

Musicum certamē instituisse, Domitianum item, vbi præ-

ter Cytharædos certaret Choriistæ & Psallocytharistæ,

atq; etiam Odeum excitasse. Et Plutarchus in vita Peris-

clis auctor est retulisse regii tabernaculi formam, nam et

Suidas ait in eo διὰ τὴν ὁδὸν τῶν ἀγόντων fuisse.

REX ARIOBARZANES RESTI-

TVIT SMYRNÆ STRATAGEVM.

Strategeum, armamentarium dici potuit vbi reponerentur

hostium spolia, aut Prætorium, quò milites conuenirent.

Hermolaus

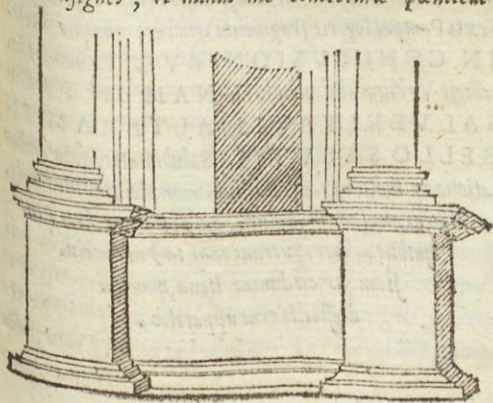
Hermolaus castigationum Plinii lib. 36. cap. 25. Asa-
roton œcum videtur legisse, de quo nos infra nonnulla.

QVÆ VIDENTVR ITA OPORTE-
RE COLLOCARI, VTI DVPLI-
CES SINT. Porticus duplices, appellatæ sunt à
duplici columnarum ordine. Nam & Galienus Impera-
tor, porticum Flaminiam vsq; ad Pontem Miluium para-
uerat ducere vt Tetraëstiche fieret, aut etiam Pentaësti-
che (inquit Iulius Capitolinus in eius vita) idest quatuor
aut quinq; ordinum columnarum. VTI IN TER-
TIO LIBRO EST DEMONSRA-
TVM. Cap. 3. eo certe loci & ex sententia nostra
indicauius quomodo describeretur ad circinum Ionicum
capitulum, idest rectæ volutæ inuoluerentur. Nam quæ
sunt ex Vitruuii præscripto, nisi artificis manu adiuuen-
tur, haud scio an superbo iudicio sint facturæ satis. &
quanquam hætenus is locus habitus est vt Delio (quod
dicitur) haberet opus natatore, & Oedipo coniectore, ni
fallor quæ scripsimus, ita scripsimus, vt quæ tradiderit pa-
ræ culta & difficilia, pro viribus nō negliger, & diluci-
de tractauerimus. QVEMADMODVM IN
QVARTO LIBRO EST SCRIPTVM.

Cap. 1. Nos tamen vt semel totam columnationis ratio-
nem traderemus, lib. 3. in Digressione nostra Corinthii
capituli rationē maluimus indicare. STYLOBA-
TIS ADIECTIO QVÆ FIT PER
SCAMILLOS IMPARES. Ampliani-
mus libro tertio, cum diceret ita exæquari oportere Sty-
lobatas, vt haberent per medium adiectionem per scamil-
los impares. Quid verò iam tunc suspicaremur libet hoc

loco exponere (nam fortasse non *fallet* à diuinatione petitum auxilium. Quid enim huiusmodi in rebus aliud *scias*?) Eandem plane habuisse in Stylobatis rationē Vitruuium quam in columnis putabamus. Atqui ex eius sententia (perierat enim promissa deformatio) demonstrauimus columnis veluti ventrem adiici, vt intumescerent in medio, capitibus summo atq; imo contractis & diminutis. Itaq; cum intelligeremus Athenis vrbe Græciæ vetustissima, etiam hodie ostendi Stylobatas ad Basis Plinthis latitudinem non respondentes, (quæ alioquin forma est et pulcherrima & Romanis perpetuò usurpata) sed contractos, Existimabamus Græcorum consuetudine per se cum illos impares, id est ceu gradibus quibusdam, fieri adiectionem in mediis stylobatis, hoc est, fieri, vt gradatim à supremis atq; infimis partibus quadratorum, quæ coronis suis & Basis clauduntur, medium versus suburgerent & adaugerentur. Id cum non satisfaceret, coepimus & istud expendere. Initio Stylobatam fuisse statim à fundamentorum substructione veluti perpetuum parietem qui columnarum bases exciperet. Eius superiore partem coronice, inferiore basi, relinquo medio spacio ad libellam exæquato ornari solitam. Eo modo cum esset, aloueolatum visum fuisse, pari scilicet præter circuncurrentes partes perpendicularo, id qui sequuti sunt cum vitare velent, ad spirarum perpendicularum quicquid reperiatur, spacio quod cum intercolumnio conueniebat sua relicta specie, efficiebant vt resiliiret, sed nusquam magis aut minus, quam vt ad amplitudinem Plinthis basis præter suas proiecturas responderet, & intersepti siue plutei partes (ita enim voco quod ex stylobata non resilit) cum proiectis partibus, id est coronis cum coronice, medium exæqua-

nam cum exæquato medio, & basis cum basi consentirēt.
 Huiusmodi resilientes stylobatas (quos nisi fallor scamil-
 los Vitruvius vocat siue scabellos, aut scamnullos ut ali-
 qui codices habent, impares autem, quod interstylobatiis,
 Id est interseptis perpendiculo non responderent) cum ma-
 gis ad rationes podiumum unde spectari soleat, pertinere
 arbitrarentur, aut quando sine apertionibus, id est sine po-
 dio frontes vel latera ædificiorum sunt, & columnæ ita
 parieti adhærent, ut tantum pars quota promineat (quod
 diximus huius lib. cap. 1. cum de Parasitatis loqueremur)
 ubi itiones habere vellent expeditiores, tantum ex illo per-
 petuo pariete sub basibus reliquerunt amotis interseptis,
 quantum ipsis excipiendis satis esset. Ut sint omnino ge-
 nera stylobatarum duo, perpetuum, & expeditum. Illud
 aut vno eodemque ductu percurrit, aut resilit ad spirarum
 perpendiculum. De expedito dixi lib. 3. ubi singulorum
 generum trado rationes. Posterioris nostræ sententiæ in-
 ueni vindices Antonium & Baptistam Sangallos archi-
 tectos insignes, ut minus me coniecturæ poeniteat.

Quod ad rem faciat, ex antiquorum monumentis aliud
 coniiicere non potui. QVÆ SVPRASCRIP-
 PTA EST IN LIBRO TERTIO.
 Diximus eius libri cap. 3. Scamillorum deformationem
 promitti quidem à Vitruuio, sed nescio quo malo fato, ad
 nos non peruenisse. SVB DIVO HYPÆ-
 THRISQVE. Fiunt enim & hypogææ ambula-
 tiones, vt loquar cum Egesippo & Petronio arbitro, id est
 subterraneæ, quibus non sunt absimiles Cryptoporticus,
 vndiq; scilicet parietibus testæ. ET DEXTRA
 ATQVE SINISTRA STRVCTI-
 LES CLOACÆ FIAN. Cloacam locum
 esse concavum per quem colluuiæ quædam fluat, eiusq;
 appellatione tubos & fistulas contineri, Auctor est Vle-
 pianus Pand. lib. 43. de cloacis. PRÆTEREA
 IN HIS OPERIBVS THESAURI SVNT
 CIVITATIBVS IN NECESSARIIS
 REBVS AMAIORIBVS CONSTI-
 TUTI. Thesaurum cuiuscunq; rei esse copiam, qui
 Sexti Pompei legerit fragmenta ignorare minime potest.
 IN CONCLVSIONIBVS. Eo nomine in-
 telligit Urbium obsidiones. VNAM IN PACE
 SALVBKITATIS, ALTERAM IN
 BELLO SALVTIS. Salubritatis, quia ambu-
 latione & moticne corporis, humorum plenitudines moles-
 tiores exuguntur, Salutis, quia ex hypæthris (in
 quibus arbores fuerant consistæ) in conclu-
 sionibus cæduntur ligna, quorum
 difficilis erat apparitio.

CAP. X.

RIMVM ELIGENDVS LO-

P CVS EST QVAM CALIDIS-

SIMVS. Pene quicquid hic de balneis scri-

ptum est, Palladius in libri sui primi caput. 40. transtu-

lit. De eius nominis derivatione si quis requirat, videndus

Etymologus, & Suidas. Sed illud prætereundum non est

quod tradit Spartianus in Adriano, neminem nisi egrum

lauari in publico passum ante horam octauam, Martialis

certe lib. Epigrammaton. 4. palestræ nomine, horam octa-

uam lotioni adscripsit. Epigramma quoniam est pulcher-

rimum visum est subiungere, est verò ad Euphemum.

Prima salutantes, atq; altera detinet hora:

Exercet raucos tertia causi dicos,

In quintam varios exercet Roma labores.

Sexta quies lassis, septima finis erit.

Sufficit in nonam nitidis octaua palestris,

Imperat extructos frangere nona toros.

Hora libellorum decima est Eupheme meorum.

Temperat ambrosias cum tua cura dapes:

Et bonus ætherio laxatur nectare Cæsar:

Ingentiq; tenet pocula parca manu.

Tunc admitte iocos; gressu timet ire licenti

Ad matutinum nostra thalia Iouem.

IPSA AVTEM CALDARIA TEPI-

DARIAQVE. Hic, pro cellis accipiuntur, mox

pro vasis. EX HYPOCAVSTO. Paulopost

hypocaustum vocat, id est fornaculam in qua ignis succen-

ditur, unde aqua calefit. Papinius sylvarum libro primo.

Tenuem voluunt hypocausta vaporem,
 Cicero ad Quint. fratrem, vaporarium appellat. Hypo-
 causti mentionem facit Vlpianus Pandect. lib. 17. ma-
 dati fornacatorem in Papiniano Pandect. lib. 33. de sum-
 do instr. interpretor seruū qui in balneo curā habet succen-
 dendendi ignis. EX COMMUNI HYPOCAUSTI CALEFACIENTVR. Pro ca-
 lesiant dictū, vt lib. 4. cap. 7. concalefaciūtur. RVRSVS REDEAT AD PRÆFURNIVM.
 Præfurnium os est hypocausti, quo nomine vtitur Cato, cap. 38. LATERCVLIS BESSALIBVS. Octo vnciarum, idest pollicum, Pes enim in duodecim vncias, idest pollices diuiditur. Et vt semel dicam, pes diuiditur in palmos quatuor. Palmus constat quatuor digitis siue pollicibus tribus. Digitus tam latus est quam sunt lata quatuor Ordei grana. Mendose citatur Isidorus a glossematicis Iuricons. vt dicat pedem constare digitis. xv. Scribendum enim. xvi. Animaduertendum est antiquos pedem pro asse siue pondo habuisse, quod in duodecim æquas partes diuideretur, vnde Columella lib. 6. cap. 18. dupondium dixit pro duobus pedibus. & lib. de arboribus cap. 16. Ab ipso (inquit) arboris crure pedale spacium intermittito, deinde sulcum in quatuor pedes longum, in tres altum, in dupondium & semissem cum feceris, &c. DEINDE OPERE ALBARIO. Hoc fit pura calce. SIVE TECTORIO. Tectorium cōplectitur arenatum, idest mortarium, & mar-
 moratum. PRÆTER SCHOLAM LABRIS. Schola, Hermolao pars est labri, siue solii aut aluei, idest fessæ lapideæ balnearum, vbi posteriores, ora
 cupato

cupato à prioribus labro, præstolabantur, & spectantes
stabant, aliis magis placet porticum esse circum labrum.

LA CONICVM SVDATIONES

QVE. Laconicis sudorem ex calore sicco elici auctor
est Cornelius Celsus lib. 2. cap. 16. Vnde illud Columellæ in Procemio lib. 1. Quotidianâ cruditatem laco-

nicis excoquimus, & exucto sudore sitim quærimus.
Erant autem veluti Turriculæ cameratæ in hemisphe-

rium. Quæ loca significat, cum ait, sudationes, ea Sene-
ca in epistolis sudatoria vocat. Cornelius Celsus lib. 3.
cap. 27. dicit assas sudationes, ad differentiam earum
quæ sunt balneis. Apud Dionem libro. 53. legimus La-

conicum dici, quòd Lacædemonii huiusmodi sudatorii
cruditatem coquerent. MEDIVMQVE LV-

MEN IN HEMISPHERIO RELIN-
QVATVR. Hemisphærium à testudine differt, &
hæc ex duobus arcibus in crucem se in centro secantibus
constare videtur, illud autem planè sphæricum & orbicu-
latum est.

CAP. XI.

ONSTITVVTVR AVTEM

IN TRIBVS PORTICIBVS

HEXEDRÆ. Hexedra à sedium fre-

quentia dicta est. Eius figuram referunt quæ in Cænobiis
vocantur capitula. QVOD GRÆCI VO-

CANT ΔΙΑΥΛΟΝ. Diaulon dicunt cur-
riculum siue spacium ita constructum vt cum cursores ad
stadii metam peruenissent, flexo cursu per uersuram re-

dirent vnde essent digressi. Alioqui Diaulos Heroni ^{habet} in longitudinem pedes mille ducentos, Stadium vero sexcētos. Certē hoc loco Vitruuius $\delta\iota\alpha\omega\lambda\alpha\nu$ dicit quod duorum stadiorum ambulationis habeat circuitiōem.

EPHOEBEVM IN MEDIO. Ita appellatur locus vbi puberes exercebantur, quos Censorinus lib. de die natali vult esse decimo sexto ætatis anno. **S V B DEXTRO CORTICEVM.** Lego aut Couriceum pro loco vbi puellæ exercebantur, aut Couriceum pro Tonstrina. **DEINDE PROXIME CONISTERIVM.** Scribo Conisterium à $\kappa\alpha\upsilon\varsigma$, vbi puluere post vnctionem luctaturi aspergebantur, vt prehensiones essent firmiores & non lubricæ. Nicolaus tamen Perotus vir alioquin de lingua latina non male meritus pro Apodyterio accepit idest cella in balneis vbi loti vestes deponebant, parū prospiciens. Hoc vtuntur Varro lib. 2. de re rustica, Cicero & Plinius in Epistolis.

AD SINISTRAM EPHOEBEI ELEOTHESIUM. Locus vbi ceromata, idest cerato oleo perfundebantur, quanquam eleodeusium potius dicendum videtur. $\Delta\epsilon\omega$ enim rigo significat. Ceroma apud Plinium lib. 35. cap. 2. pro conisterio & eleothessio interpretantur, alii pro loco vbi Athletæ exercebantur. Vtebantur oleo & in balneis, item strigilibus ad distringendum detergendū ue sudorem. Artemidorus lib. de Sôniōrum interpretatione. 1. cap. 66. (vbi de balneis multa) Lecythum tradit vocari in quo oleum, Xystrophylacem in quo strigiles adseruaretur. Strigmenta autem sunt fordes gymnasiorum, hoc est quæ ex vnctorum Athletarum corporibus

corporibus raduntur. Græci γλοιω, σεληίωμα τα
 & γ'υ'ωω vocant. Nam sordem in palæstris acceptam
 π'α'τον dici tradit lib. simpliciū medicamentorū. 8. Ga-
 lenus. Strigmentorum gymnasiolorum mentio est apud Plin-
 num lib. 15. cap. 4. De eis & balnearū scribit Dioscor.
 lib. 1. cap. 28. A Plin. lib. 34. cap. 8. vt id quoq; addā,
 dicitur Apoxyomenos et Perixyomenos qui se distringit,
 sed hic vndiq;. PROPNIGEV M IN VER-
 SVRA PORTICVS. Id est suffocatorium aut
 præfurnium. DVÆ DEXTRA ATQVE
 SINISTRA STADIATÆ. Porticus sta-
 diatæ dictæ sunt, quòd in iis ceu tectis stadiis per hye-
 mem cælo non sereno Athletæ exercerentur aut spectan-
 tibus hominum copiis certarent. AVT PLATA-
 NONES. Loci platanis confiti, Refert Plinius lib.
 12. Platanos Athenis fuisse cœlebratas in ambulatione
 Academiæ. Nos multas non sine voluptate vidimus Ro-
 mæ in vinea Cardin. Saluiati, & aliis locis. QVOD
 ATHLETÆ PER HYBERNA TEM-
 PORA IN TECTIS STADIIS E-
 XERCENTVR. Stadium præter vulgatam si-
 gnificationem vsurpant auctores pro curriculo, id est loco
 vbi cursores aut Athletæ exercentur, in qua significatio-
 ne (quantum iudico) accipitur ab Aphthonio in descri-
 ptione Arcis Alexandriæ. Eius Scholiastes pro Thea-
 tro interpretatur. NOSTRI XISTA AP-
 PELANT. Xistus & Xistum cum apud Græcos idē
 significant, apud Latinos nonnihil habent discriminis, nā
 Xistos vocant porticus tectas vbi Athletæ per hyemem

exercebantur, Xista autem subdiales ambulationes ubi
 sudo cœlo suas exercebant palestras. Tertullianus lib.
 ad martyres. Xystarchen vocat eum qui Xysto præest.

CAP. XII.

E OPORTVNITATE POR-
 TVVM NON EST PRÆTERE-
 MITTENDVM. Portus est locus co-
 clusus quò portantur merces, & inde exportantur, aucto-
 re Vlpiano Pandect. lib. 50. De verb. & rerum signifi-
 Cothona neutraliter, & Cothones masculino genere dicti
 artificiales portus, auctor est Seruius Æneid. lib. primo.
 CIRCVM ENIM PORTICVS SIVE
 NAVALIA SVNT FACIENDA.
 Navalia intelligit loca ubi construuntur naues, aut sub-
 ductæ quassatæ ue instaurantur & adseruantur. Quorū
 rationem tradit in fine huius capituli. SIVE EX POR-
 TICIBVS, ADITVS AD EMPORIA. Quorū
 dam codices pro porticibus habent portibus. Emporia ve-
 rò, sunt loca ubi merces venduntur. Vnde scribit ad finem
 libri primi, Mercurio uti Isidi & Serapi, in emporio recte
 constituendam. SED ERIT EX VNA PAR-
 TE STATIO. Stationem Vlpianus Pandect. lib.
 43. de fluminibus, interpretatur locū ubi tutò naues sta-
 re possint. EXPEDIANTVR PROGRES-
 SVS. Progressus appellat agerum illam continuatam se-
 riem, quam nos ab elata terra leuatam dicimus. VTI
 PORTETVR PVLVIS A REGIO-
 NIBVS QVÆ SVNT ACVMIS CON-
 TINVATÆ

TINVATÆ AD PROMONTORI-
VM MINERVÆ. Hic vocatur puteolanus, de
quo lib. 2. cap. 6. Solidatur autem aquis vel teste Sido-
nio Apollinari in Panegyrico. VTI IN MOR-
TARIO DVO AD VNVM RESPON-
DEANT. Mortarium hic non significat arenatum, sed
locum vbi rutro subigimus calcem & huiusmodi. Ita au-
tem miscebuntur pulvis & calx, vt ille ad hanc proportio-
ne dupla respōdeat. ARCÆ STIPITIBVS
ROBUSTIS ET CATENIS INCLV-
SÆ IN AQVAM, DEMITTENDÆ DI-
STINENDÆQVE FIRMITER. Id
genus aquarii septi vulgus vocat cataractas. Figūtur ex-
cavata & sulcata à summo ad imum tigna, pari inter se
spacio. Vbi obfirmata sunt, tam longe quam magnum est
interuallum & aliquanto plus, sed pro ratione caui crassæ
comparatæ tabulæ indūtur in summis canalibus, vt ad in-
fimas vsq; partes descendant, induntur aliæ super alias
vti bene cohæreant dum ad eam altitudinem septum ere-
ctum sit quæ erit necessaria, post haustoriis machinis, in-
clusa septo aqua exinanitur. DEINDE INTER
EAS EX TRANSTILLIS. Tigillis, asse-
ribus. DONICVM COMPLEATUR
STRVCTVRÆ SPACIVM. Pro donec,
vt lib. 3. & lib. 9. TVNC AB IPSA TER-
RA SIVE CREPIDINE. Id est à summo
litore quod fluctibus eliditur & alluitur. PVLVI-
NVS QVAM FIRMISSIME STRVA-
TUR. Fundamentum factum cæmentis aut arena.
Alias puluinā. Seruius lib. 10. Ænei, ait à nautis vocari

ri duriozem arenam quæ remeantibus fluctibus & euntibus densatur, & in modum saxi durescit. Beroaldo placet molliorem esse arenam. Et pulvinos scribit Isidorus lib. 19. esse machinas quibus naues in portum deducuntur aut subducuntur. Vnde illud Plauti in Cassina, vt subducam nauim in puluinarium, quod tamen non desunt viri docti qui à puluino arena dictum putent. **MARGINES STRVANTVR ÆQVILIBRES EI PLANITIÆ.** Pari libramento, ad regulam coæquata. **RELATIS TABVLIS.** Commissis vt in Orthostatis fieri diximus lib. 2. **MERONIBVS EX VLVA PALVSTRI FACTIS.** Aliàs peronibus, idest sacis vt apud Plinium lib. 36. cap. 14. **TVNC COCHLEIS, ROTIS, TYMPANIS COLLOCATIS.** Haustoriæ sunt rotæ de quibus lib. 10. cap. 9. **QVEMADMODVM IN THEATRORVM ET MVRI FVNDATIONIBVS EST SCRIPTVM.** De muris dixit lib. 1. cap. 5. De Theatro lib. huius cap. 3. Quam eorum fundaciones vult peti ex lib. 3. cap. tertio. **RVDERATIONE SIVE STRVCTVRA COMPLEATVR.** De ruderatione integrum est cap. 1. lib. 7. **HIS PERFECTIS NAVALIORVM EA ERIT RATIO.** Pro naualium mutata declinatione. **TINEAM, TEREDINES.** Separauit Tineam à Teredine vt Plinius lib. 16. cap. 41. qui scribit Teredinem in mari sentiri, terrestres esse Tineas. Id ante eum dixerat Theophrastus lib. de Historiâ platarum quinto. Insuper, esse

esse Terebinthum corpore paruum, capite magno & dentibus, Tineas verò similes vermiculis, quibus paulatim materies perforatur. Libro secundo, cap. nono. termitem vocavit. Est & Thrips lignarius vermiculus, hoc est qui ligna rodit, sicut Ips cornua & Vites, Cis frumenta, Midas fabam, Ix vitrum, Sis vestes

Auctore Phocione Crammatico in

Lexico. MINIME

SUNT MATE

RIAN.

DA.

Ligno extruenda

non sunt, immo

omnino à Civium domibus

propter incendia sunt

navalia semo-

uenda,

arcendaque, ut

eius quoque rei nos lectorem moneamus.

M ii

G V L I E L M I

PHILANDRICASTILIO

NIIGALLI CIVIS RO. IN SE

xtum Lib. M. Vitruuii Pol-

lionis de Archite-

ctura, Anno-

tationes.

EX PROOEMIO.

ENCYCLIO QVE DOCTRINARVM OMNIVM DISCIPLINA. Encyclion disciplinam siue Encyclopædiā vocat circulare orbiculatamq̃ disciplinarum omnium scientiam, quas vt nemo me-

diocriter doctus coniunctionem communicationemq̃ inter se habere iuerit inficias, ita lib. I. cap. I. vult in omnibus Architectum si nō excellere, at certe tinctum & non im-
peritum esse. PHILOGIS ET PHILOTECHNIS REBUS. Ista tribuit rebus quæ sunt hominum, Nam philologus, is dicitur qui vehemēti disciplinarum tenetur amore, quiq̃ discendi studio inhiat, in eoq̃ commentatur, & totus incubit. Philotechnus aut artium opificiorumq̃ studiosus, & artificiorū cultor.

CAP.

CAP. PRIMVM.

AMQVE ALITER ÆGYPTO,

ALITER HISPANIA. Habent

enim diuersos horizontes. Est autem horizon

qui hemisphærium manifestum ab occulto terminat, ab

ὁρίζων, id est finio nominatus. Macrobius superstantis

cœli terminum, Martianus Capella finitorem, Ptolemæus

et Alphagranus hemisphærii circulum vocant. SVB

SEPTENTRIONIBVS NVTRIVN

TVR GENTES IMMANIBVS COR

PORIBVS, CANDIDIS COLORI-

BVS, DIRECTO CAPILLO ET

RVFFO. Hoc etiam narrat Galenus lib. 2. de tem-

peramentis. Et scribit Tacitus lib. de Germanis, eorum

comas esse rutilas, et procera corpora. Vide Plin. lib. 2.

cap. 78. Nam flauos esse, memini legere apud Iuvena-

lem satyra. 3. Lucanum lib. 1. et. 2. Strabonem lib. 7.

Herodianum lib. 4. Claudianum, et Chonradum Celtem

in elegiis. ANIMO SVSTINENTES.

Id est fingentes et imaginâtes, ut vulgus loquitur. VTI

ORGANI, QVAM ΣΑΜΒΥΚΗΝ

GRÆCI DICVNT. Sambuca, musicum or-

ganum triquetrum, imparibus longitudine fidibus et so-

nis. SPIRITVS VOCIS HABENTES

HVMORE REPLETOS, AD HYP-

TOS ET PROSLAMBANOMENOS.

Vocum varietas ex climatum diuersitate nascitur. Nam

gentes quo breuiorem habent Poli eleuationem, eò sunt

acutioris vocis, quo sublimiorem, eò sunt sonitibus gra-

moribus, à Nete scilicet (transcūdo per Meseñ) ad Hypa-
 paten & Proslambanomenon pertingendo vt in Musica
 Theatri designatione, superiore libro. Id verò fieri ait
 propter breuitatem altitudinis, aut distantiam ad mun-
 dum, vt in organo Sambuca, chorda quæ est angulo pro-
 xima, (Ita enim Vitru. loquitur) idest quæ est breuissi-
 ma tenuem & acutissimū habet vocis sonitum, ab ea quæ
 ab angulo maxime abest, idest a longissima grauior ex-
 primitur sonitus. Sed animaduersione dignum putamus
 quod ex Capella & Ausonio refert Ianus Parrhasius in
 arboribus musicā rationem diuersam esse. Nam vt quæq;
 procerior arbor est & in altū tendit, eo magis acutū red-
 dit sonum. Quæcunq; verò quam minimum absunt ab
 radice, grauius & rauco murmure quatiuntur. Scribo autē
 tem hoc loco ad hypatas & Proslambanomenon. HOC
 AVTEM ITA ESSE, A SERPEN-
 TIBVS LICET ASPICERE. Tradit
 Galenus extremo secundo libro de affectis locis, calorem
 motum excitare, frigus verò ociosum, & ad motiones pi-
 grum efficere animal. Inde animalia frigidioris naturæ
 per hyemem solere latere, ipsasq; adeo Viperas si cōtra
 etentur deferanturq; non mordere, contra per æstatem
 atq; tum potissimum cum Caniculæ ardore exæstuant,
 sœuire & furorem præ se ferre. Eò respexisse mihi vide-
 tur Ouidius secundo Metamorph. cum ait,
 Quæq; polo posita est glaciali proxima serpens
 Frigore pigra prius nec formidabilis vlli,
 Incaluit, sumpsitq; nouas feruoribus iras.
 CVM SINT AVTEM MERIDIA-
 NÆ NATIONES ANIMIS ACV-
 TIS

TISSIMIS. Nationes quæ ad meridiem vergunt, cum animi perspicuitate & consilio plurimum valeant, viribus minimum possint, Septentrionem incolentes viribus innixæ, & consiliis destitutæ, franguntur, ut verû sit cæli qualitate ingeniis aliquid accedere aut adimi. ITA DIVINA MENS CIVITATEM POPULI ROMANI EGREGIA TEMPERATAQUE REGIONE COLLOCAVIT. Decebat scilicet eam urbem quæ erat futura mundi caput, quæ tot populorum discordes ferasque linguas sermonis commertio contraheret ad colloquia, quæ una cunctarum gentium in toto orbe esset futura princeps, & pollere consiliis, & viribus valere.

CAP. SECVNDVM.

TI CVM DE SYMMETRIA SIT DETRACTVM AVT ADIECTVM. Oportet omnino Architectum ingenio esse solerti, multa doctrina, maximo usu, atque imprimis acerrimo esse iudicio, cui pro loci commoditate, aut decore, artis interdum præcepta negligenda. Nec enim in omnibus locis omnes symmetriæ effectus respondere possunt. Tum animaduertendum quibus rationibus ad loci naturam aut magnitudinem, opus debeat temperari. Ibi erit ingenio opus & acumine ut de symmetriis adiectiones aut detractioes fiat, ingenio ut inueniat, usu ut cognoscat, iudicio ut seligat, consilio ut componat, arte ut perficiat quod constituerit. In re autem ædificatoria laus est omnium prima iudicare quid deceat. SIGNO=

**RVM FIGVRÆ PROMINENTES
CVM SIT TABVLA SINE DVBIO
AD REGVLAM PLANA.**

Piētores prominentias ex tabula, vmbriis, lineis, & cōminutis angulis monstrare elaborant. Vmbriis quomodo fiat docet Plinius lib. 35. cap. ii. Omnes inquit qui volunt eminentia videri, candicantia faciunt coloremq; con diunt nigro. Magna prorsus ars, in æquo extantia ostendere, & in confracto solida omnia. Sed de ea re nos libro de pictura scripto docebimus, vbi præter quam quod indicabimus quicquid sub picturam cadit, id regulæ & circini beneficio fieri posse, utcunq; piētores negēt Empirici & ἄνευ ὀφθαλμοῦ, id est verbis tenus piētores, ita enim libet appellare pēniculi ductores indignos non qui pingant cuiusmodi multos videmus, sed qui nec terāt colores (egregios enim piētores aut potius tolerandos ætas nostra vnū atq; alterum tulit) præter inquam quod docebimus circino & regula vniuersa pingendi rationem perfici oportere, ostendemus etiam quæ symmetria partes ad vniuersam corpus referantur, quotus plices sint status & flexus corporum & rerum pingendarum, quæ ratione omnem colorem non temere, sed certo iudicio componas misceas ue. Sunt de vmbriis nōnulla scripta à Leone Baptista libello de pictura non infeliciter quidem illa, sed quæ meos conatus nihil sint tardatura.

**NON ENIM VEROS VIDETVR
HABERE VISVS EFFECTVS.** *Oculorum profecto sensus acerrimus, veruntamen qui non raro fallatur. Remi enim (quod & ipse & omnes fatentur) cum sint sub aqua recti, oculis tamen fracti videntur.*

Causam vel ex Ioanne Cātuariensi Archiepiscopo, para

te perspective tertia, hanc esse liquet, quod pars quæ in aqua est, proprior apparet quam sit reipsa, pars quæ extra aquam est suo in loco apparet. Itaque cum partes hæ directe continuæ apparere non possint, apparent continuatæ indirecte. Reliqua quia paucis explicari non possunt, præstat ad optica scriptores relicere. **VTI NON CONSIDERANTIBVS ASPECTVS EVRYTHMIÆ DVBIVS.** Eurhythmia est venusta species commodusque in compositionibus membrorum aspectus, auctore Vitruvio lib. 1. cap. 2. ea concinnitas nascitur ex Symmetriis præscriptis, aut iis quæ à solerti et acuto Architecto pro occasione quaeruntur.

CAP. TERTIVM.

NQ VIBVS TRABES IN ATRII LATITVDINE TRAEICTÆ HABEANT INTERPENSIVA. Interpensiua Hermolaus ait esse tigna aut afferes ab angulis parietum ad angulos tignorum interclusos ad imbres in colliquias deriuandos. Ego eo etiam nomine dici crediderim ligna quædam, fulcrum stillicidiorum, aut quorum pars traiectas et alioquin veluti pensiles trabes sustinet, altera parieti infixa. **ET COLLIQUIAS.** Id est canales qui defluentem ex stillicidiis aquam recipiunt. **DISPLVVIATA AVTEM SVNT.** Displuviata tecta sunt, trabium iunctis capitibus, mutuo innixu paribusque contra se ponderibus, pedibus imis diuicatis, quæ (nisi fallor)

Sext. Pomp. pectinata appellat, sicut testudinata in par-
tes quatuor deuexa. Nam aliter pectinatim dispositum
dicitur à Vitruvio lib. 1. cap. 5. idest quemadmodum fere-
ræ dentes solent esse. **DELIQVIÆ ARCAM**
SVSTINENTES. Deliquias videtur intelli-
gere quas Sext. Pomp. dicit delicias, tigna quæ à culmine
ad tegulas angulares infimas versus fastigatum collocan-
tur, vnde tectum deliciatum, & deliciares tegulæ. Nam
collicias tegulas idem auctor ait per quas aqua in vas deo
fluere potest. **ET OPVS INTESTINVM.**
Pro fenestris hoc loco accipiendum. Aliàs omne opus ma-
teria constans significatur intestini operis appellatione.

CAP. QVARTVM.

**TRIORVM VERO LONGI-
TVDINES.** Statim ab interiori ianua

introeuntibus occurrit atrium, ædificium continens
aream in quam collecta (inquit Sextus Pomp.) ex
omni tecto pluuia descendit. Dicitur ut Varro existimat
ab atriatis Hetruriæ populis, vnde exemplum sit sum-
ptum, Seruius, Æneid. 1. ab atro, quod in eo culina esset
dici mauult. Illud verò non fuerit negligendum, quod san-
cti Euangelii scriptores $\alpha\lambda\lambda\eta\nu$ vocant, id interpretes
vertisse atrium, quanquam atrio Græci non vtuntur, vt
scribitur huius libri cap. 10. Gellius certe lib. 16. cap.
6. refert nonnullos existimasse primorem partem domus
quæ atrium vulgo diceretur, vestibulum esse, nam quod
ad vocabulum græcum attinet, Athenæus tradit $\alpha\lambda\lambda\eta\nu$
appellari perflabilem locum, & $\delta\iota\alpha\lambda\omega\nu\iota\varsigma\epsilon\iota\nu$ dici lo-

eum vtrinq; ventum excipientem, usurpari autem sua
 etate (quemadmodum Menander & Diphilus vsi erant)
 pro regiis, quod ante se habeant ampla subdialia loca, quia
 ibi prætoriani milites obdormiant, Homerum verò, per-
 petuò aulæ nomine subdialia loca intelligere, vbi hercei
 Iouis erat ara. Verba eius libitum est apponere, ea ve-
 rò sunt ex lib. δειπνοσοφιστῶν quinto. Ὁ δὲ δια-
 πνεόμενος τῷ τῶς αὐλῇ λέγεται, καὶ διαυχο-
 νίζειν φαμεν τὸ δεχόμενον ὅθεν ἐκ τέρου πνέου-
 μα χαείον. paulo post. Νῦν δὲ τὰ βασιλεία
 λέγουσιν αὐλὰς ὥς περ Μενάνδρος καὶ Δίφι-
 λος. ἥτοι δὲ τὸ μέγα λαιὸν ἔχον πρὸ τῆς οἴ-
 κων ὑπαθείου τῶ τῶς, καὶ παρακοιμάσθαι
 τοῦ δορυφόρου τοῖς βασιλείοις. Ὁ μὲρος δὲ
 τῶ αὐλὴν αἰ τῆς ὑπὸ τῆς ὑπαθείων τῶ
 παν, αἶσα ἦν ὁ τῆς Ερκείου ζηνὸς βωμός.
 LACVNARIORVM ET ARCÆ.
 Id est caui ipsorum laquearium. ALIS DEXTRA
 ET SINISTRA. Alæ dicuntur hoc loco, vtrinq;
 quod cōtinuò ab impluvio struitur. TABLINVM
 SI LATITVDO ATRII ERIT PE-
 DVM VIGINTI. Pro Pinacotheca Tablinum
 posuit. Nam in Tablino codices & monumenta rerum
 in magistratu gestarum adseruantur. In Pinacothecis
 aut pictæ tabulæ & statuae, vt ex Plin. lib. 35. cap. 2.
 coniciere licet. Vide quæ sunt apud Alexandrum ab Ale-
 xandro lib. 5. dierum genialiū cap. 24. SI ENIM
 MINORVM SYMMETRIIS VTE-
 MVR IN MAIORIBVS. Scribendum, si.

enim maiorum symmetriis utemur in minoribus. Item paulopost. Sin autem maiorum in minoribus utemur, restituumdum, sin autem minorum in maioribus. Fugisset me locus hic, nisi conuiuenti mihi transilientiq; summōstrasset acri vir ingenio Lucenius meus. IMPLUVIUM LVMEN LATVM ATRII NE MINVS QVARTA. Deorsum quo impluit, impluium dicitur, sursum qua compluit, compluium, utrumq; à pluuia. Auctōr Varro de lingua latina lib. 4.

GAP. QVINTVM.

RICLINIORVM QVANTA
LATITVDO FVERIT. Triclinium à tribus lectis dictum, à Cicerone

de Orat. conclaue transfertur. Seruius Æneid. 1. scribit antiquos stratis tribus lectis epulari solitos, errareq; eos qui Triclinium dicūt ipsam Basilicam aut cœnationem. Vel hic vnus locus facit contra Seruii sententiam, ne laudem Quintilianum & Valerium Maximum qui quod Cic. 2. de Oratore, de Scopa loquens conclaue dixerat, Triclinium interpretantur. Quis autem fuerit apud veteres accumbendi mos, quæsitum est, nec ab ullo cuius ad hanc diem ædita sit (quod sciam) sententia expositum. Nos verò quod lectione & marmoribus antiquis ammado uerterimus, non pigebit adferre, ut ad cæteros aliqua quoq; hinc utilitas perueniat. Itaq; pransuri aut cœnaturi illi (prandiorum enim ne cui Seruii auctoritas imponat, nectio est apud Hippocrate lib. 2. de victus ratione in morbis acutis, apud Plautum, Terentium, Valerium Max.

Plinium

Plinium Cæcilium, & alios, Quamquam Galenus lib. 6.
 de tuenda valetudine, refert se nisi tardius lauaret, cibum
 non sumpsisse, & illum quidem cum sumeret, solo pane
 uti, absq; potu, Quosdā verò oliuis, melle, atq; id genus,
 vsos cum potu, ut videri possit cibus quem interdū sume-
 rent, levis & facilis fuisse, cœna copiosior, utcumq; gra-
 vissimus auctor Aristoteles Problematon sectione. 3. ait
 prandere large, cœnare parce præcipi. Illi inquam pran-
 suri aut cœnaturi, solebant lectos nonnunquam tres ster-
 nere accubitorios, diuersos scilicet ab eis in quibus dormi-
 rent. (Nam Heliogaballum tradit Lampridius solido ar-
 gento habuisse lectos triclinares & cubiculares) vnde
 vocatum Triclinium, aliquando duos, inde Plautus quara-
 to actu Bacchidum, biclinium formauit. Sed & Vitru-
 dius huius lib. cap. 10. ut in Oeco quatuor Triclinia ster-
 ni possint, præscribit. Et Iulius Pollux lib. 1. cap. 8.
 tradit οἶκον dici τρικλινον, πεντάκλινον, δεκά-
 κλινον, ex lectorum numero. Antiphanes & Anaxan-
 drides τρικλινον dixerunt, Phrynichus ἐπτάκλινον
 & ὀκτάκλινον vsurpauit ut est apud Athenæum lib.
 2. Et apud eundem lib. 5. scribit Callixenus ad prorā na-
 uis Philopatoris fuisse οἶκον τετρακαίδεκάκλινον,
 ut coniecturæ sit locus, plures aliquādo stratos lectos pro
 conuiuiarum numero. Quauis fere gratiarum numero
 esse delectatos, & in Musarum defuisse animaduersum
 sit. Notum est enim illud ex Iulio Capitolino in Vero,
 septem conuiuium, nouem verò conuitium. Nam & Ar-
 chestratus Poeta Syracusius conuiuas esse aut tres, aut
 quatuor, aut nō plures quinq; vult, aliās futurum conuen-

tum manipulariū & rapto viuētium. Ε' σω Γω (inguit)
 δ' ἢ τρεῖς; ἢ τέτταρες οἱ ξυώπαντες. Η' τῷ
 πέντε γε μὴ πλείω, ἢ δὴ γὰρ αὐτῷ εἴη. Μιᾶ
 φόρων ἄρπαξιβίων σκηνὴ στραπώτων. (Sunt
 autem hi versus ex libro qui secundum Chrysippum in-
 scribitur γαστρονομία, secundum Lynceum & Calli-
 machum ἡδυπαθεία, ut Clearchus vult δειπνολο-
 γία, ut alii ὀφωδοία. Id quod lib. 1. Dipnosopie
 Iston Athenæus annotauit) etiam si Platonis Symposium
 viginti celebrauerunt, ut idem prodit. Toties vero men-
 sas, quoties fercula & obsonia mutari, & onustas a diu-
 bus ferri, conuiuissq; accubantibus apponi solere, ex Alexi-
 Poeta apud Athenæum lib. 9. & Plutarcho in vita Peli-
 pidæ coniecimus. Consueuisse autem in lectis discumbere,
 re, præter alia loca, indicat Virgil. Æneid. 1.
 Tu das epulis accumbere Diuum. & Æneid. 2.
 Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto. Et alibi.
 Toris iussi discumbere pictis. Ad hæc Horatius lib. 1.
 Sermionum, Satyra quarta. Sæpe tribus lectis videas cœ-
 nare quaternos. & carminum lib. 1. Ode. 27. & cubito
 remanete presso. Item Ouid. Amoris lib. 1. Elegia. 4.
 Cum premet ille torum, vultu comes ipsa modesto Ibis ut
 accumbas. Suetonius in Augus. Neq; cœnauit vnâ, nisi
 ut in imo lecto assiderent. Et post. Solebat & inæqua-
 lissimarum rerû sortes, & auersas tabularum picturas in
 conuiuiis venditare, incertoq; casu spem mercatiū vel frit-
 stari, vel explere, ita ut per singulos lectos licitatio fie-
 ret. Terentius in Heauton. Accurrunt serui, soccos des-
 trahunt, video alios festinare, lectos sternere, cœnam ap-
 parare.

parare. Columella lib. ii. cap. i. Villicus sit frugalitatis exemplū, nec nisi feris diebus accubans cœnet, Valerius lib. 2. de institutis antiquis. Fœminæ cū viris cubatibus, sedentes cœnitabant. Et ne mihi necesse sit omnia omnium loca laudare, Romæ vidimus in æd. D. Eusthathii, & aliis locis, Mutinæ etiam sculptum in marmoribus singulis iacentem in lecto hominem subiecto puluillo cubito, apposita ad lectum tripede mensa, aliquando monopodio. Ostendit & Venetiis huiusmodi duo marmora Ioannes Franciscus Valerius Venetus, Romanum vnum, pusillum illud quidem, Alterum à Peloponneso vsq; aduectum. Præterea Romæ in ædibus Hieronymi Maffei & Mathæi Sassii, visuntur marmora non admodum absimilia, vbi sunt lecti duo decubitorii cum mensa vna. In vno sedet vir seminudus supposito humeris puluino, ad eius genua est & alter seminudus pronus innixus cubito. Iuxta Secundū lectū stat promissa barba ventrosus senex (Silenum esse crediderim) cui soleas nudus iuuenis, vt iacituro demit, (Soleas enim demere solitos esse puluinisq; inniti cœnantes, præter marmora, multis Martialis & aliorum scriptorum locis probari potest) ponē verò alius nudus inclinabundū sustinet dū detrahuntur. Quin & apud veteres Romanos non fuisse vsum accubendi, sed postea viros discumbere cœpisse, & mulieres sedere quòd turpis visus est in muliere accubitus, auctor est Isidorus libro Etymologiarū. 20. ex Varrone de vita populi Romani. Et Catonem Uticensē nunq̃ iacuisse nisi dormitū, sed sedisse post cœpta ciuilia bella & auditam Pharsalicam cladem scribit Plutarchus in ipsius vita. Neq̃ tamen velim existimari nudos cum ederent iacuisse, quā-

uis ita sculptores expresserint. Id certe effecerunt ut
 artis plus appareret, ibi musculos, venas, flexus elucere
 erat necesse, panno autem operire quod effingere non po-
 tuisse credibile sit, eius vero vel suspicionem à se alienum
 esse oportere existimabant. De his rebus cum ad Paulum
 Iouium Nouocomensem virum & disertissimum & si quem
 nostrum seculum tulit $\omega\lambda\upsilon\iota\sigma\sigma\alpha$ retulissem (Soleo
 enim non raro mei amantiſſimum inuiſere, & post lectiſ-
 pulcherrimæ & omnibus numeris absolutæ Historiæ quæ
 ſcribit aliquot paginas, plerique de rebus ſententiam roga-
 re) dixit non deſuiſſe qui exiſtimarent triclinia veterum
 non admodum fuiſſe diuerſa à monachorum noſtrorum Tri-
 cliniiis (quæ reſectoria vocant) ubi ſternuntur menſæ tres
 ad caput una, & ad latera duæ, tantum hoc intereſſe, &
 illi in lectis ſederent (quod eum facere menſa humilior
 vidi, & Germanos in hypocaustis morem dicebat ſeruare
 ſe) hi autem noſtri ſedilibus vtantur. Notari autem Ho-
 ratiano dicto verſo conuiuatoris auaritiā, qui tribus
 lectis id eſt (vt interpretantur illi) ſtratis ſedilibus, volu-
 bat cœnare duodecim, potius quam quartum lectum & men-
 ſam ſternere, ceu non amplior eſſe deberet lectus, quam
 qui tres caperet niſi anguſte. Et certe in ſpeciem videri
 poſſit ea ſententia plauſibilis, ſed cum neque cuiusquam ſcrip-
 toris, neque veteris marmoris auctoritati innitatur, haud
 ſcio an temere amplectenda ſit. Animaduerto enim, iam
 cuiſſe aut non ſediſſe vt nos ſolemus, id eſt vt ſpina cum
 femore rectum angulum efficeret, & item femur cum tibia
 (nam id eſſe ſedere docuit Galenus lib. de vſu partiū cor-
 poris. 3.) ſed diſtantis aliquando cruribus, nonnunquam
 dextro poplite læuum prementes genu, interdum compli-
 uis cruribus in alternas viciffitudines, aliquando inco-

Antes seu coſſim inſidentes (liceat enim mihi ſi vetera,
at certe ſignificanti Pomponii verba renouare & molli-
re) quo geſtu ſedere ſolent ſartores, & Turcas edere
conſpexi Venetiis. Plures etiã tribus in lecto accubitorio
iacuiſſe indicat Martialis Epigram. lib. 9. in Mamurrã.
Et teſtudineum menſus quater hexaclinon,
Ingenu it citro non ſatis eſſe ſuo.

Querebatur Mamurra quod lectus quẽ comparare velle
videri optabat, minus quadraret, cum ſex tantum cape-
ret, ipſius autem menſa amplior eſſet atq; capacior. Illis
tamen ſuccenſendum non arbitror, ſi antiquorum morem
noſtro tempore quo ad eius fieri potuit accommodare ſtu-
derint. Potuit autem eos aliquid mouiſſe, quod diutius
& diligentius perſcrutantibus atq; rectius conſulentibus
ſatiſfacturum non erat. De me hoc certẽ profiteor, mul-
ta: inciſiſſe ſæpius in mentem ſententias, quas tum qui-
dem maiorem in modum probauerim, de eis verò cum ſe-
uerius & exactius anquirerem, errores inueni, in ea parte
ipſa quæ potiſſimũ delectaſſet, & valde caſtigandos Mu-
tinenſium quod pulcherrima videbãtur figuras ſubiunxi.

ALTITVDINES OMNIUM CON-
CLAVIORVM. Pro conclauium dictum est,
 variata flexione. **SIN AVTEM EXHE-**
DRÆ. Exhedra enim & cellam significat ad colloqui-
 dum, aut meridiandum, idest meridie dormiendum. Cito
 3. de Orat. de Cotta loquens. Cum dedita opera quies-
 centibus aliis, in eam Exhedram venisset, in qua Creso
 sus lectulo posito recubuiisset. **AVT OECI QVA-**
DRATI FVERINT. In Oecis fiebant conui-
 uia virilia vt infra cap. 10. ait, vnde Asaroton æcon
 vocat Plinius lib. 36. cap. 25. quasi dicas non scopis
 mundatum, non versum, quod quæ solent conuerri, è testa-
 lis tinctis in pavimento erant elaborata, & veluti purgan-
 menta cœnæ in eo relictæ, representataq;. Statius Papi-
 nius Sylvarum lib. 1. Subeuntq; nouis asarota figuris.
 Sed & matres familiarum cum lanificis in œcis habere
 sessiones illo eodem capite decimo scripserat, vt eorum
 omnino

omnino nomine intelligamus, quas Salas plebeia voce vocamus, à saltando, ut putat Baptista Albertus, quòd in eis nuptiarum et conuiuiorum alacritas celebretur. **CVRVA LACVNARIA AD CIRCIVM DELVMBATA.** Id est curua quidem sed non ad perfectam rotundationem, humiliter conformata. **IMPONENDA CONTIGNATIO, SVpra EAM COAXATIO.** Facta tignorum textura, sectiles tabulae (quae axes et asses dicuntur) supra statuendae, et clavis confingendae. Qua autem sit materia ad coaxationem utendum, docebit capite primo libri septimi.

CAP. SEXTVM.

CIQVOS GRÆCI KYZH-KINOYΣ. Κυζικηνους, id est Cyzicenos, à Cyzico oppido Milesiorum in Pontide, auctore Plinio cap. vltimo lib. 5. Fuit autem nobile, Arce, mœnibus portu, turribusque marmoreis, ut tradit Florus. **VTI VIRIDIA DE TECTIS PER SPACIA FENESTRARVM PERSPICIANTVR.** Ea alii Viridaria appellant, sunt autem loca virentibus arboribus confita. Viridiarios Vlpianus Pand. lib. 33. de fundo instructo, vocat præfectos curandis viridariis. Sed corrigendus est (ut opinor) hic locus proque tectis legendum lectis, scilicet pro accubitoriis, è quibus cœnantes spectare Sylvas, platanones, pomaria, aut hortos per fenestrarum loca posse cupiebat Vitruuius. **TVM OPVS ERIT**

196 GVL. PHIL. ANNOT.
VT INGENIO ET ACVMINE DI
SYMMETRIIS DETRACTIONES
AVT ADIECTIONES FIAN'T. Le
ge quæ huc pertinent supra cap. 2. & lib. 5. cap. 7.

CAP. SEPTIMUM.

YBERNA TRICLINIA ET
BALNEARIA, OCCIDEN
TEM HYBERNUM SPE
CTENT. Triclinia, vt non eadem sunt omnia, sed
pro anni temporibus mutantur, ita varias cœli regiones
spectare debent. Æstiuæ ita obuerti debent vt excipiant
septentrionem, Verna & Autumnalia, orientem, Hyber
nis occidentem hybernium dari vult Vitruuius, aliis magis
placet meridianum Solem. ET PLVMARIO
RVM TEXTRINÆ. Plumarios, sunt qui à
pluma acu dictos putant, Alii à plumeis culcitris. Nos
existimamus eorum nomine intelligi qui tomento quoddam
que genus vestis aut straguli consarcitum, inculcatum vo
acu pingunt. Eos nostri à punctis punctores vocant. Nam
polymitarios diuersos esse censemus à plumariis, utcumque
plumarii variis filis vtantur, sunt illi quidem, vt existi
mamus, textores qui in texendo licis, idest filis diuerso
rum colorum vtuntur. Certè. D. Hieronymus, Hermolaus,
et Egnatius, plumarios & polymitarios pro eisdem
intelligunt, à liciorum multiplici varietate,
μῆτος, enim filum siue licium
significat.

CAP.

CAP. OCTAVVM.

VOD HI ALIIS OFFICIA

PRÆSTANT AMBIVNDO

QVÆ AB ALIIS AMBIVNT.

Mediocris fortunæ homines, quæ ab humilioribus officia expectant, ut salutationes, ea maioribus præstant, ac quare extat lepidissimū Martial. Epigrā. in Maximū. lib. 2.

Capto tuam (pudet heu) sed capto Maxime cœnam.

Tu captas alias, iam sumus ergo pares

Mane salutatum venio, tu diceris isse.

Ante salutatum, iam sumus ergo pares.

Sum comes ipse tuus, tumidiq; ante ambulo Regi,

Tu comes alterius, iam sumus ergo pares,

Esse sat est seruum, iam nolo vicarius esse

Qui Rex est, Regem Maxime non habeat.

IN ÆDIBVS CRYPTÆ. Cryptæ dicuntur

fossæ testudinatæ subterraneæ, aut concaua loca, & serobes ubi triticum conditur. Nam ut scribit Varro lib.

1. cap. 57. de re rustica, Quidam habent granaria sub

terris uti speluncas quas vocant Siros. Alii vtuntur ad

id, puteis. APOTHECÆ. Sunt cellæ vinariæ,

idest ubi vinū & seruatur & veditur. RVRI VE-

RO PSEVDVRBANIS STATIM

PERISTYLIA. Villa, auctore Columella lib. 1.

cap. 6. in treis diuiditur parteis, Vrbānam, rusticā, &

fructuariā. Pseudourbana siue vrbana, ea villæ est pars,

quam sibi paterfamilias reservat, Prætorium vocatur à

Palladio lib. 1. cap. 8. et à Neratio Iuricon. Pandect.

lib. 8. de seruit. rustic. prædiorū. Rustica pars, villici est

& familiæ, ibi sunt Bubilia, Equilia, Ouilia, Caprilia,

omne deniq̃ rusticum instrumentum. Fructuaria pars,
continet cellam oleariam, torcularia, cellam vinariam, de
frutariam, Fœnilia, Paleariaq̃, & apothecas, & horrea.

CAP. NONVM.

VNC RVSTICARVM EX
PEDITIONVM VT SINT
AD VSVM COMMODÆ, &c.

DICAM. Aut aliquid deest, aut manifestissimus
est solœcismus. Fortasse scriptum erat. Nūc rusticorum
expeditiones, vt subintelligeretur, ædificiorum, aut nunc
rusticas expeditiones. Dixit enim præscripsisse vrbanas
rationes ædificiorum, nisi potius referatur ad vocabulum
rationes, quod nos existimamus, vt sit capitis initium. Pri-
mū de salubritate. Vt hinc intelligatur, ineptam ne quid
gravius dicam, capitū sectionem. ITEM AGRICOLÆ REGIONVM IMPERITI.
Aliqui codices habent periti. HABEATQVE
CONIVNCTAM VINARIAM CEL-
LAM, HABENTEM AD SEPTEN-
TRIONEM LUMINA FENESTRA-
RVM. Cellam vinariam, Septentrionē spectare oportere scribūt Plinius lib. 14. cap. 21. et Palladius lib. 1.
cap. 18. frigidam illam quidem, longē à balneis, stabulis,
furno, Sterquiliniis. Columella tamē lib. 1. cap. 6. Apo-
thecas recte superponi ait his locis, vnde plerunq̃ balnea-
rum fumus exoritur, quoniam vina celerius vetustes-
cunt, quæ fumi quodam tenore præcoquem maturitatem
trahunt. ET NVMERVM, ET DO-

LIORVM SVNT FACIENDÆ.

Posterior coniunctio abundat. QVÆ CVM
SINT CVLLARIA. Culleare vas, vigin-

ti amphoras continet, amphora autem quadraginta sextar-

ios. De culeo ita scribit Fannius, Est & bis decies quem

conficit amphora nostris Culeus, hoc nulla est maior me-

sura liquoris. Sed præstat hoc loco paucis mensurarum ra-

tionem complecti. Culeus amphoras viginti capit, idest

libras mensurales mille sexcentas, Amphora urnas duas,

idest libras octoginta, Vina Congios quatuor, idest libras

quadraginta, Congius sextarios sex, idest libras decem,

Sextarius heminas duas, idest libram & bessem, idest vn-

cias viginti, Hemina quæ & cotyla quartarios duos, idest

uncias decem, Quartarius acetabula duo, idest uncias

quinq, Acetabulum sesquicyathum, uncias duas cum dimidia.

Cyathus ligulas siue cochlearia quatuor, idest fescunciam,

drachmam & scrupulum. IPSVM AVTEM
TORCVLAR. Quod hic describitur diuersum

est à nostræ tempestatis torcularibus. Illud etiam scien-

dum est Torculum, Torcular, & Torcularium dici à Co-

lumella, Plinio & Catone. SI NON COCLHEIS
TORQVETVR. Cochleæ sunt per quas cla-

miculatum striatas, foratum prælum & ipsum spiratum, at-

tollitur & demittitur in torculari, vectiarius fuculam ver-

santibus seu potius ergatam. Sed de his lib. 10. Sunt au-

tem vectes traiectionis per eas machinas baculi, unde vocati

vectiarii. SED VECTIBVS ET PRÆ-

LO PRÆMITVR. Scribit Seruius Georg. 2.

Præla esse trabes quibus vva iam calcata premitur.

GRANARIA SVBLIMATA, ET

AD SEPTENTRIONEM AVT A.
 QVILONEM SPECTANTIA. Scri-
 bit Varro rei rust. lib. 1. cap. 57. triticum condi oportet
 re in granaria sublimia, quæ persulentur vëto ab exortu,
 ac Septentrionû regione, ad quæ nulla aura humida è pro-
 pinquis locis aspiret. Lege Columellam lib. 1. cap. 6.
 Plinium lib. 18. cap. 38. Palladium lib. 1. cap. 19.
 EQVILIA QVAM MAXIME IN
 VILLA VBI LOCA CALIDISSI-
 MA FVERINT, CONSTITVAN-
 TVR. Equorû stabula vult Palladius lib. 1. cap. 21.
 ita meridianas plagas respicere, vt non tamen egeant Se-
 ptentrionis luminibus, quæ per hyemem clausa nõ noceat,
 per æstatem patefacta refrigerent, Plancas habere robo-
 reas suppositas cû stramine, vt iacentibus molle sit, stant-
 tibus durum. HORREA, FOENILIA,
 FARRARIA, PISTRINA, EXTRA
 VILLAM FACIENDA VIDEN-
 TVR, VT AB IGNIS PERICVLO
 SINT VILLÆ TVTIORES. Hoc etiã
 Palladius lib. 1. cap. 32. de fœmili, paleario, & lignario
 admonet. LINEA TENDATVR AB
 ALTITVDINE PARIETIS. Id est
 funiculus, resticula, qua in significatione vtitur non semel.
 SIN AVTEM OFFICIENT TRA-
 BES SEV LIMINIA. Scribendum liminia,
 pro superliminaribus vt cap. vltimo huius libri. Et apud
 Plinium lib. 36. cap. 14. Difficillime hoc contigit in li-
 mine ipso, quod foribus imponebat. Vnde Varro cap. 4.
 lib. 2. de re rustica, vocat limen inferius, vt discerna-

CAP. DECIMVM.

TEX ALTERA, HOSTIA.

RIIS CELLAS. Iulius Pollux cap. 8.

lib. 1. tradit Ianitoris locū dici πυλῆειον,

subsequi, πρὸ σρομον ἔσ πρὸ αὐλον, αὐλὴν verò interiorē esse partem, quam αἶδουον ait ab Homero vocari. Enarrator autem Homeri Iliad. 9. hanc pro illustrata Sole porticū interpretatur. Eius hæc sunt verba.

Πύλαρος μὲν γὰρ ὅ ἐστι οἶκος τῆς αὐλῆς, ὃ δὲ πρὸ αὐτῆς πρὸ σρομος, αἶδουσα δὲ πρὸ σρολον, τοῦ τῆς πρὸς ἥλιον τετραμμένης ὁδοῦ, παρὰ τὸ αἰδεσθαι, ὃ ἐστὶ φλέγεσθαι. CON-

STITVNTVR COECI MAGNI.

Scribendum Oeci de quibus supra, ἔσ mox. QVO-

RVM VNVM THALAMVS. Viri ἔσ

vxoꝝ cubiculum. Thalamus auctore Artemidoro lib.

de somniorum interpretatione secundo, cap. 10. quod ad

sommiorum rationem attinet, vxorem significat, aut si non

est, dominum domus, sicut andrones in quibus viri ver-

suntur, cognatos ἔσ seruos, Gynæcium verò seruas.

ALTERVM AMPHITHALAMVS.

Vbi ancillæ, neq; enim longius abesse oportet, quam vt

vocata extemplo audire possint, ἔσ præsto ad iubentis

imperia esse. Hermolaus antithalamus legit, quod Plin.

in Epistolis procætion idest antecubiculū vocat. HÆC

PARS ÆDIFICII GYNECONITIS

APPELLATVR. Græci ædificium in partes

duas distribuebant, nam in qua parte viri sine fœminarum interpellationibus versabantur, eam andronitida appellabant, vbi autem congruerent mulieres, gyneconitida vocabant. Gynæcium video eam fuisse partem in qua mulieres præcipuè lanificio & textrinae dabant operam. Vnde legimus apud Paulum Diaconū lib. 8. vbi de Narsete loquitur, ei Augustam quòd Eunuchus esset mandasse vt cum puellis in Gynæcio lanarum pensa faceret diuideret. Inde Valētinianus & Valens Imperatores lib. ii. Cod. de muricilegulis & gynæc. eos intelligunt gynæciarios qui fœminis mixti ea opera exercent. **HABENTES LATIORA PERISTYLIA.** Dixi peristylum locum esse septum columnis. Addit Iulius Pollux lib. 1. cap. 8. dici & πύλον quòd σῦλος & κίον pro eodem Græci vsurpent, vocari autem secundum Atticos περυσίον, quia σὸν, πύλον ἰδεῖς latus significet. **PARES SUNT QUATVOR PORTICIS ALTITVDINIBVS.** Scribendum porticus. **VTI FACILITER IN EIS, TRICLINIIS QUATVOR STRATIS.** Triclinium pro lecto discubitorio siue accubitorio dixit, vt Varro lib. de re rustica. 3. cap. 13. Erat locus celsus vbi Triclinio posito cœnabamus. Et lib. 1. cap. 59. in quo quidam etiā Triclinium sternere solent cœnandi causa. Aliàs significat conclaue, vt supra cap. 5. Legi alicubi, nec succurrit locus, apud antiquos tres mensas fuisse vnde & Tricliniū vocatum esset, Primam domini, vxoris liberorumq; secundam hospitum, tertiam seruorum & domesticorum.

NOSTRI

NOSTRI AVTEM EAS ANDRONAS APPELLANT. Andronas (inquit) appellat itinera inter aulas idest atria, cum andron Græcis locus sit domicilii longitudine angustior in quo viri plurimi morabantur, Auctore Sexto Pompeio. Secundum autem Vitruvium Oeci ubi virilia conuiuia fiunt. Vide Suidam & Pollucem lib. 1. cap. 8. nam & virilia conuiuia dici andronas ait Hermolaus. QVÆ GRÆCE DICVNTVR ΔΙΑΘΥΡΑ. Sunt repagula lignea quibus arcentur equi aut currus ab ædiū vestibulis. Andreas Alciatus lib. de verb. signific. eo nomine intellexit quæ ex tabulis conficiuntur ad arcendum valvæ aperiuntur irrupentia frigora, aut tabularum vice appositos tapetas siue aulea. NOSTRI TELAMONES APPELLANT, CUIVS RATIONES, QUID ITA, AVT QVARE, EX HISTORIIS NON INVENIUNTUR. Id Seruius Æneid. 1. ex Ennio explicat. Ait enim Telamonem latine, græce Atlanta dici. Mirum est Vitruvium id latuisse. FILIÆQVE EIVS ATLANTIDES (QVAS NOS VERGILIAS, GRÆCI AVTEM ΠΛΕΙΑΔΑΣ NOMINANT. Ovidius Fastorum quarto.

Pleiades incipient humeros releuare paternos, Quæ septem dici, sex tamen esse solent.

Vide Aulum Gellium lib. nocturnum atticarum. 12. Vitruvius lib. 9. cap. 5. indicare videtur, eas esse in cauda Tauri, quod imitatur Plinius lib. 2. cap. 42. cum tamen Ovidius in Fastis, & cæteri tradat, posteriores par-

tes non videri. Ouidii versus sunt.

Vacca sit an Taurus, non est cognoscere promptum,
Pars pr. or apparet, posteriora latent.

Sed tamen est Taurus, siue hoc est fœmina signo,
Iunone inuita munus amoris habet.

CAP. XI.

EDIFICIA QUÆ PLANO P
DE INSTITVNTVR. Ita

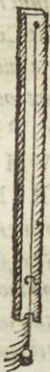
lib. 7. cap. 1. si plano pede erit ruderandum, &
cap. 4. eiusdem lib. cōclauibus quæ plano pede fuerint, ad
differentiam contignationum. SIN AVTEM
HYPOGEA CONCAMERATIO
NESQVE INSTITVENTVR. Sunt
subterranea ædificia arcuato opere extructa, vt cellæ via
nariæ, oleariæ, & eiusmodi. MEDIO SPACIO
PANDANTES. Idest incuruatæ & ponderi cœ
dentes. Ei contrarium est fornicari, idest remiti, pondus
sustinere, in diuersum curuari. FRANGVNT
SVB LYSI STRUCTVRAS. Lego aut
sua lysi, idest solutione, aut subliſæ, aut vocabulū est ar
chitecton. cum, de quibus in Proœmio lib. 5. Vitruuius
verba fecit. SINE MOLITIONE FVL
TVRARVM. Non necesse erit admouere tibic
nes & fulcimenta si quid immutandum erit. QVÆ
PILATIM AGVNTVR ÆDIFI
CIA. Idest per pilas. Sunt autē pilæ quadratæ, quas
Græci στήλας hoc est stelas vocant, quo nomine vitur
Plinius lib. 6. cap. 28. Quauquam propriè dicuntur
stantes

Stantes in monumentis columnæ. Quæ autem sunt rotundæ, vocantur κίονες & σῦλοι. A pila formauit Cicero Philipp. 2. oppilare pro obfirmare & obcludere, à quo posita recentiores Medici oppilationem appellarunt iocinis præclusi, atq; adeo aliorum viscerum vitium. **PER COAGMENTA AD CENTRUM SEPARENTES EXTRUDERINT INCUMBAS.** Appellare videtur incubentes cuneos idest reliquos præter medium, qui vnus rectus, idest ad perpendicularum ad centrū fertur, aut, quod omnino sentimus, eam pilæ partem vbi arcus innituntur, Itali impostas ab imponendo vocant, quo nomine etiam intelliguntur testudinum, fornicum, & lunulati generis cameræ, fulcræ et veluti mutuli, formam vnā subiunximus.

Extruderint autem pro extruserint dictum est. Admonebo obiter post antiquos Architectos, omnes ferè in peristylis, templis, fenestris, arcus non pilis, sed rotundis columnis adponere, fulcrè ue, magno vitio, cum debeant sum-

mis truncis respondere, atq; in huiusmodi operibus non possint, his rotundis, illis autem angulis constantibus, quos necesse est perpendicularum scaporum rotundorum superare, contra quam res expetit. **VTI OMNES STRUCTURÆ PERPENDICULO RESPONDEANT.** Perpendiculari præ-

ter id de quo lib. 7. demonstrabimus, est aliud genus quo exploratur vlla ne sit in structura proclinatio, fiet autem hoc modo. Sit regula per cuius medium, quam longa est, deformata sit recta linea. propendeat è filo plumbum, atq; vt commodius fiat in extrema ima regula sit forame in quod intrare possit, aut aliud quippiam eiusmodi. Ea regula cum admovebitur structura, si quidem recta erit, filum è quo pendet plumbum, tanget totam descriptam lineam, si alia qua inclinatio fuerit, & ipsum filum necesse est à linea discedere, eius figuram ad marginem adiecimus. **ANTERIDES SIVE ERISMÆ SINT.** Nos contrafortia & arcus obnitentes dicimus, Itali speronos, ceu sint calcaria, id est obnitentes muris pilas, vocant. **IN EXTREMIS ANGLIS CVM RECESSVM FVERIT AB EXTREMO ANGULO.** Locum huc indicauius lib. 1. cap. 5. **IDEO QVOD IN OMNIBVS LOCIS OMNIA GENERA COPIARVM NASCVNTVR.** Legendum negative, hoc est, non in omnibus locis. Nam lib. 1. cap. 2. dixit non omnibus locis arenam fossitiam nasci, aut cementorū, abietis, sapinorum, marmoris, copiam esse. Et in fine superioris libri de pulvere puteolano hoc ipsum monuit. **OFFICINATORIS EXACTIO.** Officinatus ipse faber est qui extruit, Architecti autem est arbitrari & deformare, id est designare.

G V L I E L M I

PHILANDRICASTILIO

NIIGALLI CIVIS RO. IN LIB.

septimum M. Vitruvii Pol-

lionis de Archite-

ctura, Anno-

tationes.

EX PROOEMIO.

**VM EGREGIAM BI-
BLIOTHECAM PER-
GAMI AD COMMU-
NEM DELECTATIO-
NEM INSTITVISSET.**

In qua erant librorum ducenta millia

**Auctore Plutarcho in vita M. Antonii. NON MI-
NORIBVS INDVSTRIIS ADEVN-
DEM MODVM CONTENDERAT
ALEXANDRIÆ COMPARARE.**

*In ea Bibliotheca ad millia fermè voluminum septingen-
ta fuisse scribit Gellius lib. 5. cap. vltimo. Meminerunt
eius Eusebius lib. 8. de præparatione Euangelica, et Ari-
stas lib. de septuaginta interpretibus. IONICA
EPHESI, QVÆ EST DIANÆ. Hanc*

ædem Dipteron fuisse scribit lib. 3. cap. 1. ITEM
 DE ÆDE MINERVÆ DORICÆ
 QVÆ EST ATHENIS IN ARCE.
 Scribendū Dorica, refertur. n. ad ædē, cuius species erat
 Dorica. Dixi autē de ea cap. 7. lib. quarti. ET LI-
 BERI PATRIS TEOMONOPTEROS.
 Admonui lib. 3. non vnā esse dictionem sed
 duas, idest in Teo insula fuit ædes monopteros dicata
 Baccho de qua scripsit Hermogenes. Quid autem esset
 ædes monopteros, scripsimus lib. 4. cap. 7. DE MAV-
 SOLEO SATYRVVS ET PHITEVS.
 Meminit Pythii veteris cuiuspiā Architecti cap. i. lib. i.
 qui ædem Minervæ sit Prienæ architectatus. Et lib. 4.
 cap. 3. Pytheum dicit, vt possit idem esse Architectus,
 tantum moneo, nihil statuo. NANQVE SINGVLI
 ARTIFICES SVMPSERVNT CER-
 TATIM PARTES AD ORNAN-
 DVM ET PROBANDVM, LEO-
 CHARES, BRIAXES, SCOPAS,
 PRAXITELES. De Mausoleo, Plin. lib. 36.
 cap. 5. in hunc modum. Patet (inquit) ab Austro & Sea-
 ptentrione sexagenos ternos pedes. Breuius à frontibus
 toto circuitu pedes quadrigentos. xi. Attollitur in altitu-
 dinem. xxv. cubitis. cingitur columnis. xxxvi. ab Oriem-
 te coelauit Scopas, à Septétrione Bryaxes, à meridie Tim-
 motheus, ab occasu Leochares, &c. COEGIT AD
 SEPTEM SPECTACVLORVM E-
 IVS OPERIS PERVENIRE FOR-
 MAM. Orbis septem miracula, præter cæteros recen-

set Cassiodorus, variarum lib. 7. eius verba sunt hæc.
 Ferunt præsci sæculi narratores, fabricarum, septem tantum
 terris attributa miracula, Ephesi Dianæ templum, Re-
 gis Mausoli pulcherrimum monumentum, a quo & Mau-
 solea dicta sunt, Rhodi solis æneum signum, quod Colos-
 sus vocatur, Iouis Olympici simulachrum, quod Phidias
 primus artificum, summa elegantia, ebore auroque forma-
 uit, Cyri Medorum Regis domus, quæ Memnon arte pro-
 digæ, illigatis auro lapidibus fabricauit, Babylonæ muri,
 quos Semiramis Regina, latere cocto, sulphure, ferroque cõ-
 struxit, Pyramides in Ægypto, quarum in suo statu se
 umbra consumens, vltra constructionis spacia, nulla par-
 te respicitur. EVPRANOR. Scribo Euphranor
 ut apud Plinium lib. 35. cap. ii. IN DEORVM
 SESSIMONIO. Pro templis, quod non memini
 legere apud alium Auctorem. SED ETIAM A
 C. MVTIO, QVI MAGNA SCIEN-
 TIA CONFISVS, ÆDES HONO-
 RIS ET VIRTVTIS MARIANÆ
 CELLÆ. Eius ædis mētio est lib. 3. cap. 1. et apud
 Plutarchum lib. de fortuna Romanorum. Marmorea ta-
 bula inuēta in via Flaminia indicat de manubiis Cimbri-
 cis & Teutonicis extructam. Fuit autem in ea Esquilinæ
 montis parte quæ hodie Merulana pro Mariana
 vocatur. Illud verò prætermitti non debet,
 quod. D. Augustinus intellexit, nemi-
 nem honoris templum ingredi
 posse, qui non sit
 prius vir
 tutis ingressus.

CAP. PRIMVM.

T INDVCATVR CVM ST A
 TVMINE RVDVS. Statumen dicitur quicquid pro fulcimento sternitur, idest inductionis corium imum. Fieri statumen debere non minore saxo quam quod possit manu implere paulopost tradit. FISTVCATIONIBVS GVM MAGNA CVRA SOLIDETVR, idest pactionibus, palis aut sublicis vstilatis confixis et machinis adactis. PANDATIONE SIDENTIBVS. Hoc ipso capite paulo mox. Contignationes humore crescentes, aut siccitate decrecentes, seu pandationibus sidentes mouendo se, faciunt vitia pauimentis. ITEM DANDA EST OPERA NE COMMISCEANTVR ASSES ESCVLINI Q VERNIS. Palladius lib. 1. cap. 9. Deinde vt axes quernæ cum æsculeis non misceantur, nam quercus humore concepto, cum se cœperit siccare torquebitur, et rimas in pauimento faciet. Æsculus autem sine vitio durat. Sed si quercu suppetente æsculus desit, subtiliter quercus siccetur, et transuersus atq; directus duplex ponatur ordo tabularum clauis frequentibus fixus. NAMQVE DE CERRO AVT FAGO SEV FARNO NVLLVS ADVETVSTATEM POTEST PERMANERE. Palladius dicit de his arboribus, diutissime eas durare, stratis paleis vel filice. Farnum autem etiam hodie vocat Italia de genere quercuum arborem. COASSATIONIBVS FACTIS, SERIT

ERIT FILEX, SI NON PALEA
 SUBSTERNATUR. In Plinio lib. 36. cap.
 25. mendose scriptum est filice pro filice, & in meo exē-
 plari hoc loco silex pro filex, quanquam aliàs dicitur si-
 lix, cuius duo sunt genera apud Plinium lib. 27. cap. 9.
 NE MINORE SAXO QVAM QVI
 POSSIT MANVM IMPLERE. Facile est
 vel indoctissimo iudicare, scribendum esse, quam quod.
 RVDVS SI NOVVM ERIT, AD
 TRES PARTES VNA CALCIS MI-
 SCEATUR. Palladius lib. 1. cap. 9. Statumina=
 bis rudus, idest saxi contusi duas partes, & cum vna cal-
 cis temperatæ constitues. SI REDIVIVVM
 FVERIT. Idest è veteri renouatū. Vtuntur enim
 ad pavimenta duplici rudere, nouo quod fit è lapide tunc
 primū contuso, aut testis, addita vna parte calcis ad duas.
 Vtuntur & vetere siue rediniuo, ex pavimentis aut ædi-
 ficiis dirutis, in quo miscendo minus opus est calcis, sed ad
 quinq; sufficiunt partes duæ. DE CVRIIS IN-
 DVCTIS. Idest inducta hominū decuria siue mul-
 titudine qui ligneis vectibus pinsant & subigant materiā,
 vt mox. cap. 3. CRASSITVDINE SIT
 DODRANTIS. Idest nouem pollicum. Nam
 pollex vncia è, idest pars pedis duodecima. INSVPER
 EX TESTA NVCLEVS INDVCA-
 TUR. Nucleum vocat maxime resistentem crustam,
 siue coriū, idest interius pavimētū, vulgus Italum animam
 vocat. AD REGVLAM ET LIBEL-
 LAM EXACTA PAVIMENTA
 STRVANTVR SIVE SECTILI-

BVS, SEV TESSERIS. Pavimenta principio picta fuerunt, postea facta sunt lithostrota, idest tessellatis lapillis strata, quorum fit mentio apud Varronem lib. rei rusticæ. 3. cap. 1. & Plinium lib. 36. cap. 25. Per sectilia intelligo sectas paruas marmoreas crustas in varios interdum colores, idest opus amusseatum, siue musium ut Spartianus in Pescenio, nos mosaicum vocamus. Per tesseras, quadrata grandia. Opus musium expressit Nilus scholasticus Epigrammaton lib. 4. πῶς ἐκ λίθου ἁμοθεν ἁμης συμφερετὸς, λεγόμεν ἱζαπὶν. vsq; ὁ ἄνθρωπος. Alciatus vertit, Qua arte ex aliisq; lapillis Tam cito compositum transierim in satyrum. Artifices dicuntur musuari a Theodos. & Valentinianno Codicis lib. 10. de excusationibus artificum. NVL LI GRADVS IN SCVTILIS. Palladius lib. 1. cap. 9. tesseras & scutulas in pavimento dixit pro frustis quadratis & rotundis à scuti figura, à qua etiam scutulatum equum dicunt, qui vulgo pomulatus vocatur. Et scutulatum aranearum rete nominatur Plinio lib. 11 cap. 23. Nam scutulas idem auctor lib. 17. cap. 16. intelligit cortices qui in emplastratione ex arboribus scuti figura eximuntur, & qui eadem forma imponuntur. SEV FAVIS EXTENT. Nos cum quæreremus quid hoc nomine significaretur, incidimus in apum aluearia, contemplati sumus cellas sexangulas, tum intelleximus Vitruvium fauos dixisse pro frustis exagonis. Nam fauus, ut scribit Varro lib. 3. rei rusticæ. cap. 16. est quem fingunt apes multicautum è cera, cum singula caua sena latera habeant, quot singulis pedes dedit

natura.

natura. Quamquam non semper eiusdem figuræ reperiri, auct.
 est Columella lib. 9. cap. 15. sed & quadrata, & rotun-
 da, & longa. ET SUPRA LORICÆ EX
 CALCE ET ARENA INDVCAN-
 TUR. Id est tectorium, crusta, corium, unde loricare
 parietes Varroni lib. de re rust. 1. cap. 57. & Plinio
 lib. 8. cap. 24. de Ichneumone limo se mergente siccan-
 tes Sole & huiusmodi coriis se loricante. Loricā diximus
 lib. 2. esse testaceam structuram, id est veluti coronices
 proiectas siue semisfastigia quæ stillicidium à muris arce-
 rent. Apud Vegetium lib. 4. loricula significat id mu-
 nimentum quod urbium obsessores ultra iactum teli ædifi-
 cant, fossa, vallo, sudibus, & turriculis instructa, ut erum-
 pentibus è ciuitate obsistere possint. Et loriculam in te-
 sto Hieronymus contra Pelagianos lib. 1. ex Deuterono-
 mi cap. 22. vertit pro murulo qui in circuitu tectorū sit,
 ne quis in præceps labatur. Quod Interpretes septuagin-
 ta & φάβαν dixerunt, nam quod Ezechielis cap. 40.
 πτερ βοῶν Symmachus & illi verterunt. (Si modo eo-
 rum est versio, de quo video plerosque dubitare, neque id for-
 tasse abs re, nam D. Hieronymus non vno tantum loco, sed
 & Iosephus in præfatione Iudaicarum antiquitatum tra-
 dunt septuaginta illos duos legem tantum id est quinque
 Moysi libros in Græcam linguam transulisse.) A qui-
 la autem & Theodotio murum, ut scribit Hieronymus,
 Id verò loriculam dici oportuisse contendimus. SUB
 DIO VERO MAXIME IDONEA
 FACIENDA SVNT PAVIMENTA.
 Subdialia pavimenta Græci inuenere, ut scribit Plin. lib.
 36. cap. 15. CALCISQVE DVÆ PAR-

TES, AD QVINQVE MORTARI.
 Proportio est dupla sesquialtera. Aduerte autem hic mortarium dici, non pro ipso lacu ubi rutro subigitur, vt supra lib. 5. cap. vltimo, sed pro ipso rudere siue materia. Sic in fine lib. 8. vsurpatum reperiēs. Plinius hunc locū trāstus lit memorato loco. Necessarium (inquit) ruderi nouo tertiam partem testæ tusæ addi, deinde rudus in quo due quintæ calcis misceantur. TVNC AVTEM NVCLEO INDVCTO. Crasso sex digitos inquit Plinius dicto cap. 23. FASTIGIVM HABENS IN PEDES DENOS, DIGITOS BINOS. Plin. sesquuncem, id est vnciam cum dimidia siue pollicem cū semisse, qui sunt digiti duo. Sane vncia continet digitum vnum & tertiam digiti partem. Sextans duos & duas tertias. Quadrans quatuor, qui est palmus minor, id est πᾶλαις. Triens quinque & vnam tertiam. Quincunx sex & duas tertias. Semis siue semipes octo. Septūx nouem & vnam tertiam. Bes decem & duas tertias. Dodrans duodecim. Estq; Græcis δωδεκά (mendosus enim est etymologus vbi pro δέκα scriptum est δέκα.) Dextans tredecim & vnam tertiam. Deunx quatuordecim & duas tertias. Pes qui as & pondo habetur, (vnde dupondium Columellæ lib. 5. cap. 1. & lib. 12. cap. 2.) sedecim continet. Hoc ratio cinii per digitos genus, diximus esse minus expeditum, sed illud adnotatione dignum succurrit, quod Columella libro 12. cap. 34. decoquere ad palmū vsurpat, pro ad quartas. FRACIBVS QVOTANNIS ANTE HYEMEM SATVRETVR. Olei

fecibus,

fecibus, amurca, retrimento olei, sunt enim fraces olearum
 carnes, & inde feces auct. Plinio lib. 15. cap. 6. TE=
 GVLÆ BIPEDALES INTER SE
 COAGMENTATÆ, &c. Hunc locum ita est
 imitatus Palladius lib. 6. cap. 11. Tunc antequam rudus
 siccetur, bipedas (intellige tegulas) quæ per omnia late=
 ra canaliculos habeât digitales, iungemus, ita vt calce vi=
 ua ex oleo temperata, bipedarum canales, qui inter se cõ=
 nectendi sunt, impleantur, & earum coniunctione rudus
 omne cooperiatur, nam siccata omnis materia vnum cor=
 pus efficiet, & nullū trāsmittet humorem. ET VIR=
 GIS CÆDENDO SVBIGATVR.
 Frequenter bacillis rudibûs ue verberādo densetur. SI=
 VE EX TESSERA GRANDI, SIVE
 EX SPICA TESTACEA STRVAN=
 TVR. Spicatorum testaceorum meminit Plinius lib.

36. cap. 25. fit autem pavimentum spicatum testaceum, laterculis coctilibus iunctis & in latus proclinalis ad spicarum imitationem, vulgus vocat piscis spinam. Romæ in eo pavimenti antiqui genere, visuntur laterculi crassi digitū vnum, lati tres, longi sex. Sunt & longi digitos quatuor, crassi vnum, lati duos. Mille sunt aliæ in Basiliensis, pavimentorū species ex mar moris omni genere, Iaspide, Por

phyrite quorum materiem longo intervallo superat opus,

quãq̃ nec illa quidẽ antiquorũ sunt opera, sed nec recetia.

CAP. SECVNDVM.

E ALBARIIS OPERIBVS
d EST EXPLICANDVM. Te

ctoria aut gypso fiunt, aut pura calce, hoc vocatur albarium opus, aut calce & arena, & dicitur arenatũ, aut marmore & calce & marmoratum nominatur. Qui parietes tectoriis inducunt Græcis κονιότοις dicuntur οἱ δὲ λίθω παρὰ χρίοντες. Theodos. & Valentin. AA. Cod. lib. 10. de excusationibus artificum. vocant albinos siue potius albarios. SI GLEBAE CALCIS OPTIMÆ, ANTE MVLTOTEMPORE QVAM OPVS FVERIT MACERABVNTVR. Calce non vno modo ad tectoria vtuntur, nam est quæ statim à gleba ad opus confertur, vilioribus albariis dicata. Intritam autem vocant quæ tempore macerata & fermentata, nobilibus reslinquitur albariis. Tradit Plinius lib. 36. cap. 23. Intritam quo vetustior sit, eo meliorem, Inueniriq̃ in antiquarum ædium legibus, ne recentiore trima vteretur redemptor quisquam. Tertia quoq̃ parte pōderis quam suus fuerat lapis, leuior sit calx oportet ea, quam periti probet, vt hoc non prætermittam. SVMATVR ASCIA ET QVEMADMODVM MATERIA DOLATVR, SIC CALX IN LACV MACERATA ASCIETVR. Calcem vt utilem ad albarium opus probes, post Vitruuium etiam docet Palladius lib. 1. cap. 14. Ascia (inquit) calcem quasi

quasi lignum dolabis. Si nusquam acies eius offenderit,
 & si quod asciae adhæret fuerit molle atq; viscosum con-
 stat albariis operibus convenire. Hoc & Plinius scribit,
 lib. 36. cap. 23. SVMATR ASCIA.
 Dolabra, notum fabrorum materiariorum instrumentum,
 quo asperitas dolatur & perpolitur. SIC CALX
 IN LACV MACERATA ASCIE-
 TVR. Lacum appellat conceptaculum ubi calx mace-
 ratur, ut si qua gleba parum ignibus excocta fuerit, mace-
 ratione solvatur. INDICABIT EAM E-
 VANIDAM. Raram, inanem, cum oporteat lentā
 esse et glutinosam quam ad tectoria probes. CAME-
 RARVM DISPOSITIONES IN
 CONCLAVIBVS DISPONANTVR
 NISI LACVNARIBVS EA FVE-
 RINT ORNATA. Lacunaria contignatio-
 num sunt. Camerae verò curvantur, aliæ in fornices, aliæ
 in testudines, aliæ in hemisphæria, aliæ complusculis ar-
 cubus constant, aliæ istorum quota sunt pars.

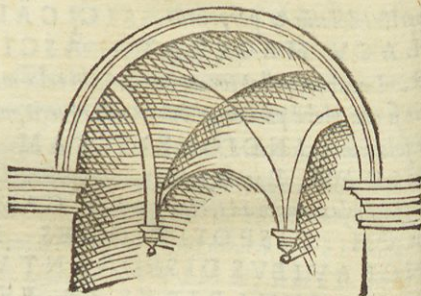
CAP. TERTIVM.

VM ERGO CAMERARVM
 POSTVLABIT RATIO.

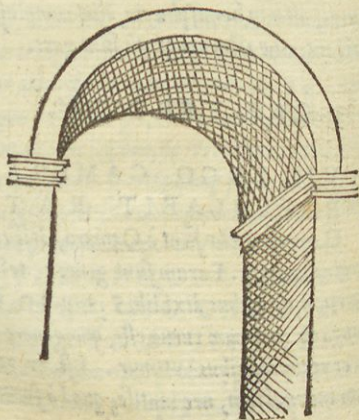
Camerae dictæ sunt à Camuro, id est curuo, au-
 ctore Servio Georg. 3. Earum sunt genera, testudo, &
 hemisphærium, de quibus dixi lib. 5. cap. 10. & fornix
 quæ oblonga & in arcum curua est, quo genere in hypo-
 geis & cryptoporticibus utimur. Est & genus apud
 Italos non inuenustum, nec inutile, quod à forma lunula=

218 GVL. PHIL. ANNOT.
tum vocant, media scilicet Testudo, fit autem quaquada
uersus, medio fornicato.

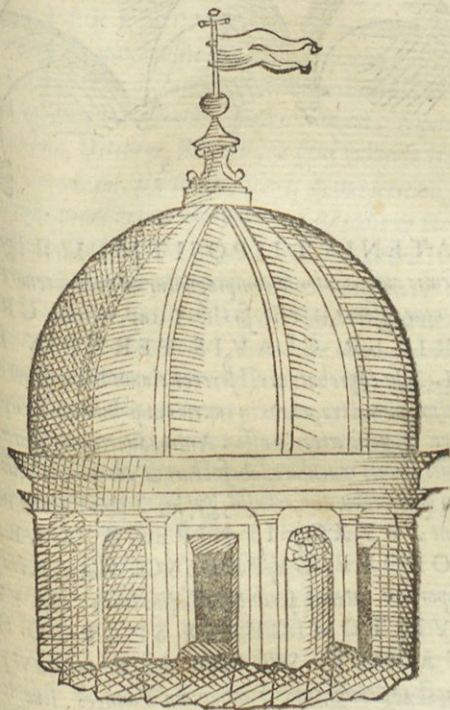
TESTVDO.

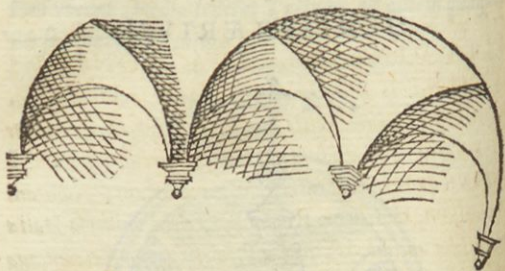
FORNIX.

HEMISPHERIVM.

LVNVLATVM.

CATENIS DISPOSITIS. Id est ligneis
vinculis quibus inter se compinguntur & eodem tenore re-
tinentur afferes, ita est vsus lib. 5. cap. vltimo. CRE-
BRITER CLAVIS FERREIS FL-
XI. Vsu cōprobatum est ferreos clauos in intestino opes-
re plurimū valere, æreos in cæteris atq; humido loco præ-
stare & penè æterna esse. Animaduertimus marmora
clavis ferreis maculari, labefactari & corrumpi. Rubigie-
nem qui verebuntur, cerussa, gypso, & pice liquida inun-
gant. BVXO, IVNIPERO, OLEA,
ROBORE, CVPRESSO. Hac materia fieri
oportere catenas scribit Palladius lib. 1. cap. 13.
TVM TOMICES EX SPARTO H-
SPANICO. Scribendū tomice, aut tomica vt paulo
post auferendi casu. Sunt autem Tomices, siue tomice
cæleuiter tortæ restes ex sparto, aut ex harundinibus, ex
canabi etiā impolito & lino, iunco, atq; palma, vt ex Plin-
io lib. 17. cap. 10. Columella lib. 12. cap. 32. Pala-
dio lib. 1. cap. 13. & aliis deprehenditur. ET MAX-
TAXÆ, TOMICÆ, AD IVSTAM
LON=

LONGITVDINEM VNA CRASSITVDINE ALLIGATIONIBVS TEMPERENTVR. Lego & mataxæ & tomicæ, vt sit mataxa restis siue funiculi species. Isidorus lib. 19. cap. 29. dictam existimat à circuitu filorum, à meta, vel quòd transferatur, quasi metaxam. Aquitani madaißam, Hetrures, Romani, & penè vniuersa Italia mataßam vocant. μεταξα Græcis dicitur sericum, quia in significatione opinor vsurpatum ab Arcadio & Honorio lib. 11. Cod. de muricilegulis. Vnde metaxarii Iustiniانو lib. 8. Cod. de pigno. et hypothecis. meminit et metaxæ Martianus Iuricon. lib. 39. Pandect. eodẽ titulo. Aetius & Aëturius medici, bombicum vermium vellus antequam cortinam experiatur, idest vt vulgo dicunt sericum crudum, Cataxam dicunt, luxata & inducenda diffusione pro mataxa siue metaxa, vt cunq; Cataxam agnouit Ruellius lib. de stirp. 2. Adeo pertinax in illis Aetioribus mendum irrepsit. Mattæ autem dicuntur Storaæ, quo vtitur Ouidius Fastorum libro sexto.

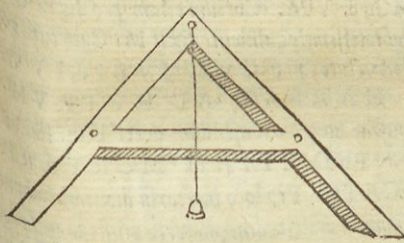
At dominus discedite ait, plaustrorū morantes
Sustulit, in plaustro scirpea matta fuit.

ET HÆ AD ASSERES (VTI SVPRASCRIPTVM EST) TOMICÆ RELIGENTVR. Nusquam legi tomicam prima inflexione quod meminerim, nisi his locis, et apud Plinium lib. 17. cap. 10. CVLPELLIQVE LIGNEI IN EAS CONFIGANTVR. Sunt vericula quibus transfiguntur tomices veluti spathellæ. IMVM COELVM EARVM TRVLLISSETVR. Idest gypso inducatur.

Aliàs est trullissatio trulla cuiuscunq; tectorii inductio. Sed quod paulopost gypsi meminit ceu nō admiscendi coronis, credidimus camerarum ipsarum primam inductio- nem gypso fieri, atq; ita trullissationem interpretati su- mus. Hic (nisi fallor) locus occasionem dedit Budæo vi- ro alioquin iudicio acerrimo, & nostræ Galliæ ornamento suspicandi trullissationem fieri gypso, ceu ea semper eius- modi esset, sed potuit eum admonuisse locus ex proximo capite. Pro arenato (inquit) testa trullissetur. IN HISQVE MINIME GYPSVM DE- BET ADMISCERI. Plinius tamen lib. 3. 6. cap. 24. gypsum ait coronis esse gratissimum. Proxi- ma calci res est gypsum, fit ex cocto lapide, & e terra for- ditur vt in Cypro. Præter id quod densum est, vidi Ro- mæ duas non dissimiles alabastritæ, squameolam vtranq; vocant, quod veluti squamis constant, sed vna maioribus, altera minoribus, hac non nisi ad gypsum vtuntur, illa etiā secta in crustas ad tectoria. AD REGVLAM ET LINEAM. Exigenda rectitudine solent ferè artifices vti regula (ea Græcis ὑγὺων dicitur) fabri at- tem materiarii siue carpentarii etiā amussi vtuntur, idest funiculo quem rubrica aut alio colore oblinunt, Græci σάθμω dicunt, Gellius libro vltimo cap. vltimo lineam vocat, Angelus Politianus in Charmide Platonis regulam transfert. Ammonius in Categorias Aristotelis siue Architeæ scribit, fabrum amussi vti instrumento ad exigē- dam materiæ rectitudinem aut curuitatem, non aliter atq; domorum structor Catheto, idest Perpendiculo exigat pa- rietes recti sint an cōtra ὡς γὰρ ὁ τεκτων τῇ σάθμῃ

καὶ ῥηται ὀρθάνω προς διακρινισιν τῶν τε ὀρθῶν
 ἔυλκον καὶ τῶν καμπύλων, ὁμοίως οὐκ ὀ-
 ὀμος τῇ καθετῶ διακρινούσῃ αὐτὸ ὀρθοῦς καὶ
 αὐτὸ μὴ τοιοῦτο τῶν τοίχων, Vtuntur etiam libra
 quæ & libella dicitur, ad directiones exigendas, & longi-
 tudines, vt ex Vitruuio didicimus & Plinio lib. 36. cap.
 22. & 25. Constat autem gnomone, idest regulis dua-
 bus ita iunctis capitibus duobus, & diuarcatis alteris, vt
 rectum angulum efficiant, ab angulo pendente è filo plū-
 bo, quod vbi transversæ compactæ tertiæ regulæ descri-
 ptam in medio ad perpendicularum lineam tetigerit, indica-
 bit libratam longitudinem. Instrumentum nostri Niuel-
 lum, Itali partim liellum, partim arcipendulum nomi-

narūt si-
 cut quod
 ad perpē-
 diculū eē
 dicimus,
 id esse a-
 iunt su-
 etum ad
 plūbum.

ANGVLI AD NORMAM. Normam su-
 bri appellant squadrā. Regulæ capiti coagmentant aliam
 prominentem, vt referāt duæ angulum rectum. Vitruuius
 lib. 9. cap. 1. veram normam ita derformat vt sit trian-
 gulus disparibus lateribus, vno tamen recto angulo. Su-
 mantur (inquit) regulæ tres, è quibus vna sit pedes tres,
 altera pedes quatuor, tertia pedes quinque. Hæc regulæ
 inter se compositæ tangant alia aliam suis cacuminibus

extremis Schema habentes trigoni deformabunt normam
 emendatam. CVM AB ARENA PR^æ
 TER TRVLLISSIONEM NON
 MINVS TRIBVS CORIIS FVE-
 RIT DEFORMATVM. Palladius lib. 1.
 cap. 15. hunc locum ita imitatur. Parierum tectura sic
 fiet fortis & nitida. Primo trullis frequentetur inductio.
 Cum siccare cœperit iterum inducatur, ac tertio, post hæc
 tria coria, ex marmoreo grano cooperiatur ad trullā, quæ
 inductio ante tandiu subi genda est, vt rutrum quo calx
 subigitur, mundum leuenius. Hæc quoq; marmorei gra-
 ni inductio, cum siccare cœperit, aliud corium subtilius
 oportet imponi, sic & soliditatem custodiet & nitorem.
 TRIBVS CORIIS FVERIT DE-
 FORMATVM. Corium etiam pro ductu & di-
 rectione tectorii atq; pauimenti dixit M. Cato cap. 18.
 de re rustica. VTI CVM SVBIGITVR
 NON HÆREAT AD RVTRVM.
 Contra in albario opere censendum docet Plin. lib. 36.
 cap. 23. SED ETIAM MORTARIO
 COLLOCATO. Pro loco mortariū dixit vbi adnitēte
 certatim hominū multitudine, materia pinsitur & subigita-
 tur. ITAQVE PARIETIBVS VETERIBVS
 NONNVLII CRVSTAS EXCI-
 DENTES. Tectoriū tanta fuit apud antiquos crasse-
 situdo, vt ex ætis logistæ id est algoristæ in supputationi-
 bus suis pro mensulis & tabulis deformatoriis vterentur.
 Porro illud admonendum puto, vj os esse antiquos ad pa-
 rietū tectoria, sectis in quadrata, tabulas, sex angula, tri-
 quetra, marmoribus, alabastrite, & id genus lapidibus, &
 vitro,

vitro, aut inductis crustis puris, vel pictis, aut cælati-
s, idest albario opere, vel marmorato, nō insignitis, nec aspe-
ris, aut contrā, insignito albario, marmorato ue, nos nisi
fallor anaglyphicum opus dicere possumus cum exta-
bit, sicut diaglyphicum quando introrsus fiet impressio.
Admiscuerunt et incrustationibus conchas, potissimū fon-
tium fornicibus, quod genus videtur in villa Ciceronis ad
Formias Campaniæ oppidum, intersparsis purpuris, pelo-
ridibus & aliis conchis. Et Romæ aliquot locis. Id quod
recentiores imitati sunt non infelicitur. IPSAQVE
TECTORIA ABACORVM ET SPE-
CVLORVM DIVISIONIBVS. Aba-
cus auctore Capella lib. Geometriæ, res est depingendis
designandisq; opportuna formis. ET SPECV-
LORVM DIVISIONIBVS. Neq; enim
vlla specula reddūt certiores imagines, quam huiusmodi
expolita tectoria, aut leuigatæ marmoreæ crustæ, ad quā
rem vidimus Venetiis & Romæ Smirillo & Tripolea
vi, ut nos docemus libro de polituris. Specula aut fieri
solere ex stanno, & postea argentea, tradit Plinius lib.
33. cap. 9. SIN AVTEM IN CRATI-
CIIS TECTORIA ERVNT FA-
CIENDA. Craticii parietes sunt ex directis &
transuersis lignis, aut cannis potius intextis in cratis mo-
dum ut lib. 2. cap. 8. A Papiniano lib. Pandect. 17.
pro socio, ex Mela, dicitur paries concraticius, idest cra-
ticius inter duos communis, idest qui inter duos confines
struitur & quasi intergeritur, vnde intergerinum appel-
lant, Plinius lib. 35. cap. 15. & Sextus Pompeius.
CLAVIS MVSCARIIS PERPE.

TVÆ FIGANTVR. Clauos muscarios inter-
pretor qui sunt umbellati, idest capitibus latioribus, et
expassis in orbem cacuminibus, quomodo umbellatos fru-
niculi, sambuci, et amfi dicimus flores. Nam quæ Dider-
scorides dicit *συία*, idest comas et umbellas, Plin-
lib. 12. cap. 26. vocat muscaria, semine (inquit) in mus-
scariis pendente. Sunt et alii clauī vncinati, idest nō cir-
culatis capitibus, sed qui pro umbella vncū habent, Vn-
cinos Vitrau. lib. 5. cap. 10. appellat. **ITERVM**
LVTO INDVTO. Scribendum inducto. Est
autem inducere, tectoriū addere. Inducuntur calx, gypsū,
arenatum, marmoratum et similia trulla, colores et ter-
pencillo. Dicuntur etiam decreta et scripta atq; huiusmo-
di, inducta, pro abolitis et oblitteratis, quod atramento in-
ducto deleantur.

CAP. QVARTVM.

ABENS NARES AD LOCVM
PATENTEM. Nares intelligit extre-
mam perstructi canalis partem, qua egerunt
quicquid humoris conceptum est, idest ipsas canali fau-
ces. **BESSALIBVS LATERCVLIS**
PILÆ SVBSTRVANTVR. Idest oculo
pollicum. **DEINDE INSVPER ERE-**
CTÆ HAMATÆ TEGVLÆ. Hamatæ
ad differentiam earū quas lib. 5. cap. 10. dixit sine mar-
ginibus. Sunt enim tegularum aliquæ planæ, sunt et in
canaliculi modum ductæ, Aliæ habent margines vtrinque
extantes, cætera planæ, eas hoc loco vocat hamatas. Te-
gulae

gula præterea Vitruvius sunt testæ latiores quibus non
 tam ad structuram utimur, quam ad pavimenta & alia
 opera, in quibus tegendi usus præbent. Q. VARVM
 INTERIORES PARTES CVRIO-
 SIVS PICENTVR. Pice liquata inungantur
 oblinatur ue. NEC MEGALOGRAPHIA.
 Megalographiam interpreto picturam magni sumptus,
 & magnarum personarum aut rerum deformatricem atq;
 figuratricem, ut Deorum, pugnarum, fabularum, ut proxi-
 mo cap. sequenti. Eo modo dixit Plinius lib. 35. cap. 10.
 Rhyparographon, sordidarum atq; humilium rerum picto-
 rem. NEC CAMERARVM CORO-
 NARIO OPERE SVBTILIS OR-
 NATVS. Hoc iam monuit proximo tertio capitulo.
 ET SOLO FISTVCATO INDVCI-
 TVR. Idest solo palato, alias significabit pavito fistu-
 ca aut vectibus. DEINDE CONGESTIS
 ET SPISSE CALCATIS CARBO-
 NIBVS. Hoc scribunt Plinius lib. 36. cap. 25. &
 Palladius lib. 1. cap. 9. ET SVMMO LI-
 BRAMENTO COTE DESPVMA-
 TO. Idest lenigato, absterfo. Plinius dicto capite, di-
 cit despumare, & paulo post. Cote depoliturum, interpre-
 tans illud despumare. ET Q. VOD POCV-
 LIS ET SPVTISMATIS EFFVN-
 DITVR. Idest sputis & excreationibus, quæ à Græ-
 cis $\pi\upsilon\sigma\mu\alpha\tau\alpha$ & $\pi\upsilon\tau\upsilon\sigma\mu\alpha\tau\alpha$ dicuntur. Iuuenalis
 Satyra. ii. posteriore usus est, nam ita ut legatur placeat
 magis, quam ut aliis visum est, pœdemate. Qui Lacæ-
 demonium (inquit) ptygmate lubricat orbem, pro annulo.

CAP. QVINTVM.

ETERIS CONCLAVIBVS

Id est triclinis de quibus lib. 6. cap. septimo.

NANQVE PICTVRA, IMAG

GO FIT EIVS QVOD EST, SEV

POTEST ESSE. Vulgo iactari solet Horatius

num illud ex arte Poetica. Pictoribus atq; poetis quidlibet

audendi semper fuit æqua potestas. At non sine risu

spectari posse initio eius libri ait pictorē qui humano cap

iti velit iungere equi nam ceruicem, & varias inducere

formas. Ea demum pingenda existimabat quæ à natu

ra non abhorrerent. Nec mihi obiciās antiquorum huius

modi opera etiam nūc ostēdi, & quod picturæ genus max

reprehendit, Italis dictas grotescas, non possunt vere

dici picturæ, quæ sunt à veritate alienæ, etiam si aucto

res nactæ sint egregios. Sed de pictura scribemus aliquā

do & colorum compositione proprio dicato ei rei libro,

quod nullus tentauit, & pictoribus ipsis vsu magis quam

ratione cognitū. Quod autem ad reliquorum colorum ra

tionem attinet, (quandoquidem vitrariis, figulis, insectis

ribus sua est & colorum ratio) id nos in Hyalurgia, plā

stice, & Baphice, libris trademus. ET SILA

CEORVM MINIACEORVMQVE

CVNEORVM INTER SE VARIAS

DISTRIBUTIONES. Silaceos à Sile pro

purpureis hoc loco interpretor ex cap. ii. & 14. huius li

bri. Quamq; fuisse sili lutei coloris facile ex cap. 7. sumi

potest. Cum enim dixisset Ochram Atticam non haberi

subiungit. Itaq; antiqui egregia copia silis ad politionem

operum sunt vsi, ut liberum sit utrum voles dicere cuneos

silaceos,

lilaceos, purpureos, aut luteos. SCENARVM
 FRONTEs TRAGICO MORE, AVT
 COMICO, SEV SATYRICO DESI-
 GNARENT. Ea sunt tria Scenarū genera de qui-
 bus scripsit lib. 5. cap. 8. VARIETATIBVS
 TOPIORVM ORNARENT. Topiaria
 arbusculis, fructibus, & herbis variarum rerum effigies
 representant, à Topiis, idest funiculis. Topiarii autem
 dicuntur artifices formandarum arborum, aut herbarum
 in varias formas, quo nomine vtūtur Africanus Pandect.
 lib. 32. de legatis tertio, & Vlpianus non semel de fun-
 do instructo. Pandect. lib. 33. FLVMINA,
 FONTEs, EVRIPI. Euripi, auctore Cicero-
 ne lib. 1. de legibus sunt ductus aquarum, qui & Nili eo-
 dem loco dicuntur, ita tamen vt existimem nilos esse si
 maiores sint. Vtuntur Euripo hac significatione Plinius
 lib. 8. cap. 26. lib. 36. cap. 15. & aliis locis, Ovidius
 lib. 1. de Ponto, Suetonius in Cæsare Dictatore, Seneca
 Epistolarum lib. 14. & Lampridius in Heliogabalo.
 PRO FASTIGIIS, ARPAGINETV.
 LISTRIATI. Ornamenti genus quod quale fue-
 rit, ne suspicari quidem potui. IN MINVSCV-
 LO THEATRO QVOD E' KKAH-
 EIAΣTH' PION APVD EOS VO-
 CITATVR. Locus quo spectatum conuenirent,
 minusculum autem Theatrum à Græcis Θεατρῖον
 dicitur, vt apud Varronem lib. 3. de re rustica. cap. 5.
 PRÆTEREA SVpra EAM NIHILO
 MINVS ERISCENIVM. Episcenium siue

Episcenos vt lib. 5. cap. 7. dicitur quod supra Scenam extruitur, idest columnationū siue contignationum ordines. IN QVA THOLI. Tholos, quorū mentio facta est lib. 4. cap. 7. (sed hoc omiseramus quod proprium erat eius loci) intelligimus erectiores testudines templis addi solitas, quas Itali tribunas vocant. Eae sunt aut rectangulae, aut ad hemicycli ducuntur ambitum.

ACCEDIT HVC CHRYSOCOLLA. Chrysocolle vtuntur Aurifices ad glutinando feraruminandoq; auro, Boracem vocantes, eam Venetiis vidimus quadruplici coloris differentia, albam, luteam, viridem, & nigricantē. Quamquam scribit Plin. lib. 3. cap. 5. ei colorem esse herbae segetis lacte virentis, esseq; humorem in puteorum scrobibus per venam auri defluentem, crassescente limo rigoribus hybernis vsq; in duritiapumicis. Laudatiorem in ærariis metallis, proximam in argentariis fieri. Inueniri & in plumbariis, viliissimam aurariam, pingi etiam antequam pingat, lege reliqua.

OSTRVM. Purpuram vt infra cap. 13. ARMENIVM. Armenius lapis Dioscoridi lib. 5. cap. 96. cerulei coloris est, Plin. lib. 35. cap. 6. viridis communicato colore cū ceruleo. VTA LOMINO, NON A REDEMPTORE REPRÆSENTENTVR. Id est qui recipit extruendam & inducendam domum, cogi non potest lege, in pingendo vt chrysocolle, ostro & armenio, quandoquidem id genus colores præciosiores sunt, quam vt inter reliquos haberi debeant nisi id pactus sis. Plin. lib. 35. cap. 6. floridos colores dicit esse quos dominus pingenti præstat, Minius Armenium, Cinnabarim, Chrysocollam, indicum, & Puro puri sumo

CAP. SEXTVM.

RESTANT TECTORIIS
ET CORONARIIS OPERI-
BUS UTILITATEM. Corona-

rium opus duplex est. Intestinū, & albarium, ut cap. 2.
li. 5. idest ex materia & ex calce, sed pro coronis, quibus
præcinguntur parietes, illo loco accipit, hoc autem cap. &
quarto, pro ornamento camerarum intelligendū opus coro-
narium, de quibus coronis scripsit huius lib. cap. 3. **S**I-
VE ASSVLÆ DICVNTVR. Assulas
vocat quas Græci οὐρόω dicunt, idest fragmenta siue
frustula quæ scalpendo marmore excidunt, ea ferreis pi-
llis tunduntur & setaceis incerniculis triplici differen-
tia cribrantur ad tectoria, quod crassissimum fuerit, sub-
actum inducitur primo, vbi aruerit mediocri fit secundum
coriū, subtilissimo tertiū corium dirigitur. **Q**VEM-
AD MODVM SVPRASCRIPVTVM
EST. Cap. 3. huius lib.

CAP. SEPTIMVM.

COLORES, ALII SVNT QVI
PER SE CERTIS LOCIS
PROCREANTVR. Colorum, alii

natiui sunt, idest, ut vulgus vocat minerales, qui fodiun-
tur, quos numerat Plinius lib. 35. cap. 6. Sinopin, rubri-
cam, parætonium, eretrium, Auripigmentum, alii sunt fa-
ctici, qui mixtura & arte finguntur. De his qui nascun-
tur hoc capite & proximis duobus loquitur. De aliis qui
sunt, reliquis capitibus sermo erit, **V**TI QVOD

GRÆCE ΩΧΡΑ DICTVR. Ochra lutea est, cum vritur fit rubra. Scribit Plinius dicto cap. 6. Ochram etiam fieri exusta rubrica in ollis nouis luto circumlitis. Nam & in Topazio, Insula rubri maris nāsci, idem ex auctoritate Iubæ refert. Vide Dioscoridem lib. 5. cap. 99. ITAQVE ANTIQVI EGREGIA COPIA SILIS AD POSITIONEM OPERVM SVNT VSI. Silis tria sunt genera apud Plinium lib. 33. cap. 12. Atticū, Marmorosum, Præssum siue Scyricum, propriè silinum esse dicit. Paulo ante indicauimus ex hoc loco existimare nos Sil lutei esse coloris, Cum enim Ochra Attica carerent, vsi sunt Sile, Non illo quidem Attico, sed quod proxime ad colorē accederet Ochrae. Nam Sil Atticum existimamus coloris esse purpurei violacei (qui & ianthinus dicitur) Scribit enim Vitruuius cap. ultimo huius libri ad hanc sententiam, Attici Silis colorem efficit trita creta perfusa & macerata in aqua, in qua confersuerint violæ & expressæ sint. Sanè Georgius Agricola, lib. de metallis, post Hermolaum existimat id Latini esse Sil, quod Græcis ΩΧΡΑ. Et Hermolaus fatetur se aliquando deceptum qui putarit ceruleum & Sil, idem esse. ITEM RVBRICÆ COPIOSÆ, MVLTIS LOCIS EXIMVNTVR, &c. Nihil necesse est admonere rubricam terram esse rubrā qua pictores & fabri materiarii vtuntur. Quæ autem hic de rubrica scribuntur, ea de Synopide ait Plinius lib. 35. cap. 6. Synopsis (inquit) inuenta est primum in Ponto, inde nomen à Synope vrbe, Nascitur & in Ægypto, Balearibus, Africa, sed optima in Lemno, & in Capado

cia effossa è speluncis. Quod autem addit Cappadociam
 prætermissem à Vitruvio, & Strabo lib. 12. Scribit ru-
 bricam synopicam nasci in Cappadocia, & Dioscorides
 lib. 5. cap. 102. Palmam Lemnia fert, quod sit rubore,
 mino proxima. NON MINVS ETIAM
 LEMNO. Plinius dicto cap. 6. existimauit rubricam
 Lemniam non nisi signatam venundari vnde & sphragis
 appellaretur. Deceptus qui putarit eandem esse rubricam
 Lemniam, & Lemniam sigillatam, cum hæc, terra sit di-
 uersa à rubrica, vel auctore Galeno lib. antitodon. 1. ta-
 met si Paulus Aegineta lib. 7. eandem dicit. Lemnia lo-
 ta in tres differentias secernebatur. Nam quod summum
 & inum erat veluti aquosum & terrenum reiciebatur,
 quod lutum medium erat, exsiccatur deinde, imagine si-
 gnabatur. Vt videri possit qui Bolus Armenius falso ba-
 tlenus in officinis creditus est, terra esse Lemnia, cum nō
 ex Armenia ille, sed Lemno Aegei maris Insula adueha-
 tur, & à terra, qua etiam nunc Lemno aduecta sigillata
 vitur, solum differat, quod videntur admixta fuisse sa-
 bulonis grana vt commodius sigillo insigniretur. Id quod
 monuit Antonius Musa, et nos Venetijs probauimus, quā-
 quam Aloysio Mundella aliter visum est in medicinali-
 bus Epist. Lege Dioscoridem lib. 5. cap. 104. & Gale.
 simplicium medicamentorum lib. 9. namq̃ inter eos non cō-
 uenit. Apud Nicandrum reperio milton Lemniam pro
 rubrica lemmia. PARÆTONIUM VERO
 EX IPSIS LOCIS VNDE FODI-
 TUR HABET NOMEN. Parætonium d
 loco Aegypti vnde foditur nomen habet, fieri scribit Plin.
 lib. 35. cap. 6. ex spuma maris solidata cum limo, è cano

didis coloribus pinguiſſimum, & teſtoriis tenaciſſimum
 propter leuorem, quod & dixerat lib. 33. cap. 5. EA
 DEM RATIONE MELIMVM. Meli-
 num & ipſum candidū eſt, optimum in Melo inſula auct.
 Plinio lib. 35. cap. 6. Melinū colorem latini giluum auct.
 Seruio Georgicon. lib. 3. appellant, in floribus pro luteo
 dici animaduerto Dioſcoridi & cæteris. Meminit Paulus
 Iuriſconſ. Pandect. lib. 32. de legatis. 3. melini coloris.
 Et Galenus lib. 2. de compoſitione ſecundū genera docet
 quæ dicantur melina emplaſtra. Creta vi-
 ridis item pluribus locis
 nascitur. Ea eſt quantum conicere poſſum,
 quam veluti terram viridē appellant. Hanc au-
 tem GRÆCI ΘΕΟΔΟΤΙΟΝ VO-
 CANT, QVOD THEODOTVS NO-
 MINE FVERAT, CVIVS INFVN-
 DOID GENVS CRETÆ PRIMVM
 EST INVENTVM. Videtur Plinius lib. 35.
 cap. 6. id ceruſſæ tribuiſſe. Eſt & colos (inquit) tertius
 è candidis ceruſſæ, cuius rationem in metallis diximus.
 Fuit & terra per ſe in Theodoti fundo inuenta. Smyrne,
 qua veteres ad nauium picturas utebantur, Nunc omnis
 ex plūbo & aceto fit. AURIPIGMENTVM
 QVOD ΑΡΣΕΝΙΚΟΝ, GRÆCE
 DICITVR FODITVR PONTO.
 Auripigmentum ſcribit Plinius lib. 33. cap. 4. in Syria
 fodi pictoribus in ſumma tellure, auri colore, ſed fragili,
 lapidum ſpecularium modo. Non tam differt re a ſandæ
 racha, quàm colore. Nam præter eam quæ fit ceruſſa in
 fornace cocta, de qua cap. 12. inferius, Eſt alia foſſa

ita apud Dioscoridem lib. 5. cap. 113. Reperitur autem cum auro & argento in fodinis colore flammeo, vulgus arsenicon rubrum vocat, quod autem mixtum lutei est coloris, dicitur auripigmentum, id est croceum arsenicon. Est & tertium arsenici genus album, etiam fossitum.

CAP. OCTAVVM.

INGREDIAR NVNC MINII
RATIONES EXPLICARE.

Minium scribit Plinius lib. 33. cap. 7. esse arene coccinei coloris trita lotam farinam, quod subsedit iterum lauari, id esse visum nonnullis Minium optimum, aliis quod prima lotura fieret. Explodendus eorum error est, qui Cinnabarim & Minium idem esse crediderunt, cum Cinnabarim scribant Dioscorides lib. 5. cap. 100. ex quorundam sententia, & Plinius dicto cap. sanem esse Draconis elisi Elephantorum morientium pondere, permixto utriusque animalis sanguine, neque alium esse colorem qui in picturis proprie reddat sanguinem. Arrianus vero in periplo tradit Cinnabari quod indicum appellatur, esse ex arboribus quibusdam veluti lachrymas. ID AVTEM AGRIS EPHESIORVM CLIVIANIS PRIMVM MEMORATVR INVENTVM ESSE. In Plinii codice dicto cap. scriptum est Cylbianis, & lib. 5. cap. 29. cum de Epheso loqueretur, dicit allui Caystiro in Cylbianis iugis orto. Et in fine capitis, Cylbianorum populorum meminit. CREBRAS EMITTIT LACHRYMAS ARGENTIVIVI. Quae

tuor esse argenti viui genera animaduerto. Est primum,
 Vomica liquoris æterni ex eo lapide fluentis qui in argē-
 ti venis reperitur. Auct. Plinio lib. 33. cap. 6. Secundū
 generis meminit quod sciam, vnus hic Vitruuius. Colligi-
 tur autem ex Anthrace subrussi coloris gleba, qua comē-
 sta in fornacem, qui fumus ex ea suscitatur, vbi in solum
 resederit, est argentum viuu, ipsa arefacta, contusa pilis
 ferreis, & molita lotaq; fit minimum. Tertiū genus ex mi-
 nio fingi & quomodo id fiat docet Dioscorides lib. 5. cap.
 91. Quo in loco & quartum genus reperio, quod inter
 metalla nascitur. Plin. lib. 33. cap. 8. Hydrargyri no-
 mine tertiū illud appellauit. ID AVTEM CVM
 SINT QVATVOR SEXTARIO-
 RVM MENSVRÆ. Scribo, eæ cum sint, refere-
 tur enim ad guttas. SI IBI AVRI SCRVA
 PVLVM IMPONATVR. Scrupulus qui
 & scripulus dicitur à Frontino lib. de Aquæ ductu, est
 drachmæ tertia pars, vt docet Priscianus lib. de ponderi-
 bus, siue Rhennius Fannius, vt creditur. Volusius Me-
 tianus scriptulum scribit, ceu sit a Græco *σέμμιον*,
 nam idem significare Fannius indicat. Gramma vocant,
 nostri scruplū dixere priores. NEQVE ENIM
 ARGENTVM, NEQVE ÆS, SINE
 EO POTEST RECTE INAVRA-
 RI. Plin. lib. 33. cap. 6. de argento viuo loquens, ergo
 & cū æra inaurantur, subtilū bracteis pertinacissime re-
 tinet. ID AVTEM OMNES MICAS
 AVRI CORRIPIT, ET COGIT IN
 SE COIRE. Plin. eodem cap. Omnia ei innatant
 præter aurum, id vnu ad se trahit. Nota autem ex hoc lo-

eo qua ratione ex detrita aurata veste aurū colligi possit.
Ex inauratis metallis quomodo id fieri queat tradit Van-
nocius Biringucius lib. pyrotechniæ. 9. cap. 10.

CAP. NONVM.

EVERTAR NVNC AD MI-

NII TEMPERATVRAM. Di-

uersum est hoc à Minio Dioscoridis. Nam lib.

5. cap. 100. scribit ex quodam lapide argenteæ arenæ
mixto temperari. In esquilis, vinea hodie Ioannis Gadi,
& ei proxima, sunt reliquiæ, vt suspicantur aureæ domus
Neronis, ego verò Palatii Titi esse, potius dixerim, in his
elegantissima cernitur pictura, quam cū admirarer edaci
tempori non cessasse, sed ita obluctatam esse, vt recens in-
ducti videantur colores, eorū præter alios dici vix queat
quantū nobis arriserunt duo nostro sæculo non imitabiles,
luculente & temperanter rubens vnus, alter læte virentis
segetis modo. Illum nisi Minium esse, hunc nisi Chryso-
collam, adduci non possum vt credam. TVNC CE-
RAM PVNICAM IGNI LIQVE-
FACTAM. Id est candidam ceram. Quo autem
fiat modo scribit Plin. lib. 21. cap. 14. Ventilatur (in-
quit) sub dio sæpius cera fulua, deinde feruet in aqua
marina ex alto petita addito nitro, inde ligulis eligūt flo-
rem, id est candidissima quæq; transfunduntq; in vas, quod
exiguū marinæ habeat frigide, & rursus materiam deco-
coquit separatim, d hinc vas ipsum refrigerant, & cum
hoc ter fecere, iunce a crate sub Diuo sicco Sole, Lunaq;
hoc enim candorem facit, si sic siccatur, & ne liquefaciat,

protegunt tenui linteo. Candidissima verò sit post insolae-
 tionem etiam nū recocta. **SETA INDUCAT.**
 Idest penicillo setis cōposito. **ITA OBSTANS**
CERÆ PVNICÆ LORICA, NON
PATITVR NEC LVNÆ SPLEN-
Dorem, NEC SOLIS RADIOS,
LAMBENDO VERIPEREV EX HIS
POLITIONIBVS COLOREM. Hūc
 locū cum superiore ita transtulit Plinius lib. 33. cap. 7.
 de Minio loquens, Solis atq; Lunæ contactus inimicus, re-
 mediū, vt parietis siccato cera punica cum oleo liquefacta
 candens setis inducatur, iterūq; admotis gallæ carbonibus
 aduratur ad sudorem vsq; postea candelis subigatur, at
 deinde linteis puris sicut & marmora nitescent. **FER-**
REA LAMNA SVMATVR, INEA
MINIVM IMPONATVR. Lamna pro
 Lamina, ea figura qua mna, & mina, videri potest dictū,
 vt apud Horatium lib. 2. Carminum, Ode. 2. Sed enim
 minam Græcum & integrum verbū, minam autem Latinā
 esse existimari debet ex Plinio lib. 21. cap. 10. Sūt qui
 gradatim putant dici lamam, laminam, & lamellam. Certe
 te Sext. Pompeius lamam ait esse lacunā, idest aquæ colo-
 lectionem quam alii lustrum appellant. Quod autem ad
 rem attinet, Plinius dicto. 33. libri loco, dicit auri modo
 Minium probari. Auro candente fucatū nigrescit, synce-
 rum retinet colorem. **ET SI REFRIGERA-**
TVM RESTITVAT IN PRISTI-
NVM COLOREM. Scribendum restituatur.
CHRYSOCOLLA APPORTATVR
A MACEDONIA. Dioscorid. lib. 5. cap. 95.

scribit

Scribit Chrysocolam laudatissimam Armeniacam. Et Plinius lib. 33. cap. 5. laudatissimam in Armenia, secundam in Macedonia, largissimam in Hispania. MINIVM ET INDICVM NOMINIBVS IPSIS INDICATVR, QVIBVS IN LOCIS PROCREANTVR. Minium, Minio Hispaniæ fluuium nomen dedit, ut tradit Iustinus lib. 44. Scribit Plinius lib. 33. cap. 7. non ferè aliunde inuebi ad Romanos, quam ex Hispania. Celebratissimum ex Sisaponensi regione in Betica, miniario metallo vestigalibus Pop. Romani, nullius rei diligentiore custodia. Indicum autem idem auctor est lib. 35. cap. 6. ex India apportari, inexplorata adhuc inuentionis. Veneti endigo vocant, nostri quibus chirothecarum candor ingratus est, eas Indico inficiunt & colorant, Indi Appellantes. Ceruleus est illi color, verum nigrior, sed de eo mox.

CAP. X.

DIFFICATVR LOCVS VTI LACONICVM. Diximus lib. 5. laconicum esse veluti cameratam in Hemisphaerium turriculam in Balneis, ad eius formam iubet extrui, in quod ex adhærente fornacula deferatur fumus resinæ. HABENS IN LACONICVM NARES. Id est interiores fauces. ET EIVS PRÆFURNIVM MAGNA DILIGENTIA COMPRIMITVR. Hoc loco pro exteriori fornaculæ interpretor. FVLIGINEM. Fu-

ligo est densatus fumus parietibus inhærens. INDE
 COLLECTA PARTIM COMPOSITVR EX GUMMI SVBACTO AD
 VSVM ATRAMENTI LIBRARI, RELIQUA TECTORES GLVTI-
 NVM ADMISCENTES PARIETI-
 BVSVTVNTVR. Præter atramentū libra-
 rium, idest quod scribimus de quo Dioscorides lib. 5. cap.
 ultimo, hic triplex ratio faciendi atramenti tectorii præ-
 scribitur. Plinius. lib. 35. cap. 6. hunc locū est imitatus,
 cum enim dixisset atramentum natium, aut sal suginis
 modo emanare, aut terram ipsam sulphurei coloris ad hoc
 probari. Fit (inquit) & fuligine pluribus modis, resina,
 vel pice exustis, propter quod officinas etiam ædificantes
 re, fumū eum non emittentes. Laudatissimum eodem mo-
 do è tædis. Adulteratur fornacium, balnearumq; fuligine,
 quo ad volumina scribenda vtuntur. Sunt & qui vinū se-
 cem siccatam excoquant, affirmantq; si ex bono vino facta
 fuerit, Indici speciem id atramentum præbere. SARE-
 MENTA, AVT TÆDÆ, SCHIDIÆ,
 COMBVRANTVR. Tollo subdistinctionem,
 & scribo. Tædæ schidiæ, idest fragmenta & veluti assua-
 læ & secamenta tædæ arboris, de qua est apud Plin. lib.
 16. cap. 10. Qua significatione vsus admonuimus lib.
 2. cap. 1. SED ETIAM INDICI CO-
 LOREM DABIT IMITARI. Indicum
 præter id quod tanquam spuma in indicis harundinibus
 nascitur, est & spuma purpurea innatās insectorius corti-
 nis. Optimum autem quod ceruleum est, auctore Diosco-
 ride lib. 5. cap. 28. Et Plin. lib. 35. cap. 6. Hoc genus
 quomodo

quomodo fiat tradidit Ruellius lib. 2. de natura stirpium,
 (ut fateamur unde profecimus) Isatim satiuam, quæ Gal-
 lis, auctoribus Cæsare primo de bello Gallico, & Plinio
 Glastum dicebatur, nunc Guadum, aliis Pastellū vocatur,
 herbam & si insignibus virore cauliculis notatam, succo
 tamen inficientem cæruleo, trussatilibus molis premunt ut
 herbaceam saniem excludant, deinde exuētā digerunt
 in pastillos & tabulatis putrescere sinunt, post, cortinis
 infectoriis coquunt, & post tinctos pannos, ceruleam illam
 innatantem feruentibus cortinis exemptam siccant picto-
 rum visibus, Indum vocantes.

CAP. XI.

ÆRVLEI TEMPERATIO-
 NES ALEXANDRIÆ PRI-
 MVM SVNT INVENTÆ.

Cæruleum Græci Cyanon, etiam si in recentiorum com-
 mentariis Lazurion inuenitur. Arabes lapidem lazuli
 vocant, eius meminerunt Dioscorid. lib. 5. cap. 97. &
 Galenus lib. medicamentorū simplicium. 9. Plinio & Vi-
 truvio est arena. Cærulei etiam nomine intelligi potest
 gemma quam Hermolaus Turchicam ait appellari ab of-
 ficinis. ARENA ENIM CVM NITRI
 FLORE CONTERITVR. Cærulei are-
 ne tria antiquitus fuisse genera refert Plinius. lib. 33.
 cap. ultimo, & ante eum Theophrastus lib. de gemmis.
 Ægyptium quod maxime probatur, Scythicum, quod cū
 teritur in quatuor colores mutatur, candiorē, nigriorem ue
 crassiorē, tenuiorem ue, Præfertur huic Cyprium. Ac

cesserunt postea Puteolanum & Hispaniense. Vide reli-
qua. CVM NITRI FLORE CONT-
RITVR. Nitri florem intelligo non Arabum Ba-
rach, idest Aphronitru nitri spumam. De quo Dioscorid.
lib. 5. cap. 122. & Plinius lib. 31. cap. 10. sed fami-
lam nitri, idest quod est in Nitro leuissimum & candidis-
simum, vt in sale fauillam interpretatur Plinius lib. 31.
cap. 7. ET ÆRI CYPRIO LIMIS
CRASSIS, VT SCOBIS, FACTO
IMMIXTA CONSPERGITVR.
Idest delimitæ æris Cyprii scobi, siue ramento trita æris
mixta conspergitur. Fuisse autem primam æris inuen-
tionem in Cypro, auctor est Plinius lib. 34. cap. secundus.
VSTA VERO QVÆ SATIS HA-
BET UTILITATIS IN OPERI-
BUS TECTORIIS. Vsta, vt scribit Plinius
lib. 35. cap. 6. casu reperta est incendio Piræei, Cerussa
in orcis cremata. Optima Asiatica quæ purpurea ap-
pellatur. Fit & cremato Sile marmoroso & resincto aceto.
Sine ea vmbra non fiunt.

CAP. XII.

DE CERVSSA. Psimmythium, idest
Cerussam laudatissimam in Rhodo Plin. refert
lib. 34. cap. ultimo. Fieri autem rametis plu-
bi tenuissimis super vas aceti asperrimi impositis, atque
ita distillantibus. Quod ex eo cecidit in ipsum acetum,
aresactum molitur & cribratur, iterumq; aceto mixto in
pastillos diuiditur, & in Sole siccatur æstate. Vide reli-
qua

qua apud Dioscoridem lib. 5. cap. 94. & Serapionem
 qui omnium quos legi, diligentissime de ea re scripsit cap.
 368. EADEM RATIONE LAMEL-
 LAS ÆREAS COLLOCANTES EF-
 FICIUNT ÆRUGINEM. Si æris laminas
 aut massas in dolio super sarmenta aceto acerrimo asper-
 sa composueris, vt nullū sit spiramentum, decimo die vbi
 dolium aperueris æruginem inuenies. Fit & laminis æreis
 supra acetum suspensis in cadis, ne attingant, post totidem
 dies rasis. Alii delimatam æris scobem aceto spargunt,
 versantq; spathis sæpius die, donec absumatur, eandem
 scobem alii in mortariis æreis ex aceto terunt. Reliquos
 modos quibus fit ærugo scribunt Dioscorides lib. 5. cap.
 82. & Plin. lib. 34. cap. ii. CERVSSA CVM
 IN FURNACE COQVITVR, MV-
 TATO COLORE AD IGNIS IN-
 CENDIVM EFFICITVR SANDA-
 RACHA. Sandaracha est duplex. Fossitia colore
 Cinnabaris, diximus id esse quod à vulgo arsenicon rubrū
 vocaretur. Alia est factitia, cerussa in fornace cremata.
 Errant Arabes Serapion, Albugeriz, Bedigoras, Mesa-
 rugie, Aben mesai, Abix, Atabati, Rasis, Isaac eben
 amram, & cæteri, aut fortasse eorum interpretes, qui
 putant Sandaracham esse nostrū Vernicem, cū hic sit Iu-
 niperi gummi.

CAP. XIII.

D AVTEM EXCIPITVR
 EX CONCHYLIO MARINO,
 EQVO PURPVRA INFI-
 CITVR. Conchylium vt interpretes simpliciter di-

Etum pro purpura pisce facit quod sequitur, e quo purpura inficitur. Rursum cum ait Ostium e conchylio marino excipi, tum nescio quid scrupuli suboritur. Nam Conchylium, Ostium, & Muricem idem esse, plerique omnes sentiuntur. Distingui autem a purpura, non ibit inficias cui le. Etum erit Plinii lib. 9. cap. 36. Vitruvius quadruplici esse coloris differentia pro regionum unde excipitur varietate, scribit, ut sit Septentrionale, atrum, quod petitur inter Septentrionem & Occidentem, lividum, quod ad Occidentem Orientemque æquinoctialem, violaceum, quod ad meridie legitur, rubrum. Plin. autem nominato cap. Conchylii dicit colorem austerum in glauco & irascenti similem mari. Et lib. 2. cap. 8. ait Conchylii colorem unum intelligi in Heliotropio, alium in malua ad purpuram inclinantem, alium in viola serotina vegetissimum. Nos itaque Conchylium hic pro purpura, & Ostium pro purpuree sanie accipimus, quomodo apud Virgil. Muricem, æglog. 4. & Ostium Georg. & Æneid. 4. Venetiis quando agebamus, cum Stella pisce attulit purpuras aliquot Philippus Strozzius Florentinus, solebat enim vir ille bene doctus, non raro inuisere Mecœnatem meum tum Regium legatum, differendi causa de rerum natura, potissimum piscium, ex illis inquam contusis purpuris, excepimus sanie violaceam gratissimam. Porro illud prætereundum non est, à Cicerone Academic. 4. dici mare purpureum. à Virgilio Georg. 1. purpureum capillum Nisi, quod imitatus Tibullus Elegia. 4. lib. 1. vocat purpuream Nisi comam, ab eodem Æneid. 1. purpureum lumen iuventutis, ab Horatio in principio statim lib. 4. Carminum, purpureos olores, ab Albinouano apud Thylæsum, purpuream niuem (est autem

tem ex Elegia quæ nunc incerto auctore legitur de morte Augusti.) à Propertio lib. 1. ad Gallum, purpurea papavera, cum Catullus in Epithalamio Iulie & Mallii dicat luteum papauer, sed purpureum auctore Porphyryone & Acrone apud Poetas accipitur pro pulchro, idest vi interpretor, cui inest naturalis pulchritudo & syncerus color.

EQVIBVS PLAGIS PURPUREA SANIES. Conchyliorum idest purpurarum cruore, migrantis rosæ colore sublucente vtuntur partim tingentiū officinæ, partim pictores colore excellentissimo & suavisimo. Quomodo ad lanas apparari debeat, docent Plin. lib. 9. cap. 38. & Iulius Pollux cap. 4. lib. 1. Pictores autem ipso purpureo vtuntur cruore trito in mortario sicuti indicat Vitruuius, aut creta argentaria in eum liquorem feruenti abeno addita, & inebriata (bibit enim eum colorem celerius lanis) purpurissum vocat Plin. lib. 35. cap. 6. Argentaria autem creta, nitorem argenteū reddit eodem auctore lib. 35. cap. 17. Meminit & lib. 17.

QVOD EX CONCHARVM MARINARVM TESTIS EXIMITVR, IDEO OSTRVM EST VOCITATVM. Nō igitur ab Ostreis piscibus quod exstimauit Christophorus Landinus, vir alioqui doctus, sed ὀστρεὶς ὀστρεῖον, idest testā, quod ex conchyliis siue purpuris legatur, testis testā piscibus. Quamquam purpuram ostrorum quandam esse speciem annotatum est. Nam ὀστρεῖα genus esse ad omnia testacea, ὀστρεῖα αὖτ sine diphthongo speciem ex Aristotele admonuit Galeus lib. simplicium medicamentorum. 11.

IVNT ETIAM PURPUREI
f COLORES INFECTA CRE-
TA RVBIÆ RADICE ET

HYSGINO. Plinius lib. 35. cap. 6. laudari ait Puteolanum purpurissimum potius quàm Tyrium, aut Getulicum, vel Laconicum, causam esse quod Hysgino maxime inficeretur, Rubiamq; cogeretur sorbere. **RVBIÆ RADICE.** Rubiam Dioscorides libro. 3. cap. 162. Erythrodanum vocat. Aliqui Ereuthodanum. Radix est rubra qua tinguntur lanæ pellesq; perficiuntur, unde & vulgo dicitur Rubia tinctorum, ea radice, pueri liberalibus tingeamus oua. Lege Plinium libro decimo nono, capite tertio, & libro vigesimo quarto, capite. 11. **ET HYSGINO.** Hysginum id esse quod vacinium & hyacinthum existimat Hermolaus, cui ut subscribam facit quod mox sequitur, eadem ratione vacinium temperantes & lac miscentes purpuram faciunt elegantem. Sed & qui scripsit opus Pandectarum medicarum, Mattheum Siluaticum video fuisse in ea sententia ubi de vacinio. Quid senserit Plinius iudicari satis non potest, cum Hysgini meminerit libro vigesimo primo, cap. vigesimo sexto, & libro nono, capite. 41. Quod autem ad Vacinium & Hyacinthum attinet, Ioannes Ruellius eadem putat astipulatus Seruio. Nicolaus Leonicensis credidit vacinium esse ligustrum acinos, id est eius arboris quam nostri Troenam vulgo dicunt. Franciscus Massarius agrestia esse mora maius vult. **ITAQVE TINCTORES CVM VOLVNT SIT ATTICVM IMITARI.** Scribendum Sil Atticum, quod trium generum esse.

esse optimū Auct. est Plin. lib. 33. cap. 12. VIO-
 LAM ARIDAM CONIICIENTES
 IN VAS. Plinius lib. 33. cap. ultimo. Non Silis sed
 cerulei eam fraudem refert. Fraus inquit (de cæruleo lo-
 quens) viola arida decocta in aqua, succo per linteū ex-
 presso in cretam Eretriam. ET EO CRETAM
 INFUNDENTES. Intellige Eretriā quæ ter-
 ræ suæ habet nomen inquit Plin. lib. 35. cap. 6. Ea du-
 plex est apud Dioscoridem lib. 5. cap. 162. Alba &
 Cinerea, quod & Plin. scribit lib. 35. cap. 16. ITEM
 QUI NON POSSUNT CHRYSOCOLLA
 PROPTER CARITATEM VTI, HERBA
 QUÆ LUTEVM APPELLATUR CÆRV-
 LEVM INFICIUNT. De Chrysocolle nativa di-
 ximus, eam mentitur Cæruleū lutea herba infectū. Quo-
 modo autē & hæc ipsa tingatur lutea, docet Plin. lib. 33.
 cap. 5. sed quæ herba esset quæ sitū est, nos apud Dioscor.
 lib. 2. legimus luteam herbam Romanis esse, quā Græci
 Isatim dicūt si modo satis emendati sunt codices. Quid
 autem esset Isatim dixi supra cap. 10. ubi de Indico scri-
 psi. Emendandus interea est Apuleius lib. de herbarū me-
 dicaminibus, ubi pro lutea scriptū ē ruta. ITEM PRO-
 PTER INOPIAM COLORIS INDICI, CRE-
 TAM SELINVSIAM AVT ANNVLARI-
 AM. Hoc & Plin. lib. 35. cap. 6. Qui adulterant (in-
 quit) Indicū, stercora colūbina, aut cretam Selinvsiam vel
 annulariam vitro inficiunt. CRETAM SELIN-
 SIAM. Ea lactea ē auct. Plin. lib. 35. cap. 16. Maxi-
 me laudari ait Dioscorid. lib. 5. cap. 166. eam quæ ve-
 bementer resplendet, candidā, friabilem, & aqua dilui ce-

248 GVL. PHIL. ANNOT.
 lerrimam. ANNVLARIAM VITRVMQ. VE.
 Annulare scribit Plin. lib. 35. cap. 6. candidū esse quo
 muliebres picturæ illuminatur, fieri ex creta admixtis vis
 treis gēmis ex vulgi annulis, vnde et annulare dicatur. Id
 existimo intelligi, ex quo posse imitari Indicū Vitru. ait.

G V L I E L M I PHILANDRI CASTILIO

NIIGALLI CIVIS RO. IN LIB.

octauum M. Vitruuii Pol-

lionis de Archite-

ctura, Anno-

tationes.

EX PROOEMIO.

HALES MILESIVS OS
 MNIVM RERVVM PRIN-
 CIPIVM AQVAM EST
 PROFESSVS Milesio thas
 leti visum est vnū aquæ elementum,
 idest rerū omnium principium, quod
 à Plutarcho traditur lib. de placitis philosophorū. 1. cap.
 3. vnde petenda de principiis reliqua. Item Aristot. lib.
 2. Metaphysic. atq; Probo Æglog. Virgil. sexta. MA-
 GORVM SACERDOTES AQVAM
 ET

ET IGNEM. Magi apud Persas (vt præter alios tradit Suidas) erant Philosophi καὶ Ὁλοῖ, quorū princeps Zoroastres, eiusmodi, Græci vocabant Philosophos, Latini sapientes, Ægyptii Prophetas, Assyrii Chaldaeos, Indi Gymnosophistas, Galli Druidas. EVRIPIDES AUDITOR ANAXAGORÆ, QVEM PHILOSOPHV M ATHE- NIENSES SCENICVM APPELLA- VERVNT, AERA ET TERRAM. Scribit Diodorus Siculus lib 1. existimasse Euripidem Physici Anaxagoræ auditorem in Menalippa, Cælum et terram mixta aliquando, cum disiuncta fuissent, produxisse arbores, aues, feras, atq; adeo quicquid videtur, id est vt interpretor fecundatam hymbribus terram, omnia procreasse, vt id esset aer quod mas, pluuia quod semen, terra quod fœmina. NEQVE CRESCERE, NEC TVERI. Tueor passiuè vsurpauit, quemadmodū inueni in antiqua ex hispania inscriptione, cuius mihi fecit copiam Thomas Cadamusus Laudensis Pauli III. Pont. Max. medicus, sed auctore Iacobo Corne- liano, iuuenē ingenio doctrina, & morū elegantia insigni, eoq; nomine mihi charissimo. Eam hic apposui.

PALLADI VICTRICI
SACRVM

HIC HOSTIVM RELIQ VIAS PROFLI-
GAVIT CATO. VBISACELLVM MIRO
ARTIFICIO CONDITVM ET ÆREAM
PALLADIS EFFIGIEM RELIQ VIT
PAREANT ERGO ET NOSCANT O-
MNES SENATVSET POPVLI ROMANI

250 GVL. PHIL. ANNOT.
IMPERIVM DEORVM NVMI-
NE ET MILITVM FORTITVDI-
NE ET TVERI ET REGI.

IGITVR DIVINA MENS QVÆ
PROPRIE NECESSARIA ESSENT
GENTIBVS, NON CONSTITVIT
DIFFICILIA, ET CLARA. Scribendū
et cara. Est autem sensus. Natura, minus vitæ hominū
necessaria, in mari, vt margaritas, aut terræ visceribus,
vt Aurum et Argentum, abdidit, sine quibus vero consti-
re vita satis non poterat, ea quasi ad manum posuit, nec
magnoparāda. AQVA VERO NON SO-
LVM POTVS, SED INFINITAS
PRÆBENDO NECESSITATES,
GRATAS (QVOD EST GRATV-
TA) PRÆSTAT VTILITATES.
De aquæ præstātia, et utilitatibus, hunc in modum à Plī-
nio est traditum lib. 31. cap. 1. Hoc elementū (inquit)
cæteris omnibus imperat, terram deuorant aquæ, flam-
mam necant, scandunt in sublime, et cælū quoq; sibi vte-
dicant, ac nubū obtētū vitalem spiritum strangulant, quæ
causa fulmina elidit ipso secum discordante mūdo. Quid
esse mirabilius potest aquis in cælo stantibus? At illæ cen-
parum sit in tantam peruenire altitudinem, rapiunt eò sea-
cum piscium examina, sæpe etiam lapides subuehunt por-
tantes aliena pondera. Eædem cadentes omniū terra na-
scentium causa fiunt. Prorsus mirabili natura, si quis ve-
lit reputare, vt fruges gignātur, arbores fræticesq; viuāt,
in cælum migrare aquas, animamq; etiam herbis vitalem
inde

inde deferre, iusta confessione, omnes terræ quoque vires
 aquarum esse beneficii. ITA QVE CVM HY-
 DRIAM TEGVNT QVÆ AD TEM-
 PLVM ÆDEMQUE CASTA RELI-
 GIONE REFERTVR. Id cæremoniariū ge-
 nus, facile adducor, vt credam ad Ægyptios inuectum
 postquam de Deorum præstantia inter gentes est certa-
 tum, nam vt est scriptum apud Suidam, cū Chaldæi ignem
 haberent Deum, circumferentes, quod omnia peruinceret,
 vnum Deum existimari volebant, cæterarum enim gen-
 tium Dii, quia ære, argento, ligno, lapide, aut huiusmodi
 aliqua materia constarent, eos aiebant igne consumi. Id
 cum ad Canopi sacerdotem adlatum esset, vt erat inge-
 nio ad astutiam composito, hydriæ pertusæ aqua plenæ
 foramina cera obduxit, & totam variis pinxit coloribus,
 & Simulachro (quod gubernatoris Menelai esse fereba-
 tur) prius absciso capite, aptauit. Non ita multo post tem-
 pore cum Chaldæi venissent, ignemque Simulachro admo-
 uissent facturi ipsi periculum nū posset & Ægyptiorum
 Deum superare, liquata cera sensim effluens rimis aqua
 ignem extinxit, vt Ægyptiorum Canopus, sacerdotis as-
 tuta, Chaldæorum Dei victor cœperit ab aliis coli. Re-
 fertur et a Ruff. no hystoriæ ecclesiast. lib. ii. cap. 26.

CAP. PRIMVM.

VÆRENDA SVB TERRA

¶ SVNT CAPITA. Caput aquæ est
 vnde nascitur, auctore Vlpiano Pandect. lib.

43. De aqua quotid. & æstiu. QVÆ SIC E.

RVNT EXPERIVNDA, VTI PRO-
CVMBATVR IN DENTES, ANTE
QVAM SOL EXORTVS FVERIT.

Quæ hic traduntur in quærenda aquarum scaturigine,
esse aquilegibus animaduertenda, vniuersa Plinius trans-
tulit in cap. 3. lib. 3. 1. Et refert Palladius li. 9. cap. 8.

Ante ortum Solis (inquit hic) iis locis quibus aqua quæ-
renda est, æqualiter pronus mento ad solum depresso iac-
cens in terra orientē inspectabis, & in quo loco crispum
subtili nebula aerem surgere videbis, & velut rem spar-
gere, signo aliquo vicinæ stirpis aut arboris notabis. Nam
constat siccis locis vbi hoc fiet, aqua latere. HVMOR-

RES SE CONCRISPANTES. Vapor-
es undatim è terra surgētes, undatim crispas. ITEM

ANIMADVERTENDVM EST QVÆ
RENTIBVS AQVAM QVO GENÈ-
RE SINT LOCA. Et terrarum genus consi-

derandum vt possis vel de tenuitate vel abundantia & sa-
pore iudicare, quæ hic docentur, & Plinius & Palladius
dictis locis repetūt. GLAREA VERO ME-

DIOCRES. Id est terra quæ sabulosa erit & plena
lapidibus minutis, cuiusmodi qui ad fluuiorum ripas sunt,
qui glarea etiam vulgo Italorum dicūtur, sicut apud Co-
lumellam lib. 2. cap. 2. non semel. SABVLONE

MASCVLO. Id est aspero, scabro, minus flauo, sub-
fusco. Quanquam de hoc video etiam plurimū addubita-
ri, quod cap. 3. lib. 2. Sabulonem masculum inter ea ter-
ræ genera recenseat vnde ducendi sint lateres, atq; id pro-

pter leuitatem, vt esse possit sabulo masculus terræ genus
& arenæ, id est materiæ solidioris quàm sit terra. Certè

paulo

Pauloante dixit sabulonem solutum, ad differentiam (ut
apparet) masculi. ARENA QVE ET CAR-
BVNCVLO. Plinius dicit arena carbunculosa.
Est autem carbunculus arenæ genus ut lib. 2. cap. 6. alias
gēma Plin. lib. 37. cap. 7. SIGNA AVTEM
QVIBVS TERRARVM GENERI-
BVS SVBERVNT AQVÆ. Signa sex,
præter superius septimū, quærendæ aquæ refert, si iuncus
tenuis nascatur, salix syluatica, Alnus, Vitex, Arundo,
Hædera, quibus tum credendū inquit Palladius dicto cap.
si neq; lacuna est, neq; aliquis ibi ex consuetudine humor
insidet. Plin. addit tussilaginem syluestrem lib. 26. cap.
6. & ranam multum alicui loco pectore incubantem lib.
31. cap. 3. Sūt etiam pleraq; ab Imperatore Constantino
tradita libro de agricultura. 2. cap. 4. & 5. Libet verò
hoc loco verba ex Theodorici primi Ostrogothorum Re-
gis epistola ad Apronianum comitem priuatarū in Aquit-
aniæ Africani cōmendationem adscribere. Sunt autem
apud Cassiodorū variarum lib. 3. Signis (inquit) viren-
tium herbarum & proceritate arborū vicinitatem colligit
diligēter. Terris enim quibus dulcis humor nō tōge subest,
vbertas quorūdam germinū semper arridet, ut est iuncus
aquatilis, cāna leuis, vimen lætū, validus rubus, salix læta,
populus virens, & reliqua arborū genera quæ per terre-
nam humiditatem fœlici prosperitate luxuriant. Sunt &
alia huius artis indicia, cum nocte veniente, lana sicca in
terram ponitur iam prouisam, et rudi caccabo testā relin-
quitur hinc si aquæ proximitas arriserit, mane humida re-
peritur. Sole etiam declarato intuētur magistri loca solli-
citi, et vbi supra terram volitare spissitudinem minuti si-

marum conspexerint omnino muscarū, tunc promittitur, quod quæritur facile inueniri. Addūt etiam in columnæ speciē conspisci quendam tenuissimum fumum, qui quantā fuerit altitudine porrectus ad summum, tantū in inumlatices latere cognoscunt, paulopost ait. Dicūt aquas quæ ad Orientem Austrumq̃ prorumpunt, dulces atq̃ perspicuas esse, & pro sua leuitate saluberrimas inueniri. In Septentrionem verò atq̃ Occidentem quæcunq̃ manant, probari quidem nimis frigidas, & crassitudine suæ gravitatis incōmodas. Hactenus Theodoricus. IN QVI
BVS LOCIS EÆ NON SIGNIFI
CABVNTVR INVENTIONES. Si
deerunt ea signa sex quibus asserint significari subesse
aquam, aliis quinq̃ rationibus indicat tentandam. Quæ
traduntur à Plinio & Palladio ubi significavi. FO
DIATVR QVOQ̃ VOVERSVS LO
CVS LATVS NE MINVS QVIN
QVE PEDES. Ex verbis Palladii, quem dixi hac
parte, vt plerisq̃ aliis, esse Vitruuii imitatū scripta atq̃
præcepta, subodorari licet locū hunc menda non carere, vt
scribendum fuerit. Fodiatur quoquouersus locus latus pe
des tres, altus ne minus pedes quinq̃. Plin. dicto cap. 3.
ait loco in altitudinem pedū quinq̃ defosso. SI HA
BVERIT RELIQVIAS OLEI ET
ELLYCHNII. Ellychnium significat funiculum
qui ex papyro, canabe, stuppa, gossipio alia ue huiusmo
di materia tortus in lucernis vritur, nam lychnos lucernā
significat. Vocatur & Thryallis & Phlomos auct. Pollu
ce lib. 6. cap. 18. mea sententia quod hæc sint herbæ lu
cernariæ, vel apud Dioscor. lib. 4. cap. 22. De lychnu
chis

his, id est lucernas gestantibus vide Egnatium in Suetonium. Pro lucerna etiā interpretatur Athenæus lib. 15. id est ultimo. ET PER SPECVS IN VNVM LOCVM OMNES CONDV-
CENDI. Per meatus & derivacula subterranea. HÆC AVTEM MAXIME IN MON-
TIBVS. Excipiunt enim montes, vt est apud Arist. Meteo. 1. pluuiæ descendentes magnam copiam, & sub-
euntem vaporem refrigerant, rursusq; in aquam concer-
nunt, vnde & maximos fluuios ex maximis fluere mon-
tibus conspiciere licet.

CAP. SECVNDVM.

TAQVE QVÆ EX IMBRI-
BVS AQVA COLLIGITVR,
SALVBRIORES HABET
VIRTUTES. Pluvia aqua à Paulo Ægineta lib. 1. cap. 50. ex sententia Hippocratis (est autē ex lib. de capitis vulneribus) commendatur, quod sit levis, sua-
vis, limpida, & tenuis. Quoddā citius putrescat, indicium
esse virtutis potius quā vitii. Ei sententiæ subscribit Co-
lumella lib. 1. cap. 5. Scribit enim aquam pluuialem sa-
lubritati corporū esse accommodatissimam. Id etiā Aui-
cenna voluit, puteorū aquam improbās lib. 1. fen. 2. Plin.
31. cap. 3. multis verbis, eorum sententiam refellit qui
cisternarū aquam maxime probant. In primis quod leui-
tas deprehendi aliter quā sensu vix potest, nullo penē
momento ponderis aquis inter se distantibus, quod ca-
dens inficiatur halitu terræ, quo fit vt pluuiæ aquæ for-

dium inesse plurimum sentiatur, citissimeq; ideo calefiat
 aqua pluuiæ, vtiliores quæ profluunt existimari, cursu
 enim procursum ipso extenuari atq; proficere, stagnantes
 atq; pigras merito daminari. De aquis lege si libet Aue-
 roim simpliciū cap. 38. & in eiusdem argumenti Rasim
 cap. 4. Quæ autem a Seneca traduntur lib. naturalium
 quæstionū. 3. ea magis ad caput proximū pertinent, itaq;
 eò cū veneris ad eundem tibi eū auctorem indico, quod va-
 riarū aquarum naturam scribat. AER AVTEM
 CVM RVIT TRVDENS Q VO-
 CVNQ VE HVMOREM PRÆVIVM,
 SPIRITVS ET IMPETVS ET VN-
 DAS CRESCENTES FACIT VEN-
 TORVM. Ipse dixit lib. 1. cap. 6. ventum esse at-
 ris fluentis vndam cum incerta motus redundantia. Ari-
 stot. autem Meteor. lib. 2. ventū ait esse terreni halitus
 copiam quæ circa terram agitur. Et lib. de Mundo, ex
 sicco halitu, cum à frigore sic impellitur vt diffuset, ven-
 tum effici vult, qui nihil aliud esse videatur, nisi quæ plu-
 rimus conferturq; aer. VAPOREM AVTEM
 ET NEBVLAS ET HVMORES E
 TERRA NASCI. Ab hoc orbe in aerem qui
 supra nos est, duplex halitus effertur auctore Aristotel.
 lib. de Mundo. Quorum alter siccus est & fumidus qui
 à terra euaporatur, alter humidior & vaporosior qui ex-
 halatur ab humoribus. Ex his nebulae, rores, pruiæ, na-
 bes, imbres, niues, grandines, gignuntur. Ex illis venti, co-
 ruscationes, tonitrua, presteres, fulmina & huiusmodi.
 NULLÆ ENIM CAMERÆ QVÆ
 SVNT CALDARIORVM. Id est cellas

rum ubi lauabantur, ut supra lib. 5. cap. decimo. Gale-
 nus lib. methodi decimo, balnei partes enumerat quatuor,
 primam in qua ingredientiæ, in aere versarentur calido,
 eam interpretati sumus laconicū, secundam quò ex illa in
 aquam calidam descenditur, id propriè λουτρὸν ait ap-
 pellari, ab hac egressi mox in tertiam frigidam ibant,
 in quarta sudorem detergebant. Vide totū locum, nimi-
 rum quid quæq; pars virtutis habeat explicantem. Quod
 si Plinium Cæcilium libro quinto epistola ad Apollinarē
 legeris, puto feceris operæ precium. ET PRIMO
 NON REMITTITVR PROPTER
 BREVITATEM. Idest exiguitatem stillarum,
 siue paucitatem, sic lib. 7. cap. 8. exemptis glebis, guttæ
 eæ quæ residēt, propter brevitatem non possunt collegi.
 VT CORPVS HOMINIS EX CA-
 LORE EMITTIT SVDORES. Vnde
 et nos edocti sudorem sicco calore elicimus laconicis. Et
 quia de sudore sermo est, quanquam non admodum facit
 ad rem, addā ex Aristot. lib. de historia animalium. 3.
 sanguinem si immo dice humescat, in speciem saniei dilui
 et adeo ferescere, ut nonnulli sudore cruento exudarint.
 QVÆ ORBE TERRARVM CHO-
 ROGRAPHIIS PICTA. Chorographiam
 à Geographia differre scribit Ptolom. lib. 1. Geograp.
 Quod chorographia per partes locorū singula ac etiam
 minutissima quæque describit, ut portus, vicos, populos,
 Geographiæ autem propriū, vnam et continuam terram
 ostendere Deinde, Chorographia quæ locis accidunt ma-
 gis considerat, quam diligentem proportionis distantiarū
 rationem, quòd Geographiæ est, Postremo Chorogra-

phia locorum pictura eget, Geographia per lineas tenues
 ac denotationes tantum, positiones & vniuersi figuratio-
 nes ostendere potest. De his multa sunt apud Eustathium
 enarratorem Dionysii Afri. **MAVRVSIA**
QVAM NOSTRI MAVRITANIA
APPELLANT. Strabo libro ultimo dicit, qui à
 Græcis Maurusi appellantur, Romanos & indigenas vo-
 care Mauros. **EX MONTE ATLANTÉ**
DYRIS. Strabo dicto lib. scribit montem esse in Ly-
 bia quem Græci Atlantem vocant, Barbari Dyrin. Idē
 sentiunt Plin. lib. 5. cap. 1. & Solinus cap. 37. Vitru-
 uius non montem quidem, sed Nilum ex monte Atlante
 ortū dicit vocari Dyrin, qui postea mutato nomine, Ni-
 gir, postremo vbi in Ægyptum peruenit, Nilus dicitur.
 Fieri potuit vt Mauri quo nomine ipsum montem vnde
 profluat, appellēt eodem & ipsum fluiuium, atq; id spēs
 & esse Vitruuii, credibile est. Nilus græca dictio est, a
 flore Seruio Georg. 4. cum Mello latine vocetur. Horus
 apollo Niliacus, seu potius Philippus qui græcè ex Ægy-
 ptia lingua eum vertit, tradit quem Ægyptiæ voūv vo-
 cant, interpretatum νεοῦ, idēst nouū significare. **PER**
FLUMINA ASTASOBAM ET A-
STABORAM. Astapū & Astaboram Plin. lib.
 5. cap. 9. Julius Solinus cap. 45. & Pompon. Mela lib.
 1. cap. 9. ipsum Nilū dicunt, qui his duobus veluti bras-
 chiis insulam Meroen claudat. Strabo autem lib. ultimo,
 & Ptolem. Geograp. 4. cap. 3. flumina diuersa faciunt.
 Diodorus Siculus lib. 1. dicit ab his qui insulam Meroen
 habitant vocari Astapum, idēst aquam è tenebris veniens
 sem. Plinius & Solinus dictis locis circa Meroen diuisum
 Nilum

Nilum afferunt leuo Aſtaboren, dextro Aſtuſapen nomi-
 nari. Quòd autè hic Vitru. Aſtaſobam pro Aſtaſo, ſi-
 ue Aſtaſode dixerit, mirũ eſſe non debet, nam & Strabo
 Aſtoſabam à nonnullis ſcribit appellari. Porro aut Aſto-
 ſabam apud Vitruuium, an apud Strabonem Aſtaſobam
 ſcribendum ſit, non mihi liquet. **PERVENIT**
PER MONTES AD CATARA-
CTEN. Cataracten tradit Strabo lib. vltimo, eſſe ad
 mediũ ferè flumen petroſum quoddam ſupercilium in ſu-
 periore parte planũ vt flumen recipere poſſit, deſinens ve-
 rò in præcipitium. In Nilo eſt huiusmodi quidam locus
 vbi præcipitans ruit potius quàm fluit. Ammianus Mar-
 cell. lib. 22. præruptos ſcopulos interpretatur. **EX**
MAVRITANIA AVTEM CAPVT
NILI PROFLVERE. Ariſtot lib. 1. Me-
 teorũ auct̃or eſt prima Nili fluentia ex Argyro monte
 decurrere. Herodotus lib. 2. ignorari ait vnde oriatur.
IBI QV ENASCVNTVR ICHNEV-
MONES. Ichneumon in Ægypto naſcitur, animal
 felis magnitudine, ſed figura non admodum à mure abhor-
 rens. Habet internecinum cū angue bellum, nec prius ho-
 ſtem aggreditur, quàm ſocios vocet, & limo obducto con-
 trā iectus morſu ſq̃ ſeſe loricet. In dimicatione caudam at-
 tollens, iectus irritos auerſus excipit, donec obliquo capi-
 te ſpeculatus inuadat in fauces. Debellat & Crocodilum,
 Auctores ſunt Ariſtot. de naturali hiſtoria lib. 9. cap. 6.
 & Plinius lib. 8. cap. 24. & 25. **CROCODI-**
LI. Crocodili naturam deſcribit his verbis Ammianus
 Marcellinus lib. 22. de Ægypto loquens. Inter aquatiles
 (inquit) beſtias, Crocodilus vbiq̃ per eos tractus abũdas

exitiale quadrupes malum assuetum elementis ambobus,
 lingua carens, maxillam superiorem commouens solam,
 ordine dentium pectinato, perniciosus morsibus quicquid
 tetigerit, pertinaciter tenens, oua edens anserinis similia,
 utq. armatus est unguibus, si haberet pollices, ad euertere
 eas quoq. naues sufficeret viribus magnis, ad cubitorum
 enim longitudinem. xviii. interdū extentus, noctibus quies-
 scens per undas, diebus humi vespitur, confidentia cutis,
 quam ita validam gerit, ut eius tergo cataphracta vir-
 tormentorū ictibus perforetur. Vide Herodotum lib. 2.
 Diodorum Siculum lib. 1. Plinium lib. 8. cap. 25. Soli-
 num cap. 45. Melam lib. cap. 9. Meminit Horus Apol-
 lo lib. de literis hieroglyphicis siue Ægyptiis, etymologus
 dictū putat quod crocū timeat, nam $\delta\epsilon\iota\lambda\omicron\varsigma$ timorem si-
 gnificat. Ægyptii enim qui mel conficiunt cū sciant Cro-
 codilum eo delectari, croco aspergunt, quod illum horreat.
 Crocus autem ex sententia scholiastæ Callimachi in Hy-
 mno Apollinis, dicitur $\pi\alpha\rho\alpha\ \delta\epsilon\ \eta\ \nu\sigma\upsilon\epsilon\iota\ \iota\sigma\alpha\mu\alpha\iota$,
 idest quod frigore floreat. PRÆTER HIPPO-
 POTAMOS. Hippopotamum, idest fluuiatilem
 equum, auctor. Aristot. de historia animalium lib. 2. gi-
 gnit Ægyptus, ei Iuba est equi, ungula qualis Bubus, ro-
 strum resimū, talus etiam inest bisulcorum modo, dentes
 exerti, sed leuiter, cauda apri, vox equi, magnitudo asini,
 tergoris tanta crassitudo, ut ex eo venabula faciant, inte-
 riora omnia equi et asini. Inter arundines celsas et
 squalentes nimia densitate, hæc belua ut tradit Ammia-
 nus lib. dicto, cubilibus positus, oculū peruigili studio circū
 spectat, laxa q. copia ad segetes depascendas egreditur,
 cum iam cœperit redire distenta, auersis vestigiis distina-

guit tramites multos, ne vnus plani itineris lineas insi-
diatores secuti, reperiunt sine difficultate confodiāt. Item
cū nimia auaritia extuberato ventre pigrescit, super ca-
lamo recens execto, femora conuoluit & crura, vt pedibus
vulneratis, cruor egestus madescens faciat leuem, &
carnes faucias cœno oblitit, quadiu in cicatrices conue-
niant plagæ. Quos de Crocodilo dixi scripsisse, isdem
locis de Hippopotamo etiam dixerunt. Horam significa-
turi Ægyptii flumiatilem equum pingebant, vt tradit Ho-
rus Apollo Niliacus lib. de literis hieroglyphicis secundo.
NANQVE SI NATVRALITER
ESSET CALIDA, NON REFRI-
GERARETUR CALOR EIVS. Aqua-
rum quæ creduntur calidæ esse quòd id natura comparatū
non sit, calor diu permanere nō potest. Quicquid autem
contraxerint saporis, odoris aut coloris ex locorū per quos
percurrunt natura, id sua sponte non tollitur. Variorum
autem saporum in ammbus & fontibus rationem ad ignis
qui inest aut ingignitur facultatē refert Aristot. Meteor.
2. quòd terra vt magis, minus ue combusta est, varias for-
mas speciesq; sortitur, quippe alumine, calce & cæteris id
genus facultatibus repletur, quas dū aqua dulces influūt,
commutantur, fiuntq; nonnullæ acidæ, aliæ amaræ, aliæ
alios sapes & odores induunt.

CAP. TERTIVM.

EC FONTANALIS AB CA-
MOENIS. Fontanalis vel fontinalis aqua
à fontibus luci camænarum, qui est extra per-

tam Capenam, attestante Asconio Pediano, unde appellata Camœna porta, postea Capena, eadem à fontibus fontinalis, & Latina quòd in latium duceret, nisi credat quis Vitruuium ad aquæductum respexisse quod non existimamus. Liuius etiam Decad. primæ lib. primo, auctor est lucū eum Numam Musis sacrasse, quem medium ex specu opaco fons perenni rigabat aqua. **NEC MARTIA SALIENS DESIDERETVR.** Aquæ Martiæ ductus super portam Esquilinam transiēs ad Thermas Diocletiani deducebatur, prius à Traiano in Auentinum montem, via Valeria ductus, vt traditur à Iulio Frontino lib. de aquæduct. Commendatur ea aqua à Plinio lib. 31. cap. 3. **VTI IN TYBURTINA VIA FLVMEN ALBVLA.** Tyberim prius esse dictū Albulam, auctores sunt Varro de lingua Latina. 4. Virgil. Æneid. 8. Sext. Pomp. & alii, sed ad Vitruuii locū hunc nihil. De iis aut albulis aquis intelligendum quæ frigida in agro Tyburtino ad varios morbos salubres sunt, vt scribūt Strabo lib. 5. & Plinius lib. 31. cap. 2. Meminit Suetonius in vita Cæsaris Augusti. Martialis lib. 1. vocat aquas sulphureas. Itur ad Herculei gelidas qua Tyburis undas

Hic vbi sulphureis Albula fumat aquis.

Et libro quarto vocat crudas Albulas.

Crudarum nebulae quod Albularum. De eis puto senserit Galenus lib. 8. metho ti medendi cum ait, Qui in aluminosis aquis (quæ ὀλίγον vocant) lauerat. **ET IN ARDEATINO FONTES FRIGIDI.** Ardea (inquit Strabo) lib. 5. Rutulorum colonia distans à mari stadiis. lxx. ab vrbe autem viginti millibus

millibus passuum. Condita est à Danae Persei matre, ut
tradit Plinius lib. 3. cap. 5. Iulius Solinus cap. octauo.
Vnde Virgilius illud Æneid. septimo. Quā dicitur vrbe
Acrifioneis Danae fundasse colonis,
Præcipiti delata noto, locus Ardea quondam
Dicitur avis, et nunc magnum tenet Ardea nomen.
In agro Ardeatino erant frigidi fontes, odore sulphureo
foetidi, quod etiam refert Bocatius de fontibus. **UT**
VENTI COACTI. Vi concepti spiritus.
AD SUMMOS GRVMORVM TV-
MVLOS. Libro secundo indicauimus grumū esse col-
lectionem terræ, hic pro montibus accipimus. Docet itaq;
non continuo librandos esse fontes unde emergere viden-
tur fieri plerumq; ut quorū fontium videntur esse capita
in summis montibus si quis latus aperiat, experiatur eo
altitudinis extolli et veluti extrudi vehementia concepti
spiritus, dū aqua saxis aut alia vi retinetur, quo minus li-
bramētī sui proprietate exeat, et per angustas venas ex-
primitur, quas si fossuris patentioribus aperueris, residit
aqua, ut multi decipiantur in librands fontium capitibus.
QVOD IN PRÆVIIS REBV'S PER-
COCTA. Id est per quas permeat priusquā in aper-
tis prodeat. **VTI PINNÆ VESTINÆ.**
Vestinos ultra Picenū esse tradit Strabo lib. 5. Pinna
autem apparet oppidū esse Pinnensium quos in Vestinis
constituit Plin. lib. 3. cap. 12. quarta Italiae Regione.
CVTILII S. Strabo lib. 5. nō Cutilias vocat, sed
Cotiscolias. In Cotiscolus (inquit) οὐ κωλύουσιν αὐτὸν
frigida aquæ sunt, quarū potus et infessio morbos curat.
Plin. lib. 3. cap. 2. Cutilias cum Vitruuio dixit. Cuti-

liæ, inquit, in Sabinis gelidissimæ suctu quodam corpora
 inuadunt, vt propè morsus videri possit, aptissimæ Stru-
 macho, neruis, vniuerso corpori. STRVMARVM
 MINVIT TVMORES. Strumæ auct. & gis-
 neta lib. 4. cap. 33. sunt glandulæ obduratæ quibus colu-
 lum, axillæ, inguina occupantur, Græcis *ῥιπιδες* dia-
 cuntur. Nostri etiam scrofulas vulgò appellant fortasse
 quod his scrofæ, idest porcæ tentantur & laborant. Stru-
 ma Cornelio Celso, lib. 5. cap. 28. est tumor in quo sub-
 terconcretæ quædam ex pure & sanguine quasi glandu-
 læ oriuntur. Apsyrthus lib. de veterinaria dicit in iumentis
 appellari *ἀδένες*, idest glandulas. Plinius in homine tõe-
 fillas, in sue glandulas vocat, si plura cupis legito Galeni
 lib. methodi. 13. AVT NEVRICOS. Neurici siue
 Nerviici sunt qui nervorū labores patiuntur. ET IN
 ASTY. Asty siue Astu vt Latini pronūciant, quāvis
 oppidū quodcunq; significet vt apud Homerum non rarò,
 eius tamen appellatione etiam si nomen non adiiceretur,
 Athenas accipi receptum est. Vtuntur Terentius in Ecu-
 nūcho, & ibi Donatus. Cicer. de legibus. 2. Fimilius
 Prob. in Alcibiade, & alii. Vide etiam Stephanum lib.
 de vrbibus. ET AD PORTVM PIRÆVM.
 Piræeus, portus est, & Emporium Athenarum ait Strabo
 lib. 9. Dicit & Plin. lib. 4. cap. 12. TROEZE-
 NI NON POTEST ID VITARI.
 De hac re Plinius lib. 31. cap. 2. aquarū culpa in Troes-
 Æne omnium pedes vitia sentiunt. Est autem Troe Æne
 oppidum Achaïæ. CILICIAE VERO, CIL-
 VITATE TARSO, FLVMEN EST
 NOMINE CYDNOS. Cydnus tradente Vio

bio Sequeſtro per mediam urbem Tarſon Ciliciæ decurrit. Simile legitur apud Plinium lib. 5. cap. 27. ex Tauro monte oritur ſi credimus Arriano de geſt. Alexandri lib. 2. Quintus Curtius lib. 3. ſcribit de eo in hunc modum. Cydrus inclutus amnis, non ſpacio aquarum, ſed liquore memorabilis, quippe leui tractu è fontibus labens, puro ſolo excipitur, nec torrentes incurrunt, qui placide manantem alueum turbent. Itaq; incorruptilis idemq; frigidiffimus, quippe multa riparum amœnitate inûbratus, ubiq; fontibus ſuis ſimilis in mare euadit. Aſſerit Solinus cap. 51. gentili lingua Syros quicquid eſt candidum, Cydnû vocare, vnde huic amni datum nomen. Podagricis mederi auctores ſunt Plin. lib. 31. cap. 2. & Strabo lib. 14. VTI IN SICILIA FLVMEN EST HIMERA. Hoc flumen Steſichorus apud Vibium Sequeſtrû ait in duas ſindi partes, vna in Tyrænum mare, altera in Lybicum decurrere. Solinus Himereum vocat, traditq; cœleſtibus mutari plagis, amarum eſſe dū in Aquilonem ſiuit, dulcem ubi ad meridiem fluitur. VNCTI OLEO ERVMPVNT, VTI SOLIS (QVOD OPPIDVM EST CILICIÆ) FLVMEN NOMINE LIPARIS. Hoc Plin. lib. 31. cap. 2. Polydus (inquit) aſſerit expleri olei vicem iuxta Solos Ciliciæ fontem. Theophrastus hoc idem fieri in Æthiopia eiusdem virtutis fonte, Lycus, in Indiæ terris fontem eſſe cuius aqua lucernæ ardeant, idē Ecbatanis traditur. Solinus cap. 43. in Æthiopia non longè ab Heliutrape ſcribit eſſe lacû quo perfuſa corpora velut oleo niteſcunt. Audio etiam nūc Degernſeæ Bauariæ loco, fontem eſſe

ex quo summo, oleum quotidie habeatur. **ODORE**
VTI SCOBE CITREO. Forte scribendum,
 odore uti scobis citreæ, aut citreorum, id est odore ramena-
 torum, siue scobis citreorum, quibus odor acerrimus, ali-
 etore Plinio lib. 15. cap. 28. Eius autem fontis memi-
 nit Auctor libelli de mirabilibus auditu, nam Aristotelis
 non esse, multis coniecturis possumus demonstrare. **BA-**
BYLONE LACVS AMPLISSIMA
MAGNITVDINE, QVI ΔΙΜΝΗ
Α' ΣΦΑΛΤΙΣ APPELLATUR, HA-
 BET SUPRA NATANS LIQ^{VI}
 VIDVM BITVMEN. Præter eum lacum qui in 1^{sta}
 dea à bitumine quod gignit, Asphaltites vocatur (α-
 σφαλτον enim bitumen Græci dicunt nam aspalathon
 lignum est odoris non insu auis quod seplasiariorum officina
 sandalos vocant, utcumq; Auicenna diuersis capitibus
 tradit de eis, ceu diuersæ sint res (Eum quidem certè res
 liqui Arabes imitati sunt) est & lacus in Babylonia As-
 phaltis nomine, è cuius bitumine & latere t. staceo con-
 structo muro Babylonem Semiramis cinxisse fertur. Bæ-
 bylonem scribunt Dionysius Afer de situ orbis, Strabo lib.
 16. Diodorus Siculus lib. 3. Iustinus lib. 1. Ouid. Meta-
 morph. 4. Solinus cap. 30. à Semiramide primum con-
 structam, at Berosus Chaldæus tradit Belum, secundum Asi-
 syriorum Regem fundamenta Babyloniæ oppidi magis
 quam urbis fecisse, postea Semiramidem urbem fecisse.
 De bitumine & muris Babylonis mentio est apud Dionem
 in Vlpio Traiano. **LIQVIDVM BITV-**
MEN. Bitumen vocant quicquid est lentum & molle
 sic

tie glutinosa quod sponte aut montibus deuoluitur, aut e
terra scaturit, lacubus, fontibus ue innatās. Quod à Ba-
bylone Zacyntho aut Apollonia inuebitur liquidum est.
Terra est in Syria circa Sidonem, limus in Iudea lacu
auct. Plin. lib. 35. cap. 15. Galenus tamen lib. simpli-
ciū. Bitumen in Syria è stagno salso haberi prodit. Quod
de bitumine Iudea narratur, adeo sequax esse & lenta
natura vt ad omnem contactum adhæreat, nequeatq; à se
separari, sed si partem abrumpere velis, vniuersitas sequa-
tur, vbi autem admota fuerint mēstruis polluta fila sponte
discerpatur, quod asserunt Plin. lib. 7. cap. 15. & Soli-
nus cap. 4. Cornelius verò Tacitus lib. 21. falsum esse
prodit, gnaros enim locorum tradere videntes bitumine
molles pelli, manuq; trahi ad litus, mox vbi vapore terræ
vi Solis inaruerint, securibus, cuneisq; vt trabes aut saxa
discindi. ITEM IOPPE. Ioppe inquit Solinus
cap. 47. oppidum antiquissimum orbe toto vt pote ante
inundationem terrarū conditum, ibi est lacus bituminosus.
ETIAMQVE EST IN CAPPADO-
CIA IN ITINERE QVOD EST IN
TER MAZACA ET TVANA. Scri-
bendū inter Mazacā & Tyanā, accusandi casu. Ma-
zacā appellari Cæsareā ab Augusto, sitamq; esse sub
Argeo monte auctor est Sext. Rufus. Meminit Plin. lib.
6. cap. 3. Tyanā autē vocat Tyanā Plin. eodē loco.
AD EVNDEM MODVM HIERA-
POLI. De ea aqua hūc in modū tradit Strabo lib. 13.
Geographiæ. Contra Laodiceā Hierapolis, vbi aquæ ca-
lidæ scaturiunt, & vbi Plutonium est, quæ vtrāq; nō par-
uam admirationem præstant. Nam aqua, adeo facile in

tophum duratur, vt qui deducūt φραγμὸς μονολί-
 σω, idest solida septa cōficiant. FONTES EX-
 EVNTES VEHEMENTER A MA-
 RI. Scribendum amari, vna dictione. VT IN
 PONTO EST FLVMEN HYPANIS.
 De hoc Solinus cap. 24. Hypanis (inquit) amnis oritur
 inter Auchetas, Scythicorum amnium princeps, purus &
 haustu saluberrimus, vsq; Callipodum terris inferatur, vbi
 Exampeus fons infamis est amara scaturigine, qui Exam-
 peus liquido admissus fluori, amnem vitio suo vertit, adeo
 vt dissimilis sibi in maria condatur. Refert & hoc Pom-
 ponius Mela lib. 2. cap. 1. VNDE SANDA-
 RACHA FODITVR. Dixit supra lib. 7. cap.
 7. Sandarachā pluribus locis fodi, sed optimā Pontopro-
 pē flumen Hypanim habere metallum. SED AN-
 MADVERTIMVS INSVLAM LE-
 BON VINVM PROTROPON.
 Deest præpositio apud aut aliqua huiusmodi. Quod atte-
 tem ad Protropospectat, scribunt Plin. lib. 14. cap. 9.
 & Pollux lib. 6. cap. 2. ita appellari vinū quod sponte ef-
 fluit antequam calcentur vuæ, Tortinū enim dicitur tor-
 tulari expressum post primam pressuram vinaceorū cir-
 cunciso pede. Est & lixiuum vinū, aliud vt videtur à Pro-
 tropo, quod distillauit antequam nimium calcetur auctore
 Columella lib. 12. cap. 27. 36. & 41. Nam præliga-
 neum dictum existimamus à M. Catone cap. 3. de re ru-
 stica, quod prælegitur in vsum operariorum. Ad hunc ve-
 rò locū magis attinet quod tradit Athenæus lib. 1. Mi-
 tylenæos vinū quod apud eos dulce nascitur. πρὸς πομῶν
 appellare,

appellare, alios etiam $\pi\epsilon\tau\tau\omicron\upsilon\omega\nu$. Est autem Mityle-
 ne urbs Lesbi insulæ in Ægeo mari. Et Plin. lib. 14.
 cap. 7. protropon gnidium inter trasmarina vina recen-
 set. MALONIAM KATAKEKEY-
 MENITHN. Cataceceumenites Plinio lib. 14.
 cap. 7. vini genus est à Cataceceumene regione iuxta
 Laodiceam, de qua Strabo lib. 13. Post hæc (inquit) re-
 gio quæ Cataceceumene, (idest exusta) dicitur quingen-
 torum stadiorum longitudine, latitudine quadringentorum
 siue ea Mysia siue Mæonia nominanda sit, nam utroq;
 nomine dicitur. Ea tota arboribus caret, præter vitæ quæ
 cataceceumeniten fert, vinum quod nulli elegantia cedit.
 Summa camporū facies cinerulenta est, montana petrosa
 & nigra tanquam ex adustione quadam. Quidam cre-
 dunt ex crebro fulminū & fulgurum ictu contingere, ve-
 ri censendum potius propter ignem subterraneum, cuius
 ortus nunc defecerūt. Sunt & apud Stephanū lib. de vrbi-
 bus de hac regione aliqua. Ex verbis his Strabonis atque
 item sine lib. 12. facile est emendare Vitruuium. Itaq;
 pro Maloniam scribendum Mæoniam. LYDIAM
 MELITON. De eo vino nunquam quicquam à me
 lectum est. Miletum quidem constat urbem esse Ionie,
 quæ proxima est Lydiæ. Subdubitaui num posset hic mē-
 dosus esse locus, & pro Meliton Tmolū magis quadraret
 aut ut cataceceumeniten ita Tmolitē dixisset, vsurpato
 etiam vocabulo a Galeno lib. 1. antidoton, & libro de eu-
 chymia & cacoehymia. & lib. 2. de compositione medi-
 camentorum $\alpha\gamma\tau\omicron\iota\ \tau\omicron\iota\ \tau\omicron\epsilon\upsilon\mu$ & alibi. Tmolū enim mon-
 tem Lydiæ, qui ante Tymolus appellabatur, (Nam &

Stephanus qui de vrbibus Græce scripsit Tmolū & Tmolium fluxium agnoscit eundem esse. Vnde etiam Theophrastus lib. de lapidibus preciosis peti solitum lapidem qui Lydius vocatur tradit, eum autem fluuiū ita nominatum à monte facile credo) Tmolium inquam Lydiæ montem, auctor est Plin. lib. 5. cap. 29. vitibus esse consitū. Et lib. 14. cap. 7. Tmolii vini meminit, vti Diosco. lib. 5. Quin & Galenus lib. 12. methodi medendi eius duo genera prodit, vnum admodum dulce, alterum austerum si cū isto conferas. Melita autem insula in freto Siculo sita est Africam versus, nunc Malta vocata. SICILIA MAMERTINVM. Mamertini, natione Capaniæ, auct. Strabone lib. 6. in urbem Siciliae Messanæ habitatores induxerunt, tantūq; Mamertini in Messanis inualuere, vt in eorū mauu ciuitas consisteret, potiusq; Mamertinos eos vocarent omnes, quàm Messanos, cumq; feracissimus vini ager esset, vinū quidem ipsum nō Messanum, sed Mamertinū nuncuparent, quod contra Italica omnia & quidem præstantissima certat. Meminit Plinius lib. 14. cap. 6. & Martial. lib. decimotertio. Amphora nestorea tibi Mamertina senecta

Si detur, quoduis nomen habere potest.

CAMPANIA FALERNVM. Falernus ager in Campania est. Incipit autem à Ponte Campano leua petentibus urbanam coloniam Syllanam, vnde vinum cui secūda nobilitas dabatur, vt tradit Plin. lib. 14. cap. 6. Quod tamen nec in nouitate, nec in nimia vetustate corpori salubre, media autem etas à quintodecimo anno incipit, eodem auctore. TERRACINA ET FVNDIS CÆCVBVM. Vitruuius appella

lat Cæcubi vini nomine quod in Terracina Volscorū olim metropoli, & Fundis Campaniæ vrbe, idest earum agris nascitur, cum tamen eorum vnumquodq; propriam habeat appellationem, sitq; Cæcubus ager vnde Cæcubum vinum sicut à Fundis Fundanum appelletur. Strabo lib. 5. Cæcubum quidem licet paludibus adiaceat, vineta tamen vine feracissima præcipuis enutrit arboribus. Et post eodē lib. Sinui verò Caietano contiguū est Cæcubum, cui adiacet vrbs Fundi in Appia via. Totā hæc ora præcipua adeo vina generat, verū Cæcubum & Fundanū & Setinum, sicuti Falernum & Albanum & Staganū inter nobilia numerantur. Et Martialis lib. 13. Fundani & Cæcubi diuersis Distichis meminit. De Cæcubo lege Plin. lib. 14. cap. 6. **NON TANTVM IN SYRIA ET ARABIA IN ARVNDINIBVS ET IVNCIS HERBISQVE OMNIBVS ESSENT ODORES.**

Quod arundinem dixit, ita & Plin. lib. 24. cap. 11. sed & idem aliās calamū odoratum vt lib. 12. cap. 22. & lib. 13. cap. 11. & Solinus cap. 65. Plin. memorato cap. 22. prodit communem esse Arabiæ, Indiæ, & Syriæ. Dioscorid. lib. 1. cap. decimonono. in India nasci, præcipuæq; esse bonitatis fuluum, geniculis frequentibus & qui assulose frangitur, plena araneorum fistula, albicantem, lentum in mandendo & astringentem. Officinæ vocant Calamum aromaticum. Q. Serenus lib. de medicina, Calamum simpliciter nominat, Hippocrates *μυγε-
μηνον* dicit, idest vnguentariū siue Aromatarium. Meminit Xenophon lib. 1. *αὐα Βάσις* &. **ET IVN-**

CIS. Intelligit iuncū odoratum qui à Græcis $\chi\alpha\iota\ \nu\omicron\upsilon\upsilon$ idest iūcus per excellentiam dicitur, ab officinis Squinantum. Tradit Plin. lib. 12. cap. 22. inter Libanum montem & alium ignobilem in conualle modica iuxta lacū citius palustris æstate siccantur, tricenis ab eo stadiis iuncum & calamū odoratos gigni. Eligendū esse ruffum recentem, floribus refertum, tenuem rubentibus fragmentis & qui in confricando rosæ odorem emittat, scribit Dioscorid. lib. 1. cap. 18. Vide Plin. lib. 21. cap. 18. Cornelius Celsus lib. 4. & 5. multis cap. vocat iūcum rotundum. Aelius Promotus in Dynamero, cap. de cordis doloribus $\chi\alpha\iota\ \nu\omicron\upsilon\upsilon$, idest iuncum simpliciter dicit, quo nomine utitur Scribonius Largus. Scribit autem Galenus lib. de Hippocratis vocabulis ipsum appellare $\chi\alpha\iota\ \nu\omicron\upsilon\upsilon$ $\delta\upsilon\omega\sigma\mu\omicron\upsilon$, idest suaue olentem. Emendandus est Paladii locus lib. 11. cap. 14. si squinatos uncias quatuor, scribendum enim schænanthus, aut potius $\chi\alpha\iota\ \nu\omicron\upsilon\upsilon$ $\alpha\epsilon\delta\omicron\upsilon\varsigma$, idest odorati iunci floris. Seplasiarii bis ad eundem lapidem (vt dicitur) offendunt, nam & squinantum scribūt, & cum florem non habeant, pro eo herbam ipsam vendunt. Neq; enim vereor vt quis mihi laudet Abobantiam, Isaac eben amram, Abicem, Serapionem & cæteros Arabes, vitū esse interpretis potius q̃ scriptorū existimo. **NEQVE ARBORES THVRIFERÆ.** Thuris arborem tradit Theophrastus lib. 9. de historia plantarum quinis ferè cubitis attolli, solam Arabiam, nec tamen vniuersam, Thus mittere, auctores sunt Plin. lib. 12. cap. 14. & Solinus cap. 46. Dioscorides lib. 1. cap. 81. etiā Indici Thuris meminit Philostratus lib.

lib. 2. vitæ Apollonii Tyanei, et in Caucaſo naſci tradit.
 A adulteratum autem pini reſina & gummi, deprehenditur,
 ſiquidem gummi flammam non eiaculatur, reſina in ſu-
 mum euaneſcit. Maſcula thura dicuntur lachrymæ ſpon-
 te rotundæ & cãdidæ. Magna eſt controuerſia inter Scri-
 ptoreſ quæ ſit arboris facies, vt ſcribit Plin. dicto loco.
 Aliqui enim folio eſſe piri aiunt, minore duntaxat, alii lê-
 tiſco ſimilem, quidam Terebintho nonnulli lauri folio.
NEQVE PIPERIS DARENT BAC-
CAS. Caucaſus Indiæ mons, vt ſcriptis mandauit So-
 linus cap. 65. fronte qua Soli eſt obuerſus, arbores pipe-
 riſ oſtentat, quas ad Iuniperi ſimilitudinem fructus ede-
 re aſſeuerant. Eorum qui primus erumpit, veluti Corylo-
 rum ſimbria aut faſeolorum ſiliqua, dicitur piper longum.
 At quod ex ipſa arbore ſtringitur dehiſcentibus paulatim
 per maturitatē ſiliquis piper eſt albū. Cuius cutem rugo-
 ſam & torridam Solis calor fecerit, id nigrum piper appel-
 latur. Mibi Venetiis oſtenſa eſt arbuſcula non abſimili-
 bus Bryoniæ foliis pro piperis arbore, fructum non licuit
 videre. Et Platina lib. 3. de obſoniis ſcribit in Italia na-
 ſci. Admonendum hoc loco duximus quod ſcribit Dioſco-
 rides lib. 2. cap. 176. et repetitur à Plinio lib. 12. cap.
 7. Gingiber ſiue Zimpiberi aut Singiberi non eſſe radicē
 huius arboris, ſed ſui generis eſſe plantam. Baccas autē
 Vitruuius appellat grana. **NEC MYRRHÆ**
GLEBVLAS. Myrrham ſcribit Dioſcorides lib.
 1. cap. 77. lachrymam eſſe arboris quæ in Arabia gi-
 gntur non diſſimilis Spinæ Ægyptiæ. Inciduntur enim
 arbores à radice ad ramos uſq; ex quibus plagis emanat id
 genus gummi, nam quod ſpōte ſudant antequam incidan-

tur staten esse ait Plin. lib. 12. cap. 15. Quauquam
 Dioscor. dicti libri cap. 72. staten asserit esse pingui-
 tudinem recentis Myrrhæ cum exigua aqua tusæ & ex-
 pressæ. De myrrhæ arbore lege Theophrastum lib. de his-
 toria plantarum. 9. cap. 4. & Solinū cap. 46. NEC
 CYRENIS IN FERVLIS LASER
 NASCERETVR. Laserpitium (quod Græci
 vt testatur Apitius lib. de re culinaria. 1. cap. 2. & lib.
 7. cap. 1. Silphion vocant) auctore Plin. lib. 19. cap.
 3. in Cyrenaica prouincia repertum est, vnde à Catullo
 laserpitiferæ Cyrenæ dicuntur, eius succus laser nomina-
 tur. Columella lib. de arboribus, cap. 23. appellat laser
 Cyrenaicum, siue vt in aliis codicibus legitur lac Cyre-
 naicum. Et Palladius lib. 3. cap. 29. opon Cyrenaicum.
 A Solino cap. 40. Syrpe & lac syrpiciū dicitur. Eo vsos
 esse antiquos indicat multis locis Apitius lib. de re culi-
 naria. Vnde pullus laseratus apud eundem lib. 6. cap. 6.
 dicitur & in Apuleio lib. 10. de asino aureo, carnes la-
 sere infectæ. Quin laserpitio ipso vsos eosdem, scribunt
 Theophrastus lib. 6. de historia plantarum, & Plin. me-
 morato cap. 3. Tradit Dioscorid. lib. 3. cap. 93. caulē
 aliquos Silphion, radicem magudarim, folia maspeton, vo-
 care. Laserpitu mentio est apud Strabonem lib. vltimo,
 Plautum in Pseudolo, & item in Rudente vbi Sirpe &
 Magudaris etiam nominantur. Silphii mentio est apud
 Aristophanem in equitibus. Interpres scribit fructicem
 esse amœni odoris ex nōnullorū sententia, alios dicere esse
 odoris inamœni. Meminerunt etiam Antiphanes & Ale-
 xis apud Athenæum lib. 4. SVNT ENIM
 BOEOTIÆ FLVMINA CEPHISVS
 ET

ET MELAS. De his Plin. lib. 2. cap. 103. In
 Bœotia amnis Melas oues nigras, Cephisus ex eodem la-
 cu profluens, albas. LVCANIS CRATHIS.
 Callimachi scholiastes scribit Crathidem fluuiū esse Ar-
 cadia. Tradit Strabo lib. Geographica. 6. in Crathide lo-
 tos homines cæsarie candidos & flauos effici. Vibius Se-
 quester dicit aurei coloris. Plin. autē ē Theophrasto tra-
 dit candorem facere bobus ac pecoribus, quin & homines
 qui ex eo bibant candidos, mollioresq; ac porrecta esse co-
 ma. PROCREANT ALIIS LOCIS
 LEUCOPHÆA. Idēst cineracei coloris, & ut
 nostri loquuntur grisea, colore mixto ex albo & fusco, ex
 nominis notatione, vnde pannus leucophæus dicitur Plinio
 lib. 3. 2. cap. 10. Existimo non grauitur laturū (si bene
 hominis ingenium aliquot colloquiis noui) nostræ tempe-
 statis iuriconsultis. Alciatum, si monuerim lapsus es-
 se, qui in parergis scripserit leucophæum colorem esse gil-
 uum quadamtenus in rubrū vergentem, quod ex sinopide
 pontica, quæ rubra sit, & melino giluo, Plinio cōficiatur.
 Neq; enim apud Plinium leucophæum legitur, sed leuco-
 phorum, & si leucophæum scribatur, nō docet colorem ef-
 fici, sed glutinum. Eius hæc sunt verba ex lib. 3. 5. cap.
 6. sinopidis ponticæ selibra, filis lucidi libris decem, &
 melini Græciensis duabus mixtis, tritisq; vnā per dies
 xii. leucophorum fit, hoc est glutinū aurī cum inducitur
 ligno. ALIIS CORACINO COLO-
 RE. Strabo lib. duodecimo de Laodicensium pecoribus
 loquens, τὸν καὶ ἄγιν καὶ ὀλέον vocat, cuiusmodi scilicet
 in corais conspicitur, idēst nigerrimum. Eum locū Geor-
 gius Tifernas nō recte interpretatus est, Oppiani ἀλιδού

πῡρρον enarrator, dicit κῡρρον significare nigrum, vnde
 dicuntur κῡρραξ, idest coruus, & coracinus, hic est piscis
 Oppiano, Athenæo, Plinio cæteris. Quauquam Athe-
 næus lib. 7. ἀπὸ τῆς κῡρρας κινεῖν, idest a mouēdis pu-
 pillis dictum prodit, haud scio quam recte Coracinam pi-
 cem non inepte vocat Palladius, & si quid intelligo, serici
 villosi (quod villutum vulgo dicitur) Coracinus est color.
IDEO ID FLVM EN ILIENSES
XANTHVM APPELLAVISSE DI-
CVNTVR. Scribit Plinius lib. 2. cap. 103.
 Ruffas oues iuxta Ilium, Xanthum efficere, vnde & no-
 men amni, nam ξανθὸς ruffum significat. Aristoteles
 lib. 3. de historia animalium auct. est Scamandrū amnem
 flauas reddere oues credi, vt Xanthum pro Scamandro
 nuncupatū ab Homero existimatū sit. **VTI FVIS-**
SE DICITVR TERRACINÆ FON-
QVI VOCABATVR NEPTVNIVS
 Boccatus lib. de fontibus prodit Anxurem fontem esse
 Volscorum haud longè à Terracina, Anxur antea di-
 cta, qui eo quod ignaris lethalem haustum præberet, ab
 incolis iniectis lapidibus & terra oppletus est. Eum, indicat
 postea etiā Neptuniū dici. **ET CYCHROS**
IN THRACIA LACVS. Plin. lib. 3. cap. 3.
 necare aquas Theopompus & in Thracia apud
 Cychros dicit. Hoc autem loco Vitruuii, deest præposi-
 tio apud vt sit, & apud Cychros, nam hi sunt Thraciæ
 populi, ne quis nominandi casu accipiat pro ipsius lacus
 nomine. Aristoteles (si modo eius est liber qui editus est
 de mirabilibus auditu, quod non existimamus) non Cya-
 chros,

chros, sed Psittos (nisi codex menda non caret) neque lacum, sed fonticulum vocat, libro tamen de historia animalium tertio, Psychron vocatū ait à frigiditate. ITEM IN THESSALIA FONS EST PROFLUENS. De hoc fonte locus ille Plinii intelligendus lib. 31. cap. 3. Aliter (inquit) circa Thessalica Tempe, quoniam visus omnibus terrori est, traduntque etiam res ac ferrū erodi illa aqua profuit brevis spacio, mirumque si aliqua sylvestris amplecti radicibus fontem eum dicitur semper florens purpura. Id est quod significavit Vitruvius cū dixit arborem florentē colore purpureo. NON MINVS IN MACEDONIA, QVO LOCI SEPULTVS EST EURIPIDES. Et hunc locum mutuatus est Plin. dicto cap. 3. ait enim, In Macedonia, non procul ab Euripidis Poetæ sepulchro, duo riui confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi. Vitruvium hic in cunctis manuscriptis impressisque codicibus mancum decurtatumque inueni. Nā quā parte esset riuius ad quem viatores bonitate aquæ capti prandere solerent non legitur. Quin et Plinius a quo emendandi auxiliū potuit sperari, tacuit, et reliqui Geographi non meminerunt. Athenis inane Euripidis monstrari sepulchrum, apud Pausaniam in Atticis meminisse legere. HÆC AVTEM AQUA, ΣΤΥΓΩΝ ΔΩΡ ΝΟΜΙΝΑΤΥΡ. De hac Styge Plin. lib. 2. cap. 103. Iuxta Nonacrum Arcadiæ, Styx, nec odore differēs nec colere, epota ilico necat. Et lib. 3. cap. 3. In Arcadia ad Pheneum aqua profluit è saxi, Styx appellata, quæ ilico necat, nam alia est Styx palus apud Inferos, cuius meminerunt Homerus Iliados. 8.

Virgil. *Æneid.* 7. Hesiodus in *Theogonia*. Didymus
Homeri interpres *Iliad.* 19. Vibius Sequester, & alii.
 CONSERVARE AVTEM EAM ET
 CONTINERE NIHIL ALIUD PO-
 TEST, NISI MVLINA VNGVLA. Id res
 fert Plinius lib. 30. cap. ultimo. Ungulas tantum mula-
 rum repertas, neq; aliam vllam materiam quæ non perro-
 deretur à veneno Stygis aquæ, cum id dandū Alexandro
 magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna
 Aristotelis infamia excogitatum. Quod autem Vitru-
 vius & eū sequutus Plin. dicūt Stygis aquā nisi nō in mū-
 læ ungula ferri posse, Iustius lib. 17. seu Trozus scri-
 bit equi. Curtius autem lib. 10. dum iumentis ait, in mē-
 dū relinquit. ITEM SVNT NONNVL-
 LÆ ACIDÆ VENÆ FONTIVM
 VTI LYNCESTO. Plinio lib. 2. cap. 103.
 vocatur Lyncestis. Lyncestis (inquit) aqua quæ vocatur
 acidula vini modo temulentos facit. Vibius Sequester Li-
 cesium nominat dicitq; esse Thraciæ fluvium. Eadem vi-
 traditur ab Oribasio ex Ruffo lib. 5. cap. 4. ὡς λίγυ-
 σιν ὧ nisi codex menda nō caret. CAMPANIA
 TEANO. Teanum Sidicinum cognomine in campā-
 nia est, ibi aquam acidulam calculosis mederi auctor est
 Plin. lib. 31. cap. 3. EFFICIETVR VTI
 PLVMBVM DISSOLVATVR, ET
 FIAT CERVSSA. De Cerussa & quæ sta-
 tim sequitur ærugine dixi lib. 7. cap. 12. ITEM
 MARGARITA NON MINVS SA-
 XA SILICEA. Scribit Plin. lib. 9. cap. 35.
 aceti asperitate & vi, margaritas in tabem resolui. Et lib.

23. cap. 1. saxa rumpere infusum acetum quæ non ru-
perit ignis antecedens. Porro notius est, margaritas &
& vniones eadem esse, quam vt admoneri debeat.
QVEMADMODVM EST VNVS
PAPHLAGONIÆ EX QVO ETIAM
SINE VINO POTANTES FIVNT
TEMVLENTI. Hoc in Paphlagonia & agro
Caleno fieri tradit Plin. lib. 2. cap. 103. QVAM
QVI BIBERINT FIVNT ABSTE-
MII. De hoc fonte hûc in modû Ouid. lib. Metam. ult.
Clitorio quicumq; sitim de fonte leuarit,
Vina fugit, gaudetq; meris abstemius vndis.
Seu vis est in aqua, calido contraria vino,
Siue, quod indigenæ memorant, Amithaone natus
Prætidæ attonitas postquam per carmen & herbas
Eripuit furiis, purgamina mentis in illas
Misit aquas, odiumq; meri permansit in vndis.
Meminit & Plin. lib. 31. cap. 3. & Vibius Sequester.
Eudoxus apud Stephanum, fontem quendam in Aſania
Arcadiæ memorat, cuius aquam gustantibus vini veniat
tedium tantum, vt ne odor quidem eius feratur, quod in cã
aquam Melampus abieciſſe credatur piamenta illa, qui-
bus Præti filias furentes lustrauerat. QVOD A-
PVDEVM FONTEM MELAMPVS
SACRIFICIIS PURGAVIS.
SET RABIEM PROETI FILIA-
RVM. Ælianus Helegen & Cælenen nominat Præ-
ti filias. Hæ vt est scriptum apud Seruium Æglog. 6. cū
se Iunoni in pulchritudine prætulissent, illa irata, hunc er-
rorem, earû immisit mentibus, vt se vaccas putarent, adeo

ut plerunq̃ gement & timerent aratra, has Melampus
 postea purgauisse perhibetur. Vide Lactantium lib. 3.
 Thebaidos Statii, siue Lutatium ut alii volunt. EPI-
 GRAMMA AVTEM EST ID QVOD
 EST SVBSCRIPTVM ΑΓΡΟΤΑ
 ΣΥΝΡΟΙΜΝΑΙΣ. Cum de vertendis his
 & qui sequuntur Græcis versibus cogitarem, commodum
 superueniunt singulares amici, Ioānes Noretius, Barptol-
 lomæus Pratensis, & Guilielmus Giscaferius, viri in euol-
 uendis vtriusq̃ linguæ auctioribus non mediocriter exera-
 citati, ii igitur dū nobis meditantibus interuenissent. Tu
 (inquiunt) reliqua, penes nos esto vertendi labor. Cum ea
 Epigrammata sorte accepta, latina ex tempore fecissent,
 ac mea quidem sententia nō infelicitur, libuit his meis Ana-
 notationibus inferere, argumentum nostræ necessitudinis,
 & futura haud quaquam ingrata lectori nō omni ex parte
 te fastidioso. Itaq̃ primum hoc vertit Pratensis.

Si te, siq̃ pecus, medio sitis orbe diei

Ad fontis (pastor) Clitorii antra premat,
 Inde tuam restingue sitim, quin & prope Nymphas

Naiadas, omne tuum tu quoq̃ siste pecus.

Membra lauanda tamen caueas committere lymphæ,

Ne noceat vinc̃tis ebrietate notus

Vitibus infestas fuge aquas, vbi nempe Melampus

Lustrauit dira Prætidæ a rabie

Arcanam abstergens maculam, & se protinus Argis

Ad tetricæ montes contulit Arcadiæ.

SVNT AVTEM VERSVS HI H-
 ΔΕΙΑ ΨΥΧΡΟΪΟ ΠΟΤΟΥ ΔΙ-

B A'Σ. Distichon hoc, Giscaferius in hūc modū vertit.
 Sunt gelidi fontis latices dulcesq; bibenti,
 Saxeus attamen hinc illico sensus erit.

ET H V I V S E P I G R A M M A T O S
 S V N T V E R S V S G R A E C E, Υ Δ Α' -
 Τ Α Τ Α Υ Τ Α Β Λ Ε Γ Γ Ε Ι Σ. Vltimus ver-
 tendi labor cessit Noretio, cuius ego sum consuetudine,
 quandiu per instituta legum studia vnā agere licuit, fami-
 liarissime vsus, & ingemo vsq; eo oblectatus, vt multa
 vni dum simul Romanas ruinas visimus, crediderim quæ
 ad rem ædificatoriam attinerent, adeo mihi videbatur ad
 quæuis natus, & dignus cui difficillima quæq; committe-
 res, sed præstat eius audire Epigramma.

Hospes aquam cernis metuendam, innoxia membris
 Sumere mortales vnde lauacra queant
 Sin imum in ventrem nitidam deieceris vndam,
 Ad moris tantum labra suprema licet,
 Protinus in terram labentur ab ore molares,
 Et se des linquent mandibulæ vacuas.

CAP. Q V A R T V M.

T I A M Q V E Z A M A E S T C I -
 V I T A S A F R O R V M, C V I V S
 M O E N I A R E X I V B A D V -
 P L I C I M V R O S E P S I T. Scribit Strabo
 lib. vltimo, Zamam regiam Iubæ per sua tēpora à Ro-
 manis destructam, & Plin. lib. 5. cap. 4. Oppidum Za-
 mense ponit in Africa inter libera. I D G E N V S

TERRÆ ETIAM BALEARIBVS
 DICITVR ESSE. *Balearis terra Serpētes ne-
 cat, vt est apud Plinium lib. 35. cap. vltimo. Sunt autem
 Baleses insulæ duæ in mari mediterraneo quas hodie
 vocamus Maioricam & Minoricam.* EXPOSUIT
 ESSE IN EA TERRA EIVSMODI
 FONTES, VT QVI IBI PROCRE-
 ARENTVR VOCES ADCANTAN-
 DVM EGREGIAS HABERENT.

Tradit & Plin. lib. 31. cap. 3. ex Varrone, Zama in
 Africa fontem esse quo canoræ voces fiant. IDEO
 QVE SEMPER TRANSMARINOS
 CATASTOS EMERE FORMOSOS.
*Locus ambiguus est, sed potior mihi videtur sensus vt ac-
 cipiamus Zamenses et Ismuc oppidi ciues atq; adeo totius
 agri incolas solitos esse comparare aliunde, id est transma-
 rinos seruos formosos, & nobiles puellas, vt qui ex contin-
 etis his matrimonio apud se nascerentur, & voces ad can-
 tandum haberent egregias, & venusta essent specie. Dicit
 enim huiusmodi esse, qui in eorū agro procreentur, ne in-
 telligamus aliò transuectos, eiusdem visliberos procrea-
 re, nam à fontibus id accidit. Sunt autem Catasti serui, à
 catasta compede Martiali, Persio, Tibullo, Plin. lib. 35.
 cap. 18. Scio Hermolaum hoc loco legisse Calastros, &
 apud Beroaldū lib. 11. Apuleii de asino aureo, scriptum
 Catastlos, apud alios Calastros, pro his qui sunt cano-
 ra voce, quasi illi & hi voluerint ex Zama à trasmarinis
 redimi iuuenes egregia voce & puellas ex quibus qui ge-
 nerentur eadem essent vi præditi, ac non potius exteros
 id est trasmarinos ab illis ijsis Zamensibus formosos ad*

id comparari, quod Vitruuius apertissime significauit. Nam cum dixisset eiusmodi in ea terra esse fontes ut qui ibi procrearentur, voces ad cantandum haberent egregias, statim subiungit, ideoque, quia haberent huiusmodi fontes, emere, ergo seruos, quos recte Catastros vocat, transmarinos quidem ipsos, neque sine delectu, sed forma præstâtes. Illud verò vocabulorum genus Calastri, Calasastri & Catastus nusquam memini legere. **PER QVARVM VENAS AQVÆ VIS PERCVRENS TINCTA.** Existimauit Theophrastus libro de causis plantarum sexto, et ex veterum sententia, aquam terræ per quam percurrit saporibus infici, non aliter quam fructus vitis, atque arborum qui res radicibus istas sapiant. Quod Plin. imitatus lib. 31. cap. 4. ait. Tætae sunt aquæ, qualis terra per quam fluunt, qualesque herbarum quas lauant succi, ut inde amnes parte aliqua reperiantur insalubres.

CAP. QVINTVM.

EXPERTIONES AVTEM ET PROBATIONES EORVM SIC SVNT PROVIDENDÆ.

Aquam nouam sic probabis, auctore Palladio lib. 9. cap. 10. In vase æneo nitido spargas, et si maculam non fecerit, probabilis iudicetur. Item decocta æneo vasculo, si arenam vel limum non relinquit in fundo, utilis erit. Item si legumina cito valebit excoquere, vel si colore pellucido carens musco et omni labe pollutionis aliena. Referuntur et ista à Plin. lib. 31. cap. 3. **ET IN VAS CO-**

RINTHIVM. Id est æris Corinthii quod maxime
 mi semper factum est ab antiquis. Eius tria genera tradit Plin.
 lib. 3. cap. 2. Candidum, argento, nitore quam proxime
 accedens, alterum in quo auri fulua natura, tertium in quo
 æqualis omnium temperies fuit.

CAP. SEXTVM.

**VIVS RATIO EST PRIMA
 PERLIBRATIO.** Librare aquam,
 non aliud est quam conferre altitudinem loci unde
 de concipitur aqua, cum loco quo deducenda est, siue id
 fiat rectis lineis, siue obliquis. **LIBRATUR
 AVTEM DIOPTRIS.** Dioptra præter quod
 quod est instrumentum quo, auctore Suida, Geometrae ex
 intervallo explorant altitudinem turrium & propugnaculo-
 rum, atque vniuersam istiusmodi dimensionem, est & in-
 strumentum librands aquis accommodatum ἀντὶ τῆς
 διοπτρῆς βόειν, id est ab inspicendo explorandoque dictum.
 Illius mentio est apud Ptolomæum, Theonem, Proclum,
 Plin. lib. 2. cap. 69. **EA HABET ANCO-
 NES IN CAPITIBVS EXTRE-
 MIS.** Qui propendentes cum adiecta recta regula nor-
 malem angulum faciant, id est rectum, cum flexus est cubiti
 qui Græcis ἀγκύων dicitur, qua in significatione usus est
 lib. 3. ad finem, normæ scilicet utramque regulam eo nomis-
 ne intelligens. Hesychius scribit etiam murorum flexus
 vocari ἀγκύων. nam loca esse cissibus plena et ymolon-
 gus auctor est. Et ipse Vitruvius lib. 4. cap. 6. Ancon

nes vocat eas veluti mensulas quæ in hostiorum antepa-
 gmentis dextra atq; sinistra ad imi supercilii libramen-
 tum præter folium propèdunt. Sunt & ancones vasa Pa-
 piano pandect. lib. 33. de fundo instructo. de quibus Ca-
 tellianus Cotta. SED SPHÆROIDES HA-
 BERE SCHEMA. Idest esse figuræ rotundæ.
 Eam esse aquæ figuram indicio sunt pluuiæ, guttæ roris.
 Cum ita res habeat vt in corporibus quæ homogenea vo-
 cant partes sibi eam figuram vendicet quam totum ipsum.
 Præterea qui nauigant, propter aquæ tumorem quæ emi-
 nus non vident, vbi propius accesserunt conspiciere possunt.
 Sed vide Aristotelem lib. 2. de Cælo. Ioannem a sacro
 bosco in lib. sphæræ. Strabonem libro vltimo, & alios.
 EXEMPLAR AVTEM CHOROBA-
 TIS ERIT IN EXTREMO VOLV-
 MINE DESCRIPTVM. Perit hæc Vi-
 truii designatio. ET SI ERIT FASTI-
 GIUM MAGNUM. Idest si altus locus est
 vnde concipitur aqua, & longius erit deducenda.

CAP. SEPTIMVM.

VCTVS AVTEM AQUÆ
 FIUNT GENERIBVS. Pallad.

lib. 9. cap. 11. addit quartum genus, canales
 ligneos. Cum ducenda (inquit) est aqua, ducitur aut for-
 ma structili, aut plūbeis fistulis, aut canalibus ligneis, aut
 structilibus tubis, vbi formam structilem pro canali fabrica
 constante dixit. Quidam pro tubis legit apud Frontinū
 cullos vnde & Tullios dictos putat; pudendo errore aut po-

tius gemino. Procopius primo lib. scribit Romæ quatuordecim aquæ ductus fuisse ex cocto latere, ea latitudine, ut profunditate ut equester vix ipso cum equo per eos evadere posset. SOLVMQVE RIVI LIBRAMENTA HABEAT FASTIGIATA, NE MINVS IN CENTENOS PEDES SEMIPEDE. Sesquipede scriptum in Palladio dicto loco. Si per planum veniet, inter sexagenos, vel centenos pedes sensim reclinetur structura in sesquipedem ut vim possit habere currendi. Longe aliter nostræ ætatis libratores, nam in sexcentos pedes unum tantum pollicem deprimunt. Scribunt autem Plin. lib. 3. cap. 6. aquam subire altitudinem exortus sui, & si longiore tractu veniat. CVMQVE VENERIT AD MOENIA EFFICIATUR CASTELLVM. Castellum receptaculum est quod aquam publicam suscipit auctore Vlpiano Pandect. lib. 43. de aqua quotid. & æstiva. Sunt etiam nunc Romæ castella in aquæ ductibus quanuis semidiruta. Senatusconsultum est apud Iulium Frontinum quod aquam non nisi ex castello duci per mittebat ne aut rivi, aut fistulæ publicæ lacerarentur. Calix idest modulus æneus castello, aut rivo induebatur, is erat modulus erogatorius, huic fistula applicabatur non qualiscunq; sed eiusdem luminis quo calix signatus est, longitudinis non minus digitos. xii. Luminis idest capacitatis quanta impetrata fuerit, is est modulus acceptorius. Sunt autem modulorum. xxv. differentie. Quanuis in vsu. xv. tantum frequentes sint, quos recenset idem Frontinus lib. 1. TRIPLEX IMMISSARIVM. Receptaculum unde postea erogetur aqua.

DIVISÆ IN OMNES LACVS. Et lacuum frequens est mentio apud Frontinum, erant enim publica conceptacula ubi abluebant lintea & similia. ET SALIENTES. Capita sunt fistularum, qui & Siphunculi dicuntur, quorum ora si perenniter fluunt, mastis id est mammis teguntur. Varro cap. 14. lib. 3. de re rustica, vocat papillas, Cassiodorus vbera, & quod interdum pro mastis scalpētur leonina capita, ea Sidonius Apollinaris lib. 2. dicit leones. Si cum libet obturantur & laxantur, id fit epistomiis, quorum manubria dum torquentur, patefaciunt nares, atque ita manat aqua, contraria ventilatione easdem obturat. EX QVIBVS TERTIO IN DOMOS PRIVATAS. Scribit Frontinus lib. 2. de aquæ duct. apud antiquos omnem aquam in publicos usus erogari solitam, legeque cautum ne quis priuatus aliam duceret quam quæ ex lacu humi accessisset, & hanc ipsam non in alium usum quam balnearum aut fulloniarum dari esse solitam, vectigalisque statuta mercedem, quæ in publicum penderetur, aliquid & in domos Principum dari. Vide reliqua. VECTIGALIBVS TVEANTVR PER PVBLICANOS. Publicani dicuntur qui quid à fisco conducunt, ut publicum vectigal, portus venalium rerum, Salinarum, metallorum, auctore Vlpiano Pandect. lib. 39. de public. et vectigal. & idem & Caius lib. 50. de rerum & verbor. significat. SIN AVTEM MEDII MONTES ERVNT. Palladius lib. 9. cap. 11. Si quis mons interiectus occurrerit, aut per latera eius aquam ducimus obliquam, aut ad aquæ caput speluncas librabimus, per quarum structuram perueniat. VT

SPECVS FODIANTVR SVB TER-

RA. Specum subterraneum esse meatū per quem aqua
ducatur tradit Vlpian. Pandect. lib. 43. de riuis. IN
SVO SIBI CANALIS EXCIDA-
TVR. Pari figura dictum apud Plautum in Amphitruone, telo suo sibi. Et apud Terentium in Adelphis, suo
sibi gladio. Et Apuleium lib. 7. de asino aureo, suo sibi
funiculo. Et eodem suis sibi gladius, & Columellam lib.
12. cap. 41. in suo sibi iure decoqui. SIN AV-
TEM FISTVLIS PLVMBEIS DV-
CETVR. Præter Plin. Frontinū, Palladium, Pan-
lus Iuriscon. Pandect. lib. 39. de aqua pluuiæ arcenda,
scribit aquam per fistulas duci consuetum fuisse, unde
Statius lib. sylvarum primo.

Teq; per obliquum penitus quæ laberis amnem,
Marta, & audaci transcurris flumina plumbo.

Fit & mentio lib. 4. Metamorpho. Ouid. FISTV-
LÆ NE MINVS LONGÆ PEDVM
DENVM FVNDANTVR. Plin. lib. 31.
cap. 6. fistulas denū pedum longitudinis esse legitimū est.
QVÆ SI CENTENARIÆ ERVNT.
Id est si lamina antequam in rotundationem flectatur, la-
ta erit digitos centum atq; ita in aliis formis intelligen-
dū. PONDVS HABEANT IN SIN-
GVLOS. Scribe singulas refertur enim ad fistulas.
OCTONVM PONDO. XCVI. Plin.
mendose pondo centena. Palladius Vitruuium est imita-
tus lib. 9. cap. 12. EX LATITVDINE
AVTEM LAMNARVM, QVOT
DIGITOS HABVERINT ANTE

QVAM

QVAM IN ROTVNDATIONEM
 FLECTANTVR. Hoc non satis probatur Iu-
 lio Frontino lib. 1. Q uod laminæ, cū circumagitur, ali-
 quit perit. Plin. tamen Vitruuium sequutus est. SIN
 AVTEM VALLES ERVNT PER-
 PETVÆ. Palladius lib. 9. cap. 11. Si se vallis in-
 terferat, erectas pilas, vel arcus vsq; ad aquæ iusta vesti-
 gia construemus, aut plumbeis fistulis clausam deiici pa-
 tiemur, & explicata valle cōsurgere. TVNC EX-
 PRIMATVR IN ALTITVDINEM
 SVMMI CLIVI. Expressere aquam vsurpa-
 tur pro in altum ducere & cogere, vt sit cum à mente de-
 scenderit in vallem, si in aduersum montem cogatur con-
 scendere. SED GENICVLVS ERIT. Si
 ita flexuosus & nodosus erit canalis, vt cum in imū val-
 lis descenderit perpetuo libramento non procedat, sed in
 aduersum cliuū ad angulū non normalem sed acutum diri-
 gatur. ETIAM IN VENTRE CO-
 LVMNARIA SVNT FACIENDA.
 Id est æstuaria siue spiramenta. Beroaldus in Suetonii
 Augusto legisse videtur colluviaria, per quæ colluuiæ &
 imundicia eiectantur. Longe à Vitruuii sententia. ET
 CIRCVNDVCTIONES. Q uando per la-
 tera montis obliquam ducimus aquam, nec specubus uti-
 mur lib. 1. cap. 1. vocauit circuitiones. INTER
 ACTVS DVCENTOS. Actus longitudinis
 pedes habet, cxx. auct. Columella lib. 5. cap. 1. & Plin.
 lib. 18. cap. 3. duplicatus in longitudinē augerū faciebat.
 SED ITA VT HI TVBVLIX V.
 NA PARTE SINT LINGVLATI.

Plin. lib. 31. cap. 6. dicit commissuris pyxidatis, id est
 ut inferior fictilis tubulus intret superiorem. Palladius
 his verbis expressit. Ex vna inquit parte reddantur ana-
 gusti, ut palmi spacio vnus in alterum possit intrare.

**CALCE VIVA EX OLEO SVBACTA
 SVNT ILLINENDA.** Calx est fornace in cellis vinis
 riis restinguitur, deinde oleo macerata et subacta vngitur
 tubuli. **AVT PONDERE SABURRA CON-
 TINEATUR.** Saburra id genus arenæ est quo
 naues onerari solent ut iactante fluctu stabiliiores sint.
 Virgilius Georg. 4. Sæpe lapillos,

Ut cymbæ instabiles fluctu iactante saburrâ tollunt.
 Capitur et pro quocumque pondere nauibus huiusmodi cau-
 sa imponi solito, metaphoricosque ad eos alias transfertur.

**ITEM CVM PRIMO AQUA A CA-
 PITE IMMITTITVR, ANTE FA-
 VILLA IMMITTETVR.** Palladius lib.

9. cap. 11. Sed antequam in iis aquæ cursus admittatur
 fauilla, per eos misto exiguo liquore decurrat, ut glutinas
 re possit si qua sunt vitia tuborum, est autem fauilla cinis.

**QVIN IPSVM QVOQVE NON SIT
 INSALVRE.** Aut abundat particula negatiua,
 aut scribendum est, salubre. **EXTRVCTAS**

**CVM HABEANT VASORVM AR-
 GENTEORVM MENSAS.** Mensa pro
 Abaco dictum hoc loco, id est mensa vasis potoriis aut esca-

riis continendis accommodata. **ET IBI HOMI-
 NES OFFENDVNT FODIENTES.**
 Libet de hac re Palladii verba adscribere ex lib. 9. cap.

9. In fodiendis puteis cauendum est fossorum periculum,
 quoniam

quoniam plerumque terra, sulphur, alumen, bitumen educat, quorum spiritus missi, anhelitum pestis exhalant, & occupatis statim naribus, extorquent animas, nisi quis fugæ sibi velocitate succurrat. Prius ergo quam descendatur ad intima, in eis locis lucernam ponis accensam, quæ si extincta non fuerit, periculum non timebis. Si vero extinguetur, cauendus est locus quem spiritus mortifer occupabit. Quod si alio loco aqua non potest inueniri, dextra læuæque puteos fodiemus, usque ad aquæ ipsius libraminum, & ab his foramina hinc inde patefacta, velut nares intus agemus, quæ nocens spiritus euaporet, quo facto, latera puteorum structura suscipiat. & Plin. lib. 31. cap. tertio, hoc tradit. DEFODIENTVR ÆSTVARIA. Spiramenta & veluti nares per quas grauis spiritus relaxetur. TVNC SIGNINIS OPERIBVS. Diximus Signinum fieri ex testis confusis addita calce. TVNC SIGNINIS OPERIBVS EX TESTIS, AVT A SUPERIORIBVS LOCIS. Pro testis scribendum testis, sed causa erroris fuit, quod signinum opus testis tusis fiat. NE GRAVIVS QVAM LIBRARIVM. Id est ponderis vnius libræ, sic lib. 7. cap. 8. vocat cetenarium lapidem. MORTARIO MISCEATVR. Hic pro loco ubi arenatum rutro subigitur, quod antea monuimus, sed quod statim sequitur, pro arenato interpretamur cum nit, mortario cæmentum addatur. SI NON, SALEM ADDI NECESSE ERIT ET EXTENVARI. Scribit Palladius memorato loco, aquam si limosa fuerit, salis admixtione corrigi.

292
G V L I E L M I
PHILANDRI CASTILIO

NIIGALLI CIVIS RO. IN LIB.

nonum M. Vitruuii Pol-

lionis de Archite-
ctura, Anno-
tationes.

EX PROOEMIO.

OBILIBVS ATHLE-
TIS QVI OLYMPIA,
PYTHIA, ISTHMA,
NEMEA VICISSENT.
Imitatus est hac parte Vitruuius
Isocratem in Prooemio Panezyrici,
Cæterum quatuor ista certamina celebrata sunt in Græ-
cia in honorem Iouis, Apollinis, Palemonis, & Archimo-
ri. Certantiũ erāt præmia Oleaster, Poma, Pinus, Apia,
vt auctor est Archias lib. 1. Epigrammaton Græcorum.
De his sunt Ode Pindari, potissimum hymnus quintus.
Vtebantur autem ludis quinq; vnde pentathlon, Latinis
quinq;tertium, & pentatbli quinq;tertiones dicti qui his
ludis vicissent, saltu, cursu, disco, iaculo & lucta, quos Si-
monides recenset lib. 1. Epigrammaton,

Ἰσχυρὰ καὶ πύδοι διοφάν ὁ φίλος αἴμα
 Ἀλμα, ποδοκείνη, δίσκον ἄκρον τα, πάλω.

Referuntur et à Iuriconsulto Paulo, de Alex lusu Pan-
 dect. lib. 1. In gymniciis certaminibus periodon vicisse,
 dici, qui Pythia, Isthmia, Nemea, Olympia vicisset, au-
 ctor est Sext. Pompeius, à circuitu eorū spectaculorum.

Sunt de illis certaminibus nonnulla apud Ioannem Bapti-
 flam Piū in lib. Annotationum. QUID ENIM
 MILO CROTONIATES QVOD
 EVIT INVICTVS, PRODEST HO
 MINIBVS. Eum scribit Iulius Solinus cap. 4.

omnia egisse supra quā homo valet. Plin. lib. 7. cap. 20.
 ait, Cum constitisset neminem vestigio eduxisse, malum
 tenenti neminem digitum correxisse. Sed cui non est eius
 nota fortitudo?

CAP. PRIMVM.

VADRATVS LOCVS QVI
 ERIT LONGVS ET LATVS
 PEDES DENOS, EFFICIT

AREÆ PEDES CENTVM. Quadrati
 mensura facillima est vel auct. Columel. lib. 5. cap. 2.
 Nam cum sit vndiq; pedum totidem, multiplicantur in se
 duo latera, et quā summa ex multiplicatione effecta est,
 eam dicemus esse quadratorū pedū. Vt sit locus quoquo=
 versus decem pedum, ducemus decies denos, qui fiunt cen-
 tum, dicemus igitur locū habere pedes quadratos centum.
 Idem efficere numeris in duplicatione quadrati omnino
 non licet, nam vt quæras numeros omnes non inuenias qui

in se multiplicatus ducentorum pedū faciat aream. Quod
enim id fieri posse maxime videtur numero, quatuordecim,
si in se multiplicaueris, ut sit quaterdecies quatuordecim,
fiant centum nonaginta sex, ut desint ad numerū ducentorum
quatuor. Quod si libet progredi et tentare aliter
per quindecim, ut dicas quindecies quindecim, fiat ducenti
viginti quinque pedes. Itaque efficiendum grammicis,
id est linearibus descriptionibus. Id quomodo recte possit
fieri, docet hoc loco Vitruvius. **HAC RATIONE
NE DVPLICATIO GRAMMICIS
RATIONIBVS A PLATONE VTI
EST SCHEMA SVBSCRIPTVM
FVIT EXPLICATA.** Potuit et alia ratione
quam à Platone ostensum est, quadratum duplicari.
Nam datum quadratum si circulo cinxeris, ut tangat is
illius quatuor angulos, rursusque ipsum circulum alio quadrato
claudas, ipsum hoc quadratū duplo maius est priori,
qua ratione usi sumus lib. 4. in describendo Abaco capituli
corinthii.

CAP. SECVNDVM.

ITEM PYTHAGORAS NORMAM. Norma est ad quam exiguntur anguli,
sicut ad regulam longitudines, ad perpendiculariculum
altitudines, quæ Cicero lib. Academic. Quæstion. 2. tria
complexus est. Atqui si crederemus (inquit) non egeremus
perpendicularis, non normis, non regulis. Norma
Gnomon Græcis vocatur, ut apud Lucianum in Hæmonide.
**ID PYTHAGORAS CVM INVENISSET, NON DVBITANS
A MVSIS SE IN EA INVENIRE.**

VENTIONE MONITVM, MAXI-
MAS GRATIAS AGENS, HOSTIAS
DICITVR IIS IMMOLAVISSE.

Tradit Cicero lib. de natura Deorum. 3. Pythagoram
cum in Geometria quiddam noui inuenisset, Musis bouem
immolare solitum. Quod autem ad rem nostram attinet,
scribit Ioannes Reuchlinus lib. 2. de arte cabalistica, aut
potius Diogenes Laertius lib. 8. nam apud eum id etiam
legimus, item apud Athenæum lib. 10. ex auctoritate
Apollodori arithmetici, illum boues centum immolasse,
cum reperisset $\phi\pi\tau\epsilon\gamma\omega\nu\upsilon\delta\epsilon\theta\omicron\gamma\omega\nu\iota\upsilon\eta\tau\iota\omega$
 $\phi\pi\tau\upsilon\upsilon\gamma\omega\nu\iota\alpha\upsilon\tau\omega\tau\epsilon\iota\upsilon\upsilon\upsilon\alpha\delta\upsilon\nu\alpha\tau\omega\tau\omega\upsilon\varsigma\pi\epsilon$
 $\epsilon\upsilon\gamma\omega\nu\alpha\upsilon\upsilon\varsigma$, idest, quod trianguli orthogoni recto angu-
lo subiectum latus tantum valeret, quantum quæ conti-
nerent, siue trianguli rectanguli quod recto angulo sub-
tenditur latus, æque posse atq; latera eundem angulū con-
tinentia. Ea propositio, quanquam aliis verbis, est apud
Euclidem lib. 1. penultima, quam probant Theon & Cæ-
panus. A SUMMA COASSATIONE.
Idest à summis contignationis tabulis. SCAPO-
RVM IVXTA LONGITVDINE IN-
CLINATIO. Scapus scalarum est truncus à sum-
ma contabulatione ad recessionē. In sublime autē ut obi-
ter dicam conscenditur aut recta itione, sed quæ si pluri-
bus gradibus ascendendum esset, verteretur ad normam,
interiectis refractionibus & areolis (id genus antiqui so-
lebant facere impari graduum numero) aut cochlidibus
scalæ, idest quibus per gyrum sursum itur. Rursus scalæ
constant aut gradibus aut acclius. Prioris generis sunt

Romæ cochlides columnæ Traiani & Antonini, in illa ad fastigiū sunt res ab eo gestæ sculptæ, & in primis bellum Dacicum, intus ascenditur gradibus centum octoginta quinque, fenestellas habet quadraginta quinque. In altitudine variat Eutropius & P. Victor quem malumus esse Sextum Ruffum, ille dicit pedum esse centum quadraginta, hic centum viginti octo. Antonini columna incendio deformata, sed altior, pedum scilicet centū septuaginta sex, graduum centum sex, fenestellarum quinquaginta sex. Habet & simulachra rerum gestarum circumquaq; cælata. Illud autem admiratione non caret, quod earum columnarum crassitudo vno perpetuoq; lapide constat in quo incisi gradus, & cū ad summum gyrum cælata sint variarum rerum & personarum simulachra, necesse q; sit aliquando particulam in secundum lapidem seruari, ita commissi sunt tamen, & ad vnguem coniunguntur & conueniūt, vt ne oculatissimus quidem, nisi meditato & consulto in rem præsentem veniat, animaduertere possit. Et scalæ quibus in summum Pantheum conscenditur, triquetra ascensu fastigiantur, habentq; post septenos quosq; gradus, refractiones siue areolas, vacuum ipsum, eadem illa est ab imo ad summum, qua lumen immittitur, figura. Posterioris verò generis hoc est accliuus bellissime nobis formam retulit distenta trifolii siliqua. Quare fortasse admonitus Bramantes Architectorum post antiquos illos diligentissimus, pulcherrimam accliuem cochlidem extruxit in Vaticano Pontificum maximorū ædificio, cui à positione Belvedere est nomen inditum, ipso acclini ab imo ad summum innixo quatuor columnarum continuatis ordine generibus, vt scapus nullus esset, id est vt Itali loquuntur

tur nulla esset anima, siue stilus aut antennis. Nam his
vocalibus eam rem significant. ITA ERVNT
TEMPERATÆ GRADVVM ET
IPSARVM SCALARVM COLLO-
CATIONES. De graduum retractione & cras-
situdine, lege lib. 3. cap. 3. quæ ad ædes sacras pertineat,
nam retractionem istam, quam constat ex perpendiculari
& recessione habere debere ad crassitudinem, rationem
proportionis sesquitertiæ, nihil esse dubium oportet ad pri-
uatarum ædium scalas pertinere.

CAP. TERTIVM.

VRVM AD SACOMA AP-
PENDIT REDEMPTORI.

ΣΗΚΟΜΑ Græcis est æquipōdiū, idest æqua-
le pondus vt hoc loco, & huius lib. cap. vltimo, æquo pon-
dere phelli, sacoma saburrale, aut ē quod laci trutinæ sur-
sum latæ adiungitur, vt grauiori fiat æqualis, vt est apud
Iulium Pollucem lib. 4. cap. 24. Aristoteles in Mecha-
nicis dicit σήκωμα ποιῆν pro æquilibrium facere.

IN ID CORONARVM OPVS. Alias
legitur Coronarium, eadem plane significatione, idq; me-
lius, cum de vna tantum corona dicat. CVM IN
SOLIVM DESCENDERET. Idest la-
brum vt Catoni de re rustica cap. 10. Plin. lib. 3. 1. cap.
2. Cornelio Celso & aliis, vnde cella solaris siue vt lego
solaris dicitur ab Ælio Spartiano, vbi folia idest vasa
quibus in balneis utebantur, solebāt adseruari. Domitius
Calderinus apud Martialem lib. 2. dicit Solium esse vas

in Thermis quo lauabantur qui sudare nolebant. Solium autem pro sede regia Verrio dictum placet, quasi solidum quod ex integro ligno constaret. Asper Grammaticus à sede dictū magis probat. ΕΥΡΗΚΑ ΕΥΡΗΚΑ. Idest inueni, inueni. SEXTARIO MENSVS EST. Verbum est vacat. MANIFESTVM FVRTVM REDEMPTORIS. Eius aurificis qui receperat faciendam coronā. QVOD DELO IMPERAVERAT RESPONSIS APOLLO, VTI ARA EIVS QVANTVM HABERET PEDVM QVADRATORVM ID DVPLICARETVR. Id erat cubum duplicare, rem multo difficillimam, arguebat eos Apollo quod Geometriā negligenter. Quæ res fusissime tractatur ab Erathostenē ad Ptolemæum, a Ioanne Grammatico in Analytica Posteriora Aristot. libro (quantum memini) primo, nam eius codicis mihi nunc copia non est. Refertur etiā à Plutarcho lib. de Socratis Demonio, & Bessarione defensionis Platonis lib. 1. cap. 8. Quidam scriptis prodidit cubi-duplicationem, inuētum esse Platonis duabus lineis repetitis, aliis mediis duabus proportionalibus repertis deprehendi. Eratosthenes tamen dicta Epistola ad Ptolem. Regem, tribuit Hippocrati Chio vt legimus apud Georgium Vallam lib. Geometr. 4. hoc est lib. expet. & fugiendorum. 13. in hanc ferè sententiam. Tragicus quidam introduxit Minoa Glauco sepulchrū excitare volentem interrogatum quam id figura extrui mallet, respondisse cubica, sed ita vt bis tantum caperet, quantum cubus qui quoquouersus esset pedum centum. Quidam vt id

fieret putauit latus vnumquoq; duplum esse faciendum, hal-
lucinatus. Etenim lateribus duplicatis, planum quodli-
bet, quadruplum efficiebatur, ipsum verò solidum, octo-
plum. Quæ sitū concertatamq; est, quonam modo propo-
situm solidum in ea forma permanens, duplicari posset.
Res ad geometras relata est, Ambigētibus cæteris, Hip-
pocrates Chius indicauit fieri id posse, si constitutis dua-
bus lineis, quarū maior minoris esset dupla, duæ mediæ
in cōtinua proportionē inuenirentur. Aliquanto post De-
lii cum oraculo Apollinis iuberentur aram ipsius duplica-
re, neq; quæ id fieri posset ratione satis viderent, obiur-
gante Platone, qui in academia erant, geometras, Archi-
tas Tarentinus per hemicylindros, Eudoxus per inflexas
lineas demonstrauerunt, sed parum ad vsum, vt cæteri
omnes, præter Menechmū qui breue quiddam & sub oscu-
rum relinquit. Postea Eratosthenes instrumentum forma-
uit. Idem Valla rationem inueniendarum mediarum pro-
portionalium ex sententia Archimedis, Eutocii, Platonis
Heronis, Thilonis, Bizantii, Apollonii, Dioclis, Pappi,
Pori, Menechmi, Architæ, Eratosthenis, Philaponi, &
Dionysiodori eodem loco tradere conatus est. Hæc ego
scripseram cum beneficio Rodolphi pii Carporum Cardi-
nalis, facta est nobis copia videndi exscribendiq; (curan-
te id Mecænate meo) Archimedis de sphaera & Cylin-
dro cum enarratione Eutocii volumē ornamento futurum
augustissimæ illi & instructissimæ Bibliothecæ, quā tu to-
to orbe terrarum maximis sumptibus conquisitis omnium
disciplinarum & linguarū libris FRANCISCE
Rex Regum potentissime & christianiissime ad Fontem
Bleeium instituit. Id volumen Georgii Vallæ fuerat,

in quo præter linguæ Doricæ proprietatem & omissionē spirituum atq; accentuum, quæ in legendo nonnihil exhibuerunt difficultatis, occurrunt sabinde syllabarum & dictionum notæ, quæ ne à Græcis quidem ipsis hoc tempore satis agnoscuntur. Itaq; ex eo deprehendimus quæ à Valla tradita essent, ab Eutocio Ascalonita scripta esse in Archimedis libri $\omega\epsilon\epsilon\iota\sigma\phi\alpha\iota\varsigma\omega\varsigma\kappa\alpha\iota\kappa\upsilon\lambda\iota\sigma\theta\omega\upsilon$ secundi, theorema primum, quod in eo doceretur proportionales medias lineas inuenire. Quod autē ad Architam & Eratosthenem, quorum hic meminit Vitruuius, attinet, quoniam ab utroq; breuius tradita ratio videbatur quam ut à multis intelligi posset, Ludouicus Lucenius quem nō semel in hoc opere nominavi quod eius iudicium & ingenium quo sum Romæ familiariter vsus, magnopere mihi placuit & vnum ex omnibus meorum scriptorū censorem elegi, me auctore explicuit, quod si ascripsero videbor nō paruum à studiosis iniisse gratiam. Itaq; prius dicam quæ ratione ille Architam duo media proportionalia per tres micylindros inuenisse existimet, quæ eadem est duplicandi cubi ratio. Deinde ostendam quæ sit ratio conficiendi Mesolabii instrumenti ad media proportionalia vnū, duo, aut plura deprehendenda, cubicumq; corpus, seruata figura, quantūlibet augendum ex Eratosthenis inuentione. Ergo quod ad Architam inuentum attinet. Sint datæ duæ rectæ lineæ. B. C. & C. D. inter quas duas medias proportionales inuenire oporteat, describatur circulus. B. C. D. F. cuius dimetiens sit. B. C. & à signo. C. per. I. quarti Enclid. ducatur linea æqualis. C. D. quæ congruat in circulo. B. C. D. F. & fiat recta linea circumferentie. C. D. & hæc eadem linea extra circulum producta & lia

mea. G. H. quæ in signo. B. tangat circulū. B. C. D. con-
 currant in signo. G. (concurrent enim per. 16. & 17.
 tertii eiusdem & 9. communem sententiam, ac. 5. postu-
 latum. Deinde intelligatur Hemicylindrus erectus in se-
 micirculo. B. C. D. & in eodem semicirculo alius similis
 semicirculus ad angulos rectos erectus, atque in parallelo
 grammo hemicylindri positus, præterea intelligatur hūc
 eundem semicirculum erectū circūduci versus signum. D.
 eius dimittente. B. C. ab eodem æquilibrium nusquam di-
 moto & C. si signo manente, secareq; sua circūferentia he-
 micylindri superficiem conuexam, & describere in ea
 quandam lineam cylindricam, instar utiq; earum quibus
 in horario cylindro horarū spacia distinguuntur. Intelliga-
 turq; rursum triangulum. C. B. G. manente altero eius la-
 tere. C. B. quod circuli. B. C. D. F. dimetiens est, in op-
 positam partem, quam motus fuit semicirculus, circūuer-
 ti, & describere altero latere. C. G. per. 16. diffinitionē
 undecimi, conicam superficiem, quæ obuians lineæ cylin-
 dricæ concurreret in exteriori cōuexa hemicylindri super-
 ficie, in aliquo signo ex iis quæ erūt in eadem lineā. C. G.
 inter. D. & G. & hoc signum sit. K. à quo ad planum se-
 micirculū. B. C. D. excitetur per. 11. undecimi perpen-
 dicularis lineā. K. N. quæ in ipsā incidet semicirculi circū-
 ferentiā, in qua hemicylindri superficies, ubi est signū K.
 fuit erecta, & cōnectatur signa. C. N. et intelligatur lineā.
 C. K. ea tū rō erit. C. B. ad. C. K. quæ. C. K. ad. C. N. et
 quæ. C. N. ad. C. D. quod ut ostēdatur ita habere, excite-
 tur per. 31. primi, lineā. G. B. H. à signo. D. parallēlū.
 D. F. quæ cōgruat in circulo. B. C. D. F. fiatq; recta cir-
 cūferentiæ. D. F. & intelligatur signum. D. describere in

coni superficie semicirculum. d m f. cuius dimentiens sit
d f. Describanturq; ista omnia, quantum res ipsa patietur
in subiecto plano, in quo habeat positionem motus quidem
semicirculus vt est i figura subiecta semicirculus. b c K.
Triangulū verò vsq; ad sup̄sius semicirculiq; in exteriori
hemicylindri superficie communem sectionem circum-
ductum, vt est. b l c. signum huius communis sectionis
sit K, & semicirculus quem describit. d. sit. d m f. &
perpendicularis à signo. K. in planū semicirculum incidēs
sit linea. K n. quæ quoniam est in superficie semicirculi.
c b K. signum. n. in quod incidet, erit in quo eiusdem
semicirculi dimentiens, qui est. c b. secat in ea positura
circunferentiam semicirculi. b c d. Deinde connectantur
signa. n c, linea recta, quæ, c b. dimittentis semicirculi,
b c d. in hac quam modo dicebamus positura, pars erit,
eademq; secabit lineam. d f. & secet in signo. p. at linea.
c. g. immo verò. c. l. latus trianguli ad locū communis se-
ctionis cum semicirculo deductum, vt expositum fuit, se-
cet semicirculum. d m f. in. m. id est signum quod in ista
trianguli positura describit. d. sit. m. connectanturq; res-
ctis lineis signa. K. b. & m. n. & m. p. quibus sic disposi-
tis, quoniam vterq; semicirculorum. b c K. & d m f.
ad angulos rectos in eodē subiecto plano erectus est, erit
linea mutue sectionis communis utriq; per. 3. & 4. vna
decimi, incidens ad angulos rectos in planitiem circuli. B.
c d f. perpendicularisq; dimittenti. d f. & per. 13. sex-
ti, media proportionalis linearū. p. f. & p. d. sit autem
ea. m. p. cuius quadratum per. 17. sexti, æquum erit pa-
rallelo grammo ex. p. f. & p. d. lineis. & per. 35. tertii
erit eadem. m. p. media proportionalis inter lineas. c. p.
& p.

& p.n. triangulaq. m.c.p. & p.n.m. erunt per. 6. & 4.
 sexti similia & proportionalia, quum sint anguli ad. p. re-
 cti & circum eos latera proportionalia. Sed quoniam an-
 gulis. m.n.p. & c.m.p. subtenduntur proportionalia la-
 tera. erunt per. 6. sexti anguli æquales, & per eandem,
 angulus. m.c.p. angulo. n.m.p. etiam æqualis, eritq. per
 32. primi & 2. communem sententiam, angulus. n.m.c.
 rectus, & triangula. n.m.c. & n.m.p. & m.c.p. ad inui-
 cem similia. Et rursus quoniam angulus. K.n.c. rectus est
 per hypothesin, atq. ita angulo. m.p.c. æqualis, et angulus
 n.c.K. communis est. K.n.c. & m.p.c. triangulis, erunt
 etiam ea triangula per easdem æquiangula, ac omnino si-
 milia, necnon & triangulum. c.K.b. eiusdem simile, quum
 sit angulus. b.K.c. per. 31. tertii, etiam rectus. Erit igitur
 sicut. c.b. ad. c.K. latera trianguli. b.c.K. circū angu-
 lum. b.c.K. sic per. 4. sexti. c.K. ad. c.n. quæ circa simi-
 lem immo eundem. n.c. angulum trianguli. c.K. n. po-
 sita sunt & æquis angulis in simili triângulo similiter sub-
 tenduntur, & per eandem eodemq. modo sicut. c.K. ad. c.
 n. sic. c.n. ad. c.m. latera trianguli. n.c.m. circum angu-
 lum. n.c.m. Sed manifestum est. c.m. esse æqualem. c.
 d. quum necesse sit. d. & m. signa a.c. coni fastigio æqua-
 liter distare eo quod in circulo ab vno & eodem signo in
 coni superficie circūscripto posita sunt, inter. b.c. igitur
 & c.d. inuenta erūt duo media proportionalia. c.K. & c.
 n. quod fuerat ostendendū. Cæterum quoniam problema
 non theorema istud est, non alienū erit explicare quo pa-
 tto istiusmodi media per hanc ipsam ratiocinationem non
 tam intelligi quam re ipsa inueniri queant, atq. inuentis
 quomodo vti possimus, & si hoc Eratosthenes neget, per

hanc Archytæ traditionem posse fieri. Statuam igitur ad libellam planitiem, descriptisq; in ea, circulo b, c, d, f . super centrū, q , triangulo, b, c, g . linea, c, d . ac dimetiente, b, c , quæ oīa proposui in plano describi oportere. Insuperq; a signo, c , linea, c, h , quæ sit æqualis, b, q , & congruat semicirculo, b, c, d , his inquam sic dispositis, construam hemicylindrum, cuius axis non sit minor, b, g . Basis verò sit semicirculus, b, c, d , & huic semicirculo hemicylindrū imponam, atq; a signo, h , quod erit in circūferentia semicirculi, per hemicylindri conuexū erigam lineā quæ ad subiectum planū, perpendicularis sit, & æqualis, c, h , hoc est, b, q , & sit ea, h, s , tum ab s . signo ad signa, b , & c , extrema dimetiētis circuli admotā per hemicylindri conuexiue luti lesbia aliqua regula, vel pro ea, linea, hoc ē filo tenui, deducta, describam per id conuexū, cylindricam lineam quæ sit, b, s, c . rursusq; in eo latere parallelogrammi hemicylindri, cuius alterū extremum insidet signo, b , ab eodem signo ad altitudinem, b, g , signabo signo, g , & ab hoc ad, d , signum in plano positū per conuexam superficiem hemicylindri, ducam lineam cylindricæ similem, quæ cylindricam, b, s, c , secabit in aliquo signo, & secet in signo K , a quo in circūferentiam semicirculi b, c, d . lineā verò b, s , deducam parallelū quæ sit K, n , & connectam signa, n , & c , rectā, c, n , & ponam, n, K , in plano coniunctam, c, n , ad angulos rectos & perficiam triangulū, c, n, K , ductā lineā, c, K , & asseram per præcedētem Archytæ rationē esse sicut, b, c , ad c, K . ita c, K . ad c, n , & sic, c, n . ad c, d , quod oportebat inuenire.

SE
natur
lam n
tantu
ex æ
sint q
quadr
le lig
extru
hære
eam
Et a d

quum dixerō, ad ipsius Mesolabi non ad artificis posita-
ram refero) in earum autem tabellarum singulis singula
pariaq; omnino parallelogramma rectangula quatuor la-
teribus comprehensa & dimetiente à dextris ad sinistra
deducto, tenuissimis lineis graphice appositeq; describan-
tur, sic ut si primæ superioris dexterorisq; tabellulæ rec-
tangulū habuerit dextrum latus inter b superius, & c si-
gnū inferius comprehensum, dimetientemq; $b f$, latus si-
nistrum $d f$, hoc ipsum $d f$, sit proximi rectanguli latus
dextrum, cuius si dimetiens fuerit $d h$, sinistrumq; la-
tus $g h$, hoc ipsum $g h$, sit cōmune sequenti parallelogram-
mo, cuius si erit dimetiens $g m$. in, m , signū inferius de-
sinet sinistrum eius latus, eruntq; hæc tria parallelogram-
ma, quā maxime extremæ tabellulæ se ductæ utrinq; fue-
rint, in hunc modum disposita, quā verò maximæ in sese
reductæ, superiori ad perpendicularū supposita, atq; ita fiet
ut siue alteram siue utraq; in hanc, vel illam partem diu-
xeris reduceris ue, perpetuò tamen parallela tam latera
quam dimetientes rectangulorum in quouis situ perma-
neant. Sin autem plura media perquiruntur, nam unicū
binis duntaxat tabellulis inuenire per quam facile est,
quotquot fuerint inuestiganda plura duobus, totidem ta-
bellulæ similes similiterq; dispositæ ad sinistram partem
adiiciantur, unica earum siue ea media sit, siue alia quæ-
uis immobili manente, non enim quod nulla earum immo-
bilis sit inueniri duo media aut quotquot oportuerit, non
poterunt, verum quum sit superuacaneum omnes mobiles
esse commodius erit mediam stabilem constituere, erunt
autem ut quæq; erit dexterior ita & superior, superiorem
eam semper appello, quæ, dum in unū coguntur, superius
ducitur,

ducitur, inferiore quæ subducitur, maiora verò minora ue
parallelogramma sint, non aliud interest, quam quod ma-
iora præsertimq; oblongiora, exactiorem euidentioremq;
vsum exhibent, at tabellulæ maiores quam futura sunt in
eis parallelogramma frustra atq; inutiliter fient, præter
margines tamen inferius superiusq;, qui obteguntur cana-
liculis per quos mobiles tabellæ discurrūt, atq; hos margi-
nes in immobili tabella maiusculos esse oportet, vt intra
eas marginum partes quibus ea inferius superiusq; confi-
gitur, mobiles aliæ tabellæ ab omni impedimento liberæ
procurrant. Nam sinistrorsum aliæ, præter ultimā quæ
ad dextram locata est, marginem extra parallelogrammi
latus nullū habere possunt. Si tamen ultima sinistrorsum
si eademq; atq; aliæ omnes dextrorsum margine nō omni-
no caruerint commodiorem vsum præstabunt, tū vt quum
maxime seductæ sint, habeant tamen singulæ eos margi-
nes singulis proximis tabellis suppositos, quos dum mouē-
tur præcuntes consequantur, tum vt in extremis tabellu-
lis, ea parte marginis extra rectanguli aream, aliquis ve-
luti umbilicus eminens adhiberi possit, quo tabellæ in
vtrinq; partem aptius impelli queant, quāquam hoc non
minus apte fiet exiguis foraminibus in parallelogrammo-
rum areis extra dimetientem terebratis, in quæ pedis cir-
cini aut alterius rei acumen, quo vtrinq; ducantur, admit-
tere possint. Erunt igitur parandæ tabellæ adinuicē æqua-
les præter immobilem quam dixi aliquanto longiorem es-
se oportere atq; iuxta rationem superiorem quoquot ea
fuerint collocandæ. Et Mesolabo ad hunc modum consti-
tuto, eius vsum iam exponam. Sint rectæ lineæ inter quas
oportet duo aut plura media constituere. s. maior. t. minor

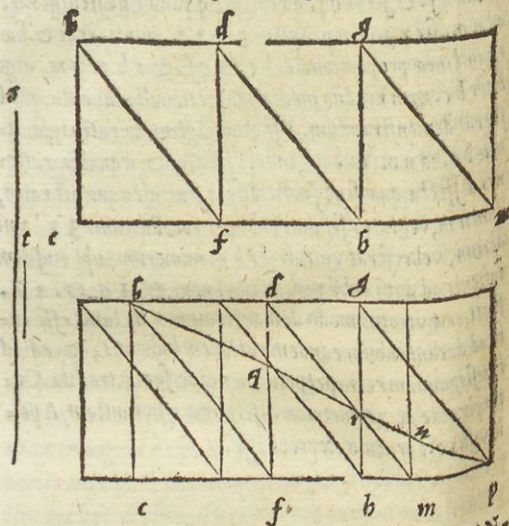
fiat primi dexterioris superiorisq; parallelogrammi dextrā
 latus, quod positum est inter b & c signa cōtineri, æquale li-
 neæ. *s.* quoniam hæc fuit maior expositarum, deinde ex
 infimi ultimiq; ad sinistram parallelogrammi sinistro la-
 tere, quod in m signum datum fuit inferius desinere, ab-
 scindam ab ea parte qua m signum positum est, segmentum
 æquale. *t.* lineæ minori expositarū, quod sit $m n$. tunc igitur
 tabellæ inuicem cogantur mobilibus versus stabilem, si
 qua sit, in seipsas mutuo deductis, donec singula latera
 omnium rectorum ad sinistram eorū posita secant sin-
 gulos proximorum dimetientes, idq; in signis quæ cum b .
 & n . sub eadem recta linea dirigantur, signaboq; ea cōm-
 sectionum signa, eruntq; in huiusmodi positura segmenta
 laterum sub his signis sita, media continua proportiona-
 lia inter s & t . datas lineas quod erat inueniendū. Quod
 si latus $b c$. primæ tabellulæ æquum non fuerit, sed alte-
 rius rationis ad. *s.* si eandē etiā rationem habuerit segmen-
 tum. $m n$. ad t . eandem habebunt media segmenta alia ad
 media quæ perquiruntur. Si verò filum pertenuē a b signo
 in planticiem parallelogrammorum deductum per foramen
 quod sit in n . dimittatur libratum plūbo quemadmodum in
 perpendicularo fieri videmus, vsum regulæ in Mesolabo, ad
 explorandum an ea omnia signa sub eadem linea sint cō-
 modiorē exhibebit. Neq; videbitur fortassis ab hac re alie-
 num, latus ultimi parallelogrammi versus sinistram, ex
 quo segmenta ad magnitudinem minorū linearum exposi-
 tarum abscondi habent in sexaginta partes veluti in minuta
 physica foraminibus distinguere ppusillis æqualiterq;
 inuicem distatibus, quorū summi medium sit in ipso angu-
 lo parallelogrammi, in quem latus ipsum superius desinit,

ut filo sicuti proposuimus pro regula adhibito, facilius sit
 in quacunque ratione, quam numerus sexagenarius ad mi-
 norem habere potest, media proportionalia inuenire. Sed
 non erit tunc tabella illa continua minoribus tabellulis subiti-
 cienda, quæ non finet filum inferius dimitti, sed regulæ, si-
 ue lignæ, siue æreæ, siue ex alia ad eam rem accommo-
 data materia, in quadrilateri cuiusdam rectanguli circū-
 ferentiæ speciem disponendæ erunt, area per uia media
 atque inani remanente, qua perpendicularum per quacunque
 lateris parallelogrammi partem submissum libere per uia-
 ri possit. Inque binis harum regularū, quæ referunt qua-
 drilateri longiora latera, canaliculis excauatis tabellulæ
 ad eundem modum quo superius concinnandæ. Ad hæc,
 vel sub medio Mesolabo basis altitudinis fere quanta est
 Mesolabi longitudo, vel sub singulis eius angulis, singulæ
 eiusdem altitudinis adhibendæ columnellæ quibus innixæ
 Mesolabo atque in sublimi posito perpendiculo locus sit, quo
 præpendeat. Neque horū quicquam prohibebit, ne in eodem
 Mesolabo, regula quā opus fuerit uti non possimus. Esse
 autem quæ asserui media proportionalia sic ostendam.
 Describam in superficie plana hasce lineas, quemadmodū
 Mesolabo ad hanc parallelogrammorum formam redactæ
 deliniatæ sunt, & si quidem tribus tantummodo Mesolabi
 tabellis uti sumus, quæ ad duo media inuestiganda suffi-
 cere diximus (neque enim si plures sint diuersam exigēt
 demonstrandi rationem) Erunt in ea descriptione tria
 disparia parallelogramma rectangula, quorum primū ma-
 ximumque ad dexteram positum, erit $b c d f$. idem qui in
 prima Mesolabi constitutione fuerat etiam $b c d f$. alte-
 rum minus erit $d f g h$. tertium minimum $g h n m$. & con-

necesse signa b & n . linea recta $b n$. in qua per hypothesim erunt signa sectionum, quorum quod est in latere $d f$. appelletur q . quod in $g h$. appelletur r . producāq; lineas $c m$. & $b n$. ultra m & n . donec concurrant in signo p . cōcurrent enim per. 5. postulatum, siquidē angulus $c b r$. minor est angulo $c b d$. recto per. 9. communem sententiā, & angulus $b c p$ rectus est per hypothesim. Et quoniam in primaria Mesolabi constitutione prius quam tabellæ loco mouerentur, triangula $b c f$. & $d f h$. & $g h m$. habuerunt singula singulos rectos angulos, & latera circū rectū angulum in vno triangulorum, lateribus alterius circū similem angulum fuerunt æqualia. Erunt etiam per. 6. sexti, anguli $c f b$. & $f h d$. & $h m g$. ad inuicem æquales, & per. 28. primi, lineæ $b f$. & $g h$. & $r m$. in hoc parallelogrammorum situ mutuo etiam parallelæ insuperq; quoniam triangula $b c p$. & $q f p$. & $r h p$. & $n m p$. habent omnia angulum $b p c$. communem, & singula singulos rectos per hypothesim, asseram per. 2. communem sententiā & 2. partem. 32. primi, esse æquiangula, & per. 4. sexti, aut si mauis per. 2. eiusdem, habere latera proportionalia, esse p sicut $b c$. ad $q f$. sic $b p$. ad $q p$. & sicut $q f$. ad $r h$. sic $q p$. ad $r p$. sicutq; $r h$. ad $n m$. sic $r p$. ad $n p$. Et deinde quoniam ad alterum latus trianguli $b p f$. acta fuit parallelus $q h$. esse diuisim, per. 2. sexti, sicut $b q$. ad $q p$. sic $f h$. ad $h p$. & composite per. 18. quinti sicut $b p$. ad $q p$. sic esse $f p$. ad $h p$. & quoniam ad latus $q f$. trianguli $q p f$. acta est parallelus $r h$. esse per easdē sicut $f p$. ad $h p$. sic $q p$. ad $r p$. & per. 11. quinti, sic $b p$. ad $q p$. & rursus per easdem sic esse $q p$. ad $r p$. & $r p$. ad $n p$. quatuorq; has lineas esse proportionales $b p$. & $q p$.

et r p. & n p. Sed ostēsum est sicut b p. ad q p. sic habere
 b c. ad q f. & sicut q f. ad r h. sic q p. ad r p. sicutq r h.
 ad n m. sic r p. ad n p. Igitur per. 11. quinti, erūt & hā
 etiam lineæ proportionales b c. & q f. & r h. & n m. atq
 inter b c. & n m. duo media proportionalia inuenta, quod
 fuerat demonstrandum. Est etiam igitur & ratio ipsa li-
 neæ b c. ad n m. lineam, in tres similes & æquales ratio-
 nes dissecta, quæ siue fuerit dupla siue alia quævis ratio,
 dum n m, vel latus sit dati cubi per corollarium. 33. vn-
 decimi, vel referat vnitatē, & b c. numerum cubi eiusdem
 rationis ad datū cubū per. 8. libri noni, & 16. & 17.
 sexti, erit vtrouis modo demonstratum t h. latus esse cu-
 bi ad datum cubum eandem rationem habentis, & ad id
 inuestigandum ratio perpetuò in vniuersumq tradita. Cu-
 ius perinde ac geometricæ disciplinæ ignorantiam, Apol-
 lo visus est oraculo exprobrasse.

Mesolabii Figura.

ITAQVE ARCHITAS CYLINDRORVM DESCRIPTIONIBVS, ERATOSTHENES ORGANICA MESOLABI RATIONE IDEM EXPLICAVERVNT. Eratosthenes epistola ad Ptolemaum ait Architam Tarentinũ per hemicylindros demonstrabiliter quidem descripsisse, verum vt id sub manu duceretur, in vsumq; caderet neutiquam assequi potuisse. Quare instrumentum ipse formauit, quod nise fallor hoc loco Mesolabium Vitruuius appellat, vt hoc loco scribendum sit, hemicylindrorum, ex Eratosthene & ipso Archita, referente Eutocio Ascalonita loco a nobis supra

Supra memorato. QVOD INSCRIBITVR
XEIPOTONHKTON. Scribēdū χειπο-
τονητον, idest selectarum rerum commentarius. Plinius
lib. 24. cap. 17. chirocineta vocat, Diogenes Laertius
libro nono, in eius vita, chernica siue problemata. SI-
GNANS CERA EX MILTO. Idest
miniatura cera, vt loquitur Cicero ad Atticum lib. 15.
ΜΙΛΤΟΝ enim Græci vocant miniū, teste Plinio lib. 33.
cap. 7. Vnde Homero Iliad. 2. dicuntur νῆες μάλτο-
πῶροι naues habentes pictas minio aut rubrica proras.
 Nostri enim aliquando rubricā interpretati sunt. Mini-
 culator Vlpiano Pandect. lib. 38. de operis libertorum,
 dicitur qui minio maiusculas literas aut eiusmodi, aliquid
 pingit. NON MINVS ETIAM PLV-
 RES PHILOLOGICVM. Leuis mēda pro
 philologi cum distinctis dictionibus. Qui autem essent
 philologi dixi in Proœmio lib. 6.

CAP. QVARTVM.

A AVTEM SVNT DIVINA
 MENTE COMPARATA. Quæ
 superiora sunt tria capita, videntur pars esse
 Proœmii. Hoc autem libri initium. QVOD VM-
 BRA GNOMONIS ÆQVINOCTIA
 LIS ALIA MAGNITVDINE EST
 ATHENIS. Spectat istud ad horologiorum ratio-
 nem vt infra cap. 8. MVNDVS AVTEM
 EST OMNIVM NATVRÆ RERVM
 CONCEPTIO SVMMA. Mundus cuius

circumflexu teguntur cuncta, à perfectâ absolutâq; elegantiâ ita adpellatus vt Græcis $\kappa\omicron\sigma\mu\omicron\varsigma$, alio nomine cælum dicitur, à cælando, descripto circulo qui signifer vocatur in duodecim animalium effigies. Auct. est Plin. lib. secundo. cap. 4. aliis placet à concavitate dictum, nam $\kappa\omicron\iota\lambda\omicron\iota$ id est quod concavum. Id Laertius Diogenes ait esse Sphæram volubilem & immensum tectum. Mercurius Trismegistus in Pimandro. Alcinous lib. de doctrina Platonis, Iamblichus lib. de mysteriis, & Synesius lib. de somniis tradunt Mundum esse animal. ID VOLVITVR CONTINENTER CIRCVM TERRAM. Vnde & æther vocatus est ab æterno & irrequieto ambitu quasi $\alpha\epsilon\iota\theta\epsilon\omega\nu$, idest semper currens, quâ in sententia video fuisse Aristotelem. Alii $\alpha\chi\epsilon\rho\tau\omicron\varsigma$ $\alpha\epsilon\iota\theta\epsilon\rho\epsilon\nu\eta\tau\omicron\iota$ $\theta\epsilon\rho\mu\alpha\iota\nu\epsilon\nu$, idest à semper calefaciendo. PER AXIS CARDINES EXTREMOS. Ἀξὼν ὁσμοῦ inquit Proclus $\epsilon\sigma\iota\nu\eta\delta\iota\alpha\mu\epsilon\tau\rho\omicron\varsigma\pi\epsilon\epsilon\iota\eta\nu\varsigma\sigma\epsilon\phi\epsilon\tau\omicron\iota$, Axis mundi est dimetiens circum quem versatur. Lucanus lib. I.

Ætheris immensi partem si presseris vnâ,
Sentiet axis onus, &c. Et Prudentius.

Et scissus axis cardinem mundi ruentis soluerit, &c.
ALTERVM TRANS CONTRA
SVB TERRA. Duriusculum loquendi genus.
IBIQVE CIRCVM EORVM CARDINVM ORBICVLOS. Scribo circum eos cardines. Quod Sulpitianus codex agnoscit, vt sit sensus. Perfecit circum axis cardines, idest extremas partes, & veluti cnodaces, orbiculos, qui a Græcis $\omega\delta\lambda\omicron\iota$ vocantur,

tur, quasi dicas vertex, quod in eis cœlum perpetuò ver-
tatur, quemadmodum tornus in armillis. Alii auctores di-
cunt cœlum circum axem volui, cuius extrema duo p̄cta
vocentur poli, quæ sententia recepta probataq; est.

QVI GRÆCE ΠΟΛΟΙ NOMINAN-
TVR PER Q VOS PERVOLITAT
SEMPITERNO COELVM. Latini ver-
tices dixerūt vt Virgil. 1 Georg. Plin. lib. 2. cap. 15.

Et alii Græcos imitati, qui πόλω à πόλεω, idest
verto. Poli duo sunt, arcticus, et antarcticus siue austræ-
lis. OMNIA AVTEM VISITATA

ET INVISITATA. Quæ videntur et non
videntur. Apuleius lib. 4. de asino dicit noctem visita-
tam pro conspecta. Cic. autem in Oratione de Aruspicum
responsis, inuisa pro non visa. Fulgentius lib. Mytholo-

giarum de Cupidine loquens aduentante ad Psychen, in-
uise aduerbio vsus est pro inuisibiliter, vt inuise (inquit)
vespertinus aduenerat. AB OCCIDENTE

AD ORIENTEM IN MVNDO PER-
VAGANTVR. Omnium errantium syderum,
idest planetarum meatus, contrarium mundo cursum age-

re, idest læuum semper illo in dexteram præcipiti, tradit
Plin. lib. 2. cap. 8. vbi notabis læuum appellari orientatē

mundi partem, dextrum occidentem. Contra quam Geo-
graphorum sit placitis traditum, ipsis scilicet contraria

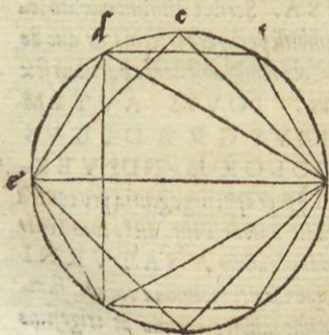
ratione vtentibus. LVNA DIE OCTAVO
ET VIGESIMO ET AMPLIVS

CIRCITER HORA. Plin. lib. 2. cap. 9. fie-
ri ait vicienis diebus septenisq; et tertia diei parte. Mar-
tianus Capella libro. 8. viginti septem diebus et besse-

Cassiodorus lib. variarum. 11. triginta diebus, sed præstat de planetarū cursu verba referre. Saturnus (inquit) annis triginta cōstituta sibi cœli spacia peruagatur. Stella Iouis duodecim annis attributā sibi regionem illustrat. Martis sydus ignea celeritate raptatum, decem & octo mensibus deputata sibi discurrit. Sol anni spacio zodiaci circuli signa præteruolat. Astrū Veneris, mensibus quindecim spacia concessa transcendit. Mercurius, velocitate succinctus, tredecim mēfibus proposita sibi intervalla præteruehit. Luna peculiari nobis vicinitate proximior, triginta diebus peragit, quod anni spacio Sol aureus circūactus impleuerit. Vsq̃ huc Cassiodorus. Qui ratiocinio magis subtili vtuntur, ex Ptolemæo, Alfonsoq̃ tabulis, Saturno tribuūt dies decies mille septingētos quadraginta sex, idest annos viginti nouem dies centū quinquaginta quatuor, & horas ferè quinq̃. Ioui dies quater mille trecentos triginta & vnum, idest annos vndecim, dies trecentū & tredecim, & horas ferè quatuordecim. Marti dies sexcentos octoginta septem & horam vnā, idest annum vnum dies trecentos & viginti vnū, horas decem & nouem, & minuta 2a ferè decem. Soli dies trecentos sexaginta quinq̃, horas quinque & minuta ferè quadraginta nouem. Veneri totidem, Mercurio totidem. Lunæ dies viginti septem, horas septem & minuta ferè quadraginta. Neq̃ tamen existimandum est planetam sicuti hominem aut formicam per se moueri, ita enim quasi auis aerem, aut piscis aquam penetrādo rumperet, quod ab incorruptibili est corpore alienum, sed mouetur ab orbe quodam distincto, & ad id destinato, in orientem, alioquin impetu primi motus mouetur ad occidentem. PERFICIT SPACIVM

VERTENTIS ANNI. Solis sicut reliquorum planetarum meatus duplex est. Altero quoties ab ortu in occasum cum mundo corripuntur, Altero ipsi suum circumculum contra mundum perficiunt. Sol itaque cccxv. diebus et quadrante fere, id est annuo spacio cursum suum peragit. Solem Orpheus in hymnis, Κόσμου ὄμμα, id est mundi oculum vocat. Ambrosius præter id, iucunditatem diei, et cœli pulchritudinem lib. 4. cap. 1. Hexameron appellat. IN MUNDO MERCURII STELLA ITA PERVOLITAT, UT TRECENTESIMO ET SEXAGESIMO DIE. Proximum Veneri, Mercurii sydus aut. Plin. lib. 2. cap. 8. à quibusdam appellatum Apollinis, inferiore circulo fertur novem diebus ocioze ambitu, modo ante Solis exortum, modo post occasum splendens, nunquam ab eo viginti partibus remotior. ERGO TOTAM CIRCUMVOLUTIONEM IN COELO QUADRINGENTESIMO ET OCTOGESIMO ET QUINTO DIE PERMENS. Scribit Plin. memorato loco, Venerem signiferi ambitum peragere tricenis et duo de quinquagenis diebus, ab Sole nunquam absistente partibus sex atque quadraginta longius. IOVIS AUTEM PLACIDIORIBUS GRADIBUS SCANDENS COLOR MUNDI VERTIFICATIONEM. Typographi negligentia pro contra scriptum est color. Tradit autem Plin. dicto loco Iovis circumculum circumagi duodenis annis. SATURNI VERO. Saturnus quem Græci Phænona vocant, summum esse sydus et maximo ambire circulo ac trigesimo

anno ad breuissima sedis suæ principia regredi certum esse, tradit Plin. MAXIME CVM IN TRIGONO FVERINT QVOD IS INIERIT. Sūt omnino quatuor aspectuū genera, quod alibi testati sumus trigonus, tetragonus, hexagonus, & aduersus sex signis. Qui planeta distat ab alio, interuallo signorū quatuor, eū dicemus alterū trigono respicere, triāzuliq; figura notari solet. Si distabit triū signorū spacio, tetragonū dicemus, quadratiq; forma effingitur. Si aberit signorū duorū interuallo, hexagonū vocabimus asterisco quidē notatū, oppositum sex signis, siue diametralem, notamus signo octonariū numeri. Itaq; trigonus fit interuallo inter duos planetas. 120. partium, tetragonus. 90. hexagonus. 60. Oppositio. 180. nam totus circūscriptionis ambitus est partū. 360. Saturnus, Iupiter, Mars, & Luna à Sole figuris distare possunt omnibus, Venus & Mercurius nulla, Mercurius quidem certe cū plurimum abest, partibus sexrē quinquaginta distat. Figuram aspectum subiicimus.

a d. aspectus trigonus. a c. aspectus tetragonus. a b. aspectus hexagonus. a e. aspectus diametralis.

DONICVM
IDEM SOL.
Vocabulum Plautinum et Catonianum, vt supra lib. tertio, cap. tertio.

A Q V Æ

**AQVÆ VAPORES A FONTIBVS
AD NVBES PER ARCVS EXCI-
TARI.** Arcus quem Irim vocant causam esse scribit
Plin. lib. 2. cap. 59. radium Solis immissum cauæ nubi,
repulsa acie in Solem refractū, colorumq; varietatem mi-
xtura nubium, aeris, igniumq; fieri. Nisi Sole aduerso nō
feri, nec vnquam nisi dimidia circuli forma, nec noctu, nec
vnquam plures simul quam duos. De Iri multa apud Ni-
cephorum Blemidem lib. Meteor. & Aristotelem lib.
3. eiusdem argumenti. Signum est autem pluviæ. Vale-
rius Flaccus Argonauticon lib. quarto.

**Quid memorem quas Iris aquas quas torqueat ancon .
SOLIS IMPETVS VEHEMENS, RA-
DIIS TRIGONI FORMA PORRE-
CTVS.** Scribendum esse porrectis sexto casu, argu-
mento est quod postea sequitur. Inquit enim, Eius radii
in mundo vti trigoni paribus lateribus forma, lineationi-
bus extenduntur. ΚΑΙ ΕΙ ΤΑ ΠΟΡΡΩ
ΤΑ Δ' ΕΓΓΥΣ ΕΥΚΡΑΤΕΧΕΙ.
Id est vrit longinqua, propinqua verò temperat. **EX
EO IOVIS CVM INTER VTRIVS.
QVE CIRCVITIONES HABEAT
CVRSVM.** Hoc dixit lib. 6. cap. 1. Iouis inquit
stella inter Martis feruentissimam, & Saturni frigidissi-
mam media currens tēperatur. **DE ZONA. XII.
SIGNORVM.** Zodiacum siue signiferū zonam
appellat Manilius Balthem & fasciam, eius sunt verba.
Sed nitet ingenti stellatus Balthem orbe
Insignemq; facit cœlato lumine mundum,
Et ter vicienas partes patet atq; trecentas

In longum, bis sex latefcit fascia partes.

NON ENIM LATET LVNAM
SVVM PROPRIVMQVE NON
HABERE LV MEN. Præter alios omnes, Pli-

nus lib. 2. cap. 9. afferit Lunam in totum mutuata à So-
le luce fulgere, tantumq; ex se terris ostendere, quantū ex
Sole ipsa concipiat. Hinc illud Ciceron. in somnio Scipio-
nis. Vltima coelo, citima terris luce lucebat aliena. Sed

quid prohibet & istud ex Græcorum Latinorumq; com-
mentariis addere, Lunam in coitu esse siue silere, dici qñ
in eadem parte erit in qua Sol, Varro intermenstruum,
Firmicus Maternius synodicam, alii interlunium vocant,
Genituram verò Lunæ intelligi, cum a Sole abest partes

15 Ortū cum abest partes. 30. $\mu\eta\nu\theta\epsilon\iota\delta\eta$ siue corni-
culatam aut curuatam in cornua cum abest partes. 60.

sexangulāq; facit mundi ad Solem figuram, $\delta\iota\alpha\tau\omicron\mu\omicron\nu$

siue $\delta\iota\alpha\tau\omicron\mu\omicron\nu$, idest diuiduam, siue æqua portione di-
uisam, cū aberit partes. 90. quadrangulamq; efficit cū So-

le figuram, $\alpha\mu\delta\iota\chi\upsilon\rho\tau\omicron\nu$ siue dimidio orbe maiorem,
cum. 120. partes à Sole abfuerit & triangulam facit

mundi ad ipsum figuram, $\pi\alpha\nu\theta\epsilon\lambda\eta\nu\omicron\nu$, idest sinuatam
in orbem, siue plenā, cū est in diametro cum Sole, abestq;

180. partes. SOL SIGNA PERSVA-
DENS. Facile est cuius emendare peruadens pro per-

suadens.

CAP. QVINTVM.

S N ANQVE CVM IN ARIE-

TISSIGNVM IVIT, ET

PARTEM OCTAVAM PER-

VAGATUR, PERFICIT ÆQUI-
 NOCTIVM VERNVM. Quatuor insi-
 gnes temporū mutationes hoc capite describuntur, æqui-
 noctiorum, Solstitii & Brumæ. Eas fieri in octauis signo-
 rum partibus adfirmat, cui suffragatur Plin. lib. 18. cap.
 25. & lib. 2. cap. 19. his verbis. Sol autē ipse quatuor
 differentias habet, bis æquata nocte diei, vere & autūno,
 & in centrum incidens terræ, octauis in partibus arietis,
 ac libræ, bis permutatis spatiis in auctum diei, bruma
 octaua in parte Capricorni, noctis verò, solstitio totidem
 in partibus Cæcri. Qui locus admonet vt dicā errare eos
 qui brumam hybernū solstitium vocāt, qua in sententia
 solus veterum fuit Columella & postea Seruius. Optimi
 enim auctores ἡσπέρης χειμῆρος brumam, ἡσπέρης
 θεοῦ solstitium appellant. QVE SVNT
 DEXTRA, AC SINISTRA ZO-
 NAM SIGNORVM. Eo dicendi genere vsus
 est lib. 10. cap. 9. Quæ dextra ac sinistra canalem fi-
 guntur.

CAP. SEXTVM.

OTVS Hic locus de syderibus, qui capitū-
 bus duobus proximis absoluitur, adeo luxatus
 mendisq; deformis est, vt nisi liberiore, aut au-
 daciore potius, castigandi ratione, emendari satis nō pos-
 sit. Loca tantum aliquot attigi, quando iuris amplius mihi
 nondum permisi, reliquam verò lectionem perturbatam,
 laceram, & maculosam purgare volenti Arati Phænomena,
 & Higini libri de stellis, opem adferre poterant, sa-

tis visum est indicare quorum beneficio veriore, si non
 natuam scriptionem dare integrum erat, nam Democri-
 tum physicum secutum esse se hac parte, nobis commostra-
 uit. Illud pro re possum indicare ab Hipparcho, Ptolemæo
 & Alphonso notatas esse stellas supra mille duas ac vi-
 ginti, septuplici magnitudine distinctas, primæ magnitudi-
 nis esse. 15. Secundæ. 45. Tertiæ. 208. Quartæ.
 474. Quintæ. 212. Sextæ. 68. imagines esse qua-
 draginta octo, quod pisces & gemini sint signa duplicia,
 aut si hæ figuræ pro simplicibus habeantur, Ophiuchus
 pro homine & serpente, & equi duo iuxta Ptolemæi sen-
 tentiam erunt statuendi. Et quoniam huc sermonis ven-
 tum est, non erit eorum quæ Græci ἀπὸς διοῦσας
 vocant, si & illud addidero quod ex Alfograni scriptis
 coniecimus & ad calculum reuocauimus, stellarum primæ
 magnitudinis ambitum esse quantū terræ centies & quin-
 decies (de terræ circuitu dixi libri primi cap. sexto.) se-
 cundæ magnitudinis, quinquies & octuagies, tertiæ ma-
 gnitudinis, bis & septuagies, quartæ magnitudinis, quin-
 quagies, quintæ magnitudinis tricies & sexies, sextæ
 magnitudinis vicies. Rursum Lunæ ambitum minorem
 esse terræ ambitu, septies & tricies, Mercurii ter millies
 centies & ter supra quadrages, Veneris septies & tri-
 cies. Econtrario Solis maiorem esse ambitū centies & se-
 xagies sexies, Martis fere bis, Iouis semel & nonagies,
 Saturni quinquies & nonagies. Præterea à terra ad Lu-
 nam interualli milliaria esse centum sexaginta millia &
 viginti septem supra quadringenta, ad Mercurium trecenta
 sedecim millia & viginti octo cum quingentis, ad Ve-
 nerem octingenta triginta & vnum millia, & cum octin-
 gentis

gentis viginti sex, ad Solem sexies millies mille quinquagies octies mille & ducenta octoginta nouem, ad Martē sexies millies mille centies octies mille quadringenta & nouem, ad Iouem quater & quadragies millies mille quadringenties bis & septuagies mille, & cū sexcentis viginti quinq, ad Saturnum bis & septuagies millies mille centies septuagies octies mille, & quadringenta quadraginta quatuor, ad octauam sphæram centies millies mille septingenties sexagies sexies mille, & cum centum nouem & nonaginta, ad nonam sphæram semel & ducenties millies mille quingenties tricies & septies mille, & supra quadringenta nouem. Decimam sphæram & undecimam non nouit Alfraganus nec eo quisquam antiquior, nonam enim putabant esse primum mobile, qui sunt sequuti astrologi illam ab hoc distinxerunt. Undecimam vero immobilem quidem illam, Græcorum primus Basilus, Latinorum autem Strabus & Beda posuisse feruntur, quam ab immenso splendore & ardentissima charitate, ἐμπύρεον quasi ignitū dicas vocauerunt. Ibi Dei optimi maximi, & beatorum spirituum ordinum, atq; sanctorum semper venerandorum sedem, theologi existimāt esse. NANQVE SEPTENTRIO QVEM GRÆCINO. MINANT Ἀρκτον sive Ἐλίκην habet post se collocatum custodem. Cum in cælo sint Astra siue Sydera, idest signa quæ animalia res ue alias repræsentant multis constantia stellis (hoc enim Astrum à Stella differt) eorū alia sunt Austrina, alia Aquilonia, vniuersa. xxxv. sententia Martiani Capellæ lib. 8. re

liquis placet esse triginta sex, his enim zodiaci signa non annumerant. Sunt qui Septentrionalia numerant, his Ausonii versibus decem & nouem (nam de his quæ ad meridiem sunt, cap. proximo erit sermo.)

Ad Boreæ partes Arcti vertuntur, & anguis,
Post hos Arctophylax, pariterq; corona, genuq;
Prolapsus, lyra, auis, Cepheus, & Cassiopeia
Auriga, & Perseus, Deltoton, & Andromedæ astrum.
Pegasus, & Delphin, telum, aquila, anguitenensq;.

E QVIBVS FACIENTES SVNT
STELLÆ TRIGONVM PARIBVS
LATERIBVS. ΔΕΛΤΟΤΟΝ vocant
à similitudine quartæ literæ Græcæ, idest Δ. Cic. in
Arato. Deltoton dicere Graii.

Quod soliti, simili quia forma litteræ claret. Quod autem ait paribus lateribus, intelligendū duobus, ex Arato.
MAIORES, GRÆCI ΠΡΟΤΥΓΕΤΟΝ VOCANT. Proclo dicitur προτυγῆτης, idest anteuiindemia. ITEM ALIA
CONTRA EST STELLA MEDIA
GENVORVM CVSTODIS ARCTI
QVI ARCTVRVS DICITVR. Conuenit Proclo cum Vitruuio. At Higinus eam Stellam quæ
Arcturus dicitur in zona nō in gubus aut cruribus Arctophylaxis constituit, utcunq; habeat, genuorum pro genuū dictum, nisi mauis sequi codicem eum, in quo ita scriptum inueni, media custodis genuini arcti, ubi si gemine legas, cum Higinio senties. Eum mihi codicem utendum dedit politi & elegantis ingenii iuuenis Thomas Spica

Romanus.

Romanus. TENET SERPENTEM LEVO PEDE CALCANS MEDIAM FRONTEM SCORPIONIS PARTEM OPHIUCI CAPITIS. Lego, leuo pede calcans frontem Scorpionis, mediam partē Ophiuci capitis. idest Ophiucus leuo quidem pede calcat Scorpionis frontem, at is serpens quem tenet Ophiucus capite cingit mediam partem ipsius Ophiuci. Quidam coniungunt sequentem clausulam hoc modo legentes. Ad partem Ophiuci capitis, non longè positū est caput &c. Dicitur autem Ophiucus ab Arato & eius interprete Theone, atque Proclo, quasi ὀφίως quod serpentem teneat. Non defuerunt enim qui Ophiulcum quasi Serpentitrahū scriberent, sed potior mihi prior sententia visa est.

IN GENIBVS AVTEM EORVM FACILIORES SVNT CAPITVM VERTICES AD COGNOSCENDVM. Male interpuncta est clausula hoc enim, in genibus, legendum cū sine superioris, sed pro nēssus scribendum nixus aut nixus, in hunc modū. Eius qui dicitur nixus in genibus. Deinde sequatur, eorum autem faciliores, &c. Græci δὲ γόνασι appellant, Latini in geniculū, ut scribit Iulius Firmicus lib. 6. Ouid. lib. 8. Metamor. nixum genu. Manilius lib. 5. nixam genu specie dixit. Eum Higinus tradit esse Herculem qui genu dextro nixus, sinistro pede capitis Draconis dextram partem opprimere conatur. Semel moneo ex Higinio petenda quæ ad historiam aut fabulam syderum pertineant. AD ID FVLGITVR CAPITIS TEMPVS SERPENTIS, CVIVS ARCTV.

RVM QVI SEPTENTRIONES DI-
CVNTVR IMPLICATVS. Locus hic
non vacat menda. Eū sic restitui posse existimo, qui est
inter Arctos (qui Septentriones dicuntur) implicatus.
Nā ingeniculatus fingitur inniti capiti Draconis, qui in-
ter Arctos, idest Vrsam maiore & minorem implicatur.
Virgilius Georg. lib. 1.

Maximus hic flexu sinuoso elabitur anguis,
Circum perq; duas in morem fluminis arctos.

E QVIBVS MINOR KYNOSY-
PA, MAIOR ΕΛΙΚΗ A GRÆCIS
APPELLATVR. De his Germanicus Cæsar
in Arato.

Hic Iouis altrices Helice Cynosuraq; fulgent,
Dat Graiis Helice cursus, maioribus astris
Phœnicas Cynosura regit.

CAP. SEPTIMUM.

RIMUM SVB CAPRICOR-
NO SVBIECTVS PISCIS
AVSTRINVS. Austrina signa ferè
complectuntur hi versus Ausonii.

Orion, procyon, lepus, ardens syrius, argo,
Hydrus, Chiron, Thuribulum quoq; piscis, & ingens
Hunc sequitur pistris, simul Eridaniq; fluenta.

Adiunxerūt alii Coruū & Craterem. QVÆ VO-
CATVR ΕΡΜΗΔΟΝΗ. Quasi dicat
Mercurii delicias, sed quid ita, nondum inueni. Ea effu-
sio

fio stellarum est in dextra aquarii manu, de qua in hunc
 modū Aratus in Phænomenis. Οἷη τις τὸ λίγν χυ-
 σις ὕδατος ἅθα καὶ ἅθα Σκεδναμῶν, idest
 qualis quædam parua fusio aquæ huc atq; illuc sparsæ.
 Meminit etiam Higinus lib. 3. HVIVS AV-
 TEM REI INDEX EST STELLA
 CANOPI. Proclo Canobus dicitur in lib. de sphaera,
 ὁ δὲ ἅ ἄκρῳ τῷ πηδάλῳ τῆς ἀργυρῆς κείμε-
 νος λαμπρὸς ἀστὴρ, κένωβος ὀνομάζεται,
 idest quæ stella in summo Argus navis gubernaculo ful-
 get, Canobus nominatur. Canobum ait Possidonius in
 Græcia non videri, inde factum, vt eius Aratus non me-
 minerit. Vide Strabonem lib. 3. DE MVNDI
 CIRCA TERRAM PERVOLITAN-
 TIA. Idest versatione, circulatione. Alii legunt per-
 volitantis vt referatur ad dictionem mūdi. AD HV-
 MANÆ VITÆ RATIONEM CHAL-
 DÆORVM RATIOCINATIONI-
 BVΣ EST CONCEDENDVM. De
 Chaldæis Cic. lib. 1. de Divinatione, his verbis. Chal-
 dæi qui ex diuturna observatione syderū scientiam putan-
 tur effecisse, vt prædici posset quid cuiq; venturū, et quo
 quisq; fato natus esset. Aulus Gellius vulgum reprehendit,
 qui mathematicos dicit, quos Chaldæos gentilitio vo-
 cabulo dicere oportet. Vide eū lib. 1. cap. 9. et lib. 14.
 cap. 1. Suetonius tamen in Augusto, Iuuenalis, Cornelius
 Tacitus, Iulius Firmicus, etiam mathematicos appellant.
 August. lib. 4. confession. planetarios vocat. Annotavit
 Eustathius in primum librum Iliados Homeri horum cu-

riofitatem nihil reliquiffe, quod planetis non subiecerit.
GENETHLIOLOGIÆ RATIO. Genethliologia diuinitio est qua ex natiuitate successus pronuntiatur, vnde Genethliologi & Genethliaci dicti sunt Mathematici. **NON E NASCENTIA.**

Suetonius, Spartianus, Firmicus Maternus, geniturā discunt. Iuuenalis genesim. Ambrosius lib. 4. Hexameron, natiuitatem cum vulgo. **PARAPEGMATO-
 RVM DISCIPLINAS.** Parapegmata sunt, vt existimamus, astronomica instrumenta, quod ē multis variisq; concinnata essent, à παραγωή, idē adpingo siue affigo. Pegmata autē in Theatrorum spectaculis videntur fuisse tabulata per se surgentia, taciteq; in sublime crescentia. Martialis lib. 1. Epigram.
 Et crescunt media pegmata celsa via.

Quod quidam ad Amphitheatrum referunt. Domitius certe Calderinus dicit pegma compactum esse ædificium, quod ornatum statuis vel aliquo alio ludicro interdū pueris confidentibus in Scenam producebatur.

CAP. OCTAVVM.

**OBIS AVTEM AB HIS SE-
 PARANDÆ SVNT HORO-
 LOGIORVM RATIONES.**

Scribit Martianus Capella lib. Geometriæ, vasa quæ horoscopa vel horologica dicuntur diuersitatibus immutata componi, a liq; gnomone vltra quingenta stadia discerni, vmbis pro locorum elationibus, celsis, aut inclinantiis infimatis. Hoc etiam ante eum monuerat Plin. lib. 2.

cap. 72. & lib. 6. cap. ultimo, ubi de umbrarum differentiis abſūde. ΠΡΟΣ ΟΡΘΑΣ ΕΡΙΓΑΤΥΡ. Ideſt ad rectos angulos eam lineam vocat gnomon, quæ dictio quanquam normam ſignificat, ut antea diximus, eò tamē non ſunt referenda Vitruuii, verba hæc ut ſit ad normam, eſt enim hoc loco idem ad angulos rectos erigi, & ad normam eſſe. CIRCINATIONIS TOTIVS SVMENDA PARS EST QVINTADECIMA. Trecentorum ſexaginta partium (gradus appellant) in quas diuiditur circulus, pars quintadecima eſt viginti quatuor. Ptolemaeus tamen dicit maximam Solis declinationem eſſe viginti triū & quinquaginta & vnius minutorū. Itaq; ut decima quinta ſit pars deſunt nouem minuta. Siquidem vnaquæq; pars ſiue gradus ſexaginta conſtat minutis. LINEA QVÆ EST TRAIECTA PER CENTRVM. Ea eſt quam horizonta dixit appellari, quæ in æqua duo hemicyclia meridianū circulum diuidit. TVNC PERDVCENDÆ DIAMETRI. Nondum ſunt diametri, ſed baſes arcuū, futuræ diametri ſemicirculorum æſtiui & hyberni. HÆC AVTEM PARALLELOS VOCITATVR LACOTOMVS. Lacotomus hoc loco quid ſit intelligitur. Eſt enim linea recta axi parallelus, a radio æſtiuo quo loci ſecat meridianum, ad radium hybernum ubi ipſe eundem meridianū interſecat, ducta. Sed cur ita appelletur non inueni. QVIMANACOS DICITVR. Α τὸ τῷ μηνὸς, ideſt à mēſe formatum nomen circuli menſtrui manacos, eſt enim circulus quo umbræ præter æquinoctialem æſti-

nam & hybernâ de quibus tradidit, deprehenduntur, cuius
 diameter est Lacotomus. ET CENTRO Æ
 QVINOCTIALI INTERVALLO
 ÆSTIVO. Genus dicendi geometris familiare, quâ
 significare volût, altero circini pede in dato signo manens
 te, alterum ad constitutam magnitudinem deducendû vt
 circulum perficiant. NEC ALIENA PRO
 MEIS PRÆDICANDA VIDEN
 TVR. Benignum & plenum ingenui esse pudoris scri
 bit Plin. in Præfatione natural. histo. fateri per quos pro
 feceris. Obnoxii contra animi infelicitisq; ingenii, depre
 hendi in furto malle, quàm mutuû reddere. Illud ego se
 cutus sum nimis fortasse anxie, ne dicam superstitiose.

CAP. NONVM.

CHAPHEN SIVE HEMISP
 RIVM ARISTARCHVS. Ge
 nera horologiorum sicut & reliqua quæ sequen
 tur dicta à figura. Scaphia, tradit Martianus Capella lib.
 Geometriæ, vasa esse rotunda ærea in quibus styli in me
 dio fundo sui proceritate horarum ductus discriminant.
 A CTESIBIO ALEXANDRINO,
 QVI ETIAM SPIRITVS NATV
 RALES PNEVMATICASQVE RES
 INVENIT. Hoc dicit etiam Plin. lib. 7. cap. 37.
 Pneumatica autem organa quasi dicas spiritalia, sunt ma
 chinæ, quibus vi aeris conceptiq; spiritus, aqua extollitur.
 Quæcunq; igitur nulla manifesta causa, sed aeris vi aut
 sunt, aut mouentur, ea certe pneumaticis organis fieri in
 telligimus,

telligimus, sicut quæ aquarum expressionibus fiunt, Hy-
 draulicis, quasi fistulis contenta aqua. Extant Pneuma-
 tica Heronis Alexandrini. PER CANALEM
 LINEAM IN ANGVLM DEDV-
 XIT. Idest funiculū vt alibi interpretati sumus. Vti-
 tur & lib. 4. cap. 4. CVM ANIMADVER-
 TISSET EXTRACTV COELI. Scribē-
 dum ex tactu. HYDRAVLICAS MA-
 CHINAS PRIMVS INSTITVIT.
 Hoc Plin. tradit dicto loco & Athenæus lib. 4. Dipno-
 sophiston. De Hydraulicis dixi modo & cap. 1. lib. 1.
 AQVARVM EXPRESSIONES ΑΥ-
 ΤΟΜΑΤΟΥΣ. Vltroneas, spontaneas. Fiunt
 autem machinis sponte sua versatilibus & per se motis.
 τῶν αὐτοματῶν ὑδρῶν. Heronis liber legendus
 est. Meminit etiam Angelus Politianus Miscellaneorum
 cap. 97. QVÆ VNA MONITIONE
 COACTA. Facilius est quam vt admoneri debeat,
 mendum subesse, scribendumq; motione non monitione.
 CARDINIBVS EX TORNOMAS-
 CVLO ET FOEMINA INTER SE
 COARTATIS. Vt sit masculus qui in alium
 ineat, intretve, foemina autē quæ masculum recipiat. Su-
 pra cuneos, & metam solidā & cauā appellauit. VTI
 MINVS TYMPANVM QVEMAD-
 MODVM EPISTOMIVM. Epistomia
 sunt quorum manubriorum (Græcis vocantur ὑποκλῆ-
 ς,) versatione patefiunt aut obturantur eorum canna-
 naliū nares in quibus collocata sunt. Huiusmodi uti-

mar in capitibus non perennium siphonum, & per ea ex
 malluio, cur enim non ita appellem? in trulleum siue
 scyphum cum Plutarcho nominabis, dum manus in diuersa
 foris lauantur, aqua aut influit, aut post ablutionem
 præcluditur. Georg. Alexandrinus in libro tertio Varo-

romis de re rustica. cap. 5. dicit esse foramen per
 quod aqua effluit, eo tamen in loco Varro

nis, rectius meo iudicio legas, epi-

toniis versis, quam epistoniis,

& hoc epitonium quam epistonium,

quod epitonia sint etiã

vertibula episto-

miorum,

quanquam pro-

prie eo nomine verti-

cilla, siue cla-

uiculi

quibus in Citha

ra intenduntur aut re-

mittuntur fides, significantur.

G V L I E L M I

PHILANDRI CASTILIO

NIIGALLI CIVIS RO. IN LIB.

decimum M. Vitruvii Pol-

lionis de Archite-

ctura, Anno-

tationes.

EX PROOEMIO.

ELORVMQVE INDV-
CTIONES. Et Siparium ve-
lum mimicum (ita enim scribendum
apud Donatum, non minimum) quod
populo obfistit dum fabularum actus
mutantur, hic accipere possumus, et

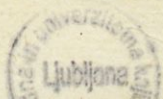
vela quibus flagrantissimo Sole, theatrum, forum etiam,
quando gladiatoria ædebantur spectacula, integri inten-
diq, apud Plinium, Martialem, Suetoniumq, legimus.

CAP. PRIMVM.

LEXIS COLLIGATIONI.

P **BVS.** Plexas colligationes dicit implicitas,
connexas, funibus modo sursum, modo deor-
sum, modo in transuersum, traductis vario complexu.

ET ERISMATVM FVLCTVRIS.

Fulcras erismatum facile intelliget cui non sit incognitum scalarum id genus quo nostri vtuntur legendis ab arbore fructibus, putandis etiam iugatis & copluuiatis vitibus quum non est cui alterius generis scalæ applicentur, hæreant ue. (De his enim mihi sermo est quæ huc atque illuc trāsferri possunt, gestatorias si videtur appellemus.) Fit autem id scalæ genus hoc pacto. Tigilla siue fustes arrectarii duo quotlibet teretibus baculis traiciuntur. (Fortasse nunc non inepte vocentur scandulæ, quod ipsis ab inferioribus ad superiora ascendatur, Ciceroni verò gradus dicuntur) tertius fustis quod fibula coniunctus liberam habet versationē, vt explicari cū libet, & complari possit, diuaticatus præstat vicem erismatis, idest obnitētis fulcri. **ORGANA VNIVS OPERÆ.** Dixit machinas pluribus operibus habere effectus, quare hoc loco scribo opere tertia inflexione. Qui operæ scripserunt ab opera, falsi sunt quod postea sequitur prudenti tactu. **CONNEXVS STAMINIS AD SVBTEGMEN.** Stamen idest flantia in longum fila, radio cum subtegmine, idest trama percurritur, insilium alterna sublatione & depressione, pendentisq; pectinis percussione densatur in telam aut pannum. Id organicis administrationibus fit, quod in textrina libro docebimus cum cæteris eius generis. **SARRACORVM.** Sarracum plaustrum esse genus discas ex Iulio Capitolinio in Antonino philosopho. Tanta, inquit, pestilentia fuit, vt vehiculis cadauera exportata sint, sarracisq;. **FOLLES FABRORVM.** Fabrorum folles quibus in fornacibus & caminis vtuntur excitando igni expressit Virg. *Æneid.* 8.

Alii ventosis follibus auras Accipiunt redduntq̃.
 Quo in loco sunt qui pro ventosis, taurinis legant, credo,
 quod ea fabrilia organa, quibus accipitur redditurq̃ spiri-
 tus, taurorum corio consistant, atq̃ ita scriptum est lib.
 Georg. 4. CISIA. Cesium vehiculi biroti genus
 Nomo Marcello. Vtitur Cicero pro Roscio Amerino.
 Decem inquit horis nocturnis sex & quinquaginta millia
 passuum cisiis peruolauit.

CAP. SECVNDVM.

T A CAPIT E A FIBVLA
 i CONIUNCTA. Posterior præpositio

à, abundat. Est autem fibula quam Græci πῆ-
 γονη vocant, veluti axiculus siue subscudicula, aut clau-
 iculus, quo traiciuntur tignorum capita, ut duci possint
 quo inæ partes diuaricentur. Fibula etiam in cingulis in-
 telligitur, traiecta enim per annulum pars, fibula re-
 tinetur. Dicitur & fibula vncinellus quo fœminæ poste-
 riorem vestem subnectunt. Fibula item vsu fuit ad repræ-
 mendum coitum. Vnde scribit Cornelius Celsus lib. 7.
 cap. 25. adolescētulos infibulari solitos, interdum vocis,
 interdum valetudinis causa. Eius hanc fuisse rationem,
 cutis quæ super glandem est, extendebatur, notabaturq̃
 vtrinq̃ lateribus atramento, deinde remittebatur, si glans
 a nois libera erat, qua notæ erant, cutis acu filum ducen-
 te transuebatur, eiusq̃ fili capita inter se deligabantur,
 quotidièq̃ id mouebatur, donec circa foramina cicatriculæ
 fierent, hæc ubi confirmatæ erant, ex empto filo fibula ad-
 debatur. Eiusmodi fibulæ mentio est apud Iuvenalem &

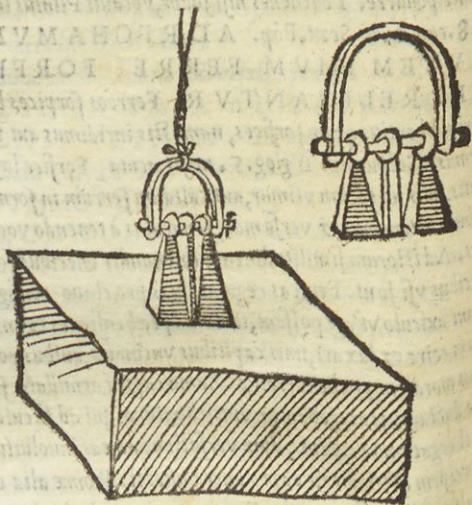
Martialem non semel, qui refibulare dixit pro fibulam
soluere lib. Epigram. 9.

Cuius refibulauit turgidum faber penem.

TIGNA TRIA AD ONERVUM MAGNITVDINEM. Ea machina hodie vtuntur
nautæ capram vocantes. **ALLIGATUR IN
SUMMO TROCHLEA, QVAM ETIAM
NONNVLII RECHAMVM DI-
CVNT.** Trochlea siue Trochalia aut rechamum di-
cas tractorii generis est machina cum æreo aut ligneo or-
biculo qui per axiculum versatur traiecto fune ductario.
Vtimur etiam haurienda è puteis aqua. Quauquam et
ad id tollenone vtamur, alteram partem prægrauante pon-
dere, vt est apud Sextum Pomp. Fiunt vero trochleæ,
Auctore Isidoro lib. 19. cap. 2. ad similitudinem. ὀλί-
τερæ Græcæ ὀκταῦæ, dicunturq; à trochis idest rotulis.

FIGVNTVR CHELONIA. Chelonia
sunt veluti umbilici aut ansæ quæ adpinguntur, idest af-
figuntur arrectariis, in quas ceu in armillas, coniecti sucu-
larum tardines versantur atq; adeo ipsæ totæ, dicta sunt
Chelonia à similitudine tegumēti testudinis animalis quæ
Χελὼν dicitur, vulgo tortuca et ipsa testa Χελώνιον.
Est autem sucula tractoria machina, idest axis traiectus
vtrinq; proxime carlines vectibus duobus, quibus dū cir-
cumagitur vt manubriis, ductario traducto fune per tro-
chleæ si libet orbiculos (sit enim et sine trochlea) obuol-
uitur, atq; ita subleuantur aut deprimuntur onera. Celos-
ma autē vt id quoq; obiter addam, apud Aristotelem Me-
chanicorum quæstione. 28. sunt machinæ iuxta puteos
ad hauriendam facilius aquam, alteram partem prægra-
uante

nante pondere. Tollenones nisi fallor, vocauit Plinius lib.
18. cap. 2. & Sext. Pōp. AD RECHAMVM
AVTEM IMVM FERREI FORFI-
CES RELIGANTVR. Ferreos forpices le-
gerim libentius quam forfices, nam istis incidimus aut tō-
demus. Calpurnius Æglog. 5. ne sit acuta Forfice læsa
cutis, illis ad focum vtimur, aut calidum ferrum in forna-
cibus & tenemus & versamus, tenaculas à tenendo vocā-
tes. Ad istorum similitudinem subleuandis oneribus for-
picibus vsi sunt. Ferreas regulas duas pro clauo confige-
bant axiculo vt agi possent, idest ad præhensiones & mor-
sum coire & laxari, imis capitibus vncinatis, quibus pon-
dus mordicus præhenderetur. Sūma capita armillata fu-
ne ductario traiciebantur vinciebanturq; qui ad fuculam
vel ergatam religatus, dum versatione ad eas inuoluitur,
forpitem astringit & capta onera attollit. Romæ alia est
subleuandi ponderis ratio. Excauatur in medio lapis quā-
tum pro vastitate satis est, sed ita vt formæ excisæ es an-
gustū sit, fundum latius, in latera induntur cuneoli fer-
ei duo, qua parte latiores sunt, quibus illa compleantur,
quod aut inter vtrunq; vacui superest, tertio graciliore
impletur, deinde armillata cuneolorū capita ansa ad C.
inuerſi similitudinem, & ipsa armillata præhenduntur,
per armillas traicitur axiculus, & subscudicula ferrea,
sive clauiculo obfirmatur ne effluat, rechami vncō ansa
præhenditur, aut si trochlea vncum non habet, alligatur
funis ductarius, & ergata subleuatur onus. Figuram sub-
iecinus.

CAP. TERTIVM.

RISPASTOS APPELLA

TVR. Trispastos à numero orbiculorum

nomen accepit, quod quanto plures adhibentur orbiculi, pondus quasi in partes concisum distributumque commodius trahitur, $\Sigma \pi \alpha \lambda \omega$ enim, traho significat. Eadem figura dicit paulopost pentaspaston à quinq; orbiculis, & polyspaston cap. 5. & cap. 16. huius libri à multitudine. ANTARII FVNES ANTELAXI COLLOCENTR. Aliqui con-

dices habent antani, forte scribendum ductarii, sunt autem qui per trochleæ orbiculos traiciuntur. MACHINÆ LONGÆ DISPONANTVR.

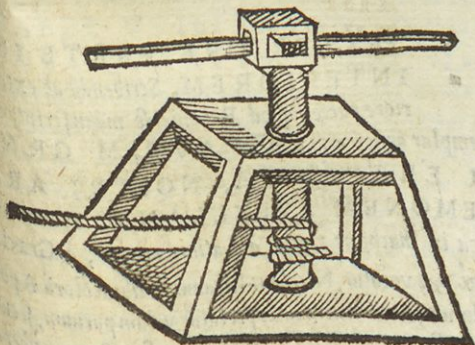
mendo

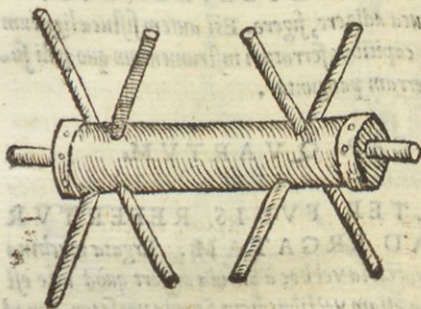
Emendo longe aduerbium. ET CIRCVM FL-
STVCATIONE SOLIDENTVR. Fi-
stucare fistuca adigere, figere. Est autem fistuca ligneum
ansatum & capitibus ferratum instrumentum quo pali su-
blicæq; in terram panguntur.

CAP. QVARTVM

LTER FVNIS REFERTVR
AD ERGATAM. Ergata machina
tractoria vel hoc à Sucula differt quòd axe est
recto. Nam etiam vectibus sicut Sucula versatur, non id
quidem brachiorum ductu, sed obnitentibus & ambi-
entibus vectiariis. Itali arganum vocant.

ERGATA.

Q VOD
SI TYM
PANVM
MAIVS
COL
LOCA
TVM.
Tympanū
Græci etiā
τεπανόν

appellant, est rotæ ambitus magni genus, cuius circumferentia, calcantibus hominibus adfixas pro gradibus regulas, axis fune obuoluitur, atq; ita onera extolluntur aut sublata deprimuntur.

CAP. QVINTVM.

DEXTERIORE PARTE IN
INTERIOREM. Scribendū ab exte-
riore parte, quod Bononiense manuscriptum
exemplar agnoscit. EAM AVTEM GRÆ-
CI ΕΠΑΓΟΝΤΑ, NOSTRI AR-
TEMONEM APPELLANT. Hæc tro-
chelea in machinis tertia, à Latinis artemo, à Græcis
ἐπαγοντα vocatur, Nicolaus Lirani in lib. Actorū Apo-
stolorum, Artemonem interpretatur velum paruum, sicut
Accursius Pandect. lib. 50. de verbo. signif. pro guberna-
culo quod nemo crediderit. Isidorus lib. 19. monuerat
Artemonem

Artemonem velum esse dirigendæ potius navis causa com-
mendatum, quàm celeritatis. Aliis verò esse velum pla-
cet addititium, idest velum paruum quod maiori bus appen-
di & assui solet, à verbo ἄρ τοῶ, quod Iabolenus Iurifi-
consul. lib. 50. Pandect. de verbor. signif. magis addita-
mentum esse, quàm partem navis, existimavit. Erasmus
& Alciatus ita apud Lucam interpretantur. Ab eius si-
militudine trochleā, artemonē, dictam esse, Alciatus cre-
didit. Artema verò, idest ἄρ τι μοι, ut scribunt Ety-
mologus & Varinus Phauorinus, est lorum à quo depen-
det crumena. QVOD MULTIS ORBI-
CULORVM CIRCVITIONIBVS
ET FACILITATEM SVMMAM
PRÆSTAT, ET CELERITATEM.
Orbiculorum multitudine pondera facilius tractari pro-
bat Leo Baptista rei ædificatoriæ lib. 6. cap. 7. lege etiā
Aristotelis Mechanic. quæstionē. 18. VNA AV-
TEM STATVTIO TIGNI, HANC
HABET VTILITATEM, QVOD
ANTE QVANTVM VELIT. Quod
attinet ad utilitatem huius machine, vidimus Romæ in
ædificanda Basilica. D. Petri, subleuandis ingentibus co-
lumnis, magna mole compactam multis tignis & asseribus
trabem ergata surrigi, in ea summa alligatæ erant tro-
chleæ duæ, singulæ singulis fumbus traiectæ, qui ad pro-
xima quatuor alta loca religati, quadrisariam ipsam di-
stinebant, tantisper dum sublatum polyspasto onus depo-
nendum esset, tum pro laxatore tinaculorum altero, sensim
& leuiter inclinabatur compactilis illa trabs & colūnam
deponebat. ALIÆ PLANÆ IN CAR-

CHESIIS VERSATILIBVS COL-
LOCATÆ. *Machinas in versatilibus carchesiis
collocari, idem scribit huius lib. cap. vltimo.*

CAP. SEXTVM.

E MATERIA TRIENTALI.

Idest crassitudinis quatuor pollicum. COM-
PLECTIT, ET COMPEGIT.

*Si non vacat menda, vsurpauit verbum com-
plecto ἐπεγμύκεος, aliqui verò codices habent com-
plexus est.* ET FERREOS CHODACES.
*Chodaces, alii Cnodaces, mea sententia melius, scribūt,
sunt ferreæ rotundæ parte exteriori subscudiculæ in ex-
tremis scaporum vel axium capitibus, implumbatæ ada-
ctæ ue, per quas in armillis (eo nomine accipimus ferreos
annulos & veluti vmbilicos in arrectariis, aut transuer-
sariis) scapi aut axes, etiam torni versantur.* CVM
TRIENTES A BVVBVS DVCEREN-
TVR. *Pro trientalibus scapis, dixit trientes.*
QVEMADMODVM IN PALESTRIS
CYLINDRI EXÆQVANT AMBV-
LATIONES. *Cylindrus, lapis teres in modum
colunæ, quo aræ aut ambulationes solidantur, & eo æqua-
tur, à volubilitate dictus, nam Κυλινδῶν, voluo signi-
ficat. Metaphoricos vsus est Pythagoras in versibus au-
reis, siquidem eius sunt ac non potius alterius cuiuspiam,
cum dicit mortales cylindris ex aliis in alia ferri, indicās
nūquam consistere.* FVSOS SEXTANTA-
LES. *Fusos vocat de materia sextantales, idest cras-*

fas duos pollices regulas, à rota ad rotam per vniuersum
ambitū, vt æquo inter se spacio distarent, ductas & adfi-
xas, quòd vt è fuso muliebri cum trahitur inuolutum
filū effundi videtur, & vertitur fusus, ita inuolutus cir-
cum has regulas funis cum traheretur, explicabatur, ex-
uoluebaturq; & effundebatur, atq; eo pacto versabatur
machina. VT AD SOLVENDVM NON
ESSET. Vt id perficere non posset quod se facturum
receperat. Nam is soluisse dicitur qui id fecit quod pro-
misit, auctore Vlpiano Pandect. lib. 50. de verbo. & re-
rum signific. & solutionis verbo omnem satisfactionē ac-
cipiendam ibidem scribit. Et Paulus Iuriscon. Solutionis
verbum ait ad omnem liberationē pertinere quoquomodo
factam. Pandect lib. 46. de solutionibus. Porro ad sol-
uendum non esset dixit, pro soluendo non esset vt alii
loquuntur.

CAP. SEPTIMUM.

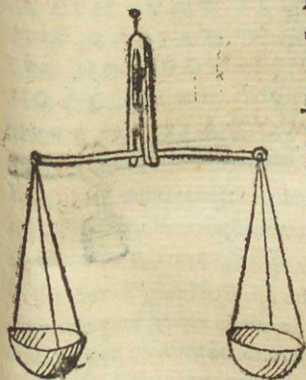
ODIEQVE QVOT MENSIBVS.

¶ BV S. Pro singulis mensibus, ea figura qua
nos quotannis dicimus. Veteres enim ita loque-
bantur, eo dicendi genere vsus est lib. 9. cap. 4. eo Cato
lib. de re rustica cap. 43. & aliquo in loco Varro. Sed &
Pomponius & Vlpianus Iurisconsulti Pandectarum lib.
36. quando dies legati vel fideicom. cedat, præter supe-
rius vsurpant quot diebus. Apuleius verò de asino aureo,
lib. 11. dixit quot dies, sicut Plautus in Stichio quot ca-
lendis, Meministis (inquit) quot calendis petere demen-
sum cibum.

CAP. OCTAVVM.

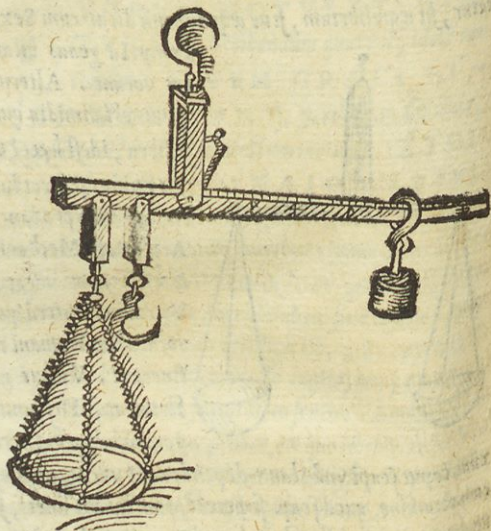
VORVM MOTVS ET VIR-
 TVTES. Scribendum quarum, idest rati-
 onum. QVEM GRÆCI ΕΙ-
 ΘΙΑΝ VOCITANT. Scribendum εἰθίαν,
 ita appellat rectum siue porrectum motum. QVOD
 GRÆCI ΥΨΟΜΟΧΛΙΟΝ APPEL-
 LANT. Vectibus idest lingulatis, seu rostratis palis
 ferreis aut ligneis mouendis oneribus vtimur, eos Græci
 μοχλίας vocāt, vnde ὑπομοχλίον quod vectis subi-
 citur. Illius enim lingua oneri subdita siue rostro (vnde
 rostratum vectem Plinius intelligit lib. 18. cap. 18.)
 & supposito hypomochlio, presso capite, non paruum ada-
 ferri extollendo oneri facultatem senties. Aristot. Me-
 chanic. quæstione 3. hoc probat, ex quo libro videtur Vi-
 truvius quæ hoc capite scribuntur hausisse, perpetuis ille
 quatuor vocabulis in demonstratione vtitur, vectis, hypo-
 mochlii, ponderis, & motoris, semel autem statuit, tanto
 facilius & plus ponderis motorem mouere, quanto ab hy-
 pomochlio distabit magis. ID AVTEM EX
 TRVTINIS QVÆ STATERÆ DI-
 CVNTVR, LICET CONSIDERA-
 RE. Vide quæstionem. 20. Mechanic. Aristot. Tru-
 tinarum autem duo sunt genera. Vnum quod scapo, siue
 iugo in medio lingulato ea lingua, græce ὤγων, lati-
 ne examen dicitur appensis in capitibus lancibus, aut
 quæ earū vice sint, in ansa versatur (Phocylides in ad-
 monitorio Poemate σκαθμὸν nominat, Aristoteles

Ζυγόν, Latini libram.) examen cum summo medio an-
 se puncto respondet, nec in hanc aut illam partem incli-
 natur, sit æquilibrium, siue æquamentū dicas cum Sext.

Pomp. Id genus bilan-
 ces vocant. Alterum
 genus est dimidia qua-
 si libra, idest ἡμικυ-
 γιον vnius scilicet lan-
 cis, aut vnci pro lance.
 Aristot. in Mechanic.
 Φάλαγγα vocat.
 Vitruuius Statera quod
 vocabulum Romani re-
 tinerunt. Vulgus no-
 strum atq; Hispanum
 romanā appellat. Pro-

xime caput scapi unde lance dependet aut vncus, ansa est
 cum examine, quod scapi superest, punctis aut lineis, si-
 ne denticulis est distinctum, singulis certi ponderis indici-
 bus cum per scapum vagans æquipondium illis insederit.
 Porro quanto longius ab æquilibrato examine recesserit,
 tanto maioris vim ponderis nanciscitur. Appendiculum
 autem quod per scapum vagatur, Vitruuius vocat æqui-
 pondium. Aristot. in Mechanic. σφαίρα ωμοῦ. Scapus
 fit vectis, puncta in scapo esse pro hypomochlio, sunt quæ
 interpretantur, nos verò axiculū quo in ansa versatur sca-
 pus, intelligimus pondus est quod in lance imponitur, æ-
 quipondium autem vicem mouentis obtinet,

ANSAM GVBERNACVLITEN-
NENS. De gubernaculo quaeritur apud Aristot. in
 Mechanic. quaestione. 5. Gubernaculum, vicem vectis ge-
 rit, mare, oneris, cardines ubi vertitur gubernaculum, hy-
 pomochlii, gubernator, motoris. **QVI OIA**
A GRÆCIS APPELLATUR. Gubern-
 aculi summa pars, quam ansam Vitruuius nominat, Au-
 ctore Iul. Polluce Onomast. lib. 1. cap. 9. οἷον αἵ dicitur.
 quanquam & ipsum etiam totum gubernaculum eo nomi-
 ne intelligi possit, vel teste Thoma magistri lib. de dia-
 ctionibus

tionibus Atticis, media pars $\phi\theta\epsilon\iota\rho$, aut $\epsilon\iota\lambda\alpha$, aut $\upsilon\omega\lambda\omega\mu\alpha$ vocatur, extrema pars $\pi\epsilon\rho\upsilon\gamma\iota\omicron\nu$, quod reliquum est $\alpha\omega\chi\alpha\nu$ appellatur. EIVSQUE VELAE CUM SUNT PER ALTITUDINEM MEDIAM MALI PENDENTIA NON POTEST HABERE NAVIS CELEREM CURSUM. Lege quæstionem. 6. Mechanic. Aristot. Malus sit vestis, mali sedes, id est $\epsilon\delta\omega\lambda\iota\omicron\nu$ Aristoteli est hypomochlion, Vitruvius ipsius mali calx, nauigium pondus, spiritus qui vela tendit est motor. Velorum genera tradit Isidorus lib. etymologiarum. 19. cap. 3. ista esse, acation, epidromon, dolonē, artemonem, si parū, et nisi mēdosus est codex, mendicum, nam quod sit non explicat. Acation, velum esset maximum, et in media naui constitutum, Epidromon, secundæ esse magnitudinis, sed ad puppim, Dolonem, minimum, et ad proram defixum, Artemonem, ut dixi dirigendæ navis potius causa commendatum, quam celeritatis, si parum vnum pedem habens, quo iuvare nauigia solent in navigatione, quoties vis venti languescit. CUM AVTEM IN SUMMO CACUMINE ANTENNÆ SUBDUCTÆ SUNT, Non dubium est quin sit legendum subductæ, ut referatur ad antennæ. Cum inquit in summo mali cacumine subductæ sunt antennæ, non vela subducta in cacumine antennæ. Est enim antenna lignum in transversum mali positum, unde pendet velum, Græci $\alpha\gamma\gamma\alpha\iota\omicron\nu$ dicunt. Artemidorus lib. 1. de interpretatione somniorum videtur $\iota\varsigma\omicron\kappa\alpha\tau\alpha\iota$ appellasse. Valerius Flaccus lib. 2. argonanti.

Lucanus lib. 8. v. 10. voce græca Ceruchos vocat quod
 cornua habeant, ἀνδροκεραία, autem sunt eius extre-
 mæ partes. A Tertulliano lib. 3. aduersus Marcionem
 cornua vocantur, et Virgil. Æneid. 3. Mali autem, ut id
 addam ex Macrobio Saturnal. 5. pars inferior Pterna,
 pars media Trachelon, pars summa carchesium dicitur,
 quanquam eadem prorsus apud Athenæum scripta sunt
 lib. 11. ex Asclepiade Myrleano. **ET REMI**
CIRCA SCALMOS STROPHIS RE-
LIGATI. Scalmus dicitur in naui vbi loris remus
 alligatur. Ipsum autem lorum auctore Polluce lib. 1. cap.
 9. vocatur ῥοπῶτης, Vitru. strophas appellat. La-
 tini teste Isidoro lib. 19. cap. 24. struppos. A scalmo
 interscalmiū lib. 1. vocauit spaciū inter scalmos. **EX**
TREMIS PROGREDIENTIBVS
A CENTRO PARMIS. Scribendum palmis
 aut palmulis. Appellatur enim palmulæ remi, ut scribit
 Sext. Pomp. ad similitudinem manus humanæ. Centrum
 verò hoc loco accipimus pro scalmo auctoritate Aristote-
 lis Mechanic. quæstione. 4. Nam cum sint remigum tres
 differentiæ tradente Iulio Polluce lib. 1. cap. 9. eorum
 qui in prora navigant qui ῥοπαῖοι dicuntur, colloca-
 torum in medio qui ῥοπαῖοι nominantur, Aristoteli με-
 σῶτες, tertiorum qui in puppi existentes ὀρεῖται
 vocantur, ipse ille Aristot. demonstrat remiges eos qui
 in media naui sunt collocati, maxime eam propellere, ibi
 enim maxime nauem pelli vbi maris plurimum secatur,
 plurimum autem secari vbi plurimum remi à centro, idest
 scalmo intus est, maximam autem remi partem à scalmo

in medio nauiſ intus eſſe, cum ipſa in medio amplior ſit. Remū veſtem, ſcalmum hypomochlion, mare pondus, remigem eum qui veſtem mouet, referre vult. Tanto autem facilius motorem pondus mouere, quanto ab hypomochlio pars veſtis magis diſtabit quā premit, & ante monuerat quæſtione. 3. & hac repetit, vt iam facile percipiatur, quæ ſit huiusmodi rerum cauſa. Remi partes hæ traduntur à Iulio Polluce lib. 1. Onomaſt. ὑπὸ χεῖρὸς, id eſt manubrium, οὐρῶν pars, media, πτερὰ ſiue τὰ ῥοῖ κώπῃν vltima pars qua veluti in palmam deſinit. **PONDERA CVM FERVNTVR A PHALANGARIIS.** Phalangarii ſunt baiuli, a phalangis teretibus fuſtibus, quibus onera ponderaq; ferunt tranſuehant ue, qui ſi ſeni ſunt, hexaphori, ſi quaterni, tetraphori appellantur. Phalanges ſiue Phalangia Iulio Polluci lib. 7. ſunt fuſtes quibus ſuppoſitis naues ad pelagus attrahuntur, aut ad litus ſubducuntur. Nonio Marcello dicuntur palangæ, vnde & palangarios ait vocari, quos hic Vitruuio eſſe phalangarios à phalanga interpretamur, Plato id baiulorū lignum Σκβοφοειον vocat, muſt. Polluce dicto libro. **PREMVNT EIVS COLLVM AD QVEM PROPIVS ACCESSERVNT.** Ariſtot. in Mechanic. hoc tradit, quæſtione. 29. Phalanga, id eſt ξύλον Ariſtoteli veſtis vicē obtinet, onus pro hypomochlio eſt, propinquior oneri, ſit id quod mouetur, remotior pro motore habetur. **SVBIVGIORVM LORIS.** A Catone ſubiugia lora dicuntur cap. 135. lib. de re ruſtica, quibus iumentorū colla ad iuga adligantur, Iulio Polluci lib. 1.

ῥυτὸ δὲ σπῶν sunt lora quibus iugum temoni coniungitur, ipse autem clauus cui innoluuntur ἑστῶς dicitur, nam quo rotarum axes affirmantur, ἑμ. Βολῶς dicitur Eratostheni, ἑ. ἑ. τῆ Βολῶς Gorgiæ, si credimus Polluci lib. 1. cap. decimo.

CAP NONVM.

T PRIMVM DICAM DE TYM PANO. Tympanum hoc loco haustorium est organon, nam de tympano machina tracto-
 via dixi supra cap. 4. **AVT CIRCINVM FABRICATVR.** Deest præpositio ad, aut scribendum fabricatus. Circinum autem Græci δίαβίτην dicunt. Aristoph. in nubibus ἡμ. ἰ. αὐ. ὁ βέλιονον, ἑ. τὰ δίαβίτην λ. β. ὦν, idest cum obeliscum curuasset, mox circinum capiens. **IN FVNDENT IN CASTELLVM.** Castellū hic interpretor immissarium siue conceptaculum aquæ tympano organo haustæ, ex quo deriuari possit per canales, aut tubos in quouis loco.

CAP. X.

ADEM RATIONE ETIAM VERSANTVR HYDRAVLÆ. Hydraulas vocat machinas quæ vi aquæ non hominum calcatura versantur. **COLLOCATVM IN CVLTRVM.** Alias in cultu
 tra

tro, vt infra cap. 14. HABENS IN SVM.
MO CAPITE SVBSCVDEM FER.
REAM. Intelligit quod vulgo appellamus ferrum mo-
lendini. IMPENDENS INFVNDIBV.
LVM SVBMINISTRAT MOLIS
FRVMENTVM. Infundibulum, præterquam
quod apud M. Catonem cap. 10. §. 11. accipitur pro
eo quo in vasa liquores infundimus, & Plin. lib. 24. cap.
5. per quod radicis impositæ carbonibus nidor imbibis-
tur, est & in moletrina siue molendino instrumentum,
quo machine appenso, mobilis & tremulæ lignæ linguæ
percussione, ministratur molis frumentum vnde farina
fiat. Molæ inferior pars meta, superior catillus dicitur,
auctore Paulo Iuriconsulto, Pandect. lib. 33. de fund.
instruct. Illud verò non abs re dictum fuerit, molas anti-
quis fuisse iumentarias aut manuarias, quas Gellius tru-
satiles lib. 3. vocat vtrasq; Cascelius & Trebatius apud
Labolenum, pandect. dicto capite, esse instrumēti putant,
Offilio esse suppellectilis non recte existimante, fuerunt
postea etiam aquariæ molæ quarū hic meminit Vitruvius
& Palladius lib. 1. cap. 42. qui scribit pistrina, idest
moletrinas si aquæ copia est ita debere construi, vt ibi for-
matis aquariis molis sine animalium, vel hominum labore
frumenta frangantur.

CAP. XI.

ST AVTEM ETIAM CO-
CHLEÆ RATIO. Haustorium or-
ganum hoc loco cochlea est. Eiusmodi organum

vidimus ad specū lacus Trasimeni, qui nunc Perusinus dicitur, acceptæ per Flaminium Consulem ab Hannibale cladis memoria notissimus. Illò verò concesserat Mece-
 nas meus allectus recordatione tantæ rei, fuit autem ea
 clades in planitie inter Meuium montem & Gietum ia-
 cente, quam Sanguinetæ riuus ex Meuiō monte manans,
 interfecat, et in Trasimenū cōditur, ille habet ab ortu vil-
 lam, instar oppidi, Tuorum dictam, ab occasu fauces qui-
 bus clausus fuerat Flaminius, à meridie Trasimenum,
 non ita procul locus est vbi castrametatus fuerat Hana-
 nibal, quæ valis Romana dicitur, est & Ossaria vicus ab
 ossium dicta multitudine, versus Cortonam à Trasime-
 no tribus passuum millibus distans. Libuit istud nostris
 lucubrationibus appendicis vice addere, vt vel hinc lumen
 aliquod & splendor historiæ adferretur. **DIVIDVN-
 TUR CIRCINATIONES EORVM
 TETRANTIBVS.** Intetrantes & octantes
 dicuntur diuidi circinationes siue rotundationes cum in
 partes æquales quatuor, aut octo diuiduntur ductis à cen-
 tro ad circumferentiam lineis, vt æqualia relinquatur span-
 cia. **AVT DE VITICE SECTARE**
GVLIA. Idest Amerina salice quæ vulgo agnus cas-
 sius dicitur. ΑΨΩΝ autem idest castum à Græcis vo-
 catum esse apud Dioscoridem lib. 1. cap. 120. repperi
 quod in Thesmophoriis sacris Cereris, castitatem custo-
 dientes mulieres, foliis eius sibi cubitus sternebant. Et
 nos cum in Monte Iuco Spoletinorum inuenissemus, eius
 rei periculum facturi nobiscū detulimus. **IUSTAM
 COCHLEÆ NATVRALEMQUE
 IMITATIONEM.** Idest tortili & clauiculatæ
 spiratæ

Spirat aq; structura cochleæ referunt testam. De torcularis cochleæ dixi lib. 6. cap. 9. TRANSVERSARIA CONFIXA. Quæ tigna ne labentur aut vacillent, retineant. Quæ in significatione usus est lib. 8. cap. 6. A cardinibus compacta transversaria, cardines enim intelligit imas anconû partes. QVEMADMODVM PYTHAGORICVM TRIGONVM ORTHOGONIVM DESCRIBITVR. De hoc lib. 9. cap. 2. multa Vitruvius scribit. IN EXTREMO LIBRO EIVS FORMA DESCRIPTA EST. Et hæc descriptio cochleæ cum aliis periit.

QVA DE MATERIA FIVNT ORGANATA. Scribendum quæ, nam machinæ quæ sequuntur, non ligno solum, sed ære etiam constant. PRÆSTENT VERSATIONIBVS AD INFINITAS UTILITATES. Ad præpositio videtur vacare, quâquâ cuiuspiam fortasse videbitur positum pro usq; ad, quasi diceret utilitates ad usq; infinitas, sed id non placet.

CAP. XII.

RESSIONIBVS COACTÆ.

P Lego coactio, ut referatur ad sequentem dictionem, spiritu. VT IMERVULARVM QVÆ MOTV VOCES EDVNT ATQVE ENGIBATA. Merulæ & engibata de genere sunt hydraularum, quorû illis quidem reddebatur voces humanarum imitatrices, & cantus avium efficiendi.

ces, his autem mouebantur icuncule (libenter enim vtor verbo Suetonii) tanquam viuerent. Nostro tempore non spiritu vi aquæ concepto, vt illa, sed fidiculis et neruis occultis sigilla vidimus ambulare, et humana omnia præter sermonem repræsentare. Eas imagunculas Græci vocant neurospasta. IN PRIORE VOLVGINE DE HOROLOGIIS. Lib. 9. qui hunc præcedit cap. 9. fuit de his sermo.

CAP. XIII.

E HYDRAULICIS AVTEM.

ad Huic organi generi non admodum ab simile erat id, quod generis vocabulo organum vocamus, nisi solo spiritu absque aqua vteremur. Cæterum cum sint organa aut ἢ τὰ τὰ quæ intentione perficiuntur, aut ἐμπνευστὰ quæ spiritu inflantur, in quæ hydraulis referri debeat quærit Aristocles apud Athenæum lib. 4. sed in eam sententiam incurret, vt sit ἐμπνευστὸν quod eius fistulæ flatum ab aqua accipiant, κατεστραμμένοι γὰρ εἰσιν οἱ αὐτοὶ εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ ἀρασομένου τῷ ὕδατι ὑπὸ ἵαντος νεανίσκου, ἐπὶ δὲ δυνουμένων ἀξινῶν διὰ τῷ ὀργάνου ἐμπνέονται οἱ αὐτοὶ καὶ ἤχον ἀποτελοῦσι πρὸς ἡμᾶς. Fistulæ inquit ima parte in aquam versæ sunt, qua commota ab adolescentulo, axinis per organum motis et percurrentibus, spiritu inflantur fistulæ et suauem sonum reddunt. INFUNDIBVLVM INVERSVM. Infundibulo in vasa oris angustî liquores infunduntur.

SINGVLIS AVTEM CANALIBVS,
SINGVLA EPISTOMIA SVNT
INCLVSA MANVBRIIS FER-
REIS. Quemadmodum salientium siue siphunculo-
rum ora epistomio coercentur, manubriolorum cum libet
versatione aqua effluit, ita in musico organo epistomiis
continetur, aut laxatur spiritus ex arca in canales, vt
etiam in fine huius capituli. Quo loco qui compressus di-
citur epistomiorum, & in vetusto codice epitonicorum,
eum ex alio codice libentius dixerim compressum epito-
nioriū, pro manubriis epistomiorum. ALTERIVS
OBTVRANT FORAMINA. Sequitur
alterius aperiundo, quare scribendum obturando. Aliqui
codices habent alternis, idest viciissim, neq; ea scriptura
caret auctoritate & elegantia.

CAP. XIII.

INTLATÆ PER MEDIAM
DIAMETRON. Diametros quam

Latini dimetientem dicunt, est recta linea, fi-

guram qua longissime patet ex æquo secans, vnde ὡς-
τὸ διὰ μέτρον apud Basilium ad Athanasium, et apud
Athanasium lib. de Nicena Synodo pro longissime. AD
CAPSVM RHEDÆ. Capsum à capiendo di-
cta Rhedæ pars vbi qui vectantur sedent. IN CVL-
TRO COLLOCATVM. Supra & hoc loco
significat, in cultro collocari tympanum, quando est in
latus, siue ad perpendicularum, vt loquitur, & non planum,
quod loquendi genus retinet Italia. ITA ET SO.

NITV ET NVMERO INDICABIT
MILIARIA SPACIA NAVIGA-
TIONIS. Nostri seculi nautæ longe facilius cursus
suos dirigunt, & quantum navigationis peractum sit in-
telligunt, eius beneficio qui non ita multis retro seculis in
Campaniæ oppido Amalphis pixidiculam cum calybe et
magnete primus fabricatus traditur, cuius indicio ad po-
los nautæ dirigerentur. Quanquam non desunt qui apud
Plautum in Trinummo versoriam pro nō absimili instru-
mento interpretantur. Illud ante nos monuit Gregorius
Gyraldus, & eo prior Blondus Elavius, hoc etiam
Hermolaus.

CAP. XV.

IC Vitruvius rursus atrox vulnus inflixit in-
iuria temporis, aut potius hominum negligenti-
a, utram enim magis accusem, pendeo animi.
Non satis erat præstantissimi auctoris utilissimum opus
loco de stellis turpiter diuulsam esse, ac fœdatum, nisi &
ea parte qua de machinis bellicis traditur fœdissime de-
formatum esset, ut nihil dicam de vitis quibus totum sca-
tebat. Et ferri quidem poterat illius loci iactura, quod
multo melius cœli ratio ex aliis auctoribus cognosci pos-
sit, eorū vero quæ de machinis traduntur grauis non esse
nō potest, quod nulla veterū extent monimenta, unde quasi
via sternatur, & hic noster auctor adeo maculosus sit &
ut ita dicam, carcinomatibus deformis, ut neq; æscula-
pius medicus quamlibet a veteribus poetis egregie lauda-
tus, curare possit. Hæc res me multum torfit, ac diu so-
licitum

licitum habuit, omnibus ingenii viribus contendere ex ali-
quot exemplarium vestigiis emendare, nec quicquam ta-
men profeci. Sagaciores ingenii alii quod adipisci non po-
tui consequentur. Vtcumq; sit, ne quid studiosis quo ad
eius fieri posset, deessem, quaedam annotavi. **PRI-
MVM DE CATAPVLTIS ET SCOR-
PIONIBVS.** Hoc capite & sequentibus duobus, ne-
mo non videt catapultis & Scorpionibus mitti sagittas,
Balistis autem iaci lapides. Vegetius de re militari lib.
4. scribit balistis non solum lapides, sed & iacula mitti.
Apud Iulium Cæsarem lib. de bello civili. 1. lego cata-
pultis saxa iaci, sicut apud Valerium Maximum lib. 1.
filices balistis, & Cicer. lib. 2. Tuscul. quæst. & alios
quos refert Nonius. Ammianus Marcellinus scorpionibus
quidem lapides, balistis autem mitti sagittas tradit, eius
verba ex lib. 23. nō pigebit adscribere, ut possit utriusq;
descriptio conferri cum Vitruvianis. Prius igitur de ba-
lista, deinde de scorpione, Ferrum (inquit de balista lo-
quens) inter axiculos duos compaginatur & vasum in
modum regulæ maioris extensum, cuius ex volumine te-
reti, quod in medio ars polita componit, quadratus emi-
net stylus extensus recto canalis angustissimi meatu cavatus,
& hac multiplici chorda nervorum tortorum illigatus, eiq;
cochleæ duæ ligneæ coniunguntur aptissime, quarum pro-
pe vnam assistit artifex contemplabilis, & subtiliter ap-
ponit in temonis cavamine sagittam ligneam spiculo maio-
re conglutinatam hocq; facto hinc inde validi iuvenes ver-
sant agiler rotabilem flexum. Cum ad extremitatem
nervorum acumen venerit summum, percita interno pulsu
à balista ex oculis auolat, interdum nimio ardore semil-

lans . Sequitur scorpionis forma . Dolantur axes duo, quernei vel ilicei, curuanturq̃ mediocriter, vt prominere videantur in gibbas, hiq̃ in modū ferratoriæ machinæ connectuntur, ex utroq̃ latere patentius perforati, quas inter cauernas funes colligantur robusti, compagem ne dissiliat continentes . Ab hac medietate restium, ligneus stylus exurgens obliquus & in modū iugalis temonis erectus, ita neruorum modulis implicatur, vt altius tolli possit & inclinari, summitatq̃ eius vinci ferrei copulantur, è quibus pendet stupea, vel ferrea funda cui ligno proster nitur ingens cilicium paleis confertum minutis, validis nexibus illigatum & locatum super congestos cespites, vel lateritios aggeres, nam muro saxeo huiusmodi moles imposita, disiectat quicquid inuenerit super, concussione violenta non pondere . Cum igitur ad concertationē ventum fuerit, lapide rotundo fundæ imposito, quaterni altrinsecus iuuenes repagula quibus incorporati sunt funes explicantes retrorsus stylum penè vncinū inclinant . Itaq̃ demum sublimis astans magister, claustrum quod totius operis continet vincula, referat malleo forti perclusum, vnde absolutus ictu volucris stylus, & mollitudine offensus cilicii, saxum contorquet quicquid occurrerit collisurum . Et tormentum quidem appellatur ex eo quod omnis explicatio torquetur, Scorpio autem quod aculeum desuper habet erectum, cui etiam Onagri vocabulum indidit ætas nouella, ea re quod asini feri cum venatibus agitantur, ita eminus lapides post terga calcitrando emittunt, vt perforent pectora sequentium, aut per fractis ossibus capita ipsa displodant . Hactenus Marcellinus nec emendatus satis, nec satis bonus auctor line

guæ latinæ, sed libuit ostendere temporum in describen-
dis & componendis rebus discrimen. Sunt apud Ctesibium & Philonem libris de machinis, de his & aliis multa, sed quæ ad emendationem corruptissimi hac potissimum parte nostri Vitruuii non admodum iuuerint, ipsis non satis integris & emaculatis auctoribus. SECV-
RICLATIS CARDINIBVS. Id est quorum partes extremæ referant securim falcis vinitoriæ, nostri vocant hirundinis caudam. BRACHII BREVITAS FACIAT PLAGAM VEHEMENTIOREM. Brachiorum in catapultis, scorpionibus, & balistis breuitate missiones iaculationesque multo sunt vehementiores, contra longitudo multam adfert ictui mollitiem atque remissionem, ut vectium longitudine subleuandæ sarcinæ accedit facilitas, quo sunt breuiore, incommodius tollitur pondus.

CAP. XVI.

LIÆ ENIM VECTIBVS ET SVCVLIS, NON NVLLÆ POLYSPASTIS, ALIÆ ERGATIS, QVÆDAM ETIAM TYMPANORVM TORQVENTVR RATIONIBVS. De fucula & traiectis (quibus vectuti manubriis versatur) vectibus, dixi supra cap. 2. de polyspasto cap. 3. de ergata & tympano cap. quarto. NANQVE FIUNT IN CAPITIBVS FORAMINA, PER QVORVM SPACIA CONTENDVN-

TVR CAPILLO MAXIME MV-
LIEBRI, VEL NERVO FVNES.

Foraminum in capitulis balistæ magnitudo, per quæ ten-
duntur nerui torti qui brachia eius continere debent, ex
pondere lapidis quem mittere debet, sumenda est. In ca-
tapultis autem ex nona sagittæ parte.

CAP. XVII.

VÆ BALISTA DVA PON-
DO SAXVM MITTERE DE-
BENT. Dva & tre pondo nisi iungantur

vitiosa esse scribit Quintilianus lib. 1. sed sine reprehen-
sione dici iuncta, idem ex Messala docet. Scribonium ta-
men largum pondo dua dixisse non semel, obseruavi.

QVÆ GRÆCE ΠΕΡΙΤΡΗΤΟΣ
APPELLATUR. ΠΕΡΙΤΡΗΤΟΥ lib. 1. cap. 2.

scripsi esse in balistâ foramen quod & embater dicatur.
ita enim principio legebamus fauentes Io. Iucundi lectio-
ni, sed postea non displicuit quod in aliquibus codicibus re-
periebamus, embate, pro modulo, mutata interpunctione.

Accessit & auctoritas Claudii Ptolemæi nostri, cuius
ego semper iudicium magnifeci, & sum ingenio mirum in-
modum oblectatus. CAPILLOQVE TOR-
TIS RVDENTIBVS. Capillo maxime mu-
liebri, vt cap. proximo. Non quod ex alia materia fieri
non possint, nam legimus apud Vegetium, Iulium Capito-
linum in vita Maximinorum, Plutarchum lib. de scno-
re, cum neruorum & funium copia deficeret, vsos fuisse
capillo muliebri.

CAP. XVIII.

ONEC ÆQUALITER SON-

d NENT. Non ante præcluduntur in capitulis foramina per quæ tenduntur è neruo capilloq; torti funes, quàm tinnitus reddiderint æquales. Brachiorum enim æquali tensione, fieri & dextra & sinistra parte funium sonitus, necesse est, rectamq; telorum missionem, illa si homotona, idest æqualiter tensa non fuerint, & plagam ipsam, idest missionem non æquā, & funes non æqualiter sonare certum est. Quod & tradidit lib. 1. cap. 1.

CAP. XIX.

ESTAT MIHI DE OPPV-

GNATORIIS REBVS. Machi-

narum aliæ sunt oppugnatoriæ quibus hostes impetimus, de quibus hoc capite, & sequentibus duobus. Aliæ sunt repugnatoriæ, quæ & à defendendo propugnatoriæ dici possunt, his contra aduersariorum machinationes utimur, de quibus capite ultimo. ARIES SIC INVENTVS MEMORATVR ESSE. Plin. lib. 7. cap. 56. Arietis in muralibus machinis inuentionem tribuit Epeo ad Troiam. Qualis autem fuerit intelligi potest ex Iosepho lib. 3. de Iudaico bello. Immensa (inquit) est materia malo naui assimilis, cuius summa graui ferro solidatum est, Arietis effigie fabricato vnde nomen accepit. Dependet autem funibus medius ex trabe alia velut ex trutina palis vndiq;

fulta. Retrorsum autem magna virorum multitudine re-
 pulsus in fronte prominente ferro mœnia percutit. Vide
 etiam apud Ammianum lib. vigesimo tertio, & Vegetium
 lib. 4. Arietis est figura Romæ in arcu Lucii Septimii
 Seueri in radicibus Capitolii, & cochlide columna Tra-
 iani. Eiusmodi sculptam gēma mihi dono dedit Caieta-
 na puella & corporis speciosa habitudine, & virginali
 pudore insignis, Isabella Bonamana, scitula & venusta
 la puella, bellula atque lepidula puella, suauissima & mel-
 litissima puella, subfuscula, sed formosula & delicatula
 puella, eius sermone & consuetudine dispeream si quid
 est festinius, mellitius atque saccharatius. De Ariete scri-
 bit Robert. Valturius lib. de re militari decimo. SV-
 PRAQVE COMPEGIT ARRE-
 CTARIIS ET IUGIS VARAS.

Varæ quantum existimo fiebant solo, idest basi axibus
 firmissimis compacto, arrectis ab utroque latere applica-
 tis trabibus, & iugis, idest transuersis & porrectis ti-
 gillis, aut asseribus supra collocatis, suspensio ad hæc
 ariete, suppositis tamen rotis, machina tota cratibus cre-
 berrime textis corioque crudo & recenti tegebatur, quo es-
 sent tutiores, qui ex ea muros pulsarent. Varæ tamen
 apud Lucanum lib. 4. dicuntur furcæ quibus retia sus-
 ſtententur. Dispositis (inquit) attollat retia varis.

ID A VTEM QVOD TARDOS CO-
 NATVS HABVERAT TESTVDI-
 NEM ARIETARIAM APPELLA-
 RE COEPIT. Vegetius lib. de re militari quar-
 to, cap. decimo quarto, ad similitudinem varæ testudinis
 vocabulū sumpsisse scribit, quia sicut illa modo reducit,

modo

modo profert caput, ita machinamentum interdum reducit trabem, interdum exerit, ut fortius cædat. TVRRES AMBVLATORIAS. Turres ambulatoriæ siue mobiles componebantur trabibus & tabulis ædificiis pares quæ non muros solum oppugnatae urbis sed ipsas turres altitudine superarent, de quibus scribit Vegetius lib. 4. cap. 19. 20. 21. & 22. ET ASCENDENTEM MACHINAM.

Mox vocabitur accessus, græce ἐπιβατήρ. Suspicionem fuisse machinam quæ occulto quodam artificio & expeditis machinationibus in sublime cresceret, & in eam altitudinem educeretur, quæ opus erat, tum retinaculis siue fiebat. Poterant & tabulata excitari cochleis quo pacto in torculari præiungimus atque deprimimus, nisi interpretari velimus dictum de machina quam Tollenonem Vegetius appellat lib. 4. cap. 23. Ea fit infixa solo altissima trabe, in cuius summitate alia duplo maior transversa constituebatur statera modo, ut capite vno sublato, alterum deprimeretur. In utroque capite addebatur cratitia machina, aut ex assibus quæ milites aliquot caperet, ita milites alterna capitum sublatione & depressione in muros urbis immittebantur. ETIAM CORVVM DEMOLITOREM QVEM NONNVL LI GRVEM APPELLANT. Quod dicat Coruum à nonnullis gruem vocari, venire quis possit in suspicionem, eo usos esse capiendis aduersariorum machinis transferendisque in muros, cuiusmodi machina usum fuisse scribit cap. ultimo Caliam architectum Rhodi, cum accedentem ad mœnia Helepolim correptam transtulit in muros, hoc ut credat su-

ciet quod apud Iulium Pollucem legatur lib. 4. $\chi\epsilon\rho\alpha\upsilon\upsilon\upsilon$
 idest gruem in theatro machinam fuisse quæ ex sublimi
 ferebatur ad rapienda corpora, ea vñam Auroram cum
 Memnonis rapuit corpus, sed quod demolitorem adiecisset,
 aliud esse suspicatus sum, interea cogitanti se offert
 mihi Polybii locus ex lib. 1. quem ad hunc modum vertit
 Nicolaus Perotus (cui nos ex codice Græco Vaticanæ
 Bibliothecæ cum Aldinum mutilum reperiissemus,
 versus amplius tres addidimus) Ligneæ (inquit coruum
 describens) columna proris inerat longitudinis quatuor
 vlnarum, latitudinis palmorum trium, in eius apice rota
 tam constituerant, huic præterea tabulæ inhaerentes scæ-
 las conficiebant, quarum latitudo erat pedes quatuor, lon-
 gitudo sex vlnæ, foramen autem tabulati erat oblongum
 & circumambibat columnam post primas statim scælæ
 duas vlnas, habebat autem veluti sepem ad utrumq; oblon-
 gum latus genu tenus altam, in ligni extremo ferrū erat
 instar mallei peracutum, præterea annulus fune alligatus,
 ita vt hæc machina, machinis frumentariis simillima vi-
 deretur. Igitur simul ac naus hostium aduentabat, la-
 xato fune scælæ demittebantur, ferrum pondere ac vi li-
 gni super hostium nauim delapsū figebatur, si aduersa
 prora erat bini milites per scalas descendebant, duo
 primi præferentes scuta, reliqui latera scutis protecti, si
 verò obliqua erat hostiū nauis, in eam ex tota pariter nauis
 defiliebatur. Hactenus Polybius. Quæ verba mire
 faciunt ad rem nostram. Coruorū mentio est apud Quintum
 Curtium lib. quarto. CIRCIVITIONEM
 CVBITORVM TERNVM. Hoc est
 $\pi\epsilon\epsilon\iota\beta\omicron\lambda\omicron\upsilon$, loriculam, septum in circuitu. QVÆ

GRÆCE ΚΡΙΟΔΟΚΗ ΔΙΤΙΥΡ.

Idest arietaria trabs. ΔΟΚΗ enim trabem significat.

CAP. XX.

ARDINIBVS ALIIS IN ALIUM CONCLVSI. Cardines hic

sunt extremæ capreolorum partes quæ in cauum induuntur, sic cardinatum tignum dicitur capite proximo. Idem in postibus, trabibus, transversariis, scapis, parastratis intelligendum. Ipsum autem cauum, nostri mortefiam, cardinem autem tenonem dicunt.

CAP. XXI.

VÆ AVTEM TESTVDINES AD FODIENDVM COMPARANTVR ΟΡΥ-

ΤΕΣ GRÆCE ΔΙΚΥΝΤΥΡ. Suffosuri turres, aut mœnia urbis (Cæsar agere cuniculo, dicit, quos minas vocamus) utebantur testudine fronte triquetra, ut missa tela dum in angulo consistere non possunt, per latera laberentur & reuicerentur, in ea machina comparati erant ad fodiendum homines unde nomen accepit. Nam ορύστω fodio significat. EXCIPIAT PLAGAS. Multitudinis numero enunciandum est excipiant. SINE PERICVLO FODIENTES. Addo coniunctionem, ut scribatur, periculog. DE FERRO DVRO RO-

STRVM, ITA VTI NAVES LONGÆ SOLENT HABERE. Rostra nauibus addidit Piseus, auctore Plinio lib. septimo. cap. 56. Ea adpinguntur proræ ferrea aut ex ære. Virg. Æneid. 10. Massicus ærata princeps secat æquora tigris. Et post. Et campos salis ære secabant. Vnde rostratæ naues quæ Græcis νῆες χαλκῆμιβολεῖς dicuntur, rostra enim nauium χαλκῶματα ἑμιβολεῖς nominantur. HABENTES INTER SE PALMIPEDALIA SPACIA. Palmipedalia dixit pro quinq; palmorum à palmo pede quo utitur lib. 5. cap. 6. vnde palmipedalis malleolus Columellæ lib. 3. cap. 19. In cliuosis vbi terra decurrit potest palmipedalis deponi. Varro lib. de re rustica. 2. cap. 4. Limen inferius altum palmipedale, ne porci ex bara cum mater prodit, transilire possint.

Ex totius operis peroratione.

Peroratio erat potius versiculo a fine quinto, ibi. Quas potui, &c. sed maluimus lectori indulgentes receptam Vi-truuii sectionem retinere.

q VA HELEPOLIM AD MOENIA ACCEDENTEM CORRIPVIT. Helepolis machina ab euertendis urbibus dicta, ἑλπω enim euerto significat. Inter λιδοβόλω à Diodoro Siculo lib. 20. recensetur. Edificatur

Ædificatur autem hoc modo, vt tradit Ammianus lib. 23. Testudo compaginatur immanis, axibus roborata longissimis ferreisq; clauis aptata, & contegitur coriis bubulis, virgarumq; recenti textura, atq; limo asperguntur eius suprema, vt flammeos detractet & missiles casus. Conferuntur autem eius frontalibus trifulcæ cuspides præacutæ ponderibus ferreis graues, qualia nobis pictores ostendunt fulmina, vel fictores, vt quicquid petierit aculeis exertis abrumpat. Hanc ita validam molem rotis & funibus regens numerosus intrinsecus miles, languidiori murorum parti viribus admouet concitis, & nisi desuper propugnantium valuerint vires, collisis parietibus additus patefacit ingentes. **INTEREA REX DEMETRIUS QUI PROPTER ANIMI PERTINACIAM POLIORCETES EST APPELLATUS.** Urbium expugnator, græce πολιορκητής dicitur à πόλις & ὀρκεῖω, idest destruo quo cognomen est appellatus Demetrius Antigoni Regis filius, vt scribunt Plutarchus in eius vita, & Ammianus lib. 23.

CVIVS ALTITVDO FVERAT PEDVM. CXXV. LATITVDO PEDVM. LX. Hanc Helepolim in vita Demetrii scribit Plutarchus fuisse paribus lateribus quadratam, gradatim ad verticem contractam, eius altitudinem fuisse cubitorum. lxvi. latitudinem. xlviii. Diodorus autem Siculus Bibliothecæ lib. 20. (quo libro nondum quod sciam in lucem ædito vsi sumus ex Bibliotheca Vaticana) altitudinem ait cubitorum. xc. latitudinem. xlv. vniuersam fuisse tabulatum nouem subrotatam. **ITA EAM**

CILICIIS ET CORIIS CRVDIS
 CONFIRMAVIT. Præter alios scribit Ser-
 uius Georg. 3. ciliciis tegi tabulata turrium, ne iactis fa-
 cibus ignis possit adhærere. Et Asconius Pedianus libro
 3. in actiones Ciceronis in Verrem tradit, Cilicia esse
 texta de pilis in castrorum vsum. PALMARE
 FACERE. Palmare, foramen à palmo, idest ha-
 bens diametri palmum vnum. Terebra autem sunt fora-
 mina rotunda, quod intellexit Arnobius lib. 6. aduer-
 sus gentes cum ait simulachra terebrarum excavata ver-
 tiginè. SEMIPEDALE AVTEM, MA-
 IUSNE COGITANDVM QVI-
 DEM. Deest vocula ue, vt scribatur ad hunc mo-
 dum. Maius ue, ne cogitandum quidem. SAMBV-
 CARVM MACHINAS. Sambucam machi-
 nam esse qua vrbes expugnentur, quod vt in organo Sam-
 buca chordæ, sic in machina intenduntur funes, auctor
 est Sext. Pompeius. Meminit Vegetius lib. 4. cap. 23.
 & apud Athenæum Dipnosophiston lib. decimo quarto,
 pro musico instrumento Euphorion, pro machina autem
 Biton, Andreas Panormitanus, Polybius lib. 8. & Mo-
 schus qui ait Heraclidem Tarentinum inuenisse. SED
 IBI MALLEOLIS CONFIXÆ IN-
 CENDIO SVNT CONFLAGRA-
 TÆ. Malleoli, vt scribit Nonius Marcellus sunt ma-
 nipuli spartei pice contecti, qui incensi, aut in muros, aut
 in testudines iaciuntur. Ammianus autem lib. 23. tra-
 dit hac specie figurari. Sagitta est cannea inter spiculum
 & arundinem multifido ferro coagmentata, qua in mulie-
 bris coli formam, quo nentur lintea stamina, concavatur
 venter

venter subtiliter & plurifariam patens atq; in alueo ipso ignem cum aliquo suscipit alimento, & si emissus lentius arcu inualido (ictu enim rapidiore extinguitur) haerit usquam tenaciter cremat quæq; conspersa, acrior excitat æstus incendiorum, nec remedio ullo, quam superiecto pulvere consopitur. Fit eorum mentio apud Vegetium lib. 4. cap. 20. Haftenus his nostris æstiuis lucubrationibus lucem adferre tenebricoso auctori studuimus, ad cæteros autem si hinc aliqua perueniat utilitas, non nos impensæ operæ, collocatarumq; horarum pœnitebit. Multa quidem consilio prætermisimus non tam ignorata nobis, quam contempta aut dilata. Neq; enim hoc tempore sententia fuit omnia persequi, sed in aliud, quo liberiore otio perfruemur, reiecimus. Alioquin, ut in magna sylua boni venatoris est indaganter feras (ut inquit Columella) quam plurimas capere, nec cuiquam culpæ fuit non omnes cœpisse, ita nobis satis abundeq; est tam operosi muneris quod latinorum primi suscepimus, magnam partem tradidisse, adeoq; non reformidamus argui, ut nobis rem gratissimam lecturi nostra, (siquis tamen leget) sint facturi, si qua minus accurate interpretata reprehenderint, vel non inuenta monstrauerint. Nos quæ potuimus præstauimus, ac tam multa castigauimus, ut si quis tantundem fecerit, pauca admodum defutura videantur, quo minus in suum nitorem restituatur hic auctor. Alii fortasse a nobis excitati in id incumbent, & nacti quam nos exemplaria castigatiora (nimirum quæ vidimus omnia peruersionibus & erroribus ad vnum scatent) maculas detergent, quod sint vitia quæ auxilio veterum librorum tuo

corrigi possint, aut maiore ingenio præditi, eius beneficio,
quod legendum fuit, reponent Hoc tamen testatum volu-
mus, labores hos nostros, maiores fuisse quam visum
iri speremus.

FINIS.

Hæc Philander commentabatur Romæ. III. Calen.

Augusti. M. D. XLI. Suadente impela-
lenteq; & adiuuante Meccenate suo

GEORGIO ARME-

NIACO Ruthe-

norum Epi-

scopo,

tum regio ad PAV-

LVM. III. PONT.

MAX. Legato.

ERRATA, QVAE VIX

A DILIGENTISSIMIS VI.

tari possunt in imprimendis auctoribus,
sic corrigito.

Pag.	Lin.	
1	28	appia pro Appia
2	24	. Nam, pro nam
8	19	Exagono pro hexagono
12	10	triglyphi pro triglyphi
16	25	asplenium pro splenium
20	16	Amusium pro Amussium
29	3	tegi pro . Tegi
46	2	tolle subdistinctionem post vocat
55	14	ad vnum pro ad inum
62	26	haec pro hac
72	18	columnationum pro colūnationis
74		Coromix Tuscana est inuersa
81	26	Ciclus pro Cyclus
105	7	habebunt pro habeant
ibid.	8	habebunt pro certam habeant
115	11	tum vacat
117	1	fixerunt pro finxerunt
ibid.	29	ἐλίσσεσθαι pro ἐλίσσεσθαι
120	22	vertis pro vertit
137	13	discriminis pro discriminis & existimari pro existimare
143	18	. Coeli pro, caeli
150		belluas pro beluas
159	7	est pro est
166	13	paras pro parasitus.

Pag.	Lin.	
176	27	agerum pro aggerum
184	14	nullos pro nonnullos
190	9	etiāsi Platonis pro Platonis tamen
ibid.	10	Idem pro Athen
197	12	Regi pro regis
199	6.	ε. culeus pro culleus
ibid.	29	præmitur pro premitur
212	13	musuari pro musuarii
ibid.	15	Scutilis pro Scutulis
213	19	περιβολον pro περιβολον
123	1	πες pro πες
249	25	Tectorii pro Tectoriorum
249	19	Cadamusus pro Cadamustus
271	30	ανταβασεος pro ανταβασεως
275	28	κρηξιυ pro κρηξιυ
276	5	post recte, adde punctum
284	29	αγκωνας pro αγκωνας
320	14	μονοειδη pro μονοειδη
322	6	septuplici pro sextuplici
324	20	περυγης pro περυγης
326	15	distinctio transferenda ad finem versus
334	8	quotlibet pro quot libet
340	10	χερωνον pro χερωνον πια)
345	19	post distinctū adde (Aristot. appellat σπιν)
347	13	meudicum pro mendicum
356	6	pixidicula pro pyxidicula
357	3	Sagaciores pro Sagacioris
313	5	chernica pro cherniba
Reliqua, si qua erūt, tute ad hūc modū facillime emēdabis.		

Duæ hæ figuræ scalarum omiffæ sunt pagina. 298.
linea. 29.

INDEX DITIONVM

QVÆ IN HIS ANNOTA

tionibus græce leguntur.

A

B

Α μων	284	Βασιλῆον	164
ἀγκάνον	284	βρέπον	44
ἄνω	50.352	βροντεῖον	164
ἀνένον	264		
αἰδουσα	201	Γ	
αἰθρη	11	Γεῖσα	52
αἰμώπησις	20	ἡραν	340.364
αἰόλου πύλαι	19	λοιοι	175
αἰνῶν ἀθηναία	145	χεῖμα	236
ἀκροκέραα	347	χερμη	55
ἀλβουλα	262	χερμηκη	1
ἀλ' οὐκ	52	χερμηκη	1
ἀμείνων	320	χερμη	1
ἀνδριὰς	44	Δ	
ἄξων	114	Δελός	260
ἀπεροδόνουσα	322	δέλτων	324
ἀρπία	341	δένω	174
ἀρπια	341	δελβίτης	350
ἄφαιτος	266	διάστυρα	203
ἄλῃ	186.201	διάτομος	320
ἄλῃ	347	δίανον	174
		διανονίζεν	186

INDEX

δίλωθ	49	ἐπίβαθρα	363
δίλωθ	50	ἐπίβολος	350
δικαστήριον ἀρῶν-		ἐρμηδύνη	326
τος	166	ἔσωρ	350
δικτυωτά	40	δύοργες	149
δίμοιροθ	8	δύθεια	344
διοπήνω	284		Z
διχότομος	320	Z6'μοι	348
δοκός	365	ζυγώδεσμα	350
δῶρον	33	ζυγόν	345
	E	ζύλον	349
Εγχειρίδια	24		H
ἐγχειρίδιον	349	Ημζυγίον	345
ἐδωλίον	349	ἡχεῖα	30
ἐδωλον	44	ἡχέπια	60
ἐκελον	44		
ἐλίωσω	117		Θ
ἐλρ	366	Θαλάμμοι	348
ἐμβολοι	366	δεξιόδιον	166.229
ἐμβολοθ	350	δεολογίον	164
ἐμπνυστον ὄργα-		δέρω	314
νοιας	354	δήρα	20
ἐμπύρεον	322	θρανῆται	348
ἐπώνισι	325	θύρα	136
ἐπτατον ὄργανον	354	θύρα	136
ἐπάρων	340	θυρίδες	136

INDEX

I		λιθόβολοι μηχαναί	
Ισοκέραια	347	ναί	364
K		λογεῖον	165
Κακίζόπεχνος	114	λογοζωγράφοι	184
κάνων	222.344	λουτρίον	257
κατὰ διάμετρον	355	M	
κατακαυμένη	36	Μέταξα	221
κεραία	347	μῶ	329
κερυνοσκοπεῖον	164	μῶσιδης	320
κηρογραφαί	121	μυλῶ πάρεθοι νῆες	
κίον	202.204		313
κλίμα	6	μύλτος	196.313
κοιλός	314	μονόζοος	49
κολονόσπον	44	μονόζωος	50
κοινιάται	216	μούτλα	119
κοινίς	174	μουχλία	344
κόραξ	276	μυρεμνός καλα-	
κόραξις χόρα	275	μος	271
κορόν	276	N	
κόσμος	314	Νέος	258
κόσμου ὄμμα	317	νῶω	258
κριοδίκη	365	Ξ	
κυλινδέω	342	Ξανθός	276
Λ		ξόανον	44
Λεότης	32	O	
λιγυστικός	278	Οἶαξ	346

INDEX

οἶκος ἄδξεθ	164	πρόνῃ	335
οἶκος ῥίκλινθ, πεν-		πτύματα	227
τάκλινος, οἰνεάκλι		τὸ λένω	315
νθ, δευράκλινθ, τὸ λιν			367
τεισκαυδευράκλι -		τελειορηκτής	367
νθ	189	τὸ λιν	314.315
οὐζω	181	πεσάλιον	201
οὐζάω	367	πέδωμος	201
ῥύατω	365	πέδωμος οἶνθ	268
οὐράιος	349	πὲς ὀρθάς	329
ὀρχέομαι	163	πὲς ὀρθος οἶνθ	268
ὀρσάων	245	περυγίας	324
ὀρσεα	245	πῆδρα	61.349
ὀρσεια	245	πῆδρύνιον	347
ὀρσειεχθ	325	πῆδρώματα	61
Π		πῆδύματα	227
Παλαια	60.214	πυλῶεις	201
παιναέληνθ	320		P
πῆραπηνύω	328	πίζα	347
πῆρασάδες	61.135	ῥύωι	175
πῆρίακτοι	164		Σ
πῆρίβολθ	213.364	σίκομα	297
πῆρικύων	202	σῆκωμα ποιῆν	297
πῆρσεροφοθέον	222	σινυφογίου	349
πῆρίποθ	202	σκιάδια	226
πῆρίρητος	11.360	σκιαλῆρας	20

INDEX

σπιδήρα	20	τηξίπεχνος	114
σύνροι	231	τροπαί δεσιναι	321
συνάσω	338	τροπαί χειμδριναι	321
σφαγία	345	τροπαί της	348
σπαθμή	60.214	Υ	
σπαθμαῖο	κω-	Υ' πδρδύρου	137
λός	60	υποχίτοι	52
σπαθμή	222	υπόζωμα	347
σπαθμοί	135	υπομόχλιον	344
σπαθμός	344	Φ	
σπλίσματα	175	φάλαγξ	345
σφαγν	213	φθίς	347
σπλά	204	φιλότεοι	249
σπα	202	φραγμοί μονόλι-	
σπιδήρα	331	λοι	268
σύνροι	61	X	
σύνροι	201.204	χαλκήμβολοι	
σφαγίωμοι	345	νίες	366
χίματα	23	χαλκώματα	366
χρίν	272	χειροτόνητον	313
χρίν	272	χελώνη	336
χρίνου ανθ	272	χελώνιον	336
Τ		χίραδες	264
ταρσοι κώπαρ	349	Ω	
πράξο	49	ω' δη	166
πράξω	50	ω' ρα	232

INDEX EO^r RVMQVAE HABEN^r

TVR IN ANNOTA^r

tionibus in Vitruuium

copiosissimus.

A		¶ Marti	
A	Baci Corinthi quanta	Ædium quinq; species	64
	latitudo	115	Ægyptii pictura et sculpt.
Abacus	225	pro literis vtebatur	1
Abietes infernales & super		Æolipylæ	19
nales	53	Æquamentum	348
Acanthus	113	Æquilibrium	348
Acation	347	Æquinoctia	321
Accessus siue ascendēs ma-		Æquipondium	297, 345
china	363	Aeris habenda ratio	13
Accumbendi mos	188	Ærugo quō fiat	243, 278
Acetabulum	199	Æsculapii templum	62
Aceti natura	278	Æsculini asses quernis non	
Acroteria	107	admiscendi	210
Actus	289	Æstuaria	291
Acumen soni vnde	153	Æther	314
Adorantes ad orientem cō-		Agnus castus	50, 352
uerti	135	Albarium opus	239
Ædis prius forma rotun-		Albula quæ & tybris	268
da	143	Albulæ aquæ	262
Ædes extra muros ædifica		Alexandriæ architecti	27
bantur Veneri Vulcano		Alexad. bibliotheca	207

INDEX

Alga	29	A tenna	347
Alnus æterno ad fundamē-		A tepagmenta	135.142
ta	95	A terides	206
Alnus palationibus uti =		Antithalamus	201
lis	50	Anxuris fons	276
Alueolatus	168	Apodyterium	174
Ambitus stellarum primæ		Apophygis	69.141
magnitudinis & reliqua		Apophygis unde ducta ra-	
rum	322	tio	116
Amerina salix	352	Apothecæ	197
Amphiprostylos ædes	62	Apothesis	69.116
Amphithalamus	201	Apotome	153
Amphitheatrum	150	Apoxiomenos	174
Amphora	199	Aqua fontanalis	261
Amusseatum opus	208	Aqua pluuiæ saluberrima	255
Amussis	222	Aqua rerum principii.	31.
Amussium	20	248.	
Anaglyphicum opus	225	Aquæ utilitates	250
Anatona	6	Aquarum culpa in Troæ	
Ancones	109.284	ne pedes vitiatur	264
Andrones	201.203	Aquam librare	284
Andronis	202	Aquam exprimere	289
Angiportus	21	Aquæ tales quales terræ	
Aniatrologetus	8	per quas fluunt	283
Anima scalarum siue anten-		Aquarum qualitas ex loco =	
na	297	rum natura	261
Annulare	248	Aquæ ductus lateritii Ro-	
Antani siue antarii fu-		mæ. xiiii.	285
nes	338	Aquæ inueniendæ multiplex	
Antæ	62.135		

INDEX

ratio	252	Armillæ	342
Aquam limosam sale cor-		Arrithmus	8
rigi	291	Arsenici genera tria	215
Aquam esse sphaericâ	285	Ar emâ	341
Aquæ nouæ quomodo pro-		Artemo	340. 347
bentur	283	Arundo	271
Arabiam solam thus mitte-		Asarota	194
re	272	Ascia	217
Aræostylos ædes	64	Aspalathon	266
Archæsilai proplastice	10	Aspectus aduersus	318
Architectus modulum prius		Aspectuum figura	318
struat e ligno	10	Aspectus planetarum qua-	
Architam duo media pro-		tuor	318
portionalia per hemicy-		Asperitas	68
lindros inuenisse	30.9	Asphaltites	266
Architecti officium	1	Asplenium	16
Arcturus	324	Afferes	118
Arcus obnitentes	206	Affes	116
Arcus cœlestis, idest Iris		Affis	60
causa	312	Affis vncialis	60
Ardea	263	Affulæ	231
Ardeæ fontes gelidi odore		Astabora	258
sulphureo	263	Astapus	258
Ardoxia lapis	30	Astasoba	259
Arenæ genera tria	34	Astrologi tribus figuris vi-	
Arenæ fossitiæ gña	34	tur	8
Arganum	332	Astrum a stella quid dif-	
Argenti vini genera	236	fert	323
Aries	361	Astusapes	259
Armenius lapis	230	Asty	264

INDEX

Athletæ	292	Balnei partes quatuor	257
Athos mons in Alexandri		Balthasar Senensis guttas	
effigiem	27	mulis subiecit	112
Atlas	203.258	Balustræ	66
Atramentum librariū	240	Barica ædes	66
Atramentum tectoriū	240	Barycephala ædes	66
Atrium	186	Basis nomine quid signifi-	
Atrio Græci non vsi	186	cetur	112
Atticæ columnæ	100	Basis Tuscanæ	65.73
Atticurgæ	69.3	Basis Dorica	77
Auripigmētum	234	Basis Ionica	84
Aurum quomodo ex detri-		Basis Corinthia	88
ta veste et inauratis me-		Basis cōposita eadem quæ	
tallis colligi possit	237	Corinthia	91
Austrina signa	326	Bassamentum	94
Axes	118	Baurach	242
		Bes	59
		Besalterum	59
		Bessulis proportio	4
B Babylonis muri	19.	Bilances	345
	266.	Bitumen	267
Baccæ cum verticillis filo		Bituminis tenacitas	267
insulæ	86	Borax	230
Baleares insulæ	282	Brachiorum breuitas, cata-	
Balista	357	pultarum ictus facit ve-	
Balistarum brachia homo-		hementiores	359
tona	361	Bramates mutilos super tri-	
Balistas multifariam tor-		glyphos collocavit	112
queri	5	Brancha Vrsina	113
Balneæ	171	Bruna	323

INDEX

C		Capita leonina	110
Æruleum	241	Capitulum Ionicum pulu-	
Cæciliæ Metel. sepul.		natum	12
Cemētīi parietes	19.45	Capitulum Tuscanum	73
Cæmentum	19	Capitulum Doricum	77
Calafastri	282	Capitulum Ionicum	80
Calathi pro capitulis	114	Capitulum Corinthiū	86
Calcem ascia dolari	216	Capitulum cōpositum	91
Calchus	60	Captiuorum senum simula-	
Calcis lacus	217	ebra	8
Calcis materia	35	Capra machina	336
Caldaria	171.256	Capreoli	117.118
Calix	286	Capsūm	355
Callimachus artifex i scal-		Caput aquæ	251
pendo marmore nobi-		Carbunculus	37.253
lis	114	Carcerum duo genera	149
Calor motū excitat	182	Carchesium	342.348
Calx quæ probetur	216	Cardinatum tignum & sti-	
Camera vnde dictæ	217	milia	365
Camerarum genera	217	Cardines	139.353
Camerarum cœlum	7	Cardines qui tenones	364
Camercæ curuantur	217	Cardo masculus & femi-	
Canobus	327	na	331
Canobum in Græcia nō vi-		Caryatidis figura cum Ca-	
deri	327	pitulo Dorico	4
Canopi simulachrum	251	Caryatidū variæ figuræ	4
Canterii	118	Caryatides ad onera susti-	
Canterius equus	118	nenda	4
Canteriata vites	119	Caryatides vnde dictæ	4
Capillus muliebris	360	Castellū aquarū	286.350
		Castra	

INDEX

Castra temporaria	15	Cephisus	275
Castra stataria	15	Cera punica idest candida	
Castra sustentoria	15	quomodo fiat	237
Cataceceumene	36.262	Ceræ coloribus pingum =	
Cataceceumenites vinum		tur	120
	269	Cereris sacrificiis viticis	
Catapulta	357	frondibus lectos sterne =	
Cataracta	177	bant	352
Cataractes	259	Ceroma	174
Catasta	282	Cerostrotu opus	140
Catasti	282	Certamina Græciæ qua =	
Catastli	282	tuor	292
Catatona	6	Certandi cōtra beluas quis	
Catixa	221	fuerit modus	150
Catenæ	220	Ceruchi	348
Cathetus	81.102	Cerussa	242.278
Catillus molæ	351	Cetrac	16
Catonem non iacuisse dor =		Chalcidica	148
miturum post cœpta bella		Chaldæi ex obseruatione sy =	
ciuilia	191	derum prædicebant	327
Caucasum habere piperis		Chaldæi ignem Deum ha =	
arbores	273	bebant	251
Cecubum vinum	271	Chaldæi	249
Cædrinum oleum materiem		Chelonia	336
a carie defendit	51	Chinocrates	27
Cella soliaris	297	Choduces	342
Cella Mariana	63.209	Choragia	166
Cellæ vinariæ lumina vn =		Chorographia	257
de	14.158	Chratis homines candidos	
Celonia	336	perflauos efficit	275

INDEX

Chryso colla armeniaca pro		Cloacæ	170
batissima	239	Cnodaces	342
Chryso colla	230	Coassatio	118
Cilicia	368	Coaxatio	118
Cimentum	35	Cochlea	351
Cinnabaris	235	Cochlea	199
Cinnabari Indicum	235	Cochlear	199
Circinus	2	Cælum	314
Circini duo genera	58	Cælum empyreum Dei &	
Circini centrum	58	beatorum sedes	323
Circinationes diuise in te-		Cænationum lacunaria	7
trantes & octantes	352	Collicie tegulæ	186
Circus	151	Colliquiæ	188
Circulum in 360. partes		Collum capitulorum	125
diuidi quæ gradus appel-		Colluviarium	289
lantur	329	Colossi	43
Cis vermiculus	179	Colores natiui aut compo-	
Cisium	335	siti	231
Claues in structura	18	Columbaria	121
Claui muscarii	226	Columbar	122
Claui uncinati	226	Columen	138, 142
Claui ærei in humido loco		Columna Tuscanæ	73
& in his quæ e ligno non		Columna Dorica	77
sunt opibus probatur	120	Columna Ionica	84
Claui ærei in intestino ope		Columna Corinthia	88
re valent	220	Columna composita	91
Claualæ	117	Columna Dorica proportio	
Clima	6	nem habet formæ viri-	
Clitorius fons abstemios		lis	112
reddat	279	Columnæ cochlides Traian	

INDEX

ni & Antonini	296	Conformatio	102
Columnæ medianæ	63	Congius	129
Columnæ Corinthiæ quor-		Conisterium	174
modo striantur	133	Contractura colūnarum	69
Colūne Doricæ minus con-		Contrafortia	206
trahuntur q̄s Ionicæ	128	Conuiuuarum numerus va-	
Colūnæ quid propriæ	116	rius	189
118		Coracinus color, & pi-	
Columnæ Ionicæ puluina-		scis	276
tæ	12	Coriceum	174
Columnæ eo minus contra-		Corinthii gñis partes	89
bendæ quo altiores	70	Corinthium æs	284
Columnarium	289	Corium	33.224
Columnarum marmorearū		Cornua antennarum	348
a ligneis sūpta ratio	116	Corollæ triumphales	113
Columnarum altitudinē ex		Coronæ	45.149
tertia decubri parte con-		Coronarium opus	149.
stare	141	231.297	
Columnas arborum naturā		Coronix	75
imitari	71.148	Coronix Tuscana	74
Columnationis quinq; gene-		Coronix Dorica	75
ra	72	Coronix Ionica	80
Compactiles traves	141	Coronix Corinthia eadem	
Compluuium	168	quæ Ionica	86
Compluuiatæ vites	119	Coronix composita	90
Cōpositi generis partes	92	corpora calore debilitari	14
Conchæ	121	Corſa	138
Conchylum	243	Corui	45.92
Conductor	7	Coruus demolitor	363
Conferta ædes	45	Cothona	176

INDEX

Cothones	176	Cymatium	137
Couriceum	174	D	
Crassitudo columnæ	100	D Ecastylos	68
Crassitudo spiræ	100	Decuria	211
Crathis	275	Decussare	21
Craticii parietes	46. 225	Degernfæ Bauariæ fontē	
Crepidines	138	oleum habere	268
Creta selinusia	247	Delitiæ	186
Crocodili natura	259	Deliciares tegulæ	186
Crocum horret Crocodi-		Deliciatum testum	186
lus	260	Deliquiæ	186
Crocus	260	Delumbata lacunaria	195
Cryptæ	197	Denarium aureum aut argē	
Cryptoporticus	170	teum fuisse	61
Cubilia	41	Denarius numerus	59
Cubus	46	Dentes	80
Cubum duplicare	298	Denticuli in corona dori	
Culleare vas	199	ca	11
Culleus	199	Denticuli non constituendi	
Culmen	118	sub mutilis	122
Cuniculi	365	Denticulus	80
Cutiliæ aquæ	264	Designatio	1
Cyanos	241	Despumare cote	227
Cyathus	199	Dextra coeli pars	315
Cyclicus	2	Diachysma	153
Cyclus	81	Diaglyphicum opus	225
Cydnus	265	Dichas	32
Cydnus podagris mede-		Diagramma	153
tur	265	Diametros	355
Cylindrus	342	Diastemata	

INDEX

Diastematica vox	154	statem, artificii auctoritatē	
Diastylos ædes	64	præbere	55
Diastylum opus	127	Dolo	347
Diatonos siue diatoros la-		Domus foeneratorum & pu-	
pis	42	blicanorum quales	12
Diatonus	154	Donicum pro donec	104.
Diaulos	374	177. 318.	
Dichalcus	60	Doricæ columnæ. xx. an-	
Dietyotheton	40	gulos habent, vel. xx. strū-	
Diesis	153	gibus excavantur	131
Digitus pectinati aplexi	18	Dorici generis partes	72
Digitus	57. 172	Doron	33
Dii delicati	123	Dorus a quo dores dicti	112
Dii delicatis ædes corin-		Drachma	60
thiæ structuræ dicatæ		Druydæ	242
tæ	123	Dua pondo	360
Dii fortes	123	Ductarii funes	332
Dii fortibus doricæ stru-		Dupondium	172
cturæ ædes dicatæ	123	Dyodoron	32
Dii in scenam ex subiimi		Dyris mons	252
veniebant	164	E	
Dii medii	123	Echea	159
Dii mediis dicatæ ædes		Elegans structura	69
Ionicæ structuræ	123	Elementa	18
Dinocrates	28	Eleodeusium	174
Dioptra	284	Eleothesium	174
Dipteros ædes	61	Ellychnium	254
Dispanfa ædes	65	Embater	10
Displuviata tecta	185	Embates	21
Diuitias & officinæ vetu-		Emplastrum	16

INDEX

Emplecton	42	Eurythmus	8
Emporia	176	Eurythmia	185
Encarpus	113	Eusylos	64
Encaustice	121	Euthygrammus	2
Encyclios	180	Examen	344
Encyclopædia	180	Exampeus fons	268
Engibata	353	Excernere	35
Ephæbeum	174	Exgruminare	29
Ephesiæ Dianæ templum		Exhedra	194
cedrinis trabibus testū s	1	Expressiões eminētes	135
Epibata	44	F	
Epidromos	347	Falernus ager	270
Episcenos	230	Falernum vinum	270
Epistomia	231	Farnus	210
Epistylum siue trabs	74	Fauis in pavementis	212
Epistylum tuscanum	74	Fauis sex anguli	212
Epistylum Doricum	76	Fauis templum	62.64
Epistylum Ionicum	79	Fauonii ortus	47
Epistylum Corinthium	86	Femora	78
Epistylum compositū	91	Fenestræ in angulis ædifici-	
Epitonium	232	ciorū non tolerandæ	121
Equilia	200	Ferrū ne rubigo vitiet	220
Eretria creta	247	Festones	113
Ergata	389	Fibula	18.335
Erisma	206	Fibulata colligatio	18
Erismata	334	Filex	211
Erythmus	8	Fistuca	95.339
Erythrodanus	246	Fistucatio	94.210
Euerganeæ trabes	149	Fluviata abies	4
Euripi	229	Fœminæ sedebant non aca-	

INDEX

cutmbebant	191	Geneithliologia	328
Folles fabrorum	334	Geneithliologi	328
Fons circa Tempe æs	277	Geniculus	289
ferrum rodens	277	Geographia	258
Foras	136	Germanorum comæ fla-	
Forfices	337	uæ	181
Formacei parietes	46	Gestatoræ scalæ	334
Fornicari	50.204	Ghirlandæ	113
Forpices	337	Gingiber	273
Fortunæ templum	62	Giroilli	20
Fraces	215	Glandulæ	264
Freggia	12	Glarea	252
Frigus torporē inducit	182	Glastum	241
Frontatus lapis	42	Gnoma	20
Fruētuarīa pars villæ	198	Gnomon	20.223
Fuligo	240	Gnomonice	12
Fulminum figuræ	131	Gradibus interiectæ refra-	
Fundamentum	96	ctiones	96
Fundula	21	Gradus adferre maiestati	
Funes balistarum è capillo		templis	66
muliebri fieri	360	Gradus duos peripterō ædē	
Fusi	342	Tuscanam habere	143
Fusterna	49	Gradus ipares in tēplis	98
G		Gradus quot continui collo-	
Aliem Imper. porti-		candi	99
cus	167	Graduum retractio	98
Gentes eas habere acutiorē		Gradus scalarum gestato-	
vocem quæ breuiorem ha-		riarum dici scādulas	334
bent poli elevationē	181	gradus crassitudo	96.397
Geneithliaci	328	Gramma	235

INDEX

Grānaria	14.200	Hemitonium mailis & mī-
Graphis	151	nus
Graphicotera delecta	113	Herpacantha
Gravitas soni unde	153	Heterorithmus
Grotescae picturae gñs	228	Hexagonus aspectus plane
Grumofus lapis Romae qui	38	tanti siue sextilis.
spronius dicitur	29	Hexedra
Grumus	364	Hierapolis fontem habet cu-
Grus machina	241	ius aqua in tophum dura-
Guadum	346	tur
Gubernaculum	347	Himera
Gubernaculi partes	163	Hippodromus Bassiani
Gula recta	99.163	Hippopotamus
Gula inuversa	127	Hirundinis cauda
Guttarum duo genera	249	Homines fenestrata pectora
Gymnosophistae	202	habere oportuisse
Gynaecionitis	202	Homini iusta statura
Gynaecium	202	Homini magnitudo
Gynaeciarum	222	Homotona
Gypsurum	222	Honoris & virtutis aedes
H		CaMutio
Harmonia in aspectu		Honoris templum nemo in-
bus planetarum		grediebatur, nisi prius per
Helepolis	366	virtutis templum transi-
Helices	87	uisset
Hemicylindri figura	305	Horam Aegyptii quomodo
Hemina	199	significabant
Hemisphaerium	173	Horizon
Hemisphaerii figura	219	Horoscopa
		Hyalostrotum opus

INDEX

Hydrargyrum	236	Incerniculum	36
Hydraulæ	350	In cultro stare	355
Hydraulicæ machinæ ad		Incumbæ	205
quid	6	Indiam fontes habere quo-	
Hydraulicas primus insti-		rû aquavt oleû ardet	265
tuit Ctesibius	331	Indicum	235.240
Hypanis	268	Inducere	225
Hypæthrum templum Io-		Infantium putorum statu-	
ui	62	ra	56
Hypæthria ante vestibula		Inferis diis in effosa terra	
templorum	11	sacrificari	135
Hyperthyrides	138	Infundibulum	351.354
Hyperthyrum	136	In re ædificatoria primum	
Hypocaustis	171	iudicare quid deceat	183
Hypocaustum	171	Insilia	334
Hypogea	204	Insula	21
Hypogææ abulationes	170	Insulæ urbium	21
Hypothyrum	136	Intercolumnium	126
Hypotrachelium	69	Interpersina	185
Hyssinum	246	Intersealium	348
I		Interstylobatium	169
Ichneumon	252	Intestinum opus	233
Ichonographia	10	Intrita	216
Icunculæ	354	Iocinora animalium illesa	
Imbrices	304.40	salubritatē loci arguūt	15
Immissarium	284	Ion	112
Impages	132	Ionici generis partes	85
Impluvium	188	Ioppe	267
Impostæ	205	Iouis templum sub dio	64
Incernere	35	Ips vermiculus	179

INDEX

Iris	319	Laquearia versatilia	174
Isatis	241	Laqueatae coenationes	129
Isodomum	41	Larix non ardet nec carbonem reddit	52
Isthmia	292	Larmerii	45
Italicum genus mixtum	90	Laser	274
Itali foro oblongo vsi	147	Laseratus	274
Iugata vineae	28	Laserpitium	274
Iugerum	289	Latastris tecta tegi	30
Iugum militare	28	Lateres ad solem siccari	32
Iugumenta	28	Lateres quando ducendi	32
Iugumentare	28	Laterna	144
Iuncus odoratus	272	Laterum tria genera	32, 33
Iupiter Pompeianus	67	Latomia	38
Ix vermiculus	179	Latomiae	38
L			
Lac	239, 257	Lauandi publice hora	171
Lacotomus	229	Lazuli lapis	241
Lac cyrenaicum	274	Lazurion	241
Lac syriacum	274	Lecti accubitorii	355
Lacuna aquae	238	Lecti triclinares	355
Lacunaria	217	Lectorum in caenis vsus	190
Lacus	223, 287	Lecythus	174
Laena coeli pars	315	Leones	287, 275
Lama	238	Leucophaeus	275
Lamella	238	Libella	3, 229
Lamina	238	Libra	223, 345
Lapicædinæ	38	Librare aquam	284
Lapides quando eximendi,		Lichas	32
et inferendi tecto	40	Lienis cura	36

INDEX

Lienosi	16	Lyncestis	278
Limen	200	Lysis	99.163
Linearum multiplex ratio		M	
tio	2	Acerie	46
Linea pro funiculo	152.	Machinae oppugnato-	
200.331		rie	361
Lineae rectae ad regulam referuntur	2	Machinae repugnato-	
Lineationem ad architecturam pertinere	1	rie	361
Locator	7	Magi	249
Loci & aeris habenda ratio		Magnae Staturae	43
tio	13	Magudaris	274
Locum quomodo antiqui probabant si esset salubris nec ne	15	Mali partes	348
Locus cladis Rom. ad Tra-		Malleoli	368
si menium lacum	352	Malluvium	232
Locus Virgil. Aeneid. vi.	2	Malta	270
Logeum	165	Malus	348
Lorica	46.213	Mamertini	270
Loricula	213	Manacus circulus	329
Lunam a Sole mutuari lumen	320	Margaritas aceto dissolui	278
Lunam filere	320	Mariana cella	63.209
Lunae ortus	320	Marmoratum opus	216
Lunulatae camerae	217	Marmorei parietes	46
Lustrum	238	Marti aedes extra urbem	
Lutea herba	247	construenda	26
Lydius lapis	270	Maspetos	274
		Mataxa	221
		Materiatura	115
		Materies quae cadenda	46
		Mathematica	327

INDEX

Malla	221	ptæ	76
Mauros mapalia scirpis te-		Midas vermiculus	179
gere	30	Milo crotoniætes	293
Maurusii qui Mauri	258	Minervæ templum ad acro-	
Mausolei frôtes a.iiii. scul-		polim	144
ptoribus cœlatæ	208	Miniculator	313
Mausolei mensura	208	Minium	235, 237
Maximæ statuae	43		239, 313
Maſaca	267	Minutiaria	119
Medianæ columnæ	63	Mitylene	269
Megalographia	227	Mixta vox	154
Melas	274	Modigliones	45, 98
Melinum	234	Modulationii genera	154
Melita	270	Modulus	129
Mello	347	Modulus acceptorius	286
Mendicum velum	351	Modulus æneus in castello	
Meniana	45, 147	erogatorius	286
Mensæ	290	Molæ aquariæ	353
Mensas toties mutari quo-		Molæ iumentariæ	353
ties fercula	188	Molæ manuariæ	353
Merones	178	Molæ trusatiles	353
Merulæ	353	Molendini ferrum	353
Mesolabii figura	113	Monopteros	61, 148
Mesolabium	305	Monotriglyphum	129
Meta	29, 351	Mortarium	177
Meta molæ	351		214, 291
Meta solida & caua	331	Mortesia	41, 364
Metaxarii	221	Mosaicum	208
Metopæ	76	Mulieres ad pariendum na-	
Metopæ aut puræ aut scalæ		te	48

INDEX

Mundus	313	Norma	223.296
Mundum esse animal	314	Norma angulos exigimus	294
Muri oppidorum sinuosi	17	Numerus perfectus	59
Muscaria	226	Nucleus	218
Muscarii clavi	226		
Musicas syllabas ut, re, mi, fa, sol, la, quis inuenit	155	O Bolus	601
Musiuarii	208	O Ochra	232
Musium opus	208	Octastylus	64.67
Mutili	90	Oculorum sensum saepe ful-	
Mutilos in flagitiorum frontibus fieri non debere	123	li	154
Mylasa	43	Odeum	166
Myrrha	273	Ceci coniuniorum virilium	
		locus	194
N		Ocos asarotos	194
Nares	226	Officinator	206
Nationes meridianae		Oleum cedrinum materiam	
imbecilliores sed perspicaciores	182	a tineis defendit	51
Naualia	176	Olympia	292
Nauium prora minio, aut rubrica picta	313	Omne quod sub pictura cadit, regulae et circini beneficio fieri	184
Nebulae unde creetur	256	Opa	76
Nemea	292	Ophiscus	325
Neruici siue Neurici	264	Oppilare	205
Neurospasta	354	Oppilatio	205
Nichu	7	Optice	3
Nili caput	252	Opus arenatum	216
Nilus primo Dyris, post Nigir, demum Nilus	258	Opus albarium	216
		Opus ad loci naturam tem-	

INDEX

perandum	183	Parietum tectura quomodo	
Opus coronarium	149	fortis & nitida	224
Opus iustitiae	50.133.186	Pariles statuæ	43
Orbicularum multitudo	pō	Pastellum	241
dera facilius tractari	341	Pavimenta ex scutulis	212
Orchestra	163	Pavimenta lubrificata	212
Ordinaria structura	41	Pavimenta spicata	213
Organum	354	Pavimenta prius picta	212
Orithæ	45	Pavimenta subdialia a græ	
Orthographia	10	cis inuenta	213
Orthostatae	41	Pectinata tecta	186
P		Pectinatim connectere	18
Alangæ	349	Pedestala	94
Palangarii	349	Pedis qui & as et pondo dis	
Palmare	368	citur mensura	97
Palmares statuæ	44	Pedis divisio	172
Palmipedale	366	Pezmata	328
Palmopes siue palmi		Pentaibli	292
pes	162	Pentathlon	393
Palmula	348	Pentaspastos	338
Palmus	172	Pentastiche porticus	167
Palmus duplex	60	Pergami bibliotheca	207
Pandare	50.204	Periodon vincere	293
Pantheon æreis tegulis te		Peripteros ædes	61
ctum	30	Peristylia	64
Papillæ	287	Perixyomenos	178
Parætonium	233	Perones	178
Parapegmata	328	Perpendiculum	206.227
Pararythmus	8	Pes virilis, sexta altitudo	
Parietum genera	46	nis corporis pars	111

INDEX

Phænon Saturnus	317	tia	322
Phalangæ	349	Planetarū magnitudo	322
Phalangarii	349	Planta	10
Phalanges	349	Plastes proplasticea	
Phalangie	349	singit	10
Philologus	180	Plastice	7
Philotechnus	180	Platanones	175
Phlomos	254	Platanus	175
Porygiones	12	Plateæ	21
Phobongus	154	Pleiades	203
Phobongi tantum septem an		Plexæ colligationes	333
tiquis	155	Plinthus	4565
Phylitis	16	Pluma acus	196
Pictura imago eius quod vel		Plumarii	196
est vel esse potest	228	Plumbo testæ operta	30
Picturarum prominen =		Plutei	133. 149. 154
tiæ	184	Pneumatica organa	330
Pilæ	204	Podium	163
Pinacothecæ	187	Poli duo	315
Piper album	273	Poliorectes demetrius	367
Piper longum	273	Pollex	97
Piræus	264	Polymitarii	196
Pisces natura calidos	16	Polyspastos	338
Pistrina	351	Pomaria ubi contabulan =	
Pix	52	da	14
Plana forma	10	Pomulatus equus	212
Planetarii	327	Porta Camæna quæ et Cas	
Planetarum aspectus	318	pena	262
Planetarum cursus	316	Porta collina	62
Planetarum a terra distan =		Porta latina	262

INDEX

Porticus duplices	167	Pulvis puteolanus	36. 177
Porticus persica	5	Pumex Pompeianus	36
Porticus stadiatæ	175	Purpura et eius genera	245
Portulacum genera	176	Purpureum apud Poetas quid	
Præcinctiones	152	dicatur	245
Præfurnium	172	Puteorū effossiones	291
Prætorium	166. 196	Pycnostylos	64
Proccætion	201	Pythagoras cum quid noui	
Præti filiæ	279	inuenisset, Musis bouem	
Progressus aggerum	176	immolabat	295
Proiectura basium	94	Pythia	292
Prophetæ	249	Pyxidatæ cõmissuræ	290
Proplastice	10	Pyxidiculæ nautarum in-	
Propugnæum	175	uentor	356
Proportionones in figuris	9		
Proscenium	161		
Prostylos ædes	62		
Prothyrides	138		
Protypus	10		
Prouindemia	324		
Pseudodipteros ædes	61		
Pseudisodomon	42		
Pseudourbanæ	197		
Psimmythium	242		
Pterna	348		
Pteromata	61		
Publicani	287		
Pugillares	24		
Pulsuum differentie	8		
Puluanus	177		

Redemptor

INDEX

R		Rustica pars villæ	
		197	
R	Edemptor	7	S
	Regula	79	Abulitria genera
	Regula rectilinea	2	Sabulo masculus
	Remigum tres differen-		Sabulo solutus
	tiae	348	Saburra
	Remi partes	348	Sacoma
	Remi sub aqua fracti vi-		Salæ
	dentur	184	Salmacis fons
	Replum	140	Sambuca
	Resina	52	Sandalilignum
	Reticulatum opus	40	Sandaracha
	Rhyparographos	227	Sanguinis reiectio
	Rythmus	8	Sapinus
	Riui duo ad Euripidis se-		Sarracum
	pulchrum	277	Scæa porta Troiæ
	Roma tecta scandulis an-		Scæuola
	nis. cccclxx.	29	Scæuus
	Romæ laus	183	Scalæ cochlides
	Romana ædificia primo		Scalæ gestatoriæ
	vnus contignationis	45	Scalæ i vaticai hortis
	Romanos variarum rerum		Scalarum retractionis ra-
	imagines in columnas trās-		tio
	tulisse	5	Scalas aut gradibus, aut ac-
	Romuli casa	29	cliui constare
	Rostra nauium	366	Scamilli
	Rotæ haustoriæ	178	Scandulæ
	Rubia	246	Scaphia horologii gñs
	Rubrica	232	Scapi trietales
	Rudus duplex	211	Scapus scalarum

INDEX

Scena	10.161	Sestertius	60
Scenarum genera tria	164	Sigilla	43
Scenographia	9	Signa	43
Schidiæ	29.240	Signifer	314
Sciographia	9	Signum opus	35.291
Schola	172	Sil	228
Scolopandra	16	Salacei cunei	228
Scolopendria	16	Silis tria genera	22
Scorpio	357	Silicis genera	35
Sculptor cera protypum fin git	10	Silphion	274
Sculptores antiqui gracilio ribus modis delecta ti	57	Simæ nō nisi in summis con ronis ponuntur	108
Scutulatus	212	Siparium	333
Scutulæ in paupimēis	212	Siparum	347
Scutula	212	Siphunculi	287
Scyphus	232	Siri	197
Scrupulus siue scripu lus	236	Sis vermiculus	179
Securiclæ	142	Smirillum poliendis aptum marmoribus	225
Securiclati cardines	359	Sol mundi oculus	317
Semmetopia	127	Sole occidente adoraturi ad austрум spectabant	135
Septē orbis spectacula	209	Soleas cœnaturi deponē bant	171
Septentrionales fortiores, sed imprudentiores	163	Soltaris cella	297
Serra dentata	38	Solidum	94
Serra nō dentata	38	Solis maxima declina tio	329
Serræ dentes	18	Solis meatus duplex	317
Sessimonium	209	Solum	297

INDEX

Solstitium	321	Stria	109.133
Soluere	343	Striata columnæ	109
Solutio	343	Strigæ	133
Solum fissuratum	277	Striges	133
Specula qua materia fie-		Strigiles	174
bant	225	Strigmetæ balnearum	174
Specus	288	Strix	109.133
Speroni	206	Strophæ	348
Speronius lapis	38	Structilis aquæ ductus	285
Sphærarum intervallū	322	Structura Dorica, Corin-	
Spira	101	thia, Ionica	11
Splenis figura	16	Strumæ	264
Splenium	16	Struppi	348
Sputismata	27	Stucum quomodo fiat	7
Squamæola gypsi spe-		Stygis aquam non nisi mu-	
cies	222	la vngula contineri	278
Squinantum	272	Stylobata	94.191
Stactæ	274	Stylobata Tuscanus	73
Stadium	174	Stylobata Doricus	78
Stamen	334	Stylobata Ioncus	85
Statæra	345	Stylobata Corinthius	88
Statio	176	Stylobata compositus	92
Statuæ in templis ponen-		Styx apud Nonacrum	277
dæ	155	Subdispanfa ædes	65
Statuarum genera	43	Subconferta ædes	65
Statumen	209	Subgrundatio	118
Stellæ sextuplici magnitu-		Subgrundia	52
dinis differentia	322	Subingia lora	349
Stereobata	94	Sublicæ	95
Strategeum	166	Sublicius pons	95

INDEX

Subscudes	142.351	rii modi	29
Substructio	96	Tegulae deliciares	186
Subtegmen	334	Tegularu differentia	226
Succernere	35	Telamon	203
Sucula	339	Templa assamenta	142
Suggrunda	118	Templorum frontes in occi-	
Sunias Pallas	145	dentem vergant	134
Sunium	145	Templorum septuplex ra-	
Suo sibi	288	tio	61
Supercilium	101	Templum fortunae viri-	
Superis fiebant sacra in lo-		lis	110
cis a terra exaltatis	135	Temporum mutationes qua-	
Superliminare	135	tuor	321
Supra tholum pyramis, su-		Tenaculae	337
pra pyramidem flos	144	Terebra	368
Symmetria	55	Teredo	178
Sympathia concentuum &		Termis	179
planetarum	9	Terra sigillata	233
Synopsis	232	Terra viridis	234
Synopsis lemnia	233	Terrae varia mensura	22
Syrpe	274	Terrestribus diis sacrificia	
Systylos aedes	64	fiebant in terra	135
Systylon opus	128	Tertiarium	143
T			9
T Ablinum	187	Tetragonus	
Teanu sidicinu	278	Tetragonus aspectus	118
Tecta deliciata	186	Testae	32
Tecta displuviata	185	Testae vitreatae	32
Tectorium	216.224	Testudo arietaria	362
Tegendorum tectorum va-		Tetrantes	102
		Tetrastiche porticus	167

INDEX

Thalamus	201	Torculum	199
Theatra temporaria	161	Tormentum	358
Theatrum	150	Torulus	50
Theatrum Curionis	161	Trabeatio	72
Theatrum in hemicycli fœ-		Trabs	74
re formam	162	Trachelon	348
Theatrum Marcelli	11	Trama	334
Theatrum Pompeii	66	Transilla	118
Thesauri	170	Transira	118
Thesmophoria	352	Transuersaria	253
Tholus	144.230	Trasimenus lacus	352
Thrips vermiculus	179	Tre pondo	360
Thryallis	254	Tribunæ	230
Thur	137	Tribunal	148
Thurifera arbor	272	Triclinia pro anni tempore	
Thus adulteratum	273	mutanda	156
Thus masculum	273	Triclinium	188.202
Tigna ab antiquis directæ		Triglyphi	11
collocabantur	119	Triglyphi in Zophoris dō-	
Tinea	178	ricis	112
Tmolites vinum	269	Triglyphi vnde vocati	76
Tmolus	269	Trigonus	9
Tolleno	337.363	Trigonus aspectus	318
Tomica	220	Triplex vocum ratio	154
Tomices	220	Tripoleæ in polituris v-	
Tonsillæ	264	sus	225
Tophi genera tria	36	Triticū in sublimibus gra-	
Topiaria	229	nariis condendum	200
Torcular	199	Trochlea	336
Torculare	199	Trulleum	232

INDEX

Trulliffatio	222	plex differentia	49
Trunca	99	Venti unde fiunt	256
Trutinarum duo gene-		Ventorum partitio	21
ra	344	Vermiculus cornu ro-	
Tuana	267	dens	179
Tubi	285	Vermiculus fabarū	179
Turres rotundæ	18	Vermiculus frumētum ro-	
Turris ambulatoria	363	dens	179
Tutrum machinarum tabu-		Vermiculus lignarius	179
lata ciliciis tegi, ad reiciē-		Vermic. vestes rodēs	179
dos ignis icūs	368	Vermiculusvites rodēs	179
Tuscanici gñis partes	74	Vermic. vitrū rodens	179
Tyburini lapides	39	Versoria	356
Tympanum	139	Versuræ	152, 166
340. 350		Villæ partes	197
V		Villa pseudourbana siue vr-	
V Aluæ	136	bana	197
Vaporarium	172	Villosum sericum	276
Varæ	362	Villutum	276
Vasa ænea in theatris	6.	Vinaria cella	14, 200
159		Vinum Albanum	273
Vasa cullearia	199	Vinum campanum	14
Vbera	287	Vinum Catacecaumeni-	
Vberibur	137	tes	269
Vectarii	199	Vinum Cecubum	273
Vectis rostratus	344	Vinum Falernum	270
Velorum genera	347	Vinum liciuum	268
Velorū inductiones in thea-		Vinum mamertinum	270
tris & foro	333	Vinum præliganeum	268
Venarum in arboribus tri-		Vinum protropion	268

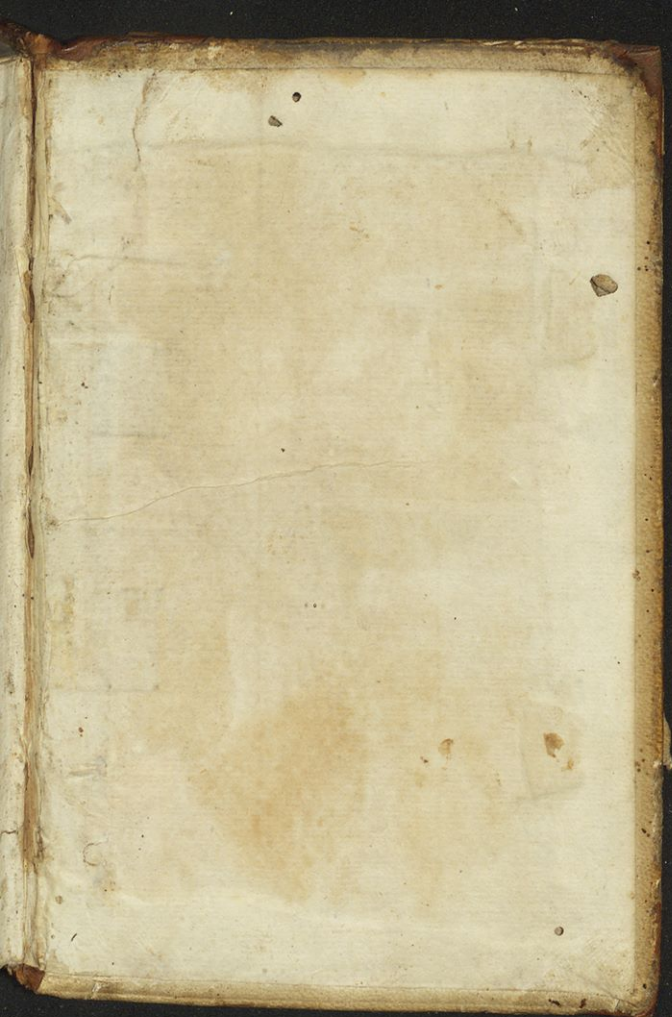
INDEX

Vinum stagnum	271	Vox interuallata	154
Vinum sub aio exponi	14	Vrna	199
Vini Tmolium siue Tmo-		Vsus antiquorum ad tecto-	
lites	269	ria parietum	224
Vinum tortinum	268	X	
Viridia siue virida =		X Anthu oues ruffas es-	
ria	195	ficere	276
Viridarii	195	Xanthus alio nomine Sca-	
Viri in lectis cubantes coe-		mander	276
nabant	191	Xanthus	112
Visitata et inuisitata	315	Xylostrotum opus	140
Vuex	50.352	Xystarches	176
Vitrum cristallinum Mu-		Xystrophylax	174
ranum	8	Xyllum	176
Vitruuius perpetua oratio =		Xystus	176
ne vsus	5	Z	
Vitruuius in eis quæ ad gra-		Z Ama	281
maticæ regulas pertinent		Zumpiperi	273
esse ignoscendum	142	Zodiacus	319
Vlua	29	Zona	319
Vncia	97	Zophori	12
Vocum ratio triplex	154	Zophorus Tuscannus	74
Vocum varietas ex clima-		Zophorus Doricus trigly-	
tum diuersitate	161	phis sculptus	75
Volumina	24	Zophorus Ionicus	80
Voluta	81.102	Zophorus Corinthius Ioni-	
Volutæ, maiores helices u7		corinthis	86
Volutæ, minores heli-		Zophorus compositus	90
ces	117	Zy	110
Vox continua	154	FINIS.	

Impressum Romæ apud Io. Andreæ Doffe-
na Thaurinens. Anno Domini.

M. D. XLIIII.

65
0
710965